
יהוה
INSTITVTIO THEOLOGICA
ANDOVER FVNDATA MDCCCVII
Ps. CXIX
169.
JOH. XVII.
17.
ὁ λογος
ὁ σος
αληθεια
εστι
ΑΚΡΟΓΩΝΙ
ΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Niedner. 1569.

DE

ISIDORI PELUSIOTAE

VITA

SCRIPTIS ET DOCTRINA

COMMENTATIO

HISTORICA THEOLOGICA.

SCRIPSIT

HERMANNUS AGATHO NIEMEYERUS

THEOL. LICENT. PHIL. DOCT.

SEM. THEOL. SENIOR.

HALAE.

IN LIBRARIA ORPHANOTROPHEI.

MDCCCXXV.

THEOLOGIAE

IN

ACADEMIA HALENSI CUM VITEBERGENSI

CONSOCIATA

DOCTORIBUS

ET

PROFESSORIBUS

SUMME VENERANDIS

SCHOLIS SCRIPTIS EXEMPLO

OPTIME DE SE PROMERITIS

HANC DE ISIDORO COMMENTATIONEM

GRATISSIMI ANIMI DOCUMENTUM

VERECUNDE DICAT

AUCTOR.

PRAEFATIO.

Commentationis de Isidoro Pelusiota parti primae et secundae, quae ante duos menses in lucem editae sunt iccirco, ut mihi in academia Fridericiana theologiam docendi potestas concederetur, tertiam partem praeter appendices adiunxi. Quum igitur omnis scriptio nunc demum absoluta iudicio eruditorum subiicienda, mihique verendum sit, ne multi mirantes, quod ego de obscuro saeculi quinti monacho fuse et copiose disserui, inique de me praeiudicent, paucis, qui factum sit, ut hoc prae ceteris elegerim argumentum, ante explicare placet, quam instituti rationem exponam.

Nam quod Semlerus, quem nimis severam de patribus ecclesiasticis saepenumero tulisse sententiam constat, in selectis historiae ecclesiasticae capitibus — Vol. I. p. 284. — Isidorum Pelusiotam Theophilo ac Cyrillo repugnasse, eiusque epistolas ingenuae plerumque indolis vastis multorum corporibus longe utiliores esse, tradidit, id imprimis me impulit, ut in huius viri vitam, scripta et doctrinam singulari studio inquirerem. Neque susceptae me poenitet operae. Nam quum Isidorus, vir et doctrinae copia, et vitae integritate excellens, eodem tempore, quo potentissimarum ecclesiarum antistites inter sese certarunt, floreret, primum illae inter eiusdem

epiſtolas, ex quibus tum quid ipſe, tum quid alii de epiſcoporum diſſidiis ſtatuerint, apparet, haud parvi momenti ſunt. Quod ut probemus, teſtificamur quas dedit ille ad Theodoſium Imperatorem περὶ τοῦ ποιήσασθαι ἀσφάλειαν τῆς συνόδου litteras; — lib. I. ep. 311. *cfr. Comment. p.* 20.; — *quibuscum quam aptiſſime connexae, quae ad Cyrillum, eo, quo hic Epheſum adiret, tempore ſcriptae ſunt, in quibus graviſſima haec extant verba:* πολλοί γάρ σε κωμῳδοῦσι τῶν συνειλεγμένων εἰς Ἔφεσον, ὡς οἰκείαν ἀμυνόμενον ἔχθραν, ἀλλ' οὐ τὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀρθοδόξως ζητοῦντα. ἀδελφιδοῦς ἐστί, φασί, Θεοφίλου, μιμούμενος ἐκείνου τὴν γνώμην. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος μανίαν σαφῆ κατεσκέδασε τοῦ θεοφόρου καὶ θεοφιλοῦς Ἰωάννου, οὕτως ἐπιθυμεῖ καυχήσασθαι — Cod. Bav. καυχᾶσθαι — καὶ οὗτος, εἰ καὶ πολὺ τῶν κρινομένων ἐστὶ τὸ διάφορον. — *lib. I. ep.* 310. *cfr. Comment. p.* 20. — *Ex his enim quomodo multi, etſi Neſtorii doctrinam reiecerunt, Aegyptiorum epiſcopi erga Theophilum iam defunctum et Cyrillum animati fuerint, licet colligere. Neque hoc loco praetermittenda ſunt ſilentio, quae Iſidorus ad Simonem monachum de Joanne Chryſoſtomo ſcripſit et Theophilo, quem* λιθομανῆ καὶ χρυσολάτρην — *ſic enim pro* χρυσολάτριν *ſcribendum eſt — appellat, nihil aliud his verbis ſignificaturus, quam Theophilum nimia aedificia exſtruendi cupidine, nimioque auri amore flagrantem etiam iniuſto modo ſibi comparaſſe divitias. Quo Iſidori iudicio mirum in modum confirmatur, quod Palladius, quem multi cum ira et ſtudio ſcripſiſſe affirmarunt, tradidit, antiſtitem Alexandrinum nimiam adhibuiſſe in eccleſiis aedificandis magnificentiam, eum*

que vendidisse sacerdotium. — Dial. de vita Joann. Chr. in Galland. Bibl. VV. PP. Vol. VIII. p. 301. et p. 274. 275. — Reliqua quae huc spectant in prima commentationis parte aut perstrinxi, aut exposui.

Deinde vero epistolae, in quibus Pelusiota locos ex antiquitatibus Christianis petiit, memoratu non indignae sunt. Conferantur prae ceteris quae dixit ille de diaconorum gravitate — lib. I. ep. 29. — de sanctorum reliquiis — lib. I. ep. 55. cf lib. II. ep. 5. de cantu mulierum in ecclesiis — lib. I. ep. 90. — de formula: εἰρήνη ὑμῖν, *qua sacerdotes illo tempore concionantes uti consueverunt, auditorumque ad illos responsione — lib. I. ep. 122. — de linteo, quod diaconi sacram celebrantes coenam adhibuerunt — lib. I. ep. 136. — et de parvis, quae mulieres gestarunt, evangeliis. — lib. II. ep. 150. cfr. Comment. p. 210. — Neque praetereundum est, quod tum aliis testimoniis, tum Isidori potissimum epistola ad Cyrillum data, — lib. II. ep. 127. — Emanuel a Schelstrate in antiquitate ecclesiae dissertationibus et monumentis illustrata — Vol. II. diss. V. cap. 3. §. 1. p. 368. 369. — ostendit, metropolitae Alexandrino in omnibus Aegypti provinciis presbyteros ordinandi, proscribendi et abdicandi ius fuisse et potestatem.*

Haec autem epistola etiam aliam ob causam mihi quidem videtur esse gravissima. Etenim ex hac, quippe quae ad Cyrillum archiepiscopum data sit, miserrimum fuisse ecclesiae Pelusiacae statum potest cognosci. Et hoc quidem tertium est, quo Isidori epistolas singulari haud indignas esse studio, volumus efficere. Extant autem in ea haec verba: τὸ μὲν οὖν

δεδυσφημῆσθαι — *Cod. Bav.* δεδυσφημῶσθαι — τὸ θεῖον, καὶ πεπορθῆσθαι τὴν πόλιν, καὶ πεπρᾶσθαι τὴν ἱερωσύνην, καὶ τετυραννῆσθαι — *Cod. Bav.* τετυραννίσθαι — τὴν ἐκκλησίαν, τῶν μὲν σπουδαίων ἐξοστρακιζομένων, τῶν δὲ μήτε τῶν οὐδῶν — *Cod. Bav.* τὸν οὐδὸν. . *Codd. Vat.* 649. *et Alt.* ὁδῶν — αὐτῆς ἐπιβῆναι — *Cod. Bav.* πατῆσαι — ὀφειλόντων, ἐγκρινομένων, καὶ τὰ θεῖα καὶ ἀπόῤῥητα αὐτῆς ἐμπιστευομένων μυστήρια. οὐχ ἡγοῦντο γὰρ ψυχὰς ἐμπιστεῦσθαι, ἀλλὰ τυραννίδα πατρῴαν παρειληφέναι. καὶ ὅτι τῶν μὲν πενήτων λόγος ἦν αὐτοῖς οὐδείς, τά τε — *Cod. Bav.* τὰ δὲ — ἐκκλησιαστικὰ χρήματα ἐληΐζοντο, καὶ εἰς οἰκείας ἀνηλίσκοντο — *Cod. Bav.* ἀνήλισκον — φιλοτιμίας. καὶ ὅτι τοὺς ῥύξαι ὑπὲρ ἀρετῆς τολμῶντας — *Cod. Bav.* τὸν γρύξαι ὑπὲρ ἀρετῆς τολμῶντα — ἕως αἵματος ἠμύναντο. καὶ ὅσα τοιαῦτα παραλείψω, τοῦτο κ. τ. λ. *Cuius miseriae auctorem hacce et in ea, quae data est ad Theodosium episcopum epistola — lib. III. ep.* 245. — *esse contendit Eusebium Pelusii episcopum, Ammonii optumi viri successorem; qui ipse homo impius et nefarius — lib. II. ep.* 121. *lib. III. ep.* 177. — πεπατημένον πρᾶγμα τὴν ἱερωσύνην ἡγησάμενος *honore dignos eiecit, iisque, qui ne in laicorum quidem numero censeri mereantur, sancta mandavit munera. — lib. II. ep.* 199. — *Sic Chaeremonem, ab Ammonio de gradu iure deiectum, diaconum — lib. III. ep.* 178. — *Martinianum vero, Maronem et Zosimum presbyteros creavit, ipse corruptus pecunia. — lib. I. ep.* 111. *ep.* 140. *ep.* 382. — *Quibuscum conferri debet eiusdem libri epistola centesima septuagesima septima, in qua* νῦν πονηρῶς — *Cod. Bav.* πονήρως — πράττει, *inquit,* τὰ Πηλουσιωτῶν, — *Codd. Vat.* 649. *et Alt.* Πηλουσίου, — ὅτι καὶ τῶν,

πολιτικῶν ἡ διοίκησις ὁμοίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν νόσον —. Sic edit. B. et R. cum C. V. 649. ν. νόσων — περιεβάλετο. καὶ γὰρ καὶ ὁ θαυμαστὸς Κυρήνιος κατέπτη — C. V. 649. et Alt. κατίπτη — τὴν ἀρχὴν ἐννημένος. καὶ ὁ περιβόητος Εὐσέβιος τὴν ποιμαντικὴν ἐμπεπίστευται· καὶ Μάρων οἰκονομεῖ, καὶ Πανσόφιος ἀρχιδιακονεῖ· ὁ μὲν τὰς κρίσεις ἀπεμπωλῶν, ὁ δὲ τὰς χρήσεις — Codd. Vat. 649. et Alt. κρίσεις — διαπωλῶν· οἱ δὲ ὑπουργαὶ ὄντες καὶ σπουδασταί.

Sed non Eusebium solum ecclesiae Pelusiacae episcopum Luciumque archidiaconum Isidorus arguit Simoniae multis in epistolis — lib. I. ep. 26. ep. 28. ep. 29. ep. 30. ep. 106. ep. 111. ep. 119. ep. 120. ep. 136. ep. 145. ep. 158. aliisque in locis — verum eiusdem criminis alios quoque episcopos, velut Martyrium — lib. I. ep. 45. — et Leontium — lib. I. ep. 315. — reos esse affirmat. Uti vero in depravatos clericorum mores invehitur ille, ita de monachorum inertia conqueritur. Scribit enim Paulo coenobiarchae epistolam huiuscemodi: — Πολλὴν, — *Cod. Bav.* πολλῶν — ὡς ἔγνων, πληθὺν ἀδελφῶν συναγήοχας, καλῶς μὲν ζῆν ἐθιζόντων, — *Ritt. coni.* ἐθελόντων — ἀργὰς δὲ χεῖρας ἐχόντων. τοῦτο δὲ οὔτε παρὰ Χριστοῦ εὗρες τελούμενον, οὔτε παρὰ Παύλου τοῦ σοφοῦ διδασκάλου τηρούμενον κ. τ. λ. — *lib. I. ep. 49. — et Lucam coenobiarcham hisce alloquitur verbis:..* τί στίφη καὶ φάλαγγας εὐτρεπίζεις, οὐ μοναχῶν, ἀλλὰ μᾶλλον μαχητῶν; δίκαιος γὰρ ἂν εἴης συνιδεῖν, ὅτι ὀχλώδης ἀργία εἰς λογισμῶν ἐκπίπτει ἀταξίαν. ἢ οὖν ἐργάζεσθαι δίδαξον, ἢ τὸν δῆμον ἐλάττωσον, μή σοι πρεσβείας γένηται πόνος, καὶ ὅπλων δεηθῇς, ἡνίκα αὐτοὺς κραιπάλη μετὰ τῆς σχολῆς πρὸς νεωτερισμοὺς ἐρεθίσῃ. — *lib. I. ep. 298. — Monachi igitur iam illo tempore*

segnitie laborarunt et inertia; neque omnes vitam delicatam repudiaverunt, sed multo magis cuticulam curantes, et τράπεζαν ἀμβροτέραν, ἀλλ' οὐ παίδευσιν *quaerentes, ab hoc ad illud tetendere monasterium. — lib. I. ep.* 41. — *Quod imprimis vitio vertit Marco monacho — lib. I. ep.* 173. — *et Pelagio, — lib. I. ep.* 314., — *quem multi, uti iam ab Heumanno — diss. de Isid. Pel. p.* 21. §. 14. — *observatum esse video, cum celeberrimo haeresiarcha commutantes, huic ex hac Isidori epistola invidiam conflare studuerunt summa cum iniuria.*

Quibus exemplis, ut equidem arbitror, satis superque probatum est, Isidori Pelusiotae epistolas historiae ecclesiasticae illius aevi studentibus magno esse posse usui, easque singulari non indignas studio habendas esse. Huc accedit, quod nemo eorum, qui hucusque de Isidoro scripserunt viri docti, vel quia ab eorum instituto fuit alienum, vel aliam ob caussam tanta diligentia, quantam res postulat, de eius vita, scriptis et doctrina egerit. Consentiet mecum qui perscrutatur quae Tillemontius, — *hist. eccl. Vol. XV. p.* 97 — *p.* 119., — Dupinius, — *nov. auct. eccl. bibl. Vol. III. Pars II. p.* 4—14., — Ceillierius, — *hist. auct. sacr. et eccl. Vol. XIII. p.* 600 — *p.* 640., — Schroeckhius, — *hist. eccl. Vol. XVII. p.* 521 — 529., — Richardus Simon, — *crit. commentat. N. T. hist. cap. XXI. p.* 307 — *p.* 314., — Rosenmuellerus, — *hist. interpr. LL. SS. P. IV. p.* 180 — *p.* 215., *et* Heumannus — *diss. de Isid. Pel. eiusque epp.* — *dixerunt, quaeque alii aut paucis omnem de eius vita, scriptis et doctrina disquisitionem absolventes, aut de his rebus strictim agentes attulerunt.*

Sed ne quis in hac commentatione magis quippiam requirat, quam ipse aut volui praestare aut potui, restat ut de instituti ratione breviter disseram.

Quae mihi tum ex ipsius Isidori, tum ex aliorum patrum scriptis de illius vita innotuerunt, in prima exposui commentationis parte, neque hoc loco quicquam addendum aut retractandum est.

Secunda vero in parte de Isidori scriptis disserui. Itaque primum deperditis eiusdem operibus accurate enumeratis, de epistolarum, quae superstites sunt, dixi editionibus, illarumque numero. Deinde Heumanni sententia, pleraque specimina esse eloquentiae, iis imitandae, quos haberet earum auctor artis dicendi discipulos, ita a me, praeeunte Schroeckhio, refutata est, ut lectorem quemque meis fauturum esse partibus confitear. Quae tamen refutatio, quum res facillima esset diiudicatu, non multum laboris habuit et difficultatis. Quo magis mirandum est, quod Christianus Fredericus de Matthaei in admonitione de Isidoro Pelusiota — cfr. Nov. ex Joann. Chrysost. ecll. LII. p. XV. — haec scripsit verba: „*Plerasque istarum epistolarum fictas esse, dudum docuerunt viri docti.*“ Qua de re caute multoque melius iudicavit in historia sua ecclesiastica Weismannus hisce verbis: „*Quodsi tamen verum esset, quod Ven. Heumannus existimat, scripsisse quidem huiusmodi epistolas Isidorum, sed eas re ipsa non misisse ad personas, quibus inscriptae sunt, magno ad haec scribenda privatim animo opus non fuisset. Vid. cit. diss. ubi multis et eruditis ratio-*

nibus pro more hanc hypothesin exornat.“ — cfr. Weism. hist. eccl. Vol. I. p. 471. ed. alt. — Denique plurimas Isidori epistolas non ea forma, qua in editis excusae sint exemplaribus, ab auctore scriptas esse, sed a monachis excerptas ad nostram usque aetatem pervenisse, probare conati sumus. Qua tamen in re non omnino verum vidimus. Reperiuntur enim, ut Reisigius meus me docuit, inter Isidori epistolas non solum quae a monachis excerptae, verum etiam quae ab eisdem interpolatae sunt. Quamobrem quae inter epistolas, quae bis in exemplaribus typis expressae inveniuntur, ab Isidoro profecta sit diiudicaturi, caveamus necesse est, ut ullam propterea genuinam esse statuamus, quoniam pluribus contineatur verbis. Haec enim ab interpolatore aut glossatore possunt esse profecta. Cuius sententiae veritatem perspiciet haud dubie, qui Isidori litteras p. 62. a me in medium prolatas attento perlegerit animo. Etenim, ut idem ille Reisigius intellexit, in illa quae e libro secundo deprompta est epistola glossator addidit primum, ut τὸ ἱερᾶσθαι *explicaret, verba* τὸν δοκοῦντα εἶναι πρεσβύτερον: *deinde perspicuitatis causa pronomen* αὐτὸν *adscripsit, idemque pro* ἀντεπιστέλλω *posuit simplicius deteriusque* φήσαιμι: *deinceps* μισοπονήρου *interpretandi caussa Scholiastarum more addidit* καὶ φιλαγάθου, *atque* εἰκότως *commutavit cum* δικαίως. *Glossa enim apud Hesychium et Suidam exstat:* εἰκότως — δικαίως. *Idem interpolator inculcavit* ἐστὶν *ante* ἄξιος. *Nam quod ad extremum pro* ἐκτραγῳδῶν *positum est* ἐκκωμῳδῶν, *videtur ex scripturae diversitate profectum esse; quae autem admixta* διὸ καὶ — θεός *acer forsitan*

interpolatoris animus suapte sponte videatur effudisse. In proximis epistolis autem a me collatis ex libro V. ep. 239. et ex IV. ep. 56. interpolata est prior additamento verborum μετὰ τὸ προληφθῆναι; mutilatam alteram librarii errore in μηδὲ καταδεξάμενος arguit sententiarum ratio. Antea enim videtur positum fuisse οἱ δὲ μὴ διδαχθῆναι καταδεξάμενοι. Denique quam commemoravi p. 64. epistolam 272. libri I., eam putat Reisigius post illam, quae est libri I. 303. scriptam esse: quare γέγραφα pro γέγραφας ex MSS. revocandum ducit.

Huic autem parti secundae tres addidi appendices; quarum in prima inter complures Isidori epistolas, quae et in editione Parisiensi excusae, et a catenarum auctoribus prolatae sunt, eo consilio instituta est collatio, ut multas eiusdem epistolas a descriptoribus ad verbum non esse descriptas probaretur. Sunt autem collatae, quae ad manus fuere, hae patrum graecorum catenae:

1. Σειρὰ ἑνὸς καὶ πεντήκοντα ὑπομνηματιστῶν εἰς τὴν ὀκτάτευχον καὶ τὰ τῶν βασιλείων, ἤδη πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα, ἀξιώσει μὲν Γρηγορίου Ἀλεξάνδρου Γκίκα, ἐπιμελείᾳ δὲ Νικηφόρου. Vol. I. II.

2. Expositio PP. graecorum in Psalmos a Balthasare Corderio concinnata. Antverp. 1643.

3. Catena graecorum PP. in beatum Job collectore Niceta, in lucem edita opera et studio Patricii Junii. Lond. 1637.

4. Symbolae graecorum PP. in Matthaeum collatae a Balthasare Corderio et Petro Possino. Tolos. 1646. Vol. I. II.

5. *Catena PP. graecorum in S. Joannem in lucem edita a Balth. Corderio. Antv.* 1630.

6. *Cotelerii monumenta ecclesiae graecae.*

Conferentibus autem nobis quas primo et quarto loco numeravimus patrum catenas, occurrebant fragmenta ab illarum auctoribus Isidoro nostro adscripta; quae, quum diu multumque in epistolarum huius viri editionibus frustra quaesiverim typis exprimenda curavimus. Cfr. p. 75. *lin.* 19 — *lin.* 22. *p.* 88. *lin.* 12 — *lin.* 21. *p.* 89. *lin.* 7 — *lin.* 19. *p.* 90. *lin.* 2 — *lin.* 5. *p.* 91. *lin.* 4 — *lin.* 10. *p.* 91. *lin.* 12 — *lin.* 19. *p.* 93. *lin.* 20 — *lin.* 31. *p.* 95. *ult. II. lin. p.* 96. *p.* 97. *lin.* 13 — *lin.* 24. *p.* 98. *lin.* 15 — *lin.* 22. *p.* 100. *ult. V. lin. p.* 101. *lin.* 1 — *lin.* 5. *p.* 104. *lin.* 13. — *lin.* 18. *p.* 108. *lin.* 15. — *lin.* 21. *p.* 109. *lin.* 20 — *lin.* 26. *p.* 110. *lin.* 17 — *lin.* 22. *p.* 112. *lin.* 6 — *lin.* 15. *p.* 112. *lin.* 17 — *lin.* 21. *p.* 115. *ult. V. lin. p.* 116. *lin.* 13 — *lin.* 16. *p.* 118. *lin.* 8 — *lin.* 13. *p.* 123. *lin.* 24 — *lin.* 27. *p.* 125. *lin.* 29 — 31. *Etsi equidem non affirmaverim ne unum quidem inter omnia haec fragmenta neque in Isidori epistolis, neque apud alium scriptorem reperiri, tamen quum illius scripta attento perlegerim animo identidem, neque in ipsis fragmentis quod eiusdem cogitandi aut scribendi rationi repugnet invenerim, liceat mihi omnia ea ab Isidoro profecta esse tam diu contendere, dum meliora non edoctus sum a quoquam. — In secunda vero huius partis appendice enumeravi catenas patrumque dictorum syllogas sive eclogas, quae nondum editae in bibliothecis asservantur, in quibusque Isidori extant aut epistolae, aut epistolarum fragmenta. — In tertia denique, quas mihi de epistolarum innotuerunt codici-*

bus exposui, et occasione data p. 143. scripturae diversitatem e codice Gudiano, quem summa doctissimi Eberti mihi concessit liberalitas, diligenter adnotavi.

Tertia autem commentationis pars, in qua de Isidori agitur doctrina, in tria apte dividi potuit capita. In primo enim, quid ille de gravissimis dogmatis senserit, declaratum est, ita quidem, ut primum quid de fontibus religionis Christianae, quid deinde de deo, tum quid de consiliis et institutis divinis, quae ad hominum salutem per Jesum Christum reparandam spectant, quid denique de rebus futuris statuerit ille, traditum sit. De quibus omnibus eius sententiam accurate quidem exposuimus, atque gravissima eiusdem de quovis dogmate dicta in notis typis exprimenda curavimus; sed ne nimis longa omnis haec fieret disquisitio, neque iudicium adiectum, neque instituta est cum placitis, quae aliis eiusdem aevi patribus accepta fuerunt, comparatio. — In secundo vero huius partis capite diximus de Isidoro apologeta; itaque eiusdem contra ethnicos, Judaeos et haereticos disputandi ratio paucis declarata est. — In tertio denique de Isidoro egimus librorum sacrorum interprete, atque pluribus probare conati sumus exemplis, eum neque omnino spernendum, uti Croius censuerunt et Heumannus, neque dignum esse laudibus, quibus a Dupinio, Simone et Rosenmuellero exornatur.

Sed si quis forte me reprehendat, quod ethica, quae dedit ille praecepta, omnino neglexerim; is intelligat velim me separatim quidem de his non egisse, sed in unaquaque commentationis parte, quae ad morum pertineant doctrinam, recurrere Isidori placita. Quo ae-

cedit, ut qui haec in systema velit redigere, omnem haud dubie perditurus sit operam, quum Isidorus, pro consilii ratione mox hanc virtutem, mox illam, mox complures primarias esse docuerit. Ceterum multa quae huc spectant attulit Neander V. V. in libro de Joanne Chrysostomo, opere non minus quam veteris illius viri cognominis aureo.

Tantum igitur restat, ut de scripturae diversitate, quae, ubi graeca Isidori verba a nobis allata sunt, diligenter adnotata est, pauca dicamus. Quam Cod. Bav. scripturam notavimus, ea ex editione Rittershusiana — cfr. p. 37. — repetita est. Reliqua ex Petri Possini collationibus Isidorianis — cfr. p. 39. p. 40. — deprompta sunt; quae novam harum epistolarum editionem curanti maxumae haud dubie erunt utilitati. Recte enim ille in praefatione corriguntur, inquit, ex his menda innumerabilia, veri non antea introspecti aperiuntur sensus autoris, nodi perplexissimi extricantur, multa casu omissa et ad sententiam necessaria supplentur. Quae quum ita sint, ut aliquis Isidori epistolas denuo edendi suscipiat munus, optandum est, quo, si haec mea scriptio aliquid laudis consequetur, ipse fungar lubentissime.

Scriptum Halis mense Februario MDCCCXXV.

COM-

COMMENTATIO

DE

ISIDORI PELUSIOTAE

VITA SCRIPTIS ET DOCTRINA.

PARS PRIMA.

VITA ISIDORI PELUSIOTAE.

Isidorus, qui vulgo dicitur Pelusiota[1]), Aegyptius[2]), Alexandriae natus est teste Ephraëmo Antiocheno[3]). Quo vero anno, quibus parentibus procreatus, quibus sit usus cognatis, quo modo educatus, a quibus eruditus sit, nihil certi constat. Quae enim in Graecorum menologiis[4]) traduntur, Isidorum e nobili genere

1) Errorem Dupinii, qui in nova sua auctorum ecclesiasticorum bibliotheca Tom. II. P. II. p. 3. hunc Isidorum appellat: Saint Isidore de Damiette, Heumannus in disputatione de Isidoro Pelusiota p. 6. allatis Cellarii et Holstenii dictis notavit. cfr. Tillemont. hist. eccl. Vol. XV. p. 99. et p. 847.

2) Alegraeus quidem in paradiso Carmelitici decoris, statu III. cap. 6. e Graecia ortum esse censet Pelusiotam. Sed huius sententia in Actis Sanctorum mens. Febr. Tom. I. p. 468. §. 1. nr. V. iamdudum explosa est.

3) Ephraëmi Antiocheni epistolam, in qua haec extant verba: *Ἰσίδωρος — Ἀλεξανδρεὺς τὸ γένος ἦν*, refert Photius in bibliothecae suae codice CCXXVIII. edit. Schotti. p. 778.

4) Graec. menol. d. IV. Febr. *Ἰσίδωρος — ὁ ἅγιος Αἰγύπτιος — υἱὸς εὐγενῶν καὶ εὐσεβῶν γονέων· συγγενεῖς δὲ ἔχων Θεόφιλον καὶ*

nere natum, Theophili ac Cyrilli propinquum; magnis opibus relictis in monasterium se contulisse non arguunt. Et quod narrat Nicephorus Callistus [1]) S. Joannem Chrysostomum Isidori fuisse magistrum, quodque plurimi post eum velut Baronius [2]), Natalis Alexander,[3]), Caveus[4]), Fabricius[5]), aliique[6]) uno ore tradunt, haud vacat controversia. Negatur enim ab Heumanno[7]), qui Nicephorum historicum negligentem,

καὶ Κύριλλον τοὺς τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπους — ἐγένετο σοφός. Ἀγαπήσας δὲ τὸν θεὸν πλεῖον τοῦ κόσμου, κατέλιπε καὶ γονεῖς καὶ πλοῦτον καὶ δόξαν καὶ ἐγένετο μοναχός.

1) Niceph. hist. eccl. lib. XIV. cap. 13. Ἰσίδωρος ὁ τοῦ Πηλουσίου, Νεῖλος — διδασκάλῳ τῷ μεγάλῳ χρησάμενοι. — et cap. 30. ὅτε τοῦ Πηλουσίου Ἰσίδωρος, καὶ Μάρκος Ἰωάννῃ τῷ πάνυ μαθητευθέντες. — Eadem tradit Sixtus Senensis in bibliothecae sanctae libro IV.

2) Baron. annal. eccl. ad ann. 431. nr. CXVIII. ed. Col. Tom. V. p. 363. — ad ann. 407. nr. XVIII. p. 278.

3) Nat. Alex. Hist. eccl. saec. V. cap. 4. art. IX. Tom. V. p. 150. Supplem. ad Nat. Alex. hist. eccl. p. 119. Venet. 1777.

4) Cav. script. eccl. hist. litter. p. 250. ed. Genev. 1705.

5) Fabric. bibl. gr. lib. V. p. V. cap. 34. §. 3. Vol. IX. p. 253. — ex edit. Harl. Vol. X. p. 480.

6) Cfr. Rittershusii lect. sacr. lib. IV. cap. 16. p. 301. — Basnagii annal. polit. eccl. Tom. III. p. 319. nr. V. — Spannhemii hist. christ. Saec. V. Opp. Vol. I. p. 1030. — (Joh. Georg. Heinsii) Unpartheyische Kirchenhistorie des alten und neuen Testaments. Tom. I. p. 922. — Weismanni Introductio in memor. eccl. hist. sacr. Tom. I. p. 470. ex edit. Hal. 1745. — Arnoldi Kirchen- und Ketzerhistorie Tom. I. lib. V. cap. 3. §. 16. — Allgemeines historisches Lexicon. Lipsiae 1709. — Moreri Grand dictionnaire historique — Hofmanni Lexicon universale.

7) Heum. dissertatio de Isidoro Pelusiota et eius epistolis. Göttingae 1737. p. 7. §. V. — Haec in eiusdem primitiis Göttingensibus academicis recusa est. p. 210. seq. —

tem, et credulum, saeculi decimi quarti scriptorem non idoneum ad hujus rei fidem arbitratur; praesertim quum ipse Isidorus, etsi pluribus in epistolis [1]) mentionem fecerit Chrysostomi, eamque honorificam, non commemoraverit, eo se usum esse magistro. Cum Heumanno consentit Schroeckhius [2]). Argumentum vero, quod hic ex temporum notatione repetivit, minoris est momenti. Joannes enim Chrysostomus, septimo demum et quadringentesimo post Christum natum anno defunctus, Isidori illo tempore iam triginta vel adeo quadraginta annos nati magister esse potuit. Neque tamen ego Nicephori traditioni fidem tribuerim; quum, cur hoc tradiderit ille, causa idonea afferri possit. Namque Isidorus, uti Dallaeus [3]) et Rittershusius [4]) ob-

---

1) Lib. I. ep. 152. ep. 156. ep. 310. lib. II. ep. 42. lib. IV. ep. 224. et lib. V. ep. 32.

2) Schroeckh. hist. eccl. Tom. XVII. p. 521.

3) Dallaeus de cultibus Latinorum religiosis. lib. V. cap. 4. p. 585. Ut Prosper, inquit, Augustinum, ita et Chrysostomum suum sequitur Isidorus — et post paullo, ubi lib. I. ep. 52. commemorat, sic pergit: Hic Chrysostomi ipsa paene verba, mentem quidem totam videmus.

4) Rittershus. not. ad Isid. ep. 191. lib. III. et lib. IV. ep. 116. — Cfr. Eiusdem lect. sacr. lib. IV. cap. 16. p. 301. — p. 318., ubi postquam plura de similitudine, quae inter utriusque viri cogitandi et sentiendi rationem intercedit, locutus est, singula affert, quibus hanc probet sententiam suam, exempla, quorum unum, ut lectores de hac re ipsi iudicare possint, huc transscribere placet. Chrysostomus hom. IV. ad Rom. *οὐ γὰρ* inquit, *ἀπὸ τῶν νοσούντων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὑγιαινόντων δεῖ φέρειν τὰς ψήφους*. Isidorus, ut ait Rittershusius, hoc bis imitatus est in suis epistolis, ut lib. III. ep. 242. — *οὐ γὰρ ἀπὸ νοσούντων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὑγιαινόντων χρὴ λαμβάνειν τὰς περὶ τῶν πραγμάτων ψήφους*; — et lib. IV. ep. 99. — *οὐ χρὴ τοῖς τῶν νοσούν-*

obſervarunt, poſt eosque Fabricius [1]) Heumannus [2]) et Schroeckhius [3]) compluribus in locis Chryſoſtomum imitatus eſt, cuius ſcripta diligenter videtur lectitaſſe [4]). Hinc narratio illa facillime potuit oriri; itaque quum aliorum ſcriptorum nulla accedant teſtimonia, non temere tamquam vera ſuscipienda eſt.

Conſtat autem Iſidorum monaſterium in monte non procul a Peluſio urbe, unde Peluſiota [5]) dictus, ſitum adiiſſe. Nam ſi ex eo, quod Leontius Byzantinus [6]) eum nominat eremitam, quodque ipſe in epiſtola

σούντων ἕπεσθαι ψήφοις· ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν ὑγιαινόντων κρίσεοις λαμβάνειν τὰς ἀποδείξεις. — Hactenus ille. — His autem addi poſſunt, quae in Iſidori ad Serenum epiſtola exſtant verba huiuscemodi: ἀλλὰ χρὴ τοὺς ἐχέφρονας, μὴ ἀπὸ τῶν ἀῤῥωστούντων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὑγιαινόντων λαμβάνειν τάς ψήφους. — cfr. lib. V. ep. 563. — cfr. praeterea Rittersh. lect. ſacr. lib. IV. cap. 17. p. 321. — lib. V. cap. 13. p. 399. — lib. VI. cap. 13. p. 461. — lib. VII. cap. 7. p. 514. 515.

1) Fabric. l. all.

2) Heumann. diſſ. cit. §. V.

3) Schroeckh. hiſt. eccl. vol. cit. p. 522.

4) Lib. I. ep. 156. lib. V. ep. 32.

5) Quo ex cognomine ſi efficere conaremur Iſidorum Peluſii natum eſſe, ſine dubio incideremus in errorem. Πηλουσιῶται enim Peluſii ſunt incolae, ſive in hac urbe, ſive alibi, nati ſunt. His vero monachos quoque coenobii, in quo maximam vitae partem degit Iſidorus, adſcriptos fuiſſe ex epiſtola 154. libri I. apparet, quippe quae ſcripta eſt Πηλουσιώταις εἰς τὸ κοινόβιον. — Attamen reticere nolo huius epiſtolae titulum, Petro Poſſino in collationibus Iſidorianis teſtante, in Codd. Vat. 649. et Alt. ſic ſe habere: Πηλουσιώταις ἐν κοίνῳ; a quibus recedit paullulum Cod. Bav. exhibens Πηλουσιώταις εἰς τὸ κοινόν.

6) Leont. Byzant. in libris adverſus Neſtorium et Eutychen. cf. Bibl. PP. ed. Lugdun. 1677. Tom. IX. p. 706. D.

stola ad Thaumasium [1]) ἀναχώρησιν suam commemorat, coniecturam faceres eum fuisse eremitam [2]) a vero sine dubio aberrares. Etenim ipse in epistola ad Tabennesiae monachos data [3]) se monachum nuncupat, scribitque Calliopio [4]) se relicta vita urbana adiisse monasterium; quod ut Cratinus imitetur, hunc alia in epistola [5]) magnopere adhortatur. — Deinde ex scripturae diversitate, quam exhibent codex Vatic. 649. et Altaëm. titulum epistolae libri primi centesimae quinquagesimae [6]) sic supplentes: *Μοναστηρίῳ πρὸ τοῦ Πηλουσίου* extra urbem situm fuisse monasteriumquoddam licet colligere. Accedit testimonium Hieronymi [7]), qui S. Hilarionem Pelusium adiisse, ibique fratres in deserto non procul ab urbe habitantes visitasse narrat. Quum vero, quod iam a Tillemontio observatum video [8]), ex epistola libri primi septima et trigesima constet Isidorum Pelusii in ipsa urbe non habitasse [9]), equidem illum huius coenobii inco-

1) Lib. I. ep. 402.

2) Cui sententiae favet auctor libri, qui inscribitur: Allgemeines historisches Lexicon. Scribit enim ille: *Isidorus, Pelusiota zugenahmet, weil er nahe bey der Stadt Pelusium in einer Einöde lebte.*

3) Lib. I. ep. 93.

4) Lib. I. ep. 191.

5) Lib. I. ep. 266.

6) Petri Possini Collat. Isidor.

7) Hieron. Opp. Vol. I. p. 252. ex edit. Paris. 1643., ubi haec extant: Quinto igitur die venit Pelusium, visitatisque fratribus, qui in vicina eremo erant, et in loco, qui dicitur Lychnos morabantur, perrexit post triduum.

8) Tillemont. l. c. p. 100.

9) In illa enim epistola ita agitur de ecclesiae aedificatione, quam Eusebius Pelusii illo tempore episcopus suscepit, ut facili opera unus-

incolam fuisse arbitror. Neque dubitare possumus, quin monasterium, cuius incola fuit Isidorus, in monte situm fuerit, quoniam, ut notat Heumannus [1]), Pelusiota ipse, quemdam ad vitam adhortans monasticam, quam philosophiae nomine pro more huius posteriorisque aevi scriptorum ecclesiasticorum ornat saepenumero [2]), ad montem nostrum, inquit te confer, ut animae tuae saluti consulas [3]). — Ipse vero austero huic vivendi generi ita deditus erat, ut Joannis baptistae exemplum omnibus monachis imitandum proponeret [4]); atque ingentes gratias et ageret et haberet Zenoni presbytero [5]); quippe qui tunica ab ipso postulata effecisset, ut δύο χιτῶνας οὐκ ἔχων τὸν νόμον τοῦ βαπτιστοῦ [6]) explere posset.

unusquisque intelligere possit Isidorum non fuisse urbis incolam. Scribit enim ad illum: κτίζεις, ὥς φασιν, ἐκκλησίαν ἐν Πηλουσίῳ. —

1) Heum. d. c. p. 4. not. hh.

2) Heum. d. c. p. 7. not. r. — Jam a Dufresnio in Glossario graecitatis mediae observatum est, vitam monachicam ab Isidoro nostro lib. I. ep. 1. appellari φιλοσοφίαν. — (addi potest lib. II. ep. 159.); — quem loquendi usum Sozomenum quoque secutum esse, idem pluribus probat exemplis. — Consentit cum eo Suicerus, qui in thesauro ecclesiastico φιλοσοφία vocem apud scriptores ecclesiasticos designare contendit: vitae sanctae studium, praesertim vitam austeram, qualis olim monachorum fuerit et ascetarum.

3) Consentiunt Nicephorus — hist. eccl. lib. XIV. cap. 53. — et Galesinius, qui Isidorum in montem sese abdidisse tradunt. Cfr. Acta Sanct. Febr. Vol. I. p. 468. §. 1. nr. 3. — Errat autem Arnoldus, qui in sua ecclesiae haeresiumque historia montem, in quo Isidori aedificatum fuit monasterium, appellat Pelusium, sic Vol. I. lib. V. cap. 3. §. 16. scribens: *In Afrika war Isidorus den Mönchen auf dem Berge Pelusio vorgesetzt.*

4) Lib. I. ep. 5.

5) Lib. I. ep. 216.

6) Evang. Lucae. IV. 11.

ſet. Et revera per omnem vitam videtur expleviſſe; quod aeque ex illa, quam modo laudavimus, atque ex epiſtola ad Paulum diaconum [1]) data apparet. Huic enim Simonem familiarem commendat ſuum, qui Aegyptum relicturus indigeat veſtimento, ab eoque precatur, ut illi dono det veſtem. Cuius generis dicta compluria ex Iſidori epiſtolis facillime poſſim colligere; ſed rem paucis abſolviſſe ſatius duco, itaque Evagrii [2]) utar verbis, qui usque adeo, inquit, corpus ſuum laboribus maceraverat (Iſidorus), et animum ſublimioribus doctrinis ſaginaverat, ut angelicam vitam ageret, et ſpirans quaedam imago eſſet tam vitae monaſticae, quam divinae contemplationis. —

Neque ſolum propter vitae ſanctitatem, verum etiam propter doctrinae copiam ab aequalibus honoratus eſt, magnique aeſtimatus. Etenim Gregorium Nyſſenum litteras ipſi miſiſſe ex eoque quandam veteris teſtamenti interpretationem quaeſiviſſe Tillemontius [3]) ex epiſtola, quae data eſt ad Gregorium epiſcopum [4]), collegit. Quod etiamſi luculenter demonſtrari nequit, tamen cur negetur cauſam non video; praeſertim quum qui maximam in eccleſia habuere auctoritatem, velut Theophilus, Cyrillus, Hermogenes aliique cum eo

1) Lib. I. ep. 175.

2) Evagrii verba, — cfr. eiusd. hiſt. eccl. lib. I. cap. 15. — transſcripſiſſe videtur Nicephorus. Scribit enim in hiſt. ſua eccl. lib. XIV. cap. 53. haec: Ὁ μὲν οὖν θεῖος Ἰσίδωρος, ἐξ ἔτι νέου τοῖς ἀσκητικοῖς οὕτω πόνοις ἐνίδρωσε, καὶ τὴν σάρκα κατέτηξε, τὴν ψυχὴν τοῖς ἀναγωγικοῖς πιάνας τῶν λόγων ὡς ἀγγελικὸν ἄντικρυς μετελθεῖν βίον· καὶ στήλην ζῶσάν τε καὶ ἔμψυχον, τῆς τε μοναστικῆς διαίτης καὶ τῆς εἰς θεὸν θεωρίας. Cfr. Tillem. l. c. p. 98.

3) Tillem. l. l. p. 97.

4) Lib. I. ep. 125.

eo per litteras collocuti ſint [1]). Conſtat adeo Cyrillum honorifico patris nomine Iſidorum ornaſſe [2]). Quid, quod ex epiſtola ad Zenonem, quam alia occaſione iam attulimus, familiares eius eo, quo adhuc inter vivos fuit tempore, res, quibus uſus erat, habuiſſe ſacroſanctas probari poteſt [3]). — Quae omnia, ut equidem arbitror, perpendens Ephraëmus Syrus [4]) περίβλεπτος, ait, factus eſt, καὶ τοῖς ἀρχιερεῦσιν αἰδέσιμος. Quae verbà Schottus quidem, uti iam a Baſnagio [5]) notatum eſt, perperam ſic vertit: „et inter praeſules illuſtris" quaſi unus epiſcoporum de grege fuiſ-

1) Lib. I. ep. 310. ep. 323. Lib. II. ep. 208. ep. 209. ep. 210. ep. 218. — Ex aliis eiusdem viri litteris videmus Cyrillum, Hermogenem aliosque reſcripſiſſe. cf. lib. I. ep. 370. lib. II. ep. 139. ep. 262. etc. —

2) Lib. I. ep. 370. — εἴτε γὰρ πάτὴρ εἰμι, ὡς ἔφης — Cod. Bav. ὡς φὴς — αὐτὸς, δέδια τ. Ἠλ. — Idem tradit Facundus, qui in defenſione trium capitulorum Iſidorus, inquit, — qui etiam pro vitae ac ſapientiae ſuae meritis, ut pater ab ipſo Cyrillo et honoratus eſt, et vocatus. — Cfr. Max. bibl. VV. PP. Tom. X. p. 18.

3) Lib. I. ep. 216. — εἰ δὲ καὶ τοῦτον (ſc. χιτῶνα) — Ritt. τούτων. Cod. Bav. τοῦτο — μέλλοις — Cod. Alt. μέλλεις — ὡς τὰ τῶν — Sic Codd. Vat. 649. et Alt. vulgo τινῶν — ἁγίων τηρεῖν, ἐμὲ μὲν εἰς ἀπόγνωσιν ὠθήσεις — Cod. Alt. ὤθησας — ἔλεγχον ἐμαυτῷ — Sic Codd. Vat. 649. et Alt. vulg. ἐμαυτοῦ — τὴν συνείδησιν ἔχοντα· πάλιν δὲ πέμψας, πάλιν αἰτήσεις· ἡμεῖς δὲ οὐ δώσομεν. —

Praeterea notandum eſt Iſidorum Peluſiotam a graeca et latina eccleſia inter ſanctos relatum, neque ab Uſuardo in ſanctorum catalogo omiſſum eſſe. — Scripta vero, quae huc pertinent, accurate collecta ſunt in Actis Sanctorum menſ. Febr. p. 468.

4) Photii bibl. Cod. CCXXVIII.

5) Baſnag. ann. polit. eccl. Tom. III. p. 319. — Heumann. d. c. p. 3. not. c. —

fuiſſet Iſidorus. Sic, inquit ille, graeca reddi debent „et epiſcopis venerandus." — Epiſcopali igitur dignitate [1]) non ornatus fuit; attamen eum munere quodam illuſtri functum fuiſſe, et ipſius epiſtolis et veterum ſcriptorum teſtimoniis in promptu eſt oſtendere. Ex illis enim apparet eum monachorum gregi non fuiſſe adſcriptum. Nam in epiſtola ad Theraſium [2]), ſi imperator, inquit, te oppido ab hoſtibus ſumma vi oppugnato praefeciſſet, nonne tu hoſtium impetum omni modo reprimere tentares? Sic ego a ſummo deo eccleſiae praeceptor conſtitutus Ario eiusque doctrinae reſiſtendum et periculum quodque contemnendum eſſe arbitror. — Porro Heroni [3]) ſcholaſtico ſcribit, famulum eius nuper a ianitore ad ſe ductum, et humano, quo ſoleret, more exceptum multis cum lacrimis genibusque flexis, ſuum confeſſum eſſe peccatum; quamobrem ſe non poſſe, quin hisce litteris pro eo preces faciat. — Quibuscum conferendae ſunt litterae ad Lucam Archimandritam [4]), cui monachum ex eius monaſterio in ſuum veniſſe nuntiat, illumque ſupplicem a ſe petiviſſe, ut verba pro ſe, qui leve quoddam commiſiſſet peccatum, faceret. Quapropter, ita enim pergit,

1) In catalogo librorum impreſſorum bibliothecae regiae Pariſienſis, P. I. C. n. 929. pag. 393. extat libri titulus, ex quo, auctorem putaſſe, Iſidorum noſtrum Peluſii fuiſſe epiſcopum, conſequitur. Eſt autem hic: Le combat des Chretiens, ou la guerre du vice et de la vertu, traduit du Latin de S. Iſidore Archevesque de Seville, et la vie du même Saint — avec les lettres de S. Iſidore Evêque de Damiette, traduites en françois. Paris. 1676. in 12. Ipſum autem librum inſpiciendi deerat occaſio. —

2) Lib. I. ep. 389.

3) Lib. I. ep. 142.

4) Lib. I. ep. 318.

git, ſi in peccandi conſuetudinem nondum venit, ignoſcas ei. — Apparet autem ex utraque epiſtola, qui precibus Iſidori monaſterium adirent, eos ad hunc eſſe adductos. Nam ſi quis coniicere velit Heronem et Lucam habuiſſe cum Iſidoro amicitiam; quod, quum ſciviſſent fugitivi illi, a ianitore, ut ad Iſidorum adducerentur petiviſſent; hic iure in ſuſpicionem nimium dubitantis incurreret, praeſertim quum huic hypotheſi obſtent verba in epiſtola ad Heronem: *ὡς δὲ ἑτοίμη ἡ ἡμετέρα συνήθεια πάντας οἴκοι προσίεσθαι κ. τ. λ.*

Quae omnia ſi tibi non perſuaſerunt Iſidorum aliquo functum fuiſſe munere, legas quas ſcripſit ille ad Lampetium, ad Peluſii monachos et ad Didymum presbyterum epiſtolas. Quibus perlectis de hac re diutius in dubio non verſaberis. Lampetio enim neminem, qui in ſuo ſit monaſterio, cum eo ſi Manis et Marcionis morem ſequatur cibum eſſe ſumpturum, annunciat [1]). — Monachos vero, de quibus multi multa queſti fuerunt reprehendit, iisque declarat, ſe eos hortari velle quotidie [2]). — Denique Didymo in epiſtola ad hunc

1) Lib. I. ep. 52. Graeca, quae huc pertinent verba, haec ſunt: — *εἰ δὲ τῆς βδελυκτῆς* — Cod. Alt. *βδελυρᾶς* — *Μανιχαίου καὶ Μαρκίωνος τυγχάνεις μερίδος, οὐδεὶς σοι τῆς ἡμετέρας συσσιτήσεται μάνδρας* — Profecto autem pro *συσσιτήσεται* vel *συσσιτίσεται* (forſ. *συσσιτήσεται*) auctoritate codicis Bav. vel *σύσσιτης ἔσται*, quod exhibent Codd. Vat. 649. et Alt. ſcribendum eſt.

2) Lib. I. ep. 154. *Πολλὰς ἐνηχούμενοι περὶ ὑμῶν καταβοήσεις, πολλὰς ὑμῖν ἀπαντλοῦμεν καθ' ἡμέραν τὰς παρακλήσεις.* Caeterum haec epiſtola, ut equidem arbitror, ab Iſidoro in itinere ſcripta eſt. Etenim eum itinera interdum ſuscepiſſe conſtat ex libri V. epiſtola 256. — Heumannus contra d. c. p. 5. not. i. illam ante conſcriptam eſſe cenſet, quam Iſidorus in monaſterium ſeſe contulerit; quam vero ſententiam, qui attento animo illam perlegit, reiiciet ſine dubio.

hunc data promittit, ſe, ſi quae homines quidam ad ſe de eo detuliſſent falſa invenirentur, hos ad neceſſitatem ipſi ſatisfaciendi adacturum, et non obedientes a coetu eſſe amoturum. [1]). —

Inquirentibus autem nobis paullo accuratius quodnam munus ſuſtinuerit, examinanda ſunt veterum ſcriptorum de hac re teſtimonia, quibus, ut equidem arbitror, Iſidorum monaſterii ſui fuiſſe praefectum plane probari poteſt. Nam etſi auctoritatem Nicephori, una cum Heumanno [2]), praeſertim quum illius verba dubiam habeant interpretationem [3]), parvi facimus, tamen noſtra ſtat ſententia. Namque [4]) Sirmondus anonymi refert verba e vetere manuſcripto deprompta, quae ſic ſe habent: „Has omnes beati Iſidori presbyteri et abbatis Peluſiotae recenſui et transtuli ex epiſtolis eius duobus millibus, quae ſunt per quingentas diſtributae in Acoemetenſis monaſterii codicibus vetuſtiſſimis quatuor." Quae paucis mutatis et additis verbotenus reperiuntur in variorum patrum epiſtolis a Chriſtiano Lupo primum editis [5]), in quibus haec

1) Lib. II. ep. 182. — εἰ δὲ ψευδῆ; μήνυε, ἵν' εἰς ἀπολογίας ἀνάγκην τοὺς καταμηνύσαντας περιστήσωμεν, καὶ ἀπολογουμένους μὲν δεξώμεθα· τοῦτο δὲ μὴ ποιοῦντας τῆς ἑαυτῶν συνουσίας ἐξοστρακίσωμεν. —

2) Heum. d. c. p. 5. p. 6.

3) Niceph. hiſt. eccl. lib. XIV. cap. 53. — Ἰσίδωρος — ὁ τοῦ Πηλουσίου ὄρους καθηγησάμενος, quibus verbis, etſi negari nequit coenobiorum praefectus κατ' ἐξοχὴν appellatos eſſe καθηγουμένους, tamen haec ineſſe poteſt ſententia: Iſidorus monachorum praeceptor. Cfr. Acta Sanct. Febr. Tom. I. p. 468. §. 1. nr. VII.

4) Sirmondus ad Facundi trium cap. defenſ. lib. II. cap. 4. Opp. Vol. II. p. 458.

5) Var. patr. epp. ex MS. Caſſinenſis bibliothecae deſumptae, per Chriſtianum Lupum Iprenſem. Lovanii 1682. — Cap. VI. p. 22.

haec extant Irenaei Tyrionum metropolitae verba: „Has omnes beati Isidori, presbyteri et abbatis Pelusiotae excerpsi et transtuli ex epistolis eius duobus millibus, quae sunt per quingentenas distributae in Acoemetensis monasterii codicibus quatuor. Ubi etiam per ordinem singularum numerus continetur. Et ultima est, quam ego quoque ultimam posui. Deo gratias." Quae Irenaei verba ex eiusdem tragoedia [1]) repetita, una cum illis epistolis in latinam linguam transtulit auctor anonymus. Quare Sirmondum memoria lapsum Irenaei verba tribuisse anonymo eorum interpreti statuere non dubitarem, nisi Lupus veterem istum, quem Sirmondus laudat, manuscriptum, ab eo, quo ipse usus sit, diversum esse affirmaret. Etenim, inquit, latina translatio non est concepta iisdem verbis. Et praesens noster codex non adducit omnes, sed solummodo quasdam ad Nestorii negotia spectantes S. Isidori epistolas. Et nostri codicis scholion est largius. — Utut haec sint, id certum est, Irenaeum Isidori aequalem, hunc abbatem appellasse. Huius auctoritate omnes fere qui hanc rem tetigerunt viri docti, velut Sirmondus [2]), Sixtus Senensis [3]) Lupus [4]), Pagius [5]) Basna-

1) Scripsit autem, ut notat Lupus in notis ad variorum patrum epistolas p. 16., Irenaeus comes, aut potius episcopus, Ephesini concilii iuratus hostis et tam doctrinae, quam ipsius Nestorii acerrimus defensor, de synodo Ephesina libellum, cui tragoediae nomen imposuit. Fuit, ut pergit Lupus, opus divisum in plures libros, quorum unus erat de historia, qui plurima continebat, epistolas, synodos, sacras principum iussiones, aliaque istiusmodi.

2) Sirmondus Opp. Vol. II. p. 458.

3) Sixt. Senens. bibl. sanct. Lib. IV.

4) Lupus in not. ad var. PP. epp. p. 20.

5) Pagius crit. in annal. Baron. Tom. I. p. 433.

Basnagius [1]), Tillemontius [2]), Cellierius [3]), Graveson [4]), Heinsius [5]), Arnoldus [6]), Saxius [7]), Weismannus [8]), et Rosenmüllerus [9]) Isidorum monasterii sui praefectum fuisse arbitrantur. Contra quos omnes surgit Heumannus [10]), qui quum Isidorus ipse in epistola libri primi centesima quinquagesima monasterii sui praefectum a se diversum commemoret, hunc abbatem fuisse negat. At id quidem nihil probat. Nam nisi ad Schroeckhii [11]) coniecturam, qui Isidorum monachorum adeo consuetudinem fugisse interdum, seque in solitudinem contulisse opinatur, velis confugere, eum hanc epistolam aut nondum in monachorum societatem receptum, aut iter facientem scripsisse monachis, licet existimare. Neque alterum, quod protulit, Heumannus [12]) sententiae suae confirmandae causa argumentum, magni momenti est. Offenditur enim ille eo, quod Stephanus Gobarus, Ephraëmus, Facundus et Evagrius omnes Isidorum summis laudibus cumulantes

1) Basnag. ann. pol. eccl. Tom. III. p. 819.

2) Tillem. l. c. p. 101.

3) Ceillier histoire générale des auteurs sacres. Tom. XIII. p. 600.

4) Historia ecclesiastica variis colloquiis digesta auctore Frederico Ignatio Hyacintho Amat de Graveson. Tom. II. p. 41.

5) Heins. hist. eccl. p. 922.

6) Arnold. hist. eccl. et haeres. Tom. I. lib. V. cap. 3. §. 16.

7) Saxius Onomast. P. I. p. 497.

8) Weismann. hist. eccl. p. 470.

9) Rosenm. hist. interpr. libr. sacr. P. IV. p. 189.

10) Heumann. d. c. p. 6. not. ii.

11) Schroeckh. hist. eccl. vol. cit. p. 524.

12) Heum. d. c. p. 6.

tes de hoc eius munere ne verbum dixerint. — Sed hi omnes, excepto Facundo [1]) non magis Pelusiotam ad presbyteri gradum evectum esse, tradiderunt; neque tamen hoc negat Heumannus. — Cuius vero ecclesiae presbyter fuerit [2]) et a quonam hanc receperit dignitatem episcopo [3]), frustra quaeritur, neque scire multum interest. —

Suo autem officio summa cum diligentia satisfecit. Doctrinam enim, quam unice veram putavit, contra paganos Judaeos et haereticos, uti secundo partis tertiae capite demonstrabitur, alacri animo defendit. Sed in hac re sibi non acquiescendum esse opinatus, homines cuiusvis aetatis et ordinis, milites, medicos, monachos, presbyteros et episcopos aut epistolis, aut, si fieri potuit, praesens sermone docuit. Illud videbit qui eius epistolas vel negligenter tractat; hoc ex litteris ad Palladium datis, quem inter discipulos olim insignem fuisse testatur [4]); et ex epistola Strategio monacho scripta licet colligere, cui se adiuvante deo mox ad eum venturum esse nuntiat [5]). — Praeterea fervore, qui iustissimum quemque decet, sic accensus est, ut eos, qui vitia ponunt, laudando et admo-

---

1) Facundi def. trium capit. lib. II. cap. 4. in max. bibl. VV. PP. Tom. X. p. 18. — Cfr. porro Suidas s. v. Ἰσίδωρος.

2) Auctor libri: Abrégé de l'histoire ecclesiastique. Cologne 1752. Isidorum monasterii sui presbyterum fuisse suspicatur.

3) Tillemontius l. c. p. 101. Art. 3., Isidorum presbyteri dignitatem ab Eusebio Pelusii episcopo, in quem multis in epistolis tam acriter invectus sit, recepisse, non verosimile esse putat; neque tamen constare dicit Ammonium Eusebii antecessorem illi hoc munus mandasse.

4) Lib. V. ep. 93.

5) Lib. V. ep. 216.

admonendo corroboraret, iniustos vero et impios gravissimis verbis reprehenderet. Sed inter hos magnae auctoritatis viri, velut Eusebius Pelusii episcopus, Zosimus presbyter aliique aegre ferentes, quod Isidorus eos acriter vituperare auderet, hunc summo opere videntur insecuti. Quod ipse Lampetio episcopo [1]) scribit; et Paulo, se propterea, quod in pravorum hominum mores invectus sit, multa perpessum esse affirmat; summoque deo agit gratias quod ipsi, ut pro eo patiatur, concesserit. Nam quemadmodum apostoli, ut scribit ad Apollonium [2]), incredibili animi vigore praediti, atque divino auxilio sustentati cuiusvis generis pericula ob Christi gloriam constanter perpessi sunt, sic nos quoque, si pietatis nostrae causa multis afficimur iniuriis malisque, animum despondere non decet. — Et in epistola ad Theodosium presbyterum [4]), se ad iniurias et contumelias quieto et aequo animo perferendas semper paratum esse declarat; id autem se nondum assecutum esse moeret, quod cuivis maximo sit honori, gratias scilicet iniurias inferenti agere et ha-

---

1) Lib. II. ep. 122. ubi ad finem sic loquitur: — εἰ μὲν γάρ ἦν τι ἐκ τοῦ παῤῥησιάσασθαι κέρδος, οὐδενὶ ἂν παρεχώρησα, καίτοι διὰ τοῦτο πολλάκις ἐπιβουλευθείς· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ σιγῆς ὁ καιρὸς, ἀναμείνωμεν — Cod. Alt. ἀναβαίνωμεν — τὸν κριτήν.

2) Lib. V. ep. 131. p. 592. lit. C. lin. 5. — ταῦτα δὲ γράφω, οὐχ ὡς δεδιώς τι παθεῖν ἐνταῦθα· πολλὰ γὰρ τούτου ἕνεκα, ὡς οἶσθα, πέπονθα· καὶ εἶπον τῷ κατασκευάσαντι· ἐστεφάνωσας οὐχ ἑκών· κἀμοὶ γὰρ ἐχαρίσατο ὁ θεὸς οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν. —

3) Lib. II. ep. 54. — οὕτω καὶ ἡμεῖς ὅταν μὴ δι᾽ οἰκείαν σκαιότητα, ἀλλὰ διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν δικαιοσύνην — Codd. Vat. 649. Alt. ἀλλ᾽ ἢ διὰ τὴν εὐσέβειαν, ἢ τὴν δικαιοσύνην — πάσχωμεν, ἀλύειν οὐκ ὀφείλομεν.

4) Lib. V. ep. 398.

habere; precesque pro adverſariorum ſalute ex animi ſententia ad deum mittere.

Sed quas Iſidorus perpeſſus eſt vexationes commemoranti mihi illud non praetereundum eſt, quod tradidit anonymus vitae Chryſoſtomi auctor [1]), qui cauſam, cur Theophilus Alexandrinus S. Joanni Chryſoſtomo ſummopere iratus fuerit, explicaturus huiusmodi nobis tradidit narrationem: — „Theophilus in certamen venit cum Iſidoro Pelufiota [2]), viro pio, quem magnus Athanaſius ordinaverat, nec non cum Dioſcoro, Ammonio, Euſebio et Euthymio, quibus antea familiariter uſus erat. Nam quum illi impiis ſuis praeceptis parere et obedire nollent, quinque pravos et tenui auctoritate homines donis corrumpit, illosque Origenianiſmi accuſatos et indicta cauſa damnatos a muneribus amovet atque exſecratur. Hi primum ad Silbanum epiſcopum, deinde ad Chryſoſtomum confugiunt, ab eoque benigne recipiuntur.“ Quae quum ab auctore illo multis verbis tradita ſint, ego quoque pluri-

1) Huius libelli, ut ſcribit Sabilius in ſua Chryſoſtomi operum editione, Tom. VIII. p. 964., unicum invenimus exemplar in bibliotheca Caeſ. Vindob. transſcriptum ex codice vetuſtiſſimo Michaëlis Sophanii operâ Sambuci, anno 1557., Patavii. De auctore nihil habeo certi quod dicam niſi eum Conſtantino Porphyrogenneta imperatore h. e. anno domini 950. poſteriorem fuiſſe, ut ex praefixo auctorum indice ſtatim patet. Multa certe habet communia cum Metaphraſte, non dico in re ipſa et argumento operis, (hoc enim neceſſe eſt, quum utrique eadem ſubiecta ſit materia), ſed etiam in verbis. Auctor certe quisquis eſt, non aſpernandus; Metaphraſte uberior et copioſior; Georgio γραμματικώτερος.

2) Cfr. Opp. Chryſoſt. ex ed. Sabilii Tom. VIII. p. 344. ubi haec extant: τούτῳ τοίνυν τῷ Θεοφίλῳ διαφορά τις συμβέβηκε πρός τε τὸν Πηλουσιώτην Ἰσίδωρον, ἄνδρα ὅσιον, καὶ ὑπὸ Ἀθανασίου τοῦ μεγάλου τῆς ἱερατικῆς ἀξιώμενον τιμῆς, κ. τ. λ.

pluribus narravissem, nisi ea omnia Isidoro ei de quo nos agimus non accidisse luculenter demonstrari posset. Nam etsi ex Stephano Gobaro, de quo Photius [1]) egit, scimus Severum quoque Isidoro quandam cum Origene consensionem affinxisse, tamen inde non efficitur Pelusiotam hanc ipsam ob rem vexationes esse perpessum; quin potius ex iis quae addit Stephanus contrarium licet colligere. Quare Severi testimonio illius traditionis veritas nequit probari, contra quam et Isidorus ipse in epistola ad Symmachum data [2]), omniumque, qui de eo scripsere, auctorum pugnat silentium [3]). Caeterum bene explicari potest, qui factum sit ut auctor ille anonymus Isidorum a Theophilo fugatum et a Chrysostomo benigne receptum fuisse Pelusiotam crediderit. Habuit enim compertum huius nominis virum fuisse inter eos, qui Theophili iram fugientes, Aegyptum relinquerent; quumque Pelusiotam S. Joannis defensorem fuisse bene sciret, nihil verosimilius mihi quidem videtur, quam quod ille inde coniecerit, haec omnia Isidoro accidisse Pelusiotae. —

His, quantum fieri potuit, brevissime expositis, restat tantum ut de anno, quo Isidorus mortuus sit sententiam nostram feramus. Refert autem Evagrius [4]) eum

1) Phot. bibl. Codd. CCXXXII. — Ὅτι Σεβῆρος τὸν ἐν ἁγίοις Ἰσίδωρον μέμψασθαι μὲν ὁρμηθεὶς, οὐκ ἔχων δὲ ὅθεν φήμην αὐτῷ περιπλάττει Ὠριγενιανισμοῦ· εἰ καὶ ταύτην αὐτὸς πάλιν ἀποσκευάζεται δι᾽ ἑαυτοῦ ὑπὸ τῆς ἀληθείας νικώμενος. —

2) Lib. I. ep. 152. — Θεόφιλος — τὸν θεοφιλῆ καὶ θεολόγον κατεπολέμησεν ἄνθρωπον, τὴν περὶ τὸν ἐμοὶ ὁμώνυμον ἀπέχθειαν — ὁρμητήριον κ. τ. λ.

3) Cfr. Sabilius l. c. p. 967.

4) Evagr. lib. I. cap. 15. Theodosio, inquit, imperatore regnante, magno in honore fuit Isidorus Pelusiota, cuius gloria ob illius tum facta tum dicta longe lateque pervagata est, omniumque sermone celebrata.

eum regnante Theodosio iuniore floruisse; neque hoc addubitare licet. Ipse enim, antequam synodum ab imperatore illo anno 431. convocatam adiret Cyrillus, huic turbulenti et arrogantis ingenii viro, acerrimo Constantinopolitani antistitis inimico misit epistolam [1]), in qua eum admonet, quum omnes homines de rebus dubiis consultantes odio et ira vacuos esse deceat, quumque animus, ubi illa officiant, haud facile verum provideat, ne nimio Nestorii odio intentus violentam contra eum ferat sententiam; precaturque ut integris et incorruptis iudicibus rem permittat. — Eodem ni fallor tempore scripta est ad Theodosium imperatorem epistola [2]) de securitate synodo praestanda; etsi qui Isidorum, quum Eutychis doctrina in Aegypto prapagata esset, etiamtum vixisse statuunt, hanc ad Ephesinum concilium anno 449. habitum referre possunt [3]). Sed quoniam Isidorus iniusta episcoporum Eutychis eiusque doctrinae faventium decreta, atque crudelem haec exequendi rationem in epistolis ne tetigerit quidem, iidem viri docti, velut Tillemontius [4]) et Ceillierius [5]) quos

---

1) Lib. I. ep. 310., quae sic incipit: *Προσπάθεια μὲν οὐκ ὀξυδορκεῖ, ἀντιπάθεια δὲ ὅλως οὐχ ὁρᾷ· εἰ τοίνυν κ. τ. λ.* —

2) Lib. I. ep. 311.

3) Tillem. l. c. p. 117.

4) Tillem. l. c. sic de hac re loquitur: S'il est vray que Saint Isidore ait vu, comme nous avous cru, l'Egypte infectée de l'Eutychianisme il y a apparence qu'il n'est pas mort, avant le 4. de fevrier de l'an 449. ou même 450., piusque l'heresie ne pouvoit pas avoir encore fait un grand progrés en si peu de temps, et qu'Hermogene a qui S. Isidore se plaint que l'Egypte embrassoit l'heresie estoit mort quelque temps avant lui, autant qu'on peut juger par quelques une de ses lettres.

5) Ceillier hist. aut. saer. Tom. XIII. p. 603. nr. 7. — Mais il y a tout lieu de croire qu'il ne vécut point au-delà du mois de Mars

quos Fabricius [1]), Hambergerus [2]), Schroeckhius [3]) et Rosenmüllerus [4]) sequuntur, eum ante mortuum esse censent, quam episcopi in urbe Ephesiorum congregati sint, aut ipsi prava eorum decreta innotuerint.

Attamen equidem diffiteri neque volo nec possum testimonia, quibus viri illi, ut sententiam probarent suam, usi sunt, mihi persuadere non potuisse, Isidorum eo quo Eutychis haeresis invaserit Aegyptum tempore nondum fuisse mortuum. Hic enim si etiamtum inter vivos fuisset distinctis certe verbis et graviter, ut in Marcionis, Manis aliorumque doctrinam invehitur saepenumero, contra Eutychen eiusque dogmata dixisset. Quod non factum esse epistolarum, quas Tillemontius et Ceillierius attulerunt, argumento accurate a nobis exposito, unusquisque fateatur necesse est.

Uterque testificatur eam, quam Isidorus Hermogeni [5]) episcopo scripsit epistolam, in qua haec ex-

Mars de l'an 449, n'y ayant rien dans ses lettres, qui ait rapport au faux Concile d'Ephése. —

1) Fabricius bibl. gr. lib. V. p. V. cap. 34. §. 3. Vol. IX. p. 253.

2) Hambergerus in libro, qui inscribitur: *Kurze Nachrichten von den vornehmsten Schriftstellern vor dem 16ten Jahrhundert.* p. 889.

3) Schroeckh. l. c. p. 522.

4) Rosenm. hist. interpr. libr. sacr. Pars IV. p. 181.

5) Lib. I. ep. 419. *Αἴγυπτος πάλιν φαραωνίζεται, οὐκέτι μὲν τοῖς παροικοῦσιν υἱοῖς τοῦ Ἰακὼβ πόνους ἐπιτάττουσα πόλεων, ἀλλὰ πάντας τοὺς ἐῤῥωμένους φόρους ἀπαιτοῦσα αἱρέσεων. Βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ, ἀλλ' ὡς στερεὸς* — Cod. Bav. addit *ὁ* — *θεμέλιος στήκετε.* — Cod. Bav. *στηκέτω.* — *ὁ θεὸς γὰρ ἐνανθρωπήσας οὐ τέτραπται, οὔτε συγκέχυται, οὔτε διῄρηται· ἀλλ' εἷς ἐστιν ἄναρχος καὶ ἀΐδιος υἱὸς, καὶ πρὸ σαρκώσεως, καὶ μετὰ σάρκωσιν οὕτω παρ' ἡμῶν προσκυνούμενος.*

tant eiusdem verba: „Aegyptus rursum Pharaonis imperium exercet, non illa quidem Jacobi filiis accolis urbium extruendarum labores imperans, sed a fortissimo quoque haeresium exigens tributum. Videte igitur ne quis vos seducat, verum velut firmum fundamentum consistite. Deus enim, quum humanam indueret formam, neque mutationem, neque commixtionem passus est, nec partitionem ullam; sed unus est filius, qui et caret origine et sempiternus est et ante carnis semina et post ea sic a nobis adoratus.“ — Tum ab iisdem scriptoribus affertur Pelusiotae ad Constantinum quemdam epistola [1]), qua hic vituperatur in hunc modum: — „at tu eos, qui divinum numen pie ac sancte colunt, furiose insectaris, confusionem quamdam et permixtionem ac dei verbi in carnem conversionem docens, aut divinam naturam in carnem et ossa commutans, aut carnis veritatem reiiciens.“ — Deinde Tillemontius epistolam ad Timotheum lectorem [2]) suae sententiae favere arbitratur; in qua de duabus in Chri-

1) Lib. I. ep. 496. Inscribitur quidem haec epistola in editione Paris. *Κωνσταντίῳ*; sed Chatardus et Ritterhusius recte excudi curaverunt *Κωνσταντίνῳ*; cui scripturae Codd. Vat. 649. et Alt. favent. Verba graeca, quae huc spectant, sunt: — *σὺ δὲ τοὺς τὸ θεῖον εὐσεβῶς πρεσβεύοντας διώκεις ἐμμανῶς, σύγχυσίν τινα καὶ ἀνάκρισιν καὶ τροπὴν τὴν εἰς σάρκα τοῦ θεοῦ λόγου κατηχῶν, ἢ ἀλλοιῶν τὴν θείαν φύσιν εἰς σάρκα καὶ ὀστέα, ἢ τὴν ἀλήθειαν τῆς σαρκὸς ἀθετῶν.*

2) Lib. I. ep. 102. *Πάσῃ τοίνυν φυλακῇ τήρει* — Cod. Bav. *φυλακῇ τοίνυν τήρει* — *τὴν σὴν καρδίαν μήπως μίαν χριστοῦ* — sic auctoritate Codd. Vat. 649. et Alt. scribendum censeo. Cod. Bav. *μήπου μίαν τοῦ χριστοῦ*. Vulgo legebatur: *μήπου δόκησιν τὴν τοῦ χριστοῦ* — *φύσιν μετὰ τὴν σάρκωσιν δέξῃ. θατέρας γάρ ἐστιν ἀναίρεσις ἡ περὶ μιᾶς* — Cod. Bav. *μίαν*. vulg. additur *τούτων* quod auct. Codd. Bav. Vat. 649. et Alt. eiicienddum est, — *συγκατάθεσις· ἢ τῆς θείας τραπείσης, ἢ τῆς ἡμῶν μειωθείσης.*

Christo naturis sic loquitur Isidorus: „Quare vide ne unam tantum post incarnationem in Christo naturam accipias. Alterutram enim tollit, qui unam tantum confitetur, divina scilicet mutata, vel nostra imminuta.“ — Idem quarto loco profert epistolam [1]) ad Cyrillum, ad quem scribit Isidorus: „Quod vero summus omnium rerum dominus homo vere factus est, neque ab eo, quod erat, demigrans, neque id, quod non erat, assumens, ex duabus naturis unus filius existens, ortus ac finis expers, recens et sempiternus, ne ipse quidem infitias ieris.“ — Denique ab eodem laudantur Isidori ad Theodosium diaconum litterae, in quibus haec scripta inveniuntur: „Nam etsi dei filius carnem assumpsit, Christus tamen non merus homo factus est; quin potius quum humanum indueret corpus, unus extitit in duabus naturis dei filius.“ —

Isidorum in his modo a me allatis contra eos dixisse, qui vel duarum naturarum in Christo confusionem et quasi mixtionem statuerent, vel unam tantum agnoscerent Jesu Christi naturam, nemo non videt. Deinde unusquisque concedet Tillemontio aliisque eius opinioni faventibus, eum sic de his rebus locutum esse, ut qui haeresin Eutychianam refellere velit, illius dictis

---

1) Lib. I. ep. 323. — Ὅτι δὲ ἀληθινὸς καὶ ἐπὶ πάντων θεὸς, ἄνθρωπος γέγονεν ἀληθῶς, οὔτε ὃ ἦν τραπεὶς, καὶ ὃ οὐκ ἦν προςλαβὼν, ἐκ φύσεων δυοῖν — Cod. Bav. ἐκ φύσεσι δυοὶ — ὁ εἷς ὑπάρχων υἱὸς, ἄναρχος καὶ ἀπέραντος, πρόσφατος καὶ ἀΐδιος, οὐδ᾽ ἂν αὐτὸς ἀρνηθείης.

2) Lib. I. ep. 405. — εἰ γὰρ καὶ σὰρξ ἀληθὴς ὁ λόγος γεγένηται, ἀλλ᾽ οὐ ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ χριστός· ἐνανθρώπησας δὲ μᾶλλον — Cod. Bav. μᾶλλον δὲ — θεὸς ἐν ἑκατέραις ταῖς φύσεσιν εἷς ὑπάρχει — Cod. Bav. ὑπαρχῶν — υἱὸς τοῦ — quod omittitur in Cod. Bav. — θεοῦ. —

dictis optume uti possit [1]); neque tamen inde consequitur Isidorum de Eutychis doctrina in illis egisse epistolis. Etenim Eutyches novam non protulit doctrinam, sed ante eum multi et haeretici et orthodoxi si non eadem at certe similia proposuerunt dogmata [2]). Quare Pelusiotam de Eutychianismo ante Eutychen locutum esse existimo. Nam etsi quod supra iam commemoravimus, scilicet huius haeretici mentionem in epistolis numquam factam esse, minoris momenti esse, lubenter fateor, tamen quum aliud, quod paucis explicandum est, accedat argumentum, meam teneo sententiam. — Eutyches valde iam senex, ut ait Moshemius in historia sua ecclesiastica [3]), quo Nestorium, cui vehementer infensus erat, tanto fortius reprimeret anno 448. docebat: **unam tantum esse in Christo naturam verbi vere incarnatam.** [4]). Una autem ex epistolis, quas attulit Tillemontius, data est ad Cyrillum Alexandrinum qui anno 444 diem supremum obiit. Ergo hacce in epistola Isidorus de Eutychis doctrina loqui non potuit. Exposuit autem in illa sententiam suam de duabus in Christo naturis eodem modo atque in reliquis quas ille laudavit. Quare equidem nullam causam video, cur has omnes seriore tempore scriptas esse statuendum sit. —

Sed

---

1) Et revera Leontius Byzantinus in libris contra Nestorium et Eutychen memorat Isidori ad Theodosium presbyterum, Timotheum lectorem, Cyrillum Alexandrinum aliosque epistolas. Cfr. Maxima bibliotheca VV. PP. Tom. IX. p. 681. 682. 685.

2) Christiani Augusti Saligii de Eutychianismo ante Eutychen, sive de Eutychianismi vere ac falso suspectis, tractatus historicus et theologicus. Wolfenbuttelae 1723. in 4.

3) Moshem. hist. eccl. p. 225. §. XIII.

4) Ipsum Cyrillum hacce formula saepius usum esse, constat inter omnes.

Sed in his nobis non acquiescendum eſt, verum videndum, num paullo accuratius quo tempore Iſidorus hasce ſcripſerit epiſtolas definire poſſimus. Scripſit autem, ni fallor, eas omnes eo, quo Orientales epiſcopi cum Cyrillo de Neſtorii condemnatione atque de duabus in Chriſto naturis certarunt, tempore. Joannes enim Antiochenus, cuius magna erat apud Orientis epiſcopos auctoritas, Cyrilli contra Neſtorium anathemata Apollinaris doctrinam redolere arbitratus, ſimul cum Theodoreto Cyrenſi et Andrea Samoſateno, qui iam ante concilium Epheſinum contra epiſcopum Alexandrinum ſcripſerant, hunc duarum in Chriſto naturarum mixtionem et confuſionem docuiſſe arguebant. Quod etſi ille omni ſtudio a ſe amoliri conatus Eunomii et Apollinaris doctrinam falſam aperte declaravit, Iſidorumque non ab Orientalium partibus ſtetiſſe conſtat, tamen Peluſiota, quam quarto loco poſuimus epiſtolam eo conſilio Cyrillo videtur miſiſſe ut ei nimis incaute unam in Chriſto naturam, verbi ſcilicet incarnatam, docenti rectam veramque de duabus in Chriſto naturis doctrinam in animum revocaret. — Eodem tempore ea, quam altero tetigimus loco, epiſtolam, eodemque omnes reliquas a nobis commemoratas, exceptis illis ad Hermogenem litteris, ſcriptas eſſe cenſeo. Haec autem, nempe epiſtola Hermogeni ſcripta, tum demum confecta eſt, ubi Cyrillus in gratiam cum epiſcopis Orientalibus anno 434 redierat. Quamobrem non dubito quin Iſidorus ſcribens, Aegyptum a fortiſſimo quoque haereſium exigere tributum, de Cyrillo, qui hucusque ſtrenuiſſimus fuerat verae fidei defenſor, egerit. Stetit enim Iſidorus a partibus eorum [1]), qui epi-

1) Sic ſtomachabantur Acacius Melitenenſis, Succeſſus Dio Caeſareenſis, Valerianus Iconienſis, aliique, omnes Cyrillum vituperantes,

episcopum Alexandrinum propterea, quod pacem inierit, acriter vituperarunt [1]). Scribit enim ad illum alibi [2]): „Oportet te firmum ac constantem semper manere; sic nempe ut nec metu coelestia prodas, nec tecum ipse pugnare videaris. Sed si quae nunc abs te scripta sunt cum illis antea a te confessis comparantur, aut adulationi obnoxius esse videberis, aut levitatis minister; ut qui inani gloriae succumbas, non autem magnorum et sanctorum pugilum certamina imiteris, qui per omnem vitam in extera regione premi ac vexari potius sibi ferendum duxerunt, quam ut perversam aut falsam sententiam vel auribus exciperent [3]).“ — Quapropter Tillemontius omnesque eius sen-

---

tes, quod in Orientalium, qui omnem unionem hypostaticam reiecissent, consenserit voces. Cfr. Salig. l. c. Cap. XXVIII. p. 275.

1) Ipse Tillemontius in historia ecclesiastica Tom. XV. p. 113. Art. VIII. allata hacce ad Hermogenem epistola, scribit: Auroit il parlé de la sorte de Saint Cyrille?

2) Lib. I. ep. 324., de qua Lupus quoque in notis ad variorum patrum epistolas l. c. haec scripsit: S. Cyrillus licet sua capitula anathematizare aut solemniter recantare noluerit, ea tamen et in datis ad Acacium Berrhoënsem, ac item ad Joannem Antiochenum litteris, et suis cum Paulo Emeseno actis, est suaviter moderatus. Hinc in publicum tunc sparsus fuit rumor de Cyrilli poenitentia. Item sub nomine Philippi romanae ecclesiae presbyteri et apostolici apud Ephesum legati, sparsa fuit epistola asseverans Sixtum pontificem quidem confirmasse pacem, expunxisse tamen damnationem Nestorii. Ita ipse Cyrillus queritur in litteris ad Acacium Melitinensem et Donatum Nicopolitanum episcopum. Haec igitur omnia videns et considerans magnus ille monachus Isidorus — paterno iure illum admonuit, ut esset prudens et constans, ut sermones suos dispensaret in iudicio, ut non videretur docere contraria, ut istis rumoribus non daret ansas aut fomenta.

3) Verba graeca sic se habent: *Χρή σε θεσπέσιε, ἄτρεπτον μένειν ἀεὶ, οὔτε φόβῳ προδιδόντα τὰ οὐράνια, οὔτε σαυτῷ ἐναντίον φαινό-*

ſententiae faventes, Iſidorum anno 449 vel 450 inter vivos adhuc fuiſſe ex his epiſtolis temere collegiſſe videntur. —

Sed etiam in eo fallitur ille [1]), quod ex Iſidori litteris ad Marcionem presbyterum [2]) et Zenonem [3]) datis apparere arbitratur, eum Hermogene Rhinocorurae epiſcopo iam mortuo diem ſupremum obiiſſe. In illa enim duos epiſcopos Hermogenem ſcilicet virum pium iuſtumque cum Euſebio homine pravo et ſceleſto comparat auctor in hunc modum: „Qui virtute clarus eſt, is geminum habetur ſacerdotii decus et ornamentum; qui vero ſacerdotali munere functus, ſolo tumet honore, is revera ad ſpurios reiectus eſt. Itaque Hermogenes vir deo acceptus dignitatem recepit virtuti ſuae convenientem [4]). Ad facultatem enim utramque contendit, tum ſacerdotii ornamentum dignum conſecutus tum virtutis maieſtatem a divina gratia debitam acceſſionem. At Euſebius deo infeſtus omnique virtute vacuus munere ſolo ſeſe iactat. Inde fit, ut ille tamquam vir, cuius cogitandi et agendi ratio dignitati ſuae prorſus conveniat, ab omnibus celebretur; hic tamquam ſpurius notetur, talique munere

φαινόμενον. εἰ γὰρ τὰ νῦν γεγραμμένα σοι τοῖς προτέροις ἀντεξετάσειας, ἢ κολακείας φανήσῃ ὑπεύθυνος, ἢ εὐχερείας — Chatt et Rittersh. εὐχερείας ἢ — διάκονος, κενῆς μὲν δόξης ἡττώμενος, τῶν μεγάλων δὲ — abeſt a Cod. Bav. — ἁγίων ἀθλητῶν τοὺς ἀγῶνας οὐ μιμησάμενος, οἳ τὸν ἅπαντα βίον ἐπ᾽ ἀλλοτρίας — Cod. Bav. ἀλλοτρίαις — κακουχεῖσθαι ὑπέμειναν, ἢ κακόδοξον φρόνημα κἂν μέχρις ὤτων εἰσδέξασθαι.

1) Tillemont hiſt. eccl. Tom. XV. p. 117. Cfr. p. 18. not. 4.

2) Lib. V. ep. 378.

3) Lib. V. ep. 466.

4) Ex his, ni fallor, verbis Tillemontius collegit Iſidorum de mortuo Hermogene locutum eſſe. Quare verba graeca adſcribere non abs re erit. Sunt autem haec: ἐπεὶ οὖν ὁ μὲν θεοφιλὴς Ἑρμογένης ὁμολογοῦσαν τῇ ἀρετῇ καὶ τὴν ἀξίαν ἔσχε.

nere indignus." In hac vero ad Zenonem epiſtola ſic de Hermogene loquitur: „Hermogenes epiſcopus vir probus eſt, ſi quis alius. Educatus enim in Chriſti lege exemplis apoſtolicis inſtitutus, epiſcopo digna ſentit et exequitur. Quare temporibus convenientem gloriam aſſecutus eſt et honorem [1]). Invidia enim, quae alios virtute praeditos palam ſolet oppugnare, hunc propter incredibilem morum manſuetudinem ac ſingularem modeſtiam, ne adſpicere quidem audet." — Reliqua ut addamus non eſt neceſſe; quae enim allata ſunt ſatis ſuperque probant Iſidorum hacce in epiſtola non de gloria et honore quem ille in futura vita, ſed de iuſta et merita agere gloria, quam Hermogenes apud omnes conſecutus ſit mortales. Coeleſtis enim et qua probus quisque apud deum gaudet omni ſuperior eſt invidia. — Ergo uti ex illis epiſtolis Iſidorum Peluſiotam anno 449. vel 450. inter vivos etiamtum fuiſſe non conſequitur, ita ex his eum poſt Hermogenis mortem diem ſupremum obiiſſe probari nequit.

Sed quum equidem in eius epiſtolis nihil quo haec lis omnino dirimi poſſit, invenerim, ſatis habeo probaſſe, eum poſt annum 434. eſſe mortuum. Accuratiorem vero anni huius viri fatalis definitionem viris et ſagacioribus et doctioribus relinquo.

1) Haec, ni omnia me fallunt verba induxerunt Tillemontium, ut hanc pro ſua ſententia afferret epiſtolam. Sunt autem haec: — ἐπισκοπῆς δὲ ἄξια καὶ φρονήσας καὶ πράξας, συνηβῶσαν τῷ χρόνῳ τὴν δόξαν καὶ τὴν τίμην κέκτηται. — Codd. Vat. 650. et Alt. inſerunt inter συνηβῶσαν et τῷ χρόνῳ — συνακμάζουσαν, quod vocabulum Petrus Poſſinus voce καὶ cum antecedentibus coniungendum cenſet, ita ut totus locus ſic ſe habeat: συνηβῶσαν καὶ συνακμάζουσαν τῷ χρόνῳ. Equidem verbum συνακμάζουσαν, quod addunt Codd. illi, gloſſema arbitror.

PARS SECUNDA.

DE SCRIPTIS ISIDORI PELUSIOTAE.

Isidorus Pelusiota praeter epistolas, de quibus fusius agemus postea, alios quoque, qui non ad nostram usque pervenerunt aetatem, conscripsit libros; quod ut probemus ad Suidae [1]) et Nicephori [2]) auctoritatem refugere non necesse est, quum ipse librum suum adversus Graecos bis commemoraverit. Hermino enim comiti [3]) quaerenti, qui fiat, ut hominibus improbis et scelestis saepissime omnia sint secunda, probi contra et pietate insignes in acerbissimis versentur malis et calamitatibus, rescribit: se difficilem hanc quaestionem *ἐν τῷ πρὸς Ἕλληνας γραφέντι λόγῳ*, quantum fieri posset, solvisse. Eum eodem in libro in Graecorum vaticinandi artem acriter invectum esse, scimus ex initio epi-

1) Suid. *Ἰσίδωρος*, inquit, — *ἐπιστολὰς γέγραφε, καὶ ἄλλα τινά.*

2) Niceph. hist. eccl. lib. XIV. cap. 53. *καὶ δὴ πόλλα μὲν αὐτῷ ἐγράφη ὠφελείας ἁπάσης ἔμπλεω· μάλιστα δὲ ἐπιστολαί.* —

3) Lib. II. ep. 137.

epistolae eius ad Harpocram sophistam [1]), in qua de hac re in hunc loquitur modum: Ὅτι ἡ μαντικὴ ὕθλος ἦν παρ' Ἕλλησι καὶ μάτην ἐθρυλλεῖτο, δέδεικται μέν μοι ἐν τῷ πρὸς Ἕλληνας λόγῳ. Constat igitur eum contra Graecos sive gentiles composuisse librum; sed utrum hic liber ab illo περὶ τοῦ μὴ εἶναι εἱμαρμένην, quem in alia ad eumdem Herminum epistola [2]) affert, diversus an idem sit, nova videtur indigere disquisitione. Eumdem esse arbitratur Rittershusius [3]), quocum Dupinius [4]) consentit, qui ex ipsius Isidori verbis hunc tribus epistolis illis de uno eiusdem argumenti libro egisse audacter arguit. Negat Fabricius [5]), qui ex argumento libri adversus Graecos, a me, quantum fieri potest, exposito, contrarium colligit. — Sed libellus, quem Isidorus de fato scripsit, contra ethnicos scriptus fuit, in eoque libro contra gentiles, in quo, uti iam diximus, de piorum hominum miseria, pravorumque felicitate agebatur, optuma sine dubio de fato dicendi fuit occasio. — Quare ex utriusque libri argumento colligi non licet utrumque librum inter se fuisse diversum; neque tamen contrarium inde con-

1) Lib. II. ep. 228.

2) Lib. III. ep. 253.

3) Rittershusius in notis ad ep. 137. lib. II. Liber contra Graecos fortassis idem est, inquit, cum oratione, quam contra fatum scripsit.

4) Du Pin Bibl. aut. eccl. Tom. XIII. P. II. p. 4. not. c. haec scribit: Il cite la Traité du destin dans la lettre 253. du livre III. Je ne le crois pas different du Traité contre les Gentils cité dans les lettres 137. et 228. du II. livre, parceque ce qu' il en dit en ces endroits regarde la même matiere.

5) Fabricius l. c. p. 256.

consequi lubenter fateor. Quódsi vero quispiam mihi obiiciat, Isidorum duos attulisse librorum titulos, ergo necesse esse ut duo quoque extiterint libri, quorum in hoc contra Graecos, in illo de fato egerit, duplicem hunc titulum uni eidemque libro bene convenire posse respondeo, dummodo accipiamus Isidorum λόγον πρὸς Ἕλληνας περὶ τοῦ μὴ εἶναι εἱμαρμένην confecisse [1]. Atque quod affert Heumannus [2], qui ob id ipsum, ut eius utar verbis, quod librum de fato λογίδιον potius, quam λόγον vocandum censet Isidorus, ab illo quem contra Graecos scripsit, bis λόγου nomine ornatum, diversum esse statuit, non magni momenti est. Nam Isidorus ab Hermino magnopere laudatus, pro insigni, qua excelluit, modestia [3]), librum suum etsi λόγου nomine dignum λογίδιον appellare potuit. — Quare his omnibus probari nequit Isidori adversus Graecos scriptionem a libro de fato diversam esse. Quid, si quis propterea, quoniam utraque, ea scilicet quam primo et tertio loco laudavimus, epistola, ad eumdem datae sunt Herminum, contrarium contendere et probare conaretur? Posset enim non ab omni verisimilitudine alienam instituere ratiocinationem huiusmodi: Ut quum ex illa libri secundi ad Herminum epistola appareat, Isidorum Hermino ipsi quaestionem proponenti respondisse, se de hac re fusius iam in libro adversus Graecos egisse, nihil verosimilius sit, quam illum, cui accu-

1) Ita videtur sensisse Dupinius qui l. c. il parle lui même, inquit, d'un Traité du destin contre les Gentils.

2) Heumann. Diss. de Isid. Pel. §. 6. p. 9.

3) Cfr. lib. IV. ep. 60. p. 446. lit. A. lin. 8. — ἴσως γὰρ εἰ καὶ ἐν τούτῳ πλεονεκτοῦνται, ἐν ἄλλοις πλεονεκτοῦσι, καί τινα ἐνόησαν, ὧν αὐτὸς οὐδ᾽ εἰς ἔννοιαν ἀφικόμην. Eiusdem in sententiis suis exponendis modestia manifesta est in ep. 85. lib. II. ep. 112. et 141. lib. IV. —

accurata quaeſtionis diiudicatio accepta eſſe debuit, blande a familiari ſuo, rogaſſe, ut librum illum mitteret. Neque hunc, ut ex altera ad Herminum epiſtola videremus, preces illius repudiaſſe, ſed miſiſſe una cum his litteris quem ille poſtulaſſet librum. — Quae ſententia etſi primo quidem obtutu placuerit, tamen qui attento animo libri tertii ad Herminum litteras perlegerit, is ſtatim reiiciet. Eae enim his continentur verbis: „Quoniam ſcripſiſti me nuper libellum de fato compoſuiſſe, qui ab aliis magnis laudibus ad coelum usque elatus, ab aliis omnibus, in quibus idem tractetur argumentum, ſcriptionibus, ſit praepoſitus, quoniam ut hunc librum ad te mitterem precatus es, mittendum duxi [1]).“ Namque apparet, ut equidem arbitror, ex harum litterarum initio, librum de fato non eum eſſe, quem in epiſtola Iſidorus familiari ſuo commendaverat. Etenim verba, quibus uſus eſt Herminus: „Tu librum de fato nuper compoſuiſti“ — quae ex Iſidori epiſtola ad illum data enucleare poſſumus, ſatis de mea quidem ſententia declarant, hunc de hoc libro nondum neque per litteras nec praeſente ſermone cum familiari ſuo collocutum eſſe. Quod ſi verum eſt, hic de fato libellus non idem eſſe poteſt atque ille, quem Peluſiota contra Graecos compoſuit librum. Recte igitur ſenſerunt Fabricius et Heumannus, etſi cauſam, cur ita ſentiendum ſit, non viderunt [2]).

Hunc

1) Verba graeca ſunt: *Ἐπειδὴ γέγραφας λόγον, μᾶλλον δὲ, εἰ χρὴ εἰπεῖν τἀληθὲς, λογίδιόν μοι πρώην γεγράφθαι περὶ τοῦ μὴ εἶναι εἱμαρμένην· παρά τινων μὲν ἐκθειασθὲν, παρά τινων δὲ καὶ τῶν ἄλλων συγγραμάτων τῶν εἰς τοῦτο παρά τινων πεπονημένων προκριθὲν, καὶ παρεκάλεσας τοῦτό σοι πεμφθῆναι, πέπομφα.*

2) Schroeckhius a Fabricii et Heumanni ſtans partibus, ne unum quidem pro ſua ſententia affert argumentum. Cfr. h. eccl. T. XVII. p. 522.

Hunc igitur locum relinquere et ad alia Isidori scripta transire liceret, nisi extaret longa ad Harpocram sophistam epistola [1]), quam, quum in ea eorum, qui fatum credunt, refellatur opinio, aliquis pro libello περὶ τοῦ μὴ εἶναι εἱμαρμένην, de quo modo locuti sumus, habere posset; praesertim quum Isidorus, aliam quoque, quae Eulogio scripta est, epistolam λογίδιον [2]) appellaverit. Quam sententiam quum aliis argumentis neque confirmare nec refellere possim, id tantum moneo, nos ex illa ad Harpocram sophistam epistola modum ac rationem, quam Pelusiota de fato disputans, secutus sit, optume posse intelligere.

Reliqua, quae de deperditis Isidori scriptis dicenda sunt, brevius queunt absolvi. Quae enim ab Evagrio [3]) commemorantur eiusdem scripta ad Cyrillum sunt, uti iam a Dupinio [4]), Ceillierio [5]), Fabricio

p. 522. — Tillemontius hanc litem diiudicare non audet; Scribit enim in hist. eccl. Tom. XV. p. 117. haec: — Il a composé divers écrits tres utiles, comme celui qu'il fit contre les Gentils. — Je ne scay si c'est le mesme ouvrage, qu'il appelle autrepart un livre, ou plutost un petit livre contre le destin. Il avoue que cet ouvrage avoit esté fort estimé et mesmé qu'il etc.

1) Lib. III. ep. 154.

2) Lib. IV. ep. 163. p. 505. ubi haec extant: καὶ ἄλλα μυρία, ἅπερ, ἵνα μὴ τὸ λογίδιον μηκύνωμεν, παραλείψω. —

3) Evagrius hist. eccl. lib. I. cap. 15. γέγραπται δὲ πρὸς Κύριλλον τὸν ἀοίδιμον, ἐξ ὧν μάλιστα δείκνυται τοῦ θεσπεσίου συνακμάσαι τοῖς χρόνοις.

4) Dupin l. c. p. 4.

5) Ceillierius l. c. p. 604. dubius haeret utrum Cyrillus, de quo loquitur Evagrius, celeberrimus ille sit Alexandriae episcopus, an alius eiusdem nominis vir. Alexandrinum fuisse constat, tum ex epithetis, quibus hunc ornat Evagrius, tum ex eo, quod hac notitia usus est ille ad definiendum quo tempore vixerit Isidorus.

cio [1]) et Heumanno [2]) obſervatum eſt, nihil aliud niſi Iſidori epiſtolae ad hunc virum, quas Facundus, Nicephorus aliique occaſione data attulerunt. Quapropter iure vituperatur Caveus [3]), quippe qui librum adverſus Cyrillum deperditis Iſidori ſcriptis adnumeraverit; multo gravius vero reprehendendus eſt Joannes Langus Nicephori Calliſti interpres. Is enim, uti notaverunt Jacobus Billius [4]) et Joannes Chatardus [5]), poſt eosque alii complures, Nicephori verba [6]): οἷος ἐκεῖνος Ἰσίδωρος ὁ τοῦ Πηλουσίου ὄρους καθηγησάμενος· Νεῖλός τε καὶ Μάρκος — ἔτι δὲ καὶ ὁ τὴν σοφίαν πολὺς Θεοδώριτος — ὧν εὖρυ κλέος κατὰ τὴν ποίησιν — reddidit in hunc modum: „Talis fuit Iſidorus, qui in Peluſii monte monachis praefuit, Nilus et Marcus et ſapiens Theodoretus, quorum magna in poëtica laus eſt [7]); itaque eos egregios facit poëtas; quum tamen, ut ait Jacobus Billius, nullum ex his poëtica laude floruiſſe litteris ullis proditum ſit. —

Sed ne quid memoratu dignum a nobis praetermiſſum videatur, quarto loco monendum eſt, anony-

---

1) Fabricius l. c. p. 256.

2) Heumann. l. c. p. 9. not. aa.

3) Caveus hiſt. litt. ſcript. eccl. p. 250.

4) Jacobi Billii Obſervationes ſacrae. lib. I. cap. 38. p. 66.

5) Joannes Chatardus in epiſtola ad Godofredum Billium, quae praefixa eſt editioni eius Iſidori epiſtolarum a Jacobo Billio latine redditarum. —

Fabricius autem in eo errat quod malam hanc interpretationem Joanni quidem Lango, ſed huic Evagrii dictum interpretanti tribuit.

6) Fronto - Ducaeus, qui latinam Joannis Langi interpretationem cum Graecis collatam et recognitam ſuae Nicephori adiecit editioni, etiam hoc mendum correxit.

nymum illum, de quo in parte huius commentationis prima iam diximus, vitae Chrysostomi auctorem praemisisse scriptorum de vita huius viri catalogum [1]), sub hoc titulo: Ὅσοι εἰς τὸν βίον τοῦ Χρυσοστόμου συνεγράψαντο; eumque his adnumerasse Isidorum Pelusiotam. Quamquam vero equidem bene intelligo anonymi huius testimonio probari non posse Pelusiotam [2]) celeberrimi illius episcopi vitam descripsisse, tamen propterea hanc non praetermittendam esse duxi notitiam, quod, ut equidem scio, a nemine, qui de Isidoro eiusque scriptis protulit sententiam, memorata est.

Maioris videtur esse momenti quod Hardtius in suo codicum bibliothecae Bavaricae catalogo, ineditum Isidori Pelusiotae opus in manuscripto quodam extare, testificatur, sic inscriptum: Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις. Continentur autem hoc codice non solum Isidori, sed etiam Chrysostomi, Basilii, Olympiodori, Nili, Marci, Maximi et Theodosii quaestiones et responsa, quae auctor collegit anonymus. Equidem, quia ipsum codicem inspiciendi mihi non data fuit occasio, num in illo inedita quaedam lateant, non audeo decernere; sed magna mihi est su-

 spicio

1) Joann. Chrysost. Opp. ex ed. Sabilii Tom. VIII. p. 293. — Tenet autem in catalogo illo Isidorus locum decimum et secundum. — Cfr. Lambecii Commentarii de bibliotheca Caes. Vindob. Lib. VIII. Cod. XXVII. p. 299.

2) Isidorus ipse a Simone monacho rogatus, ut paucis divini Joannis Chrysostomi tragoediam exponeret, rescribit lib. I. ep. 152. haec: — φράσαι ταύτην ἀπορῶ· νικᾷ γὰρ — quod e Codd. Bav. Vat. 649. Alt. et Sfort. inferendum est — τὸν νοῦν ἡ μέθη τοῦ πράγματος. Sic scribendum censeo auctoritate Codd. Bav. Sfort. et Alt. — Vulgo legebatur τὰ τοῦ πράγματος.

3) Cod. CCLXX. inde a folio 154. usque ad finem. Vol. III. p. 127.

ſpicio quaeſtionum illarum et reſponſorum, quae omnia ad interpretationem librorum ſacrorum videntur pertinere, collectorem deſcripſiſſe uti ex Chryſoſtomi, Baſilii aliorumque operibus, ita et ex Iſidori epiſtolis, quae ipſi ad ſuam rem facere viderentur. Quapropter inedita quaedam, uti ex titulo collegit Hardtius [1]) in illo latere codice exigua tantum mihi ſpes eſt.

Neque puto novi quid extare in libro [2]) cuius titulus hic eſt: Iſidorus Peluſiota de nativitate domini. Defuit autem hunc libellum inſpiciendi occaſio. Haec hactenus.

Epiſtolarum editiones.

Prodierunt Pariſiis anno 1585. in folio: S. Iſidori Peluſiotae epiſtolarum amplius mille ducentarum libri tres nunc primum graece editi. Quibus e regione acceſſit latina clariſſimi viri Jacobi Billii Prunaei, S. Michaëlis in eremo quondam coenobiarchae, interpretatio.

Huic editioni praefixa eſt Joannis Chatardi epiſtola ad Godofredum Billium, qua edocemur, Jacobum Billium, illius fratrem, Iſidori epiſtolas MCCXIII. graecas in latinam linguam transtuliſſe, ipſum vero praematura, quo minus hanc ederet interpretationem, morte impeditum eſſe. Joannes igitur Chatardus hanc ſuſcepit provinciam ſimulque, ut etiam graece illae excuderentur epiſtolae, curavit. Scripturae diverſitas margini

1) Hardtius l. c. Iſidori, inquit, Peluſiotae quaeſtiones nullibi memoratas inveni. — Quare etiam in indice huic tomo adiecto hunc Iſidori librum inter inedita refert.

2) Prodiit hic liber Haganoae 1529. in 4. cfr. catal. bibl. Andr. Pawe

gini adnotata est. Accedunt Jacobi Billii sacrarum observationum libri duo.

Sunt autem S. Isidori Pelusiotae epistolarum amplius mille ducentarum libri tres Jacobo Billio interprete recusi in magna bibliotheca VV. PP. ed. Colon. ann. 1618. T. V. P. III. p. 476—p. 621.

Tribus his epistolarum libris quartum adiecit Rittershusius, omnesque edidit sub hoc titulo: S. Isidori Pelusiotae de interpretatione divinae scripturae epistolarum libri quatuor. Quorum tres priores cum latina interpretatione Jacobi Billii primum ante annos XX. Parisiis prodiere. Jam vero sub prelum revocati Ms. cod. Bavarici ope plurimis in locis insigniter aucti, suppleti correcti sunt. Quartus nunc primum exit novus ex eodem codice Bav. cui Venetus in bibliotheca S. Marci respondet, descriptus et latinus factus a Cunrado Rittershusio IC. Ex officina Commeliana 1605.

Rittershusius et quam Joannes Chatardus notavit, et quam ipse ex codice suo deprompsit scripturae diversitatem diligenter margini adscripsit; ita quidem ut, si in codice Bavarico vel unum vel plura addita fuerunt vocabula, locum, quem illa in textu tenuere, stella notaret; vocesque in manuscripto isto omissas uncis includeret. Accedunt indices locupletissimi aliaque minoris momenti. Caeterum haec editio ne linea quidem mutata anno sequente in eadem recusa est officina.

Anno demum 1623. Andreas Schottus Isidori epistolas DLIX e codice Vaticano edidit Antverpiae in 8. sub hoc titulo: *Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι.* S. Isidori Pelusiotae epistolae hactenus ineditae

de

de locis sacrae scripturae moribusque formandis; ex Vaticana pontificis bibliotheca nunc primum erutae notisque et argumentis illustratae ab Andrea Schotto societatis Jesu presbytero.

Anno sequente publicavit idem latinam harum epistolarum interpretationem Romae.

Francofurti autem anno 1629. eaedem ea forma recusae sunt, ut editioni Rittershusianae annecti possent, sub hoc titulo: S. Isidori Pelusiotae presbyteri epistolarum, quae in Billii et Rittershusii editionibus desiderantur, volumen reliquum; quas ex Vaticana S. patris bibliotheca nuper erutas, nunc primum graece et latine coniunxit, notisque et argumentis illustravit r. p. Andreas Schottus societatis Jesu presbyter.

Sed Lutetiae tandem prodierunt quinque Isidori epistolarum libri anno 1638. in folio sub hoc titulo: S. Isidori Pelusiotae de interpretatione divinae scripturae libri quinque; quorum tres priores ex interpretatione Jacobi Billii, quartus autem a Cunrado Rittershusio IC., qui et notas uberiores, et summas, et indices prioribus libris adiecit: et quintus ab Andrea Schotto, nunc primum in Gallia prodeunt.

In hac editione, quae multis scatet erroribus typographicis, etiam hoc vituperandum est, quod stellae quidem, quibus Rittershusius in Bavarico codice aut unum aut compluria addita esse vocabula significare voluit, in textum receptae sunt; neque tamen scripturae diversitas est indicata. Qui factum est, ut Petrus Possinus in libro, de quo continuo agemus, hisce stel-

stellis lacunas indicari arbitratus glossam pro vera scriptura saepius habuerit. Simili modo unci, quos certo, uti antea dictum est, consilio adhibuit Rittershusius, in hac editione temere recepti videntur esse.

Caeterum omnes Isidori epistolae extant in maxima bibliotheca VV. PP. Tom. VII. p. 499—802.

Sed Romae prodierunt anno 1670. Isidorianae collationes, quibus S. Isidori Pelusiotae epistolae omnes hactenus editae cum multis antiquis optimae notae manu scriptis codicibus comparantur, et inde circiter bis mille locis supplentur aut emendantur. Ex bibliotheca Barberina. Curavit enim Franciscus Cardinalis Barberinus per virum, ut ait qui praefatus est Petrus Possinus, eruditionis eximiae, suum tunc familiarem, τὸν μακαρίτην Franciscum Arcudium Graecum Calabrum, postea episcopum Nuscanum cum sex optimis antiquissima manu scriptis codicibus, duobus Vaticanis, totidem Altaemsibus, uno Sfortiano, sexto Barberino conferendas Isidorianas omnes epistolas, exacte adscriptis per margines editionis Parisiensis variis lectionibus et supplementis e regione cuiusque tali egentium ope locorum. Hoc editionis Parisiensis exemplar Carolus Moronus, praefectus bibliothecae Barberinae, tradidit Petro Possino e societate Jesu, qui hasce Isidorianas edidit collationes, sic ab eo vocatas, quoniam, ut ipsius utar verbis, in iis illa, de qua dixi, Parisiensis Isidori editio cum codicibus haud paullo melioribus confertur. Studui, ut scribit ille, cuncta sic explicare ut quam facillime quivis lector comparatione mei scripti cum eius editionis exemplo loca in edito mendosa corrigere, mutila posset supplere. Ad hoc diligenter adnotavi epistolarum paginarum et versuum, ad quos observationes hae pertinent,

tinent, numeros. Plerumque retuli duntaxat quid diversi aut novi extaret apud codices; nonnumquam iudicium meum interposui; nec dissimulavi oborientes e variarum lectionum indiciis de archetypa scriptura coniecturas; raro tamen id feci, contentus σοφωτέροις quasi aperuisse campum et occasionem felicius pro cuiusque acumine divinandi praebuisse.

His vero collationibus usus est auctor editionis, quae prodiit Venetiis 1745. in folio, sub hoc titulo: Sancti Isidori Pelusiotae de interpretatione divinae scripturae epistolarum editio prima Veneta latina auctior et emendatior. Cui praeter notas Cunradi Rittershusii et Andreae Schotti adiiciuntur et notae aliae ex Isidorianis collationibus Petri Possini diligenter excerptae.

In his Isidori editionibus, Parisiensem dico et Venetam, excusae sunt epistolae bis mille et duodecim. — Liber enim primus quingentas continet [1]), secundus trecentas, tertius quadringentas et tredecim, quartus ducentas et triginta et quintus quingentas sexaginta novem. Errat igitur auctor anonymus historiae ecclesiasticae, quae prodiit Coloniae [2]); qui Isidori epistolarum duo millia centum et septuaginta novem excusas opinatur. Errat Ignatius Hyacinthus de Graveson [3]), Caveus et Fabricius, qui omnes Isidori epistolas

1) Ceillierius in hist. auct. sacr. et eccl. Tom. XIII. cap. XXII. art. 2. p. 605. librum primum epistolas DXC. continere affirmat. Videtur autem ille usus fuisse exemplari Parisiensi, in quo typothetarum negligentia et incuria ultima huius libri epistola hoc numero insignita est.

2) Abrégé de l'histoire ecclesiastique. Cologne 1752. Vol. II. p. 467.

3) Hyac. d. Grav. hist. eccl. var. coll. dig. Tom. II. p. 41.

ſtolas bis mille et tredecim excuſas eſſe affirmarunt. Qui horum virorum error ex eo procul dubio natus eſt, quod Schottus epiſtolae quingenteſimae ſexageſimae nonae, quae libri quinti poſtrema eſt, ſubiecit unam quarti libri a ſe editam emendatius [1]).

Sed ſi ex his colligere velles nos bis mille et duodecim Iſidori epiſtolas habere ſuperſtites, quae typis excuſae ſint, haud dubie in errorem incurreres. Praeclare enim a Tillemontio [2]) obſervatum eſt, unam in duas nonnumquam diſcerptam eſſe epiſtolam, velut lib. IV. ep. 206. et 207., et lib. I. ep. 271. et 272., nonnullasque bis eſſe poſitas, quarum duo affert exempla. At multo plura Heumannus, cuius quae de hac re agit notam huc transſcribere liceat: — Schottus, inquit ille, plures e Vaticano ſuo codice edidit, quae iam editae fuerant a Billio vel Rittershuſio. Eadem enim eſt lib. V. ep. 239 et lib. IV. ep. 147. — eadem eſt lib. V. ep. 91. et lib. IV. ep. 147. — eadem eſt lib. V. ep. 138. et lib. IV. ep. 190. — eadem eſt lib. V. ep. 43. et lib. IV. ep. 199. — eadem eſt lib. V. ep. 139. et lib. IV. ep. 122. — eadem eſt lib. V. ep. 187. et lib. IV. ep. 124. — eadem eſt lib. V. ep. 324. et lib. I. ep. 233. Confer, ſic enim pergit ille, etiam libri V. ep. 116. cum libri II. ep. 162. — lib. V. epiſtolam 24. cum epiſtola 567., eiusdemque libri epiſtolam 374. cum libri II. epiſtola 116., quas parum inter ſe differre deprehendes. Nec vero ſolum quinto inſunt libro epiſtolae iam antea editae, ſed ſuperioribus quoque in libris nonnullae bis leguntur. Eadem certe eſt libri II. epiſtola 1. et 39. — libri I. epiſtola

1) Eadem ratione ab Heumanno l. c. p. 12. not. h. hic error explicatus eſt. — cfr. p. 37. —

2) Tillemont. hiſt. eccl. Vol. XV. p. 847. not. 2. Hunc exſcripſit Fabricius l. c.

ftola 29. et libri IV. epiftola 188. Sic etiam libri II epiftola 303. iisdem ferme verbis occurrit, et quidem in duas divifa n. 271. et 272. (quod iam a Tillemontio obfervatum fuit). Eadem eft etiam libri IV. ep. 180. et libri II. epiftola 185. — His ab Heumanno notatis adnumeranda eft, uti iam viderat Petrus Poffinus [1]), libri I. epiftola 4. quae libro IV. recurrit, in quo locum tenet 195. — Denique mihi quidem libri V. epiftola 221. atque libri III. epiftola 203., de quibus deinceps fufius agemus, eadem vifa eft.

Itaque his omnibus computatis Ifidori epiftolae mille nongentae nonaginta feptem ad noftram usque aetatem perveniffe videntur; quumque nemo, ut equidem fcio, has omnes ab Ifidoro fcriptas addubitaverit, ftatim de codicibus, in quibus huius viri epiftolae continentur, quae innotuerunt, addere poffemus, nifi Heumannus, quem Hambergerus [2]) fequitur, plerasque Ifidori litteras fictitias effe cenferet. Cuius fententia nullo accuratius examinanda eft.

Heumannus [3]) plerasque Ifidori epiftolas, ut ipfius utar verbis, fictitias effe opinatur, ac rhetorico more compofitas, non ut ii, quorum praefixa funt nomina eas acciperent legerentque, fed ut fpecimina effent eloquentiae iis imitandae, quos haberet Ifidorus artis dicendi difcipulos. Antequam vero huius fententiae argumenta fufius exponit, Suidae [4]) atque Ephraëmi Antio-

---

1) Poff. Collat. Ifidor. p. 9.

2) Hambergerus in libro: *Zuverläffige Nachrichten etc.* Tom. III. p. 154. cfr. Eiusd. libellus: *Kurze Nachrichten von den vornehmften Schriftftellern vor dem 16. Jahrh.* p. 889.

3) Heum. l. c. §. IX. p. 15.

4) Suidas appellat Ifidorum ἐλλογιμώτατον φιλόσοφόν τε καὶ ῥήτορα.

tiochreni [1]) de Isidoro affert indicia, ex quibus hunc et rhetorem et eloquentiae laude insignem fuisse appa-ret. Tum ex ipsis Pelusiotae epistolis hunc artis rhetoricae satis gnarum fuisse ostendit, quippe in epistola ad Nilum [2]) orationis virtutes ex Hermogene describat, in alia ad Ophelium grammaticum [3]) de charactere epistolico differat, scribatque Elaphio episcopo [4]) acrem amorem studiumque eloquentiae illo aevo mortalium invasisse animos. Quibus testimoniis addere potuisset libri quinti epistolam ducentesimam decimam septimam, qua Isidorus, quum de variis rhetorum generibus agat, se huius artis peritum esse satis superque probat. Denique Heumannus rhetores non solum artem scribendarum epistolarum, verum etiam epistolas effingere suisque discipulis imitandas exhibere consuevisse, pluribus probat exemplis, quae repetere taedet.

His omnibus vero nihil aliud, ut equidem auguror, voluit demonstrare, nisi potuisse Isidorum pro rhetorum illius, quo vixit, aevi consuetudine in discipulorum usum talia edere specimina. Ac ne hoc quidem testimoniis illis satis probatum est. Restat enim, ut ostendatur Isidorum habuisse artis dicendi discipulos. Quod mera est Heumanni hypothesis. Sed ne in suspicionem nimium dubitantis incurram, haec missa faciamus transeamusque ad accuratam argumentorum, quae ille protulit, expositionem et diiudicationem.

Pri-

1) Ephraëmi verba, quae huc pertinere possent, nulla apud Photium inveni; atque magna mihi est suspicio Heumannum memoria lapsum dictum Evragii afferre voluisse.

2) Lib. V. ep. 145.

3) Lib. V. ep. 133.

4) Lib. V. ep. 201.

Primum autem ex eo, quod Isidori epistolae magnam partem forma carent epistolica, collegit [1]), plerasque ex officina, ut ipse ait, profectas esse rhetorica, in discipulorumque gratiam sollerter effictas. At equidem vereor ne discipuli meritas non egerint praeceptori suo gratias, qui epistolas ipsis proposuit imitandas, forma adeo epistolica carentes, omisso et χαῖρε et ἔῤῥωσο. Quod igitur ille, uti notavit Schroeckhius [2]), sententiae suae favere opinatus est, obstat multo magis, atque contrarium videtur probare.

Sed quum infra, ubi Schroeckhii de Isidori epistolis sententiam explicabo, plura de hac re dicenda sint, eam missam faciamus, pergamusque reliqua, quae protulit Heumannus argumenta recensere. Pergit autem his verbis: „Huc refero nonnullas eiusdem plane argumenti epistolas; quod ipsum certo est indicio, rhetorem nostrum ostendere voluisse suam dicendi copiam. Huius generis sunt libri quarti epistola secunda, tertia et quarta, in quibus quidam Psalterii locus eodem quidem modo, sed verbis tractatur arte variatis."

At, etsi negari nullo modo potest in epistola tertia et quarta Psalterii dictum, de quo in secunda iam actum est, recurrere, tamen nobis paullo accuratius in rem inquirentibus, verosimile visum est, Isidorum has tres epistolas Zosimo, cuius nomen omnibus praefixum est, revera misisse. In epistola enim secunda irridet Isidorus Zosimi stultitiam, qui vino omnibusque voluptatibus deditus precari audeat: καθήλωσον ἐκ τοῦ φόβου σοῦ τὰς σάρκας μου. Eorum enim

---

1) Heumann. l. c. §. X. p. 16.

2) Schroeckhius in historiae eccles. Volumine XVII. p. 525. paucis quidem, sed egregie de hac Heumanni opinione indicavit.

inquit, haec est precatio, qui aeternam salutem vitae luxuriosae praeferunt; at non convenit illis, qui cute bene curata ipsos vincunt athletas. Etenim perinde agere videris ac si in meretriciis haerens amplexibus pudicitiae compos fieri optes. Desine igitur vitam suavem plenamque voluptatibus degere; comprime cupiditatem infinitam et inhonestam assiduo convivandi, ne ridiculum te praebeas, quum alia consequi optes, alia agas. — Hoc est primae ad Zosimum epistolae argumentum. — Ex altera vero apparet hominem illum voracem respondisse Isidoro, et defensionis loco, ut fieri solet, ex eo quaesivisse, quamnam tandem subiiceret verbis illis: „Confige timore tuo carnes meas" sententiam? Rescribit enim Isidorus: Quoniam per litteras ex me quaesivisti, quid sibi velit dictum illud Psalmistae, ausculta. Verbis illis haec subest sententia: Reverentia erga deum efficiat, ut cupiditatibus restinctis imminuatur corporis in animum perniciosa vis [1]. Cognita igitur hac verborum interpretatione desine aut verbis illis Psalmistae uti, aut, si recte uti velis, mores dissolutos abiice, novosque capta; praesertim quum ventri non tuo cibo servias, sed aliorum sis assecla mensarum. — Utriusque epistolae argumento sic exposito, quis est, qui non videat, diversum esse harum litterarum consilium? quis est, qui non intelligat, Isidorum non eodem modo verbisque arte tantum variatis, uti contendit Heumannus, sed modo plane diverso dictum e Psalmis repetitum his in epistolis tractasse? In illa enim Zosimum ridiculum esse ostendit, in hac Psalmistae dictum interpretatur.

Sed

1) Verba graeca sunt: πῆξον αὐτὰς (sc. σάρκας) νέκρωσον, ἀκινήτους ποίησον πρὸς ἡδονήν; ἀντὶ ἥλων ὁ φόβος ὁ σὸς πηγνύτω αὐτὰς καὶ νεκρούτω, καὶ ἀκινήτους καὶ ἀνενεργήτους πρὸς ἁμαρτίαν παρασκευαζέτω.

Sed etiam de quarta huius libri epiſtola agendu est; quae ſane magnam habet cum ſecunda ſimilitudi nem. Docet enim Iſidorus virum virtute praeditu ornatumque iure divinum numen ad opem ferenda invocare; eum vero, qui virtute relicta ſupremum in vocare audeat numen, his precibus nihil eſſe effectu rum. Quae igitur, ita enim pergit, haec eſt amenti quod, quum vitam flogitioſam degas et ſceleſtam, pre cari audes: Confige timore tuo carnes meas. Qua precatio te virum petulantem, luxurioſum, ebriu non ſolum non decet, verum ludibrii immo pericul plena eſt [1]. Conaris enim deum ipſum fallere. — Uti igitur Iſidorus, cui nihil magis cordi erat, qua homines petulantes ad ſobrios revocare mores, ſecund in epiſtola Zoſimo oſtenderat preces eius eſſe ridicula et ineptas, ita in epiſtola quarta, cuius argumentu modo expoſuimus ei demonſtrare conatur invocatio nem in eius ore impiam eſſe et periculoſam. Quar etſi Heumanno concedendum eſt, magnam interceder inter utramque epiſtolam ſimilitudinem, tamen utrius que conſilium diverſum eſſe inter ſeſe iure contend poſſe arbitramur; itaque Zoſimum has litteras rever accepiſſe cenſemus. Cui ſententiae id quoque videtu favere, quod multae ad eumdem hunc Zoſimum extan apud Iſidorum epiſtolae, ex quibus omnibus appare eum fuiſſe talem, qualis et in his deſcribitur litteris [2]

Hu

1) Verba graeca ſic ſeſe habent: — *οὐ μόνον ἀπρεπὴς αὕτη ἡ εὐχ ἀλλὰ καὶ εἰρωνείας, μᾶλλον δὲ κινδύνου μεστή·* quod, et genitivi illi aliquo modo explicari poſſunt, e Codice Vat. 650 addendum eſt ſine dubio; — *ὅταν γὰρ τὸν ἀκήρατον νοῦν ταῦτ αἰτῇ, ἃ ποιεῖν οὐ θέλει, — καὶ αὐτὸν παρακρούεσθαι θέλει τὸ κρίτην.*

2) Monendum eſt eas omnes, quae aut ad Zoſimum, aut ad Zoſi mum presbyterum datae ſunt, epiſtolas eidem viro ſcriptas eſſe. —

Cfr

Huc accedit, quod ex eiusdem epistola ad Athanasium presbyterum data [1]) apparet, vitiosam Zosimi vitam aliis quoque viris, quibus religio Christiana cordi fuit, fuisse offensioni.

Neque reliqua, quae ad sententiam suam firmandam attulit Heumannus, exempla satis apta sunt. Etenim idem, inquit, reperies, si contuleris in libro quinto epistolas 289. et 519., quas, ut unusquisque de hac re facili opera iudicare possit, graecas adscribam. Illa autem his verbis continetur:

Ἐι καί τινες δεινοί εἰσι παραλογιζόμενοι μὲν λαθεῖν, ἁλόντες δὲ παρακρούσασθαι· ἀλλ᾽ ὁ σόφος κρείττων τούτων, τὸν φωράσαι μὲν τὴν ἀπάτην, διελέγξει δὲ τὴν δεινότητα.

In hac vero de eadem re in hunc modum loquitur Isidorus:

Ἐι καὶ εἰσί τινες δεινοὶ μὲν ἀπατῶντες λαθεῖν, δεινοὶ δὲ φωραθέντες παραλογίσασθαι· ἀλλ᾽ ὁ θεοφιλὴς κρείττων τούτων εὑρίσκεται, σοφὸς μὲν ὢν συνιδεῖν τὴν ἀπάτην, σοφώτερος δὲ διελέγξαι τὴν ἐν τοῖς λόγοις κρυπτομένην δεινότητα.

Nemo certe negabit utrique epistolae eamdem inesse sententiam; ac nemo consentiet cum Heumanno, qui Isidorum has epistolas scribentem suam dicendi copiam ostendere, eumque discipulis suis exemplar proponere voluisse audacter affirmat. Insigni scilicet arte in utraque epistola variavit orationem, quum viros falla-

Cfr. lib. I. ep. 61. ep. 128. ep. 134. ep. 135. ep. 140. ep. 184. ep. 223. ep. 313. ep. 347. ep. 382. ep. 436. ep. 465. — lib. II. ep. 38. ep. 41. ep. 124. ep. 153. ep. 157. ep. 158. ep. 171. ep. 172. ep. 252. ep. 253. ep. 295. — lib. III. ep. 36. ep. 61. ep. 97. ep. 275. ep. 295. ep. 388. ep. 386. ep. 406. — lib. IV. ep. 184. — lib. V. ep. 4. etc.

1) Lib. II. ep. 162.

fallâces in illa παραλογιζομένους, in hac ἀπατῶντας, eosque, quorum fraudes detectae sint, in illa appellet ἁλόντας, in hoc φωραθέντας; quum deinde, quem in illa σοφὸν nominavit, in hac et θεοφιλὴν et σοφὸν, atque illorum hominum fraudulentiam vituperantem nuncupet σοφώτερον; quum denique in hac pauca minoris momenti addat. Quis vero est, qui talibus artibus suam probet dicendi copiam? quis est, qui hanc probaturus incipiat, ut Isidorus in utraque epistola, cum particula hypothetica; iungat deinde, ut ab Isidoro factum est, primam alteramque verborum enunciationem particulis μὲν et δὲ; et pergat, uti Isidorus, cum particula ἀλλά? Hoc certe non rhetoris est, qui discipulis epistolas proponere vult imitandas. — Sed quoniam infra ad has mihi recurrendum est epistolas, nunc missas facere et ad ad ultimum, quod attulit Heumannus, exemplum transire liceat.

Pergit autem his verbis: „Haud vero facile inveneris epistolam exercitium scholae rhetoricae magis sapientem, quam illam libri secundi, quae locum tenet centesimum quinquagesimum tertium. En aliquod eius specimen ex ore interpretis: Vos aequum fuerit rationem inire, qua hanc insectationem obliteritis; obliterabitis autem, si ad meliorem mentem redieritis; redibitis autem, si scripturas sacras veras esse credideritis; credetis autem, si continenter ipsis fruamini; fruemini autem, si earum mentem intellexeritis; intelligetis autem, si assiduam cum viris divina sapientia praeditis consuetudinem habueritis; habebitis autem, si vitium fugieritis; fugietis autem, si poenas ipsi impendentes timueritis; timebitis autem, si deum esse credideritis; credetis autem, si e tanto furore emerseritis. Sed ohe, sic enim pergit Heumannus, iam satis est. Et plus altero tanto sequitur gradatione pari. Quis quaeso serio ita scribat ad quemquam?“ — No-

stris

stris temporibus certe nemo, qui salem habet. Nec magis nostris temporibus quisquam, cui subactum est iudicium, veteris novique testamenti dicta sic interpretabitur, uti multa ab Isidoro explicata sunt. Num inde consequitur, Isidorum epistolarum, quibus ineptae aut ridiculae continentur prophetarum vel apostolorum interpretationes, auctorem non esse? Quae argumentatio a nemine probari potest; quam si reiicimus simul cadet Heumanni ratiocinatio. Caeterum mihi quidem praeceptor talem epistolam discipulis imitandam proponens derisu videtur esse dignior, quam qui huiuscemodi litteras mittit alicui.

Alterum vero argumentum, quo efficere voluit Heumannus, ut ipse ait [1]), plerasque Isidori epistolas esse ficticias, inde repetitum est, quod nonnullae scriptae sint ad eos, qui vivere dudum desierant: veluti libri I. epistola 437. ad Oribasium, Juliani imperatoris medicum; adeoque dudum, ut ait ille, illuc avectum, unde nemo redit. Quod veterum scriptorum testimoniis probandum est. Nam Julianus diem supremum obiit anno 361., quo tempore Oribasius forsitan triginta vel quadriginta annos natus, huius saeculi finem novique initium videre, neque Isidorum quidquam impedire potuit, quo minus medico illo celeberrimo mitteret epistolam. Sed placet concedere Oribasium Juliani medicum iam mortuum fuisse. Unde tandem Heumannus habet compertum has Isidori ad Oribasium medicum litteras datas esse ad Oribasium Juliani medicum. Nonne alius eodem nomine praeditus Pelusiotae tempore vivere potuit? Quod si statuimus, Heumanni concidit sententia. Licet autem statuere, quum ipsi epistolae nullum insit vestigium, e quo colligere

1) Heumannus l. c. §. XI. p. 17. 18.

ligere possimus hanc ad Juliani medicum datam esse. Continetur enim his verbis:

Oribasio medico [1]) salutem.

Medendi arte, uti docuit Democritus, corporis, sapientiâ vero animorum morbi sanantur. Quoniam tu vero utriusque artis particeps es atque alterâ, ut hominum morbis medeare, revera uteris; ipse tibi alterâ medere, ut eam, cuius expers esse videris, sanitatem consequare; sine qua neque bonus medicus esse potes, nec vir vere sapiens.

Quod vero Heumannus contendit eiusdem libri epistolam 591. ad medicum quemdam scriptam esse, ita ut etiam haec sit documentum variationis rhetoricae, error est aut ipsius, aut exemplaris, quo usus est. In meo enim haec epistola data est ad Domestium medicum, neque in Rittershusii notis, nec in Petri Possini collationibus ulla notata est, quae Heumanni sententiam firmaret, scripturae diversitas [2]).

Quae vero de epistola ad Oribasium paullo ante diximus dici etiam possunt de epistola libri I. 108. ad Proaeresium sophistam, Oribasii aequalem.

Neque manifesto, uti opinatur Heumannus, fictionem scholasticam prodit libri V. epistola 186., scripta quip-

1) Vox ἰατρῷ deest in Codd. Vat. 649. et Alt. — Caeterum graeca sic audiunt: Ἰατρικὴ μὲν κατὰ Δημόκριτον, σώματος νόσους ἀκέεται, σοφίη δὲ ψυχὴν παθέων ἀφαιρέεται. ἐπεὶ οὖν ἀμφοτέρας μετείληφας, καὶ θατέρᾳ — Cod. Bav. εἰ τοίνυν ἀμφοτέρων μετείληφας, καὶ θατέρῳ — Vat. 649. et Alt. ἐπεὶ οὖν ἀμφοτέρων μ. κ. θ. — κέχρησαι πρὸς ἑτέρους, πάθη σωμάτων ἰώμενος· τῇ ἑτέρᾳ σαυτὸν ἐξιάτρευσον, τὴν λείπουσαν ὑγείαν προσκτώμενος, ἧς ἄνευ οὔτε ἰατρὸς ἄριστος, οὔτε σοφὸς ἔσῃ τῷ πράγματι.

2) Cod. Bav. Δομεστίῳ; quod notante Petro Possino et in Cod. Alt. extat.

quippe, uti ipſe ait, ad Graecorum liberos, eosdemque pueros, qui fugere ludos iubentur et ſpectacula. Nam ſi hanc cum ea, quae antecedit, epiſtola contuleris, quo modo Iſidorus ad adoleſcentes ſcribere potuerit, intelliges. Verbis enim huius epiſtolae, quae data eſt ad Harpocram ſophiſtam, ultimis Iſidorus declarat, ſe ab eo provocatum etiam ad adoleſcentes propter malam educationem pravis moribus adſuetos ſcripſiſſe [1]). Quodſi has ad Harpocram litteras non ficticias eſſe cenſes, neque illam, quae Graecorum liberis ſcripta eſt, epiſtolam rhetorico more compoſitam eſſe dices. —

Quinto loco affert Heumannus libri II. epiſtolam 251. Petro inſcriptam apoſtolo. Inſcripta autem eſt Petro, ad quem aliae quoque complures datae ſunt epiſtolae. Quaeritur cur ille addiderit apoſtoli nomen? Reſpondet ipſe: „Hunc ſignificare non alium illius aetatis Petrum partim ex allocutione cognoſcere nobis videmus, (quonam te nomine appellem, inquit, quod tuis par ſit meritis), partim ex epiſtolae argumento.“ Illud nihil eſt niſi blanda vox, qua Iſidorus etiam in aliis epiſtolis ad alios datis nonnumquam uſus eſt [2]); hoc adeo probat contrarium. Iſidorus

 enim

---

1) Graeca, quae huc ſpectant verba, haec ſunt: Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὴν ἐμὴν κινῆσαι γλῶτταν δεῖν ᾠήθης, ὡς μεγάλα τινὰ, (ὅπερ οὐκ οἶμαι) ἀνύσουσαν, ἵνα μὴ δόξω σε λυπεῖν, καὶ πρὸς αὐτοὺς γέγραφα.

2) Nolo laudes commemorare quibus ornat Iſidorus lib. II. ep. 151. Theophilum, Timothei fratrem, quibusque Theodoſium cumulat epiſcopum lib. II. ep. 231.; nolo eorum nomina, quos vocavit ille ὦ φιλοσοφίας ἄγαλμα, ὦ φρονήσεως τέμενος enumerare; ſatis habeo ſententiam paucis probaviſſe exemplis. Scribit autem Iſidorus Cyrillo lib. II. ep. 127. — τῆς σῆς τοίνυν ἐστὶν, ὦ

τί

enim exponit hacce in epiſtola cauſas, cur mortales Chriſti et apoſtolorum doctrinam lubenter receperint, ſtatuitque has fuiſſe τὸν λόγον ἀξιόχρεων ὄντα, τόν τε τρόπον τῶν κηρυττόντων. Petro apoſtolo ſcilicet haec omnia explicare debuit quinti ſaeculi monachus. Quid? quod de apoſtolis tamquam de viris iamdudum mortuis, quum illos appellat οὐρανοπολίτας, loquatur Peluſiota; quod certe non feciſſet, ſi diſcipulis exemplo oſtendere voluiſſet, quo modo ad Petrum apoſtolum ſcribendum eſſet. Haec ipſa ſentiens Heumannus pergit in hunc modum: „Maiori clariorique iure inter ficticias epiſtolas referimus libri V. ep. 461. ad mulierem ſcriptam nomine Theano. Uſa quidem hoc nomine eſt filia vel uxor Pythagorae. Quae quum fuiſſe legatur philoſophiae cultrix noſter Iſidorus id nominis haud abſurde affinxit mulieri Chriſtianae profeſſae philoſophiam, quam exhortatur, ut ſuae profeſſionis memor ne ſtudeat placere viris.“ In his multa ſunt vituperanda. — Primum enim probet Heumannus neceſſe eſt, Iſidorum id nominis affinxiſſe mulieri Chriſtianam profeſſae philoſophiam. Unde enim habet compertum, Peluſiotae tempore mulierem hoc nomine ornatam non vixiſſe? — Deinde illi demonſtrandum erat his in litteris de muliere agi philoſopha, in quibus ne unum eſt huius rei veſtigium. — Denique id nominis haud abſurde mulieri Chriſtianae affictum eſſe oſtendi oportet. Quid enim? Pythagorae uxor vel filia Theano fuit philoſopha; quod de muliere, de qua in his agitur litteris, uti iam diximus, non conſtat; fuit patris philoſophiae dedi-

τί σε καλέσας ἀξίως προσείπω, μεγαλονοίας; quae loquendi formula recurrit in epiſtola ad Ammonium lib. II. ep. 166. et Palladium lib. III. ep. 73.

dedita vel mariti; Isidori Theano Christi doctrinae, quae de eius sententia nullam certe habuit cum Pythagorae placitis similitudinem. Quare absurde egisset Isidorus si Theanus nomine ornasset mulierem Christianam. Neque hoc fecit, sed misit hanc epistolam Theano, viro cuidam; quod ex ipsa inscriptione, Θεανῷ, ut in omnibus libris manuscriptis hucusque collatis extat, colligi posse arbitror. Etenim si ad mulierem data esset, scribendum fuisset Θεανοῖ; quod et ipse Heumannus sentiens, inscriptionem corrigendam esse censet, causamque huius correctionis quaerentibus nobis, res ipsa, respondet ille, clamat, muliebrem ornatum nota affici censoria. Quae verba, ni fallor, initium huius epistolae spectant, quod his verbis continetur: Ἡ φιλοκοσμία καὶ ἡ τῶν λίθων ἄνθη, καὶ τοῦ χρυσοῦ ἡ πρὸς τούτους ἀνάκρασις, καὶ πλοκαμοὶ ἑλικτοὶ, καὶ ὀφθαλμῶν ὑπογραφαὶ, καὶ κάλλους σοφισμὸς, καὶ αἱ περὶ ταῦτα κακοτεχνίαι, ὧν σε κ. τ. λ. Quae vero omnia aeque viris, qui mulieribus, ac mulieribus, quae viris student placere, conveniunt. Nonne multi nostri aevi adolescentes gemmis sese exornant? nonne gemmas auro inclusas gestiunt? nonne calamistrum adhibent, multisque aliis, quae instrumenta luxuriae sunt, utuntur. Quare equidem non video cur Heumanno muliebrem ornatum nota affici censoria concedere debeamus. — Sed his quoque concessis nostra res salva erit, dummodo statuimus, mulierem Christianam Theanus nomine ornatam Isidori temporibus vixisse.

Quapropter neque altero hoc argumento, cui tam multum tribuit Heumannus, satis firmavit sententiam suam. Quibus expositis nobis ad tertium, quod protulit, transire licet. „Confirmamus, inquit ille [1]), sen-

1) Heumann. l. c. §. XII. p. 18. 19. 20.

sententiam nostram tertio argumento, quod suppeditant nobis epistolae huius operis contumeliosae. Qui enim possimus credere, homines illos, quos tam acri, immo petulanti saepius censura vexavit Isidorus, omisisse id inultum? Quodsi vero multis in malis eum multarunt, qui quaeso factum est, ut ne levissima quidem occurrat huius rei mentio." Quae verba quomodo Heumannus scribere potuerit, equidem intelligere prorsus non possum. Etenim ex illis, quas parte prima attulimus, Isidori epistolis, hunc ab hominibus, in quorum mores acriter invectus est, exagitatum esse poterat cognoscere, si Chatardi epistolam ad Godofredum Billium non legerat, in qua ille Pelusiotam acerrimum vitiorum insectatorem in multorum incurrisse odium, multasque ei structas esse insidias vel uno probat exemplo. —

Sed etiamsi Heumanno Isidorum quietam degisse vitam concedere placeret nobis, ex hac re nullum, quo sententiam suam firmaret, argumentum posset depromere. Nam quum se credere non posse dicat, homines illos, quos tam acri immo petulanti saepius censura vexaverit Isidorus, id omisisse inultum, rursus in errorem incidit. Cogitanti enim mihi de auctoritate, quam tunc temporis monachi erant adepti, et memoria seditiones, quas cum multis in provinciis tum imprimis in Aegypto illorum exercitus excitasse dicuntur [1]) repetenti, id certe fieri potuisse, videre mihi videor. Huc accedit quod Isidorus, monasterii sui abbas, vir fuerit morum integritate doctrinaeque copia insignis, atque auctoritate gravis. Quare nos omnes eas epistolas, quae ab Heumanno propterea quod ad viros, ut ipsius utar verbis, vel civili vel ecde-

1) Schroeckhii hist. eccl. Tom. XVII. p. 525.

clesiastica dignitate eminentes datae sint, pro ficticiis numerantur, viris, ad quos scriptae sunt, revera missas esse statuimus.

Sed redeundum nobis est ad epistolas, quas ille appellavit invectivas, quasque exercendi styli gratia exaratas fuisse ex aliqua ad Harpocram sophistam epistola [1]) conatur probare. „Huic enim, inquit, qui satiram ipsi miserat in Martinianum, Zosimum et Eustathium, rescribit, eam se ad illos missurum haud esse. Quum enim dicantur hi viri esse implacabiles bestiae, se non effecturum, ut ab illis Harpocras quasi bello quodam petatur. Jam quod Harpocrae accidere noluit Isidorus, idem nec sibi evenire voluisse credendus est." —

Quae Heumanni verba eo tantum consilio huc transscripsi omnia, ut exemplo probarem, virum alioqui prudentem et doctum praeiudicatâ, quam animo concepit, opinione in varios rapi posse errores; adeo ut quae ipsi contraria sunt, sibi favere opinetur. Id Heumanno his ad Harpocram litteris suam probaturo sententiam accidisse arbitror. Ex his enim apparet Isidorum, scriptionem sibi ab illo missam Martiniano Zosimo atque Eustathio tradere noluisse propterea, quoniam contineret satiram. Etenim si tu, inquit, viros illos petulantes epistola adhortatus esses, hanc illis misissem [2]); sed satiram retinere placuit. Namque vituperandi quidem sunt de Isidori sententia [3]) qui vitiis laborant, sed verbis duris admi-

1) Lib. V. ep. 52.

2) Εἰ μὲν γὰρ παραίνεσις ἦν, ἔπεμψα ἄν· ἐπεὶ δὲ θρῆνός ἐστι μονοειδὴς οὐκ ἐδοκίμασα πέμψαι· εἰ δ' αὐτὸς ὄντως βούλει πέμψον.

3) Lib. IV. ep. 139. χρὴ τοιγαροῦν μιγνῦναι τὴν παῤῥησίαν τῇ προσηνείᾳ, καὶ τῷ ἐλέγχῳ κιρνᾶν τὴν ἀγαπὴν, καὶ οὕτω νουθετεῖν.

miſcenda ſunt humanitatis plena et manſuetudinis. Quibus expoſitis non neceſſe eſt, ut de ſingulis, quae protulit ille, exemplis fuſius ſententiam dicamus.

Caeterum videant, qui Heumanni partibus favent, ne improbos turpesque imputent Iſidoro mores. Ipſe enim Maroni [1]) ſcribit, ſe non ſicut multos de improborum ſalute omnino deſperantes eum irridere velle, ſed, quum iam multorum vidiſſet converſionem, officium ſuum arbitrari petulantem quemque ad ſobrios revocare mores. Quodſi vir ille ſanctus revera ſuum duxit eſſe officium, Heumannus, ſi ſibi conſtare vult, eum hypocritis adſcribat neceſſe eſt; quippe qui epiſtolas quidem adhortandi cauſa ſcripſerit, ſed has non miſerit illis, quorum praefixit nomina, contentus eas recitaſſe coram diſcipulis. Si vero Iſidorus illud ſuum non eſſe officium credidit, mendax eſt illam ad Maronem conſcribens epiſtolam.

Nos ne Iſidorum pro ſimulatore ac diſſimulatore habere debeamus, ab Heumanni ſententia recedimus, atque lectorem quemque ſeptem illis, quas in medium prolaturi ſumus epiſtolas attento animo perlectis, confidimus noſtris fauturum eſſe partibus.

1) Ἑρμογένει ἐπισκόπῳ [2]).

Δεινὴν ἡμῶν, ὡς ἐπυθόμην, ἡ σὴ θεοσέβεια ἐπὶ ἰφίλων ἐποιήσατο τινῶν [3]) τὴν καταβοὴν, ὡς ἔδει [4]) διὰ γραμμάτων παῤῥησιαστικωτέρων ἐλθεῖν· αἱ γὰρ χρησταὶ παραινέσεις ἴσχυσαν οὐδέν· δυναμένων διορθώσασθαι [5]) Εὐσέβιον

1) Lib. II. ep. 16.

2) Lib. II. ep. 21.

3) Cod. Bav. *ἐπὶ τινῶν φίλων ἐποιήσατο.*

4) Cod. Bav. omitt. *ἔδει.*

5) Cod. Bav. *διόρθῶσαι.*

βιον τὸν ἐπίσκοπον, καὶ μὴ βουλόμενον· ἴσθι τοίνυν, ὦ ἱερὰ κεφαλή· χρὴ γὰρ ἀπολογήσασθαι· ὅτι πᾶσαν κεκίνηκα, ὡς οἷός τε ἦν, ἰατρείας ὁδὸν, καὶ προσηνεστέραν καὶ τραχυτέραν[1]), καὶ οὐδὲν παραλέλοιπα τῶν ὀφειλόντων ἀναμοχλεῦσαι τὴν νόσον, καὶ οὐ δεδύνημαι[2]), τοῦ πάθους κρείττονος[3]) τῶν βοηθημάτων εὑρεθέντος, καὶ εἰς ἀναλγησίαν ἐκπεπτωκότος· δημοσιεῦσαι μὲν οὖν[4]) οὐ χρὴ τὰ λήθης ἄξια καὶ βαθείας σιγῆς. ὅμως δὲ ὀλίγα τῶν ἰδικῶς αὐτῷ μετὰ παῤῥησίας ἐπεσταλμένων[5]) δηλῶ, ἵν' εἰδείης ὅτι καὶ τούτου τοῦ μέρους κατεφρόνησε, καὶ παύσαιο ἡμᾶς αἰτιάμενος. γέγραφα μὲν γὰρ αὐτῷ πολλὰ μὲν ἃ ἐχρῆν, ὀλίγα δὲ δακρύων γράφω· ἐπιτεμοῦμαι γὰρ τὰ πλεῖστα μακρηγορεῖν δόξαι φυλαττόμενος. ἡ πόλις πᾶσα τὰ περιφανῆ σοῦ τραγῳδοῦσα δράματα[6]), φησὶ, δι' ἣν αἰτίαν πιπράσκεις τὰς χειροτονίας; τίνος ἕνεκεν προπίνεις τὴν ἱερωσύνην; τοῦ χάριν καπηλεύεις τὸ θεῖον; δι' ἣν αἰτίαν μιαίνεις τὰ ἀνάκτορα; τίνος χάριν τὰ τῶν πενήτων σφετεριζόμενος χρηματίζῃ; διὰ τί ἐπὶ γήρως οὐδῷ[7]) νεωτερίζεις τοῖς ἀδικήμασι; τίνος ἕνεκεν οὐκ ἔμεινας ἄρχων, ἀλλ' ἀρχόμενος ὑπὸ τῆς κακίας ἐφωράθης; ἴσθι τοίνυν ὅτι μείζονα δίκην δοίης ἄν, ὅτι δέδρακας αὐτὸς ἃ κωλύειν ἑτέρους ἐτάχθης.

2) Ἱέ-

---

1) Codd. Vat. 649. et Alt. βραχυτέραν.

2) Rittershusius margini adscribi curavit h. l. Cod. Bav. δεδύνημαι, quod in textu quoque reperitur. Quare his mendum typographicum inesse suspicor.

3) Cod. Bav. κρείττονα.

4) οὖν deest in Cod. Bav.

5) Cod. Bav. ἐπισταλέντων, quod in cod. Alt. margini adscriptum est.

6) Cod. Bav. δράγματα.

7) Cod. Bav. οὕτω. Cod. Vat. 649. ὁδῷ.

2) Ἱέρακι πρεσβυτέρῳ [1]).

Ἢ[2]) μᾶλλον, ἢ οὐχ ἧττον τῆς σῆς μεγαλονοίας ἐφροντίσαμεν, ὅπως τόγε ἡμέτερον μέρος, Χαιρήμων τε καὶ Ζώσιμος καὶ Μάρων μεταγνοῖεν, καὶ ἀμείνονα γνώμην ἀναλαβόντες ἀπαλλάγεῖεν τῆς αἰσχύνης. κ. τ. λ.

3) Ὀφελίῳ γραμματικῷ [3]).

— ἴσμεν οὖν ταῦτα, καὶ συνεχῶς ἀκούοντες, ὀλοφυρόμεθα, καὶ παραινοῦντες οὐκ ἐπαυσάμεθα· ἀλλ' οὐδὲ παυσόμεθα ἕως ἂν ἐμπνέωμεν. κ. τ. λ.

4) Λαμπετίῳ ἐπισκόπῳ [4]).

— ἐπεὶ τοίνυν τοιαῦτα καταθρηνῶν [5]) γέγραφας, καὶ παρακέκληκας ὥστε ἡμᾶς αὐτῷ γράψαι, ἴσθι ὅτι πᾶσα ἰατρικὴ τέχνη ἥττηται τῷ νοσήματι τἀνδρός· πολλὰ γὰρ καὶ προσηνῆ καὶ δραστήρια γράμματα δεξάμενος, ἀπώνατο οὐδέν. κ. τ. λ. [6])

5) Ἀρχοντίῳ πολιτευομένῳ [7]).

— δι' ἣν αἰτίαν ἐμὲ αἰτιᾷ, τὸν ὥς, φῄς, πολλοὺς μὲν εἰς ἀρετὴν παρακαλέσαντα καὶ πεπεικότα· πολλοὺς δ' ἐκ τῆς κακίας ἐξαρπάσαντα· ὅτι δὲ Εὐσέβιος καὶ Μαρτινιανὸς, Ζώσιμός τε καὶ Μάρων οὐκ ἐπείσθησαν ταῖς παραινέσεσιν; ἀλλ' ὅρα, μὴ δοκῶν ἐμὲ αἰτιᾶσθαι, αὐτὸς ἀνοίας ὀφλήσῃς γέλωτα, ἅτε τὸν τῆς αὐτεξουσιότητος ὅρον ἀγνοῶν, καὶ τὴν

---

1) Lib. III. ep. 35.

2) ἢ deest in Cod. Vat. 649.

3) Lib. III. ep. 70.

4) Lib. III. ep. 270.

5) Cod. Vat. 650. καταθνηνεῖν. Poffinus coni. κατευθύνειν.

6) Eufebium Pelufii epifcopum fignificari docet epiftolae contextus.

7) Lib. III. ep. 282.

τὴν αἰτίαν τῶν οὐ [1]) πεισθέντων ἐπὶ τὸν οὐ [2]) πείσαντα μεταφέρων.

6) Ὀλυμπίῳ πρεσβυτέρῳ, σχολαστικῷ [3]).

— ἄρξομαι δὲ ἀφ' ὧν αὐτὸς ἔγραψας· εἰ γὰρ [4]) γεγραφὼς πολλάκις ὥς φημι προσῆκεν· ὅνπερ δὴ προσῆκε τρόπον· πρὸς Εὐσέβιον και Μαρτινιανὸν, Ζώσιμόν τε καὶ Μάρωνα, ὥστε κακίας μὲν ἀποστῆναι, τῆς κατ' ἀρετὴν δὲ ἀντιλαμβάνεσθαι [5]), εἶτα τουτ' οὐκ ἔπεισα, ποτέρων ἡ κατηγορία;

7) Θεοδώρῳ διακόνῳ [6]).

— τί αἰτιᾷ τὸν τοσαῦτα πεποιηκότα, καὶ μὴ δυνηθέντα πεῖσαι Μαρτινιανόν τε καὶ Ζώσιμον, καὶ Μάρωνα καὶ Εὐστάθιον ἀποσχέσθαι κακίας; κ. τ. λ.

Quum igitur Isidorus ipse multis locis declaraverit, se Eusebio episcopo, Zosimo, Maroni, Martiniano et Eustathio presbyteris litteras misisse; vix intelligi potest quo modo Heumannus omnes, quae ad homines istos datae sunt, epistolas in umbra scholastica, ut ipse ait, compositas, neque ad eos, quorum praefixa sunt nomina missas fuisse, statuere potuerit; praesertim quum ipse p. 15. se Isidori epistolas per-

---

1) Cod. Vat. 650. μή. —

2) Cod. Vet. 650. μή. —

3) Lib. IV. ep. 205.

4) Rittershusius addere vult καὶ. —

5) Cod. Vat. 650. ὥστε κακίας μὲν ἀποφοιτῆσαι, ἀρετῆς δὲ ἀντιλαβέσθαι.

6) Lib. V. ep. 219. — Cum his, quae attulimus, litteris conferri possunt aliae permultae, quibus Isidorus, se viris illis petulantibus et luxuriosis epistolas saepius misisse, plane declarat; velut lib. III. ep. 67. ep. 90. ep. 323. ep. 397. — lib. V. ep. 84. ep. 210. ep. 295. ep. 564.

perlegisse, iustaque adhibita attentione perlustrasse affirmaverit.

At non sufficit aliorum opiniones refutasse, verum meám de Isidori epistolis sententiam explicabo, quam, si fieri potest, veterum scriptorum testimoniis firmisque, quae ex ipsis huius viri litteris deprompta sunt, argumentis, probari oportet. Ego autem verum sensisse arbitror Schroeckhium [1]), qui plurimas Isidori epistolas non ea forma, quae in editis excusae sint exemplaribus, ab auctore scriptas esse, sed a monachis excerptas ad nostram usque aetatem pervenisse, acute coniecít. Quum vero ipse argumentis hanc suam sententiam probare ab instituti ratione alienum esse censuerit, nobis haec relicta est provincia.

Favet autem, ut equidem arbitror, Schroeckhii coniecturae illud Irenaei dictum, quod prima iam attulimus huius commentationis parte, cuiusque verba huc spectantia haec sunt: „Has omnes beati Isidori (epistolas) — excerpsi et transtuli ex epistolis eius duobus millibus.“ Quae verba duplici quidem modo explicari possunt. Nam Irenaeus, uti Lupus praeclare notavit, non omnes Isidori epistolas in vetustissimis illis Acoemetensis monasterii codicibus perscriptas, verum eas tantum, quae ipsi usui esse poterant, in suum transtulit opus. Inde facillime quispiam colligere possit, Irenaeum nihil aliud dicere voluisse, nisi se e multis Pelusiotae epistolis quasdam suae opinioni faventes elegisse easque transtulisse. Attamen tum verbis, tum rei mihi quidem videtur esse aptior altera horum verborum explicandi ratio. Statuo enim, Irenaeum verbis illis hanc subiecisse sententiam: Has omnes Isidori epistolas non ad verbum de-

1) Schroeckh. hist. eccl. Vol. XVII. p. 526.

descripsi, sed excerpsi, excerptasque in meum transtuli opus. — Et certe operam perdidisset, nisi ea tantum Isidori verba, quibus sententiam suam probari posse iudicabat, verum etiam quae ad rem prorsus non pertinebant, omnia nempe, quae formam spectant epistolicam — salutationes aliaque eiusmodi — descripsisset. Quod, quum tam facile sit intellectu, non solum Irenaeum, verum multos harum epistolarum descriptores idem sensisse arbitror. Neque qui Isidori litteras, quae in editis patrum extant catenis, cum illis, quae in editione Parisiensi excusae sunt, conferet, hanc sententiam pro mera habebit hypothesi. Etenim ex instituta comparatione catenarum auctores Pelusiotae epistolas non religiose descripsisse facillime intelligitur. Quod etsi exemplis quibusdam statim possim ostendere, tamen, quum ab instituti nostri ratione non alienum sit, omnia, quae catenas cum litteris a Chardo, Rittershusio et Schotto editis comparantes notavimus, cum lectore communicare benevolo, quum igitur probata aliis quoque argumentis Schroeckhii sententia ad hanc rem recurrendum sit, hic nobis omnia illa liceat omittere. —

Deinde autem ex eo quod plurimae Isidori epistolae omni carent forma epistolica, eas non sic, uti in editione Parisiensi extant, ab auctore scriptas esse iure colligitur. Cfr. libr. I. ep. 105. 161. 228. 236. 238. 244. 279. 294. 295. 296. etc.

Tertium et quidem gravissimum, quo hanc de Isidori epistolis sententiam conamur probare ab epistolis, quae bis in editis extant exemplaribus repetitum est. In his enim maximam partem ad verbum sibi respondentibus interdum fit, ut res in altera multis verbis exposita, in altera paucis absolvatur; ut cogitatum in hac

hac prorfus omiffum in illa adiiciatur, ut denique mirae reperiantur multorum verborum transpofitiones. Quae omnia, ut equidem arbitror, tum demum recte explicare poteris. fi Schroeckhii favebis fententiae. Sed ut lector quisque de hac re iudicare poffit, exempla quaedam afferantur neceffe eft.

Lib. V. ep. 116.

Ἐπειδὴ γέγραφας θαυμάζειν, ὅπως τὸ ἱερᾶσθαι Ζώσιμον δεινὸν ὄν, οὐ δεινὸν εἶναι δοκεῖ τῷ παρανόμως χειροτονήσαντι· ἀντεπιστέλλω ὅτι σὺ μὲν ἀπὸ μισοπονήρου τρόπου εἰκότως ἀγανακτεῖς· οὐδεὶς γὰρ πρὸς τοῦτο ἀντείποι ἐκεῖνο δέ σοι παραινέσαιμι καθαρὰν κακηγορίας τὴν γλῶτταν διαφυλάξαι· εἰ γὰρ ἐκεῖνος μυρίων ἄξιος, ὡς γέγραφας, σκηπτῶν, μηδὲ τῇ τιμῇ βελτιωθεὶς, ἀλλ᾽ ὅπλῳ κακίας τῇ ἱερωσύνῃ χρησάμενος, καὶ τολμῶν ἀτόλμητα· ἀλλά σύγε τὸ σαυτοῦ στόμα μιαίνειν οὐκ ὀφείλεις, τὰς μιαρὰς ἐκείνου πρά-

Lib. II. ep. 162.

Ἐπειδὴ γέγραφας θαυμάζειν, ὅπως τὸ ἱερᾶσθαι Ζώσιμον τὸν δοκοῦντα εἶναι πρεσβύτερον δεινὸν ὄν, οὐ δεινὸν εἶναι δοκεῖ τὸ παρανόμως αὐτὸν [1]) χειροτονήσαντι, φήσαιμι ὅτι αὐτὸς μὲν ἀπὸ μισοπονήρου καὶ φιλαγάθου τρόπου δικαίως ἀγανακτεῖς· οὐδεὶς γὰρ πρὸς τοῦτ᾽ ἀντερεῖ [2]): ἐγὼ δέ σοι κἀκεῖνο παραινέσαι δίκαιον ᾠήθην, καθαρὰν κακηγορίας [3]) τὴν γλῶτταν διατηρῆσαι. εἰ γὰρ κἀκεῖνος μυρίων, ὡς γέγραφας, ἐστὶν ἄξιος θανάτων, μηδὲ [4]) τῇ τιμῇ βελτιωθεὶς, ἀλλ᾽ ὅπλῳ κακίας τῇ ἱερωσύνῃ χρησάμενος καὶ τολμῶν τὰ ἀτόλμητα· διὸ καὶ παρὰ τοῦ ἀδεκάστου κριτοῦ, εἰ μὴ γνωσιμαχήσειε, σφοδρο-

τά-

1) αὐτῷ Codd. Vat. 649. et Alt.

2) ἀντερεῖν Codd. iid.

3) κατηγορίας Cod. Bav.

4) μηδὲν Cod. Bav.

ξεις ἐκτραγῳδῶν, καὶ τὴν τῶν τρόπων σκαιότητα διηγούμενος.

Lib. V. ep. 239.

Ἢ ἐκ φιλαρχίας, οἶμαι, ἢ ἐκ προλήψεως, δύο δυσκαταγωνίστων παθῶν, τὰς αἱρέσεις τετέχθαι [2]) οἱ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ὑπηκόοις μὴ ἀξιώσαντες εἶναι· οἱ δὲ μετὰ τὸ προληφθῆναι, διδαχθῆναι μὴ καταδεξάμενοι, νεωτέρας διδασκαλίας σπέρματα καταβεβλήκασι, τοῖς καθεστηκόσιν ἐμμεῖναι μὴ ἀξιώσαντες.

1) τετάχθαι Codd. Vat. 650. et Alt.

Lib. I. ep. 303.

Ἡ φύσις ἡ ἀνθρωπεία, θαυμάσιε, οὔτε ἀνεπίδεκτός ἐστι κακῶν, οὔτε φυσικῶς κέκτηται τὰ κακά, ἀλλὰ γνώμῃ καὶ ῥαθυμίᾳ τὴν ἀπόπτωσιν ὑπομένει τῶν χρηστῶν· ὅπερ καὶ ὁ πρῶτος πέπονθεν ἄνθρωπος καὶ τῶν ὅρων τῆς σωτηρίας ἐξέπεσεν, ἣν αὐτῷ

τάτας ἀπαιτηθήσεται δίκας· οὐ γὰρ ἄδικος ὁ θεός· ἀλλ' οὖν [1]) τὸ σαυτοῦ στόμα μιαίνειν οὐκ εἴης δίκαιος, τὰς μιαρὰς ἐκείνου πράξεις ἐκκωμῳδῶν.

1) οὖν γε Codd. Vat. 649. et Alt.

Lib. IV. ep. 56.

Ἢ ἐκ φιλαρχίας, οἶμαι, ἢ ἐκ προλήψεως, δύο δυσκαταγωνίστων παθῶν, τὰς αἱρέσεις τετέχθαι· οἱ μὲν γὰρ [1]) ἐν τοῖς ὑπηκόοις μὴ ἀξιώσαντες εἶναι, μηδὲ καταδεξάμενοι νεωτέρας διδασκαλίας σπέρματα καταβεβλήκασι, τοῖς καθεστῶσιν ἐμμένειν μὴ καταξιώσαντες.

1) οἶμαι addit Cod. Bav.

Lib. I. ep. 271.

Ἡ φύσις ἡ ἀνθρωπεία, θαυμάσιε, οὔτε ἀνεπίδεκτός ἐστι κακοῦ, οὔτε φυσικῶς κέκτηται τὰ κακά· ἀλλὰ γνώμη ταῦτα προσιεμένη τὴν τῶν καλῶν [1]) ὑπομένει ἀπόπτωσιν.

Lib. I.

1) χρηστῶν Cod. Bav.

πάλιν ὁ δεύτερος ἐξ αὐτοῦ [1]) ἀποδέδωκεν ἄνθρωπος, ὁ τὴν ἀληθῆ φύσιν ἡμῶν ἐν ἑαυτῷ ἐπιδεξάμενος [2]). Θεὸς γὰρ ὢν ἀληθῶς, γέγονεν ἄνθρωπος ἀληθῶς· ἐκ δύο φύσεων [3]) εἷς υἱὸς ὢν τοῦ θεοῦ, οὐ τραπεὶς ὅπερ ἦν ἐν τῷ γενέσθαι ὃ ἔσμεν.

1) ἐξ οὐρανοῦ Codd. Vat. 649. Alt. et Bavar.

2) ἐπιδειξάμενος Cod. Bav.

3) ἐν δύο φύσεσιν Chat. et Bill.

Lib. II. ep. 116.

Παύλῳ περὶ ἑορτῶν.

Τὰς ἀρετὰς τίμα, μὴ τὰς εὐημερίας θεράπευε· αἱ μὲν γὰρ ἀθάνατόν εἰσι χρῆμα, αἱ δὲ ῥᾳδίως σβέννυνται. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Μὴ ἀγνόει δὲ ὅτι ὁ θεὸς ταῖς ἑορταῖς καὶ πάλαι καὶ νῦν ἐγκατέδησε τῶν εὐεργεσιῶν τὰ ὑπομνήματα, ἵν' οἱ πανηγυρίζοντες ἔναυλον τὴν τούτων μνήμην ἔχοντες, μὴ εἰς μέθην, ἀλλ' εἰς εὐχαριστίαν καὶ ἀρετὴν τρέποιντο.

Lib. I. ep. 272.

Ἐκεῖνο ὁ γέγραφας [1]), καὶ ὁ πρῶτος πέπονθεν ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁ δεύτερος αὐτῷ τὴν προτέραν μορφὴν ἀποδέδωκεν, ἐν ἐκείνῃ ἀφράστως γενόμενος, καὶ ταύτην θεοπρεπῶς διορθωσάμενος.

1) γέγραφα Cod. Vat. 649. et Alt.

Lib. V. ep. 474.

Παύλῳ.

Τὰς ἀρετὰς τίμα, μὴ τὰς εὐημερίας θεράπευε· αἱ μὲν γὰρ ἀθάνατόν εἰσι χρῆμα, αἱ δὲ ῥᾳδίως σβέννυνται.

His, quas ultimo loco attulimus, litteris inter ſeſe collatis ſolis luce clarius apparet, virum, qui huic Iſi-

Isidori epistolae addidit inscriptionem περὶ ἑορτῶν, quique longiorem eius tradidit recensionem, eam si non ad verbum, at certe religiose descripsisse: hunc vero ethicum illud praeceptum magni aestumantem, et quid Pelusiota de festis censuerit parum curantem omisisse. Quae mea sententia mirum in modum eo confirmatur, quod Coteletius in ecclesiae graecae monumentis[1]) in codice manuscripto, ex quo patrum apophthegmata ad ethicen spectantia collegit, primam tantum huius epistolae partem extare tradidit.

1) Tom. I. p. 488.

Postremo in medium proferre placet, quas p. 47. ultimo loco attulimus Isidori epistolas:

Lib. V. ep. 221.

Εὐτονίῳ διακόνῳ.

Ἴσθι, ὦ ἀγαθὲ, ὅτι εἰ οἰστὰ καὶ φορητὰ καὶ εὐίατα πταίσοιμεν, καὶ πάθοιμέν τι ἐνταῦθα δεινὸν, ἀποτριβόμεθα τὰ πταίσματα· εἰ δὲ ἀπάνθρωπα καὶ δεινὰ, κἀκεῖσε τιμωρηθησόμεθα, κουφότερον μὲν, εἰ κἀνταῦθά τι πάθοιμεν, βαρύτερον δὲ, εἰ ἀπαθεῖς ἀπέλθοιμεν. ἀλλ' ἵνα μὴ λέγειν ἔχοις, ὡς αὕτη ἀπόφασίς ἐστι καὶ οὐκ ἀπόδειξις, διὰ μαρτυριῶν ἀξιόχρεων βαδιεῖται ὁ λόγος. περὶ οὖν τῶν ἐνταῦθα ἀποτριβομένων τὰ πταίσματα, μάρ-

Lib. III. ep. 205.

Εὐτονίῳ διακόνῳ[1]).

Εἰ μὲν οἰστὰ[2]) καὶ φορητὰ καὶ εὐίατα ἁμαρτήσαντες, πάθοιμέν τι ἐνταῦθα χαλεπὸν ἀποτριβόμεθα τὰ ἁμαρτήματα. εἰ δὲ ἀπάνθρωπα καὶ συγγνώμης μείζονα, εἰ μὲν ἐνταῦθα δοίημεν δίκην, κἀκεῖ δώσομεν, κου-

1) *Εὐσταθίῳ διακόνῳ* Cod. Vat. 650.

2) Sic scribendum esse ex illa libri V. epistola coniecimus. Chatardus excudi curavit: *οἷς τὰ καὶ φορ.* Ritterah. *εἰς καὶ τὰ φορ.* — Cod. Vat. 660. *οἷς καὶ τὰ φορ.*

τυς παραγραφὴν μὴ ἐπιδεχόμενος ὁ θεσπέσιος Παῦλος, λέγων περὶ τῶν ἀναξίως τῶν μυστηρίων μετειληφότων· διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄῤῥωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί. εἰ γὰρ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα· κρινόμενοι δὲ ὑπὸ κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. καὶ τὸ εἰρημένον δὲ πρὸς τὸν ἀποτηγανιζόμενον πλούσιον, ταύτης ἐστὶ τῆς ἐννοίας· ὅτι ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου, ὁμοίως δὲ καὶ Λάζαρος τὰ κακά· τουτέστιν, εἴ πέπρακταί σοί τι χρηστὸν, τοῦτ' ἀπείληφας, τρυφήσας καὶ μηδεμιᾶς πειραθεὶς μεταβολῆς· εἰ δέ τι κἀκείνῳ πεπλημμέληται, τοῦτ' ἀπείληφεν ἐν τῇ ἀπαραμυθήτῳ πενίᾳ δεδαπανημένος· περὶ δὲ τῶν κἀνταῦθα δεδωκότων δίκην, κἀκεῖ δωσόντων, αὐτὸς ὁ κριτὴς ἐν εὐαγγελίοις ἀπεφήνατο· ἀνεκτότερον ἔσται γῇ Σοδόμων καὶ Γομόῤῥων, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ· καί τοι κἀνταῦθα δεδώκασι δίκην καὶ Σοδομῖται καὶ Ἰουδαῖοι, οἱ μὲν πυρὶ δαπανηθέντες, οἱ δὲ πολέμῳ καὶ λιμῷ παραδοθέντες, καὶ εἰς τοσαύτην ἀπορίαν καταστάν-

φοτέραν δέ. εἰ δὲ ταύται
διαφύγοιμεν, ἄκρατον
ἀπαραμύθητον ὑφέξομεν ἐ
σε τὴν τιμωρίαν. εἰ δὲ ἀ
φάσεις [1]) ταῦτ' εἶναι ἡγῇ
γνήσονται αἱ θεῖαι γραφ
περὶ μὲν γὰρ τῶν εὐίατα ἁμ
τανόντων [2]), ἔφη ὁ ἀπόσ
λος, κρινόμενοι δὲ, ὑπὸ
κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα
σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶ
περὶ δὲ τῶν ἀνίατα πταιο
των, κἀνταῦθα μὲν δεδω
τῶν δίκην, κἀκεῖ δὲ δωσ
των, αὐτὸς ὁ κριτὴς ἐ
ἀνεκτότερον ἔσται γῇ
δόμων καὶ Γομόῤῥας [3]),
κἀνταῦθα μὲν δεδωκότ
κἀκεῖ δὲ δωσόντων μὲν,
μερωτέραν δέ. περὶ δὲ
ἀπαραμύθητον καὶ ἄκρ
ὑπομενόντων τὴν κόλα
φησὶν, ἀνεκτότερον ἔστα
Σοδόμων καὶ Γομόῤῥων,
πόλει ἐκείνῃ, τῇ τοὺς θ
κήρυκας δηλονότι ἀπελασ
τοὺς γὰρ ἐνταῦθα δίκην δ
κότας τοῖς μὴ δεδωκόσι πα
βαλὼν, καὶ ἡμερωτέραν φ
αὐτοὺς δώσειν, ἀσύγγνω

1) Cod. Vat. 650. ἀπόφασι
2) Cod. idem. ἁμαρτόντω
3) Cod. Vat. 650. Γομόῤῥα

τες, ὡς καὶ τῶν οἰκείων γεύσασθαι παίδων. πάντως γὰρ ὑπ' ὀδόντας ἐλθεῖν ἡ ἀνάγκη ἐξεβιάσατο.

καὶ ἀργαλεωτάτην ἀπέφηνε τῶν ἐνταῦθα μὴ δεδωκότων δίκην τὴν τιμωρίαν.

Etſi equidem magnum inter ſingula harum epiſtolarum verba intercedere diſcrimen non infitior, tamen utramque epiſtolam Eutonio diacono ſcriptam eſſe intelligenti, atque cogitanti mihi de ingenti utriusque, ſi cogitationum ſeries ſpectatur et connexus, ſimilitudine, veroſimile viſum eſt duos, qui Iſidori de poenarum diſtributione ſententiam afferre voluerunt, verbo unam eamdemque illius epiſtolam diverſo modo excerpſiſſe. — Idem de mea quidem ſententia ſtatuendum eſt de illis, quae p. 47. a nobis in medium prolatae ſunt epiſtolae. —

Quo accepto epiſtolarum numerus, quem ſupra indicavi, imminueretur, niſi Fabricius [1]) notaret Michaëlem Glycam in epiſtola LXXXIV. ad Joannicium citaſſe Iſidorum Peluſiotam οὕτως ἐν ἐπιστολαῖς λέγοντα:

Ὥσπερ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ὑποπεσὸν τοῖς ὀδοῦσι τοῦ ᾅδου φθορὰν μὲν τηνικαῦτα ἐδέξατο, διαφθορὰν δὲ οὐκ εἶδεν, οὕτω καὶ νῦν αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου τοῖς ὀδοῦσιν ὑποπίπτον τοῖς ἡμετέροις φθορὰν μὲν ὁμοίως ὑφίσταται, διαφθορὰν δέ οὐκ ἔγνω, ἀλλ' εὐθέως ἀφθαρτιζόμενον τῇ τῆς ψυ-

1) Fabric. bibl. gr. l. c. p. 254. — Idem eodem loco Iſidori epiſtolas complures a Leontio Byzantino laudatas eſſe tradit, in illisque unam ad Theonem, quam, ut ipſius utar verbis, in editis diu incaſſum quaeras. Vult autem ut ex indice ſcriptorum in Leontii contra Neſtorium libros (p. 174.) apparet, eam Peluſiotae ad Theonem epiſtolam ſignificare, quam ille in primo contra Neſtorium et Eutychen libro protulit. — Cfr. Maxima biblioth. VV. PP. Tom. IX. p. 681. — In eo tamen fallitur Fabricius. Extat enim eadem haec epiſtola libro primo ubi locum CCCLX tenet.

ψυχῆς οὐσίᾳ δίδοται μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς αἰῶνα συμπα-μένει ταῖς τῶν δικαίων ψυχαῖς.

Quae verba equidem inter epistolas a Chata[illegible] Rittershusio et Schotto editas invenire non potui. Qu[illegible] si illa revera ab Isidoro scripta esse censes, habes e[illegible] dem epistolas mille nongentas nonaginta octo supe[illegible] ntes typisque expressas.

Sed illum multo plures scripsisse est verosim[illegible] mum. Nam ex eo, quod Facundus [1]) duo tantum [illegible] stolarum millia commemoravit, nihil aliud mihi [illegible] dem consequi videtur, quam hunc eas omnes non [illegible] buisse cognitas. Suidas [2]) vero novem et Nicep[illegible] rus [3]) decem mille ab Isidoro scriptas esse affirmar[illegible] Quorum testimoniis, etsi illos numerum auxisse [illegible] giamur, apparet tamen multo plures extitisse Isi[illegible] epistolas, ac penes nos sunt editae.

---

1) Facund. defens. trium cap. lib. II. cap. 4.

2) Suid. s. v. Ἰσίδωρος — ἐπιστολάς, inquit, ἑρμηνευούσας θείαν γραφὴν ‚γ γέγραφε, καὶ ἑτέρας ‚ζ, καὶ ἄλλα τινά. ferre codd. emendatos testatur Sirmondus ad Facundi l. cfr. Sirm. Opp. Tom. II. p. 458.

3) Niceph. hist. eccl. lib. XIV. cap. 53. πολλὰ μεν αὐτῷ ἐγ[illegible] ὠφελείας ἁπάσης ἔμπλεω· μάλιστα δὲ ἐπιστολαί, χάριτος [illegible] τολας μεσταί, θείας τε ἅμα καὶ ἀνθρωπίνης, ὡσεὶ χιλιάδες δι' ὧν πᾶσάν τε τὴν γραφὴν σαφηνίζει, καὶ σύμπαν ἦθος ἄγει διδασκαλικώτερον ποιούμενος τὴν ἐφήγησιν.

PARTIS SECUNDAE
APPENDIX PRIMA.

Collatio epistolarum, quae in editis patrum extant catenis, cum Isidori litteris in editione Parisiensi excusis.

I.

Σειρὰ ἑνὸς καὶ πεντήκοντα ὑπομνηματιστῶν εἰς τὴν ὀκτάτευχον καὶ τὰ τῶν βασιλείων, ἤδη πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα, ἀξιώσει μὲν Γρηγορίου Ἀλεξάνδρου Γκίκα, ἐπιμελείᾳ δὲ Νικηφόρου. Ἐν Λειψίᾳ τῆς Σαξονίας.

Volumen primum.

p. 51. 52. — lib. III. ep. 95.

A catenae auctore omissae sunt X. lineae priores. Incipit enim in hunc modum: Κρεῖττον μὲν ποιοῦσιν οἱ τῷ βελτ. κ. τ. λ.

Idem omisit omnia ea, quae in edit. Par. extant inde a verbis: ἐπειδὴ τοῖς συγκαταβατικῶς — lin. 7. 8. lit. D. — usque ad ultima huius paginae verba, πρὸς ὑμᾶς. p. 294. lit. A. lin. 1. ὥσγε ἡγοῦμαι del. in Cat.
— 3. ποίρᾳ deest in Cat.

p. 294.

p. 294. lit. A. lin. 6. ἀλλὰ τοσοῦτον — lin. 8. κτίσαντος
def. in Cat.
— 9. P. τί οὖν δήποτε εἶπεν ὁ Παῦλος. —
C. τί οὖν ὁ Παῦλος εἶπεν.
lit. B. lin. 6. P. τοῦτ' ἔφρ. — C. τοῦτο ἔφρ.
— 6. 7. P. εἰ δὲ πρὸς ταῦτα ἀνθυπενέγκοιεν, — C. εἰ δὲ ἀνθυπενέγκοιτε,.
— 9. 10. καὶ καθ' ὁμοίωσιν def. in Cat.
lit. C. lin. 2. P. εἰ δὲ τὸ — C. εἰ δὲ καὶ τὰ
— 4. λαμπρῶς deest in Cat.
— 8. 9. P. ἠξιοῦτο ἀρχῆς· — C. ἠξίωτο τιμῆς·
— 9. P. ἐπειδὴ δ' ἐπτ. — C. ἐπειδὴ δὲ ἐπτ.
lit. D. lin. 5. 6. P. τὸ δ' ἀποστολικὸν λόγιον, — C. ὁ δὲ ἀπόστολος,.
lit. E. lin. 7. P. ἐὰν δὲ — C. ἐγὼ
— 10. P. αὐτῷ ἐνεχείρ. — C. ἐνεχείρ. αὐτῷ.

p. 295. lit. A. lin. 3. 4. P. δηλοῖ, — C. ἐδήλου,.
— 6. ὕστερον δὲ — lin. 8. ὁμοίωσιν def. in C,
— 9. P. ὡς ἔφην εἰπών, — C. ἢ τῇ προαιρέσει
lit. B. lin. 1. P. ἵν' ᾖ τὸ — C. ἵνα ᾖ
— 5. διὸ πρὸ μὲν τῆς δημ. — lin. 6. θάτερον.
def. in Cat.
lit. C. lin. 1. 2. P. παρεὶς ἐκείνην τὴν ἀπολογίαν, —
C. παρεὶς ἐκεῖνο,.
— 2. P. ἀληθὴς — C. ἀληθὲς
— 2. 3. P. εἴτε μὴ, — C, εἴτε ψευδὲς.
— 3. P. ἣν — C. ὃ
— 9. καὶ πάσης — lit. D. lin. 4. ἀληθές;
def. in Cat.
lit. D. lin. 4. P. ὅτε ὁ — C. ὅτε δὲ ὁ
— 5. τῷ δικαιοσύνην ἀσμενίσαι· def. in Cat.
— 7. καὶ μονονουχὶ τὸν — lin. 9. καταμιγνύμενα. def. in Cat.

p. 295. lit. D. lin. 7. sqq. P. καὶ τὸν Δανιὴλ δὲ οἱ λέοντες ἠδέσθησαν· καὶ τὸ πῦρ τοὺς παῖδας τοὺς τρεῖς· καὶ ἡ ἔχις τὸν Παῦλον οὐδὲν ἔβλαψε. — C. καὶ τὸν Δανιὴλ οἱ λέοντες ᾐδέσθησαν, καὶ ἡ ἔχιδνα τὸν Παῦλον.

lit. E. lin. 1. δι' ὧν οὖν κ. τ. λ. des. in Cat.

p. 74. — lib. III. ep. 252.

A Catenae auctore omissae sunt VI. lineae priores. Incipit enim hisce verbis: Ὁ γὰρ κακοῦργος καὶ ὃ κ. τ. λ.

p. 358. lit. A. lin. 1. P. δοκοίη — C. δοκῇ
— 3. P. δοκοίη — C. δοκῇ
— 10. P. θείου — C. ἁγίου

p. 87. — lib. I. ep. 51.

p. 15. lit. D. lin. 2. μὴ τοῦτο νόμιζε, ὦ τῶν θείων ἀπόρρητε, des. in Cat.
— 3. ἀγνώμοσιν deest in Cat.
— 6. P. εὐεργετεῖν αὐτὸν — C. αὐτὸν εὐεργετεῖν
— 7. P. ἔχοντα κακοῦν — C. ἔχοντα τοῦ κακοῦν
lit. E. lin. 3. P. εἰς ἡμᾶς σοφῶν — C. σοφῶν εἰς ἡμᾶς
— 4. P. τοῦτο, — C. τοῦτό ἦν,
— 7. ἐπειδὴ δευτέρα κ. τ. λ. des. in Cat.

p. 99 — lib. IV. ep. 149.

A Catenae auctore omissae sunt XV. lineae priores. Incipit enim hisce verbis: ἐπειδὴ εἶπεν ὁ θεὸς κ. τ. λ. et concludit in hunc modum: — γίνεται ἐλπίδα. — p. 490. lit. A. lin. 7. 8. — Omisit igitur etiam XV. lineas posteriores.

p. 118.

p. 118. — lib. IV. ep. 8.

p. 416. lit. E. lin. 7. ἔφης deest in Cat.

p. 151. — lib. I. ep. 69.

Initium huius epistolae apud catenae auctorem est huiuscemodi: εἴσελθε εἰς τὴν κιβωτὸν — cfr. p. 22. lit. C. lin. 5., et finis: — τὸ γένος τὸ θεοσεβές. cfr. lit. D. lin. 2. 3. — Alia omnia omisit.

p. 203. — lib. III. ep. 296.

p. 376. lit. C. lin. 6. καὶ ἔργοις διαπρέψαντες, des. in Cat.

p. 225. — lib. II. ep. 81.

A catenae auctore omissae sunt XLIX. lineae priores. Incipit enim in hunc modum: ὡς ἄλογον — cfr. p. 158. lit. B. lin. 5., et concludit hisce verbis: — ὑπομενοῦσι τὴν τιμωρίαν. — lit. C. lin. 10. — omissis rursum lineis IX. posterioribus.

p. 266. — lib. III. ep. 180.

p. 528. lit. E. lin. 1. ἢ deest in Cat.

— 3. P. ἀγγελεῖ — C. ἀναγγελεῖ

— 4. παιδίον deest in Cat.

— 4. 5. ἐχρῆν γὰρ εἰπεῖν ὅτι τέτοκε· des. in Cat.

— 9. P. ἀλλὰ Ἀβρ. — C. ἀλλ' Ἀβρ.

— 10. P. τις ἡγεῖται, C. τις τοῦτο ἡγεῖται,

— 10. P. τοῦ Ἀβρ. — C. τοῦ Ἀβρ. τοῦτό φησι.

p. 529. lit. A. lin. 4. P. περὶ παρόντων — C. παρόντος

— 4. P. ὡς καὶ τόν — C. ὡς, τόν

— 5. P. εἰσακούσει. — C. εἰσακούει.

— 10. P. γάλακτος — C. τοῦ γάλακτος

p. 291. — lib. I. ep. 43.

p. 15. lit. E. lin. 1. P. ὑπόθεσις — C. ὑπόθεσις

p. 13. lit. E. lin. 4. P. τῶν μηρῶν — C. τοῦ μηροῦ
— 4. P. θεὸν — C. τὸν θεὸν

p. 315. — lib. I. ep. 192.

p. 59. lit. A. lin. 3. 4. ἐν τῷ τίκτεσθαι des. in Cat. — Caeterum extat etiam apud catenae auctorem epistolae inscriptio.

p. 316. — lib. II. ep. 47.

p. 141. lit. D. lin. 5. 6. ὦ προφιλέστατε, ὡς ἡγῇ des. in Cat.
lit. E. lin. 1. 2. καὶ ὁ νόμος ὁ τῆς πρεσβυγενείας ἐπὶ τὴν ἀρχὴν αὐτὸν ἐκάλει des. in Cat.

p. 332. — lib. II. ep. 58.

A Catenae auctore omissae sunt XXXVII. lineae priores. Incipit enim hisce verbis: Ἡ Ῥεβέκκα κ. τ. λ. — p. 147. lit. D. lin. 8.
p. ead. lit. ead. lin. 10. P. ἵν᾽ ὁ — C. ἵνα ὁ
p. 148. lit. A. lin. 2. 3. P. τὸ κατ. παρ᾽ ἐμ. — C. τὸ παρ᾽ ἐμ. κατ.
— 4. θησαυρόν. Cum hoc verbo finem imponit Catenae auctor omni epistolae. Omisit igitur XIX. lineas posteriores.

p. 333. — lib. I. ep. 193.

Duas lineas omisit auctor catenae incipiens in hunc modum: τὰ δέρματα τῶν ἐρ. κ. τ. λ.

p. 407. — lib. IV. ep. 101.

Huius epistolae ultima tantum verba: οἱ περὶ Συμεῶνα κ. τ. λ. extant in Catena, cuius auctor LXI. lineas priores omittendas censuit.

p. 424. — lib. II. ep. 49.

p. 142. lit. D. lin. 2. ὁ deest in Cat.

p. 142. lit. D. lin. 5. αὐτοῦ deest in Cat.
— 10. P. βουλ. σβ. — C. σβ. βουλ.
lit. E. lin. 3. ὑποσμυχόμενοι deest in Cat.
— 6. P. ὁ ὀψιγονώτερος Βενιαμὶν δὲ οὗτος ἦν, δίκαιος ἦν μᾶλλ. — C. ὀψιγονώτερος Βενιαμίν: καὶ οὗτος ἦν δίκαιος μᾶλλ.

p. 145. lit. A. lin. 1. P. ὢν, — C. υἱὸν
— 2. P. καὶ ἄλλη — C. καὶ ἡ ἄλλη
— 4. παρασκευάσασα. Quae hanc vocem ſequuntur in ed. Par. lineae XXI., eas omnes omiſit Catenae auctor.

p. 450. — lib. II. ep. 236.

Catenae auctor incipit in hunc modum: Μηδὲ λόγου μεταδοὺς, ὅπερ κ. τ. λ. Omiſit igitur lineas XXX.

p. 469. 470. — lib. III. ep. 115.

p. 502. lin. ult. et p. 505. lit. A. lin. 1. P. δεθῆναι ὅμηρον τῆς τῶν ἀδελφῶν ἐπανόδου γενησόμενον· φημὶ, ἐπειδὴ τῶν κ. τ. λ. — C. δεθῆναι; ἐπειδὴ τῶν κ. τ. λ. Caeterum in catena quoque extat epiſtolae inſcriptio.

p. 504. — lib. I. ep. 362.

p. 507. 508. — lib. I. ep. 365.

p. 661. — lib. I. ep. 196.

p. 58. lit. C. lin. 8. P. οὕτως — C. οὕτω

p. 661. — lib. IV. ep. 87.

Initium epiſtolae apud catenae auctorem eſt huiuscemodi: ἐπειδὴ ταῖς Ἑβραίοις μανθ. κ. τ. λ. Omiſſae igitur ſunt lineae III. priores.

p. 460. lit. A. lin. 4. P. ἐθέλουσιν; — C. ἐθέλουσι;

p. 672. — lib. I. ep. 219.

Catenae auctor inſcriptionem quoque exhibet epiſtolae.

p. 715. — lib. I. ep. 198.

Catenae auctor omittit duas lineas priores; incipit enim hisce verbis: *τὴν τῶν Ἑβραίων κ. τ. λ.* et concludit in hunc modum: — *δίκη τὸ ὅμοιον.*, reliqua prorſus negligens.

p. 756. — lib. IV. ep. 81.

Catenae auctor vocabulo *νενομοθέται* — cfr. p. 457. lit. D. lin. 4. — finem imponens epiſtolae, XXVIII. omiſit lineas.

p. 757. — lib. I. ep. 355.

p. 795. — lib. IV. ep. 86.

p. 459. prima epiſtolae verba: *κινδυνεύεις ἀγνοεῖν, ὅτι* deſ. in Cat.

lit. C. lin. 7. P. *νενομοθετῆσθαι* — C. *νομοθετεῖσθαι*.

p. 808. 809. — lib. III. ep. 250.

p. 357. lit. C. lin. 1. P. *τρέψειεν*, — C. *τρέψειε*.

p. 809. — lib. II. ep. 271.

p. 809.

Τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ὑποζυγίου ἀρχὴν ποιεῖται σπονδῶν ἔσεσθαι καὶ καταλλαγῶν· εἰ μὴ γὰρ τελέως ἐστὶν ἀχάριστος, πάντως ἂν τὴν ψυχὴν ἡμέρωται. ἐπίτασις δὲ τοῦ προτέρου τὸ δεύτερον.

Ad quae catenae editor haec notavit: *Ἐν τοῖς ἐκδεδομένοις οὐχ εὕρηται. ἴσως δὲ μέρος ἐστὶ τινὸς τῶν ζητουμένων τοῦ Ἰσιδώρου ἐπιστολῶν.*

p. 809. — lib. III. ep. 389.

Catenae auctor omiſit X. lineas priores. Incipit enim hisce verbis: *οὐ γὰρ τοῦ ζώου κ. τ. λ.* cfr. p. 411. lit. A. lin. 7.

p. 810. — lib. V. ep. 182.

p. 609. lit. B. lin. 8. P. *λάβοι*, — C. *λάβῃ*.

lit. C. lin. 2. P. *διάσωσε*. — C. *διάσηται*.

p. 839.

p. 1103. — lib. IV. ep. 157.

Catenae auctor transtulit inſcriptionem quoque epiſtolae; ſed omiſſis deinde tribus lineis ſic pergit: ψυχῇ ἁμάρτ. κ. τ. λ.

p. 1118. — lib. I. ep. 71.

Catenae auctor exhibet quidem epiſtolae inſcriptionem; ſed V. lineas priores et ultimas VII. omiſit. Incipit enim hisce verbis: λατρείαν ἐνταῦθα κ. τ. λ. — p. 23. lit. B. lin. 1. — et concludit in hunc modum: αὐτῆς ἐνυβρίζεσθαι. — lit. B. lin. 6. 7.

p. 1244. 1245. — lib. III. ep. 152.

Extat quidem apud catenae auctorem epiſtolae inſcriptio, ſed deeſt initium, quum ille his verbis incipiat: γράφω μὲν καὶ ὃ ἦκ. κ. τ. λ. — p. 315. lit. A. lin. 2.

p. 1268. — lib. I. ep. 181.

Omiſſis IX lineis epiſtolae initium apud catenae auctorem eſt huiuscemodi: Μωσῆς ὁ θεσπ. κ. τ. λ. — p. 54. lit. D. lin. 4.

p. 1407. — lib. III. ep. 108.

Catenae auctor omiſit lineas XVIII. Incipit enim hisce verbis: τίνος ἕνεκα φυγὴν αὐτοῦ κ. τ. λ. p. 300. lit. D. lin. 2.

p. ead. lit. D. lin. 4. P. τῆς ἐκ. — C. ἐκ.

p. 1409. — lib. III. ep. 109.

Etiam inſcriptio epiſtolae extat in catena.

p. 1441. 1442. — lib. III. ep. 391.

p. 411. lit. E. lin. 5. P. θεωρῆται. — C. καθορᾶται.
— 10. ἱερᾶς deeſt in Cat.
— 11. καταφορικῶς deeſt in Cat.

p. 1473. 1474. — lib. III. ep. 294.

Catenae auctor, qui his incipit verbis πατὴρ τῶν ὀρφ. κ. τ. λ. — p. 574. lit. E. lin. 6. — lineas XI. priores

res, quumque verbo ὀνειροπολῶν. — p. 375. lit. A. lin. 4. — finem imponat epistolae, ultimas quoque omisit lineas XXV.

p. 1521. — lib. III. ep. 94.

p. 1550. 1551. — lib. III. ep. 84.

p. 288. lit. C. lin. 1. ὠφελῆσαι δυναμένας, τοὺς μὴ ἀγύμναστον ἔχοντας πρὸς θεωρίαν τὸν νοῦν· def. in Cat.

— 4. P. — μὲν νομίζοντας τοὺς τὰ τοιαῦτα λέγοντας, ἀμαθίᾳ τοὺς ἀγῶνας ἐκλύειν· σὲ δὲ τοῖς πράγμασι, καὶ μόνῃ τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν γραφῶν χαίροντα, εὐθεῖαν τὴν ἀπόκρισιν ποιήσομαι, κύκλων ἀπηλλαγμένην. οἶμαι κ. τ. λ. — C. χαίροντας μόνῃ τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν γραφῶν εὐθεῖαν τὴν ἀπόκρισιν ποιήσομαι. οἶμαι κ. τ. λ.

lit. D. lin. 9. P. ἀποτιθέμενος, — C. ἀποκτείνασα — 9. P. ἀλλὰ μηδὲ — C. μήτε

lit. E. lin. 2. P. βουληθείης, — C. βούλῃ.

— 9. P. καὶ ὅτι τοῦτο ἀληθές ἐστι, δι' ὧν Διογένης εἶπε, σαφῶς δείκνυται. θεασάμενος γάρ τινα κ. τ. λ. — C. ἀλλὰ καὶ Διογένης θεασάμενός τινα κ. τ. λ.

p. 1555. — lib. II. ep. 215.

A catenae auctore, qui incipit in hunc modum: ἐάν τις βιάσηται παρθ. κ. τ. λ. — p. 222. lit. E. lin. 8. — omissae sunt lineae XXV.

p. 1564. — lib. V. ep. 241.

A catenae auctore, apud quem initium epistolae est huiuscemodi: ἐπειδὴ τὴν μοιχείαν κ. τ. λ. — p. 632. lit. E. lin. 6. — omissae sunt lineae X.

p. 1660.

p. 1660. 1661. — lib. II. ep. 48.

Catenae auctor incipiens hisce verbis: ἐπειδὴ γὰρ ἐπ. κ. τ. λ. — p. 142. lit. A. lin. 2. — duas omisit lineas; ab eodemque ultimae huius epistolae lineae VIII. prorsus neglectae sunt.

Volumen secundum.

p. 247. 248. — lib. I. ep. 82.

p. 26. lit. D. lin. 11. P. ἐν ταβρᾷ — C. ἐν Γαβαᾷ
lit. E. lin. 2. P. οἴει, — C. εἴη,.

p. 307. — lib. V. ep. 290.

Catenae auctor omisit lineas XXIV. Incipit enim in hunc modum: παῖς ὁ Ἡλεὶ κ. τ. λ. — p. 647. lit. C. lin. 8.

p. ead. lit. C. lin. 9. φήσαιμι deest in Cat.

p. 372. 373. — lib. I. ep. 459.

Inscriptio quoque epistolae extat in catena.

p. 112. lit. E. lin. 10. P. φαυλοτριβής — C. κεφαλοτριβής
p. 112. lit. A. lin. 3. P. γεώργια, — C. γεώργιον,.
— 6. P. ἀγνοίας — C. ἀνοίας
— 6. P. ἀλλὰ οἴκτου — C. ἀλλὰ καὶ οἴκτου
— 7. P. φιλανθρωπίας — C. φιλίας
— 10. P. οἰκτείρει — C. οἰκτείρων

p. 400. 401. — lib. I. ep. 180.

p. 54. lit. B. lin. 1. P. ἀπαγγελία, — C. ἐπαγγελία,.
— 6. P. ἀπόβλητος, — C. ἀπόκλητος,.

p. 432. 433. — lib. I. ep. 388.

p. 101. lit. B. lin. 2. P. ἱερεὺς — C. ὁ ἱερεὺς
— 5. P. δύο — C. δύω

p. 452. — lib. I. ep. 482.

p. 121. lit. D. lin. 1. P. μεταβάλοιο — C. μεταβάλῃς
— 1. P. τῆς φαύλης καὶ — C. τῆς φαύλης σου καὶ

p. 546.

p. 546. — lib. I. ep. 89.
p. 582. — lib. II. ep. 179.

Catenae auctor omisit lineas XXI. Incipit enim hisce verbis: Ὁ Σεμεεὶ ὁ ἀθυρόγλωττος κ. τ. λ. p. 210. lit. C. lin. 7. — Neque ultimas epistolae lineas XXVIII. in suum opus transtulit.

p. 640. — lib. I. ep. 39.

p. 12. lit. D. lin. 6. P. ἀλλ' ἑκάστου τὰ ἐπίχειρα τῆς οἰκείας πράξεως παραλ. κ. τ. λ. — C. ἀλλ' ἑκάστου τῆς ἰδίας πράξεως τὰ ἐπίχειρα παραλ. κ. τ. λ.
— 9. P. ἐπισυνηγόρει — C. ἐπαπόρει

p. 641. 642. — lib. III. ep. 219.

p. 544. lit. C. lin. 10. P. κατασκευάσαντες — C. συγκατασκευάσαντες.

p. 662. — lib. IV. ep. 184.

p. 517. lit. E. lin. 5. P. ἐκφεύγειν — C. φεύγειν
p. 518. lit. A. — 2. P. ὢ Catenae editor coniecit οἱ.

p. 757. 758. — lib. IV. ep. 43.

In catena extat etiam inscriptio epistolae.

p. 435. lit. A. lin. 2. P. ἐκμάξαι — Cat. editor coniecit ἐκμαλάξαι

p. 758. — lib. II. ep. 37.

Catenae auctor omisit lineas XXXIII. Incipit enim hisce verbis: διὰ κόρακος ἀκαθ. κ. τ. λ. — p. 138. lit. A. lin. 5.

p. 809. — lib. II. ep. 77.

p. 156. lit. A. lin. 5. P. Ἀχαὰμ — C. Ἀχαὰβ

p. 826. — lib. I. ep. 16.

In epistolae inscriptione pro πάλιν scripsit catenae auctor πάλαι.

p. 836. 837. — lib. I. ep. 498.
p. 872. — lib. I. ep. 237.
p. 925. — lib. IV. ep. 222.

p. 548. lit. A. lin. 9. P. ποτὲ, — C. ποτὲ δὲ,.
p. 926. — lib. IV. ep. 250.
p. 926. 927. — lib. II. ep. 74.

II.

Expositio patrum graecorum in Psalmos a Balthasare Corderio ex vetustissimis Sac. Caes. Maiestatis et Sereniss. Bavariae ducis MSS. CODD. ἀνεκδότοις concinnata. Antverpiae 1643.

Vol. I. p. 592. — lib. I. ep. 2.

p. 1. lit. C. lin. 3. ἀπ αὐτοῦ, des. in Cat.
— 4. P. ἐπειδὴ γὰρ ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον ἐστὶν, οἱ τὸν θεὸν θεωροῦντες τῇ καθαρότητι, ἄνθρακες εἰκότως προσαγορεύονται, τῇ πρὸς αὐτὸν ἑνώσει πυρούμενοι, καὶ φωστῆρες ἐν ἑκάστῳ φαινόμενοι. — C. τῇ πρὸς αὐτὸν ἑνώσει θερούμενοι, ἄνθρακες προσαγορεύονται.

p. 419. — lib. I. ep. 301.

Catenae auctor duas lineas omisit. Sic enim incipit: ἐπειδὴ ῥαθυμ. κ. τ. λ. — p. 81. lit. A. lin. 4.
lit. A. lin. 5. P. πρὸς ἁμαρτίαν — C. πρὸς τὴν ἁμαρτίαν
— 6. μὲν deest in Cat.
— 7. 8. P. με ἐπεστήριξας. — C. ὑπεστήριξας.

III.

Catena graecorum patrum in beatum Job collectore Niceta, ex duobus MSS. bibliothecae Bodleianae codicibus, nunc primum in lucem edita, opera et studio Patricii Junii. Londini 1637.

p. 133.

p. 133. — lib. III. ep. 12.

Catenae auctor omisit lineas XXIV. Incipit enim hisce verbis: ὅπερ μέντοι ἐπιχειροῦσι κατασκευάζειν τινές, εἰς τὸ, Θάν. κ. τ. λ. — p. 261. lit. C. lin. 8.

p. 261. lit. C. lin. 10. P. ἀνδρείοις — C. ἀνδρείοις μόνοις καὶ
lit. D. lin. 1. 2. νομιστέον. μάλιστα μὲν γὰρ κἀκεῖνο def. in Cat.
— 2. P. ἕωλον φαίνεται. — C. ἕωλόν μοι φαίνεται.
— 4. ἀνδρείοις καὶ def. in Cat.
— 5. μὲν deest in Cat.
— 6. διὸ καὶ περὶ γυναικὸς — lit. E. lin. 1. μηνύει· def. in Cat.
lit. E. lin. 5. P. γνοίη. — C. ἂν γνοίη.
— 7. P. ζωὴ δὲ — C. καὶ ζωὴ
— 7. οἱ ἱμείρονται — p. 262. lit. A. lin. 3. ὁ θεὸς κατ᾽ αὐτοῦ. def. in Cat.
p. 262. lit. A. lin. 4. P. ἀφύλακτοι, — C. ἄφυκτοι,.
— 7. εἰ δὲ διὰ τὸ — lin. 9. ἐλέγξαι, ὅτι def. in Cat.
— 9. Inter μόνον et ἐπὶ inserit δὲ Cat. auct.
lit. B. lin. 1. P. ἀνδροφόνος γὰρ λέγεται οὐ μόνον ὁ ἄνδρα, ἀλλὰ καὶ ὁ γυναῖκα — C. ἀνδροφόνος οὖν καὶ ὁ γυναῖκα
— 3. P. ἀνδριὰς δ᾽ οὐ — C. καὶ ἀνδριάς, οὐ
— 4. γυναικός. Quae hanc vocem sequuntur lineae XXXII. a catenae auctore sunt omissae.

p. 168. — lib. IV. ep. 49.

Lineas VI. omisit catenae auctor, qui sic incipit: δύο δὲ οἶμαι μηνύειν τὸ ῥητὸν, ἢ ὅτι τὸ ψευδ. κ. τ. λ. — p. 437. lit. C. lin. 6. 7.

p. 437. lit. D. lin. 3. P. ἅλασι — C. ἅλεσι

p. 437. lit. D. lin. 4. P. ἀγνώμοσι, — C. ἀκούουσι,
— 5. 6. P. τῶν παραινετικῶν λόγων — C. τῷ παραινετικῷ λόγῳ
— 6. P. λόγων — C. λογίων
— 7. P. λόγος, — C. ὁ λόγος,

p. 435. 436. — lib. IV. ep. 174.

p. 512. lit. D. lin. 1. P. οὔ μοι δοκεῖ — C. εὖ μοι δοκεῖ
— 2. P. εἰρηκέναι· — C. ταῦτα εἰρηκέναι·
— 2. ἰδοὺ — lin. 4. ἐπιστήμη. def. in Cat.
— 6. Inter ἐπιστήμη, et ἀρίστη inserit ἡ Cat. auct.
— 7. P. δοξάζουσα· — C. δοξάσουσα·
— 8. P. πραγμάτων — C. ῥημάτων
lit. E. lin. 2. P. φιλόθεός ἐστι — C. φιλόθεος καὶ σοφός ἐστι
— 4. τί deest in Cat.
— 4. 5. P. δοκοῦμεν — C. δοκοῦσι
— 5. P. φιλοσοφεῖν, πολιτείας — C. φιλοσοφεῖν οἱ πολιτείας
6. 7. P. ἐπιμελόμενοι. — C. ἐπιμελλούμενοι.

p. 442. — lib. III. ep. 278.

p. 368. lit. E. lin. 2. P. θαυμάζειν ἔφης καὶ ἐκπλήττεσθαι, πῶς ὁ μὲν Φαρισαῖος μεγ. κ. τ. λ. — C. μὴ θαύμαζε δὲ, εἰ ὁ μὲν Φαρισαῖος μεγ. κ. τ. λ.
— 4. 5. P. ηὐδοκίμησεν. — C. εὐδοκίμησεν.
— 5. 6. ἄκουε τοίνυν συντόμως· οὐδὲ γὰρ ἄλλως δυναίμην. def. in Cat.
— 6. P. ὁ μὲν μηδενὸς — C. ὁ μὲν γὰρ μηδενὸς
— 8. 9. P. μεγάλως ὁ Φαρισαῖος, — C. μεῖζον
p. 369. lit. A. lin. 1. P. ἐνόσει. — C. νόσει.
— 1. τῷ deest in Cat.

p. 369. lit. A. lin. 3. φράζοντος deeſt in Cat.
— 6. P. Ἰὼβ, — C. ὁ Ἰὼβ,.
— 9. ἔστι καὶ δοκεῖ deſ. in Cat.
— 9. 10. καὶ εἰκότως δοκεῖ· deſ. in Cat.
lit. B. lin. 2. 3. κατεσκευακόσι — C. κατασκευακόσιν
— 3. P. καὶ ἡ αἰτία προστρίβεται. — C. ἡ αἰτία προσαρίπτεται.
— 4. P. παροινοῦντος — C. παρακινοῦντος
— 6. 7. καὶ μηδὲ τὸν παρόντα τελώνην αἰδεσθέντα, deſunt in Cat.

p. 450. 451. — lib. III. ep. 78.
Catenae auctor omiſit, duas lineas priores.

p. 286. lit. B. lin. 5. ἡ deeſt in Cat.
— 7. P. τι εἰρηκέναι, — C. τι τὸν Ἰὼβ εἰρηκέναι,.
— 8. P. ἐπῆρχον, — C. ἦρχον,.
— 9. P. ἐκράτουν, — C. κατεκράτουν,.

IV.

Symbolae graecorum patrum in Matthaeum collatae a Balthaſare Corderio et Petro Poſſino. Toloſae 1646.

Volumen primum.

p. 356.	lib. III. ep. 147.
Τὴν τυραννίδα διακόπτων ὁ σωτὴρ τὴν τὸ ἀνθρώπινον γένος κατέχουσαν, καὶ ἀπὸ τῶν γηηρῶν τούτων πραγμάτων εἰς τὴν ὑπερκόσμιον αὐτοὺς λῆξιν σπουδάζων ἀναγαγεῖν, ἐγείρεσθε ἄγωμεν ἐντεῦθεν· ἐβόα. διὸ καὶ ἡμεῖς τοῦ αὐτοῦ ἀκούσωμεν φωνῆς, καὶ	Τῆς κατασχούσης τὸ ἀνθρώπινον γένος προλήψεως τὴν τυραννίδα διακόπτων ὁ σωτὴρ, καὶ ἀπὸ τῶν χαμαιζήλων πραγμάτων εἰς τὴν ὑπερκόσμιον αὐτὸ λῆξιν ἀνάγειν σπουδάζων, ἐβόα, ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν. τῇ γὰρ φωνῇ τὴν οἰκείαν κεράσας δύναμιν,

χαίρειν καταληπόντες τὰ ἐπὶ τῆς γῆς πρὸς οὐρανὸν ἀναδράμωμεν.

μιν, τῶν ἐθελόντων ἀναπτῆναι εἰς οὐρανὸν ἀνέῤῥωσε τὰς δυνάμεις, ὥστε πολλὰ χαίρειν τῇ προλήψει φράσαντας τῆς ἄνω πορείας ἔχεσθαι.

Volumen secundum.

p. 69.

Αἱ ἀκρίδες, αἷς ὁ Ἰωάννης ἐτρέφετο, οὐ ζῶά εἰσιν, ὥς τινες οἴονται ἀμαθῶς, κανθάροις προσεοικότα. μὴ γένοιτο. ἀλλὰ βοτάνων ἀκρέμονες ἢ φυτῶν. ὅτι δὲ καὶ βοτάνη τίς ἐστιν ἀκρὶς λεγομένη ὁ Σολομὼν ἡμᾶς διδάσκει λέγων· Ἄνθησει τὸ ἀμύγδαλον, καὶ παχυνθήσεται ἡ ἀκρίς.

lib. I. ep. 132.

Αἱ ἀκρίδες, αἷς Ἰωάννης ἐτρέφετο, οὐ ζῶά εἰσιν, ὥς τινες οἴονται ἀμαθῶς, κανθάροις ἀπεοικότα [1] μὴ γένοιτο. ἀλλ᾽ ἀκρέμονες βοτάνων ἢ φυτῶν. οὔτε δὲ πόα τίς ἐστι πάλιν τὸ [2]) μέλι τὸ ἄγριον. ἀλλὰ μέλι ὄρειον ὑπὸ μελισσῶν ἀγρίων γινόμενον, πικρότατον ὄν, καὶ πάσῃ γεύσει πολέμιον. δι᾽ ὧν τὴν ὑπερβάλλουσαν κάκωσιν ἐπεδείκνυτο Ἰωάννης, οὐκ ἐνδείᾳ μόνῃ [3]), ἀλλὰ καὶ τραχύτητι πᾶσαν ὄρεξιν πικραίνων τοῦ σώματος.

1) Cod. Vat. 649. et Alt. ἐοικότα.
2) Cod. Bav. τὸ omittit.
3) Codd. iid. ἐν διαμονῇ.

p. 74.

Καλῶς δὲ αὐτοὺς καὶ γεννήματα ἐχιδνῶν ἐκάλεσε. καὶ γὰρ ἐκεῖνο τὸ θήριον διαφθεῖρον τὴν ὠδίνουσαν, καὶ δια-

lib. I. ep. 105.

Γεννήματα ἐχιδνῶν Ἰωάννης τοὺς Ἰουδαίους ἐκάλεσεν, ὡς πονηρῶν γονέων κυήματα πονηρότερα. φασὶ γὰρ τοῦ-

το

τρωγὸν τὴν γαστέρα αὐτοῦ, οὕτω λέγεται προϊέναι. σαφῶς ὅπερ καὶ οὗτοι ἐποίουν, πατραλοῖαι γινόμενοι, καὶ τοὺς διδασκάλους ταῖς ἑαυτῶν διαφθείροντες χερσίν. ἔτι δὲ καὶ διὰ τοῦτο σφᾶς καλεῖ γεννήματα ἐχιδνῶν, τουτέστι πονηρῶν γονέων κυήματα πονηρότερα, ἐπειδὴ τὸν γεννήσαντα αὐτοὺς θεὸν ἐγκατέλιπον, καὶ πᾶσαν δεδομένην αὐτοῖς χάριν ἐνέκρωσαν καταργήσοντες, καὶ ἀχαριστίᾳ τὰς εὐεργεσίας ἠφάνησαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν κατεσθίοντες ἐδαπάνησαν. ἀλλ᾽ ὁ Ἰωάννης τοῖς ἰοβόλοις αὐτοὺς ἀπεικάσας οὐχ ἵσταται· μέχρι καὶ τῆς ἐπιτιμήσεως, ἀλλὰ καὶ συμβουλὴν εἰσάγει. ποιήσατε γάρ φησι καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ φυγεῖν τὴν ἁμαρτίαν, αλλὰ καὶ ἀρετὴν δεῖ πολλὴν ἐπιδείξασθαι· οὐ γὰρ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς παραγεγόναμεν, οἷς καὶ οἱ ἔμπροσθεν προφῆται. αὐτὸς γὰρ παραγέγονεν ὁ κριτὴς, ὁ τῆς βασιλείας δεσπότης εἰς τὸν οὐρανὸν καλῶν, καὶ πρὸς τὰς ἐκεῖ διατριβὰς ἀνέλκων, διὰ τοῦτο δὲ τὸν περὶ τῆς γεέννης ἀνακαλύπτω λόγον, καὶ γὰρ καὶ τὰ λυπηρὰ ἀθάνατα.

το[1]) τὸ θηρίον κατεσθίειν τὴν μητρῴαν νηδὺν ἐν τῷ ἀποτίκτεσθαι[2]), ἐπειδὴ οὖν τὸν γεννήσαντα αὐτοὺς θεὸν ἐγκατέλιπον, καὶ πᾶσαν δεδομένην αὐτοῖς χάριν ἐνέκρωσαν καταργήσαντες, εἰκότως ἐκείνοις αὐτοὺς ἀπεικάζει τοῖς ἰοβόλοις ἀχαριστίᾳ τὰς εὐεργεσίας ἐξαφανίζουσιν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν κατεσθίουσιν.

---

1) Sic Cod. Bav. et Chat. Bibl. — Rittersh. scripsit τοοτι.

2) Codd. Vat. 649. et Alt. κατεσθίον τὴν μητρῴαν νηδὺν ἀποτίκτεσθαι.

p. 77. — lib. I. ep. 64.

p. 20. lit. A. lin. 8 P. τὴν ἄκαρπον Ἰουδαίων — C. ἄκαρπον γὰρ τὴν τῶν Ἰουδ.

— 8. Ἰωάννης deest in Cat.

— 9. ἀκάρποις deest in Cat.

lit. B. lin. 2. P. πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκ. — C. τὸ ἄκαρπον δένδρον ἐκκ.

Descriptâ autem illa, quam citavimus Isidori epistolam, catenae auctor pergit in hunc modum:

Καὶ πῶς, φησι, καρπὸν δυνήσομαι ποιῆσαι, τῆς προθεσμίας συντετμημένης· δυνήσῃ, φησίν, οὐ γὰρ τοιοῦτος ὁ καρπὸς οἷος ὁ δὲ δένδρων, χρόνον ἀναμένων πολὺν, καὶ ὡρῶν ἀνάγκαις δουλεύων, καὶ πολλῆς ἑτέρας πραγματείας δεόμενος, ἀλλ' ἀρκεῖ θελῆσαι, καὶ τὸ δένδρον ἐβλάστησεν. οὐ γὰρ ἡ φύσις τῆς ῥίζης μόνον ἀλλὰ καὶ ἡ τέχνη τοῦ γεωργοῦ πρὸς τὴν τοιαύτην τὰ μέγιστα συντελεῖ καρποφορίαν. διὰ γάρτοι τοῦτο ἵνα μὴ ταῦτα λέγωσιν, ὅτι θορυβεῖς ἡμᾶς, καὶ κατεπείγεις, καὶ ἄγχεις, ἀξίνην τε ἐπιθεὶς, καὶ τομὴν ἀπειλῶν καὶ προσόδους ἐν καιρῷ τιμωρίας ἀπαιτῶν, ἐπήγαγε δεικνὺς τὴν εὐκολίαν τῆς καρποφορίας.

pag. 83. 84. lib. I. ep. 66.

Catenae auctor omisit lineas V. priores. Incipit enim in hunc modum: τοῦτο γὰρ ἡ οἰκονομία. νῦν γὰρ πτωχείας καιρὸς κ. τ. λ.

p. 20. lit. E. lin. 4. Post καιρὸς, addit νῦν Cat. auct.

p. 21. lit. A. lin. 1. P. ἀνθρώπων σωτηρία. — C. ἀνθρ. ἡ σωτ.

— 1. 2. Verba: οὕτως γὰρ πρέπον ἡμῖν ἐστι πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην desunt in Cat.

— 4. P. ἀπαθῶς — C. ἀληθῶς

p. 93. — lib. II. ep. 76.

p. 24. lit. E. lin. 7. ἄριστε deest in Cat.

p. 24.

p. 24. lit. E. lin. 8. P. παρούσης, ὡς οἱ κ.τ.λ.—C. παρούσης καὶ τῷ ζητοῦντι πρεπούσης, ὡς οἱ κ.τ.λ.

p. 25. lit. A. lin. 1. P. σταθμῇ — C. σταθμῷ

— 2. (τὸ) deest in Cat.

— 3. P. οὐκ εὔκαιρον. — C. ἄκαιρον.

A catenae auctore haec adduntur:

Σκόπει μοι τοῦ διαβόλου τὴν κακουργίαν, καὶ πῶς τῆς οἰκείας ἐπιλανθάνεται τέχνης. ἀφ' ὧν γὰρ τὸν πρῶτον ἐξέβαλεν ἄνθρωπον, ἀπὸ τούτων πλέκει τὸν δόλον κἀνταῦθα, τὴν κατὰ τὴν γαστέρα ἀκρασίαν λέγω. πολλῶν γοῦν ἐστιν ἀκοῦσαι καὶ νῦν ἀνοήτων λεγόντων τὰ μυρία διὰ τὴν κοιλίαν κακά. ὁ δὲ Χριστὸς δεικνὺς ὅτι τὸν ἐνάρετον οὐδὲ αὐτὴ ἡ τυραννὶς καταναγκάζει τὶ τῶν μὴ προσηκόντων ποιεῖν, καὶ πεινᾷ, καὶ οὐχ ὑπακούει τῷ ἐπιτάγματι, παιδεύων ἡμᾶς ἐν μηδενὶ πείθεσθαι τῷ διαβόλῳ, κἂν μὴ παράβασις ᾖ τὸ παρ' αὐτοῦ κελευόμενον. οὕτω γοῦν καὶ αὐτὸς τοὺς δαίμονας ἐκείνους ἐπεστόμισε κηρύττοντας αὐτὸν υἱὸν θεοῦ, καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα τοῖς λεγομένοις ἐπινεύει, ἀλλὰ καὶ ἠρέμα ἐλέγχει ἀπὸ τῆς παλαιᾶς γραφῆς μαρτυρίας φέρων.

p. 101.	Lib. III. ep. 206.
Βασιλεία δὲ θεοῦ καὶ βασιλεία οὐρανῶν τισὶ μὲν δοκεῖ μία καὶ ἡ αὐτὴ εἶναι καθ' ὑπόστασιν, ποτὲ μὲν ἀπὸ τοῦ βασιλεύοντος θεοῦ, ποτὲ δὲ ἀπὸ τῶν βασιλευομένων ἀγγέλων, καὶ ἁγίων· οὐρανῶν δηλονότι προσαγορευομένη. τινὲς δὲ τὴν μὲν τοῦ θεοῦ μείζονα εἶναι, καὶ θειοτέραν οἴονται, τὴν δὲ τῶν οὐρανῶν ἐλάττονα καὶ καταδεεστέραν.	Ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, τισὶ μὲν δοκεῖ ἀνωτέρα εἶναι καὶ ὑψηλοτέρα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τισὶ δὲ ἡ αὐτή, ποτὲ μὲν ἀπὸ τοῦ βασιλεύοντος θεοῦ, ποτὲ δὲ ἀπὸ τῶν βασιλευομένων, οὐρανῶν δηλονότι προσαγορευομένη· πότεροι οὖν τῆς ἀληθείας ἥψαντο, τῆς σῆς ἂν εἴη κρῖναι σοφίας.

p. 104.

p. 104.

Πρὸ δὲ τῶν ἄλλων τοὺς ἀδελφοὺς τούτους, τοὺς περὶ Πέτρον φημὶ καὶ τοὺς περὶ Ἰάκωβον εἰς μαθητείαν ὁ κύριος ἐκάλεσεν, ἵνα μάθωμεν, ὅτι χρὴ τοὺς πιστοὺς ἀδελφικὴν ἔχειν πρὸς ἀλλήλους σύμπνοιαν καὶ διάθεσιν. — cfr. lib. I. ep. 10.

p. 132. lib. IV. ep. 169.

p. 510. lit. C. lin. 4. P. *ὁ σωτὴρ* — C. *χριστὸς*
— 6. P. *ἐν ἑαυτοῖς* — C. *πρὸς ἑαυτοὺς*
— 6. P. *διαστασιάζοντας,* — C. *στασιάζοντας,*
lit. E. lin. 1. P. *τινὰ ὀρέγειν* — C. *τινὰ καὶ θυμηδίας*
— 1. *ἡ* deest in Cat.
— 4—6. P. *εὖ δὲ καὶ φάναι, υἱοὺς θεοῦ κληθήσεσθαι τοὺς εἰρηνοποιούς·* — C. *καλῶς δὲ καὶ υἱοὺς θεοῦ τοὺς εἰρηνοποιοὺς ἔφη κληθήσεσθαι.*
— 10. P. *ἐξ ἐθν.* — C. *τὸν ἐξ ἐθν.*

p. 511. lit. A. lin. 2. 3. P. *καὶ εἰς τὴν τῆς υἱοθεσίας* — C. *καὶ εἰς τὴν υἱοθεσίαν*
— 1. Post *ὅρος* addit catenae auctor haec: *ἧς ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐπιτύχωμεν εἰρηνοποιοὶ γενώμεθα.*

p. 140. lib. I. ep. 16.

p. 5. lit. C. lin. 6. P. *ἅλατι Ἐλισσ.* — C. *ἅλατι δὲ Ἐλισσ.*
— 10. P. *ἀρετῶν* — C. *ἀρετῆς*
— 10. P. *στερεωθέντα.* — C. *στερεωθείσης.*

p. 145. — lib. I. ep. 32.

Incipit catenae auctor in hunc modum: *Ἔτι δὲ τὰ περὶ τοῦ λύχνου καὶ τῆς λυχνίας, καὶ οὕτω συντόμως ἑρμηνευτέον.* — cfr. ultima epistolae verba: *ἔχεις τὴν λύσιν ὧν ἠρώτησας σύντομον.*, quae omisit ille.

Caeterum haec notanda sunt:

p. 10. lit. D. lin. 9. P. φωτοφόρου — C. φωσφόρου
lit. E. lin. 2. P. ζωτικῆς — C. ζώσης

p. 170.

Ἔστιν ἀντίδικος ἡμῶν καὶ ἡ τοῦ σώματος ὄρεξις, ὁδὸς καὶ βίος, εὔνοια πρὸς τὸ σῶμα, ἡ τῆς ἐπαναστάσεως αὐτοῦ συναίσθησις, ὀξέως παρ' ἡμῶν θεωρεῖσθαι ὀφείλουσα, μήποτε τοῖς προστάγμασιν αὐτοῦ ὑποκύψαντες, καὶ ἀνάξια τῆς ἄνω κλήσεως πράξαντες, παραδοθῶμεν ὑπ' ἐκείνων τῷ κρίτῃ, ὅτε τὰ ἔργα ἡμῶν καὶ τοὺς λόγους συναγαγεῖν παραγενήται καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ τὸ ἴδιον ἔργον.

p. 175.

Ἐν μὲν πελάγει παρὰ τὴν τῶν ἀγρίων ἀνέμων ἐμβολὴν ὁ χειμὼν γίνεται. ἐν δὲ ψυχῇ παρὰ τὴν αὐτοῦ ῥαθυμίαν. ἂν γὰρ μὴ πιαίνῃ τρυφῇ τὴν σάρκα, ἂν μὴ καταποντίζῃ οἴνῳ τὸν ἡνιοχοῦντα λογισμὸν, ἂν μὴ τὰς εὐμόρφους ὄψεις πολυπραγμονῇ, οὐκ αἴρεται ἡ φλὸξ, οὐκ ἀνάπτεται ἡ πυρά, οὐ γίνεται ἀργαλεώτερον τὸ θηρίον, οὐ διακόπτεται καθάπερ ὑπὸ κυμάτων ῥαγδαίων τῆς διανοίας ἡ καθαρότης.

p. 182.	Lib. IV. ep. 154.
Νομοθετεῖ ὁ μὲν νόμος τῇ χειρὶ, τὸ δὲ εὐαγγέλιον τῇ ψυχῇ· καὶ ὁ μὲν τὴν πρᾶξιν, τὸ δὲ εὐαγγέλιον καὶ τὴν ἔννοιαν ἰθύνει καὶ ἰακίει. καὶ ὁ μὲν νόμος γραμματίστῃ τὰ πρῶτα στοιχεῖα διδάσκοντι, τὸ δὲ εὐ-	Τὰ νομικὰ καὶ προφητικὰ μαθήματα προπαιδεύματά εἰσι [1]) τῆς νέας καὶ εὐαγγελικῆς φιλοσοφίας. τὰ μὲν γὰρ τῇ χειρὶ [2]), ἡ δὲ τῇ ψυχῇ νομοθετεῖ. καὶ τὰ μὲν τὴν πρᾶξιν, ἡ δε τὴν ἔννοιαν εὐθύνει [3]) καὶ οἶα-

1) Cod. Vat. 650. ἐστι.
2) Cod. id. σαρκί.
3) Cod. id. ἰθύνει.

αγγέλιον ἄκρῳ φιλοσόφῳ ἔοικε. διὰ τοῦτο τοῖς μὲν ἀρχαίοις ὁ νόμος τὴν ἐπιορκίαν ἀπηγόρευεν, ὁ δὲ κύριος τὸ δὲ ὀμόσαι ὅλως.

οἰακίζει. τὰ μὲν γὰρ γραμματιστῇ, τὰ [1]) δὲ ἄκρως φιλοσόφῳ ἔοικεν.

1) Cod. id. ἡ.

p. 189. 190. — lib. IV. ep. 204.

Catenae auctor omifit lineas XXIX. Incipit enim his verbis: Ἂν μὴ περίσσευσῃ ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν πλέον τῶν κ. τ. λ. — p. 529. lit. D. lin. 4. 5.

p. 529. lit. D. lin. 6. P. Φαρισαίων, τουτέστιν, εἰ μὴ κ. τ. λ.
— C. Φαρισαίων οὐ δύνασθε εἰσελθεῖν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, φησι· τουτέστιν εἰ μὴ κ. τ. λ.
— 9. ἀλλ' deeft in Cat.
— 9. ὁ deeft in Cat.
— 9. τῆς deeft in Cat.
— 10. P. οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. — C. ἡ πύλη τῆς βασιλείας ὑμῖν ἀπολειφθήσεται.

lit. E. lin. 2. P. ἀκολουθεῖ. ἐκεῖνοι. κ. τ. λ. — C. ἀκολουθεῖν. ἐκεῖνος κ. τ. λ.
— 2. Poft σύμμετρον addit τινα Cat. auct.
— 3. P. πολιτευόμενοι, — C. πολιτευσάμενοι,.
— 5. Poft πατέρα addit σου Cat. auct.
— 5. 6. ἵνα εὖ σοι γένηται, def. in Cat.
— 6. 7. ἣν κύριος ὁ θεός σου δίδωσί σοι. def. in Cat.
— 7. P. ἡμῖν — C. ὑμῖν

p. 191. 192. — lib. IV. ep. 209.

p. 538. lit. E. lin. 4. μέν ἐστιν def. in Cat.
— 5. P. δυσηνίοις — C. δυσηκόοις
— 7. 8. P. δογματίζων, — C. δογματίζον,

p. 539. lit. A. lin. 1. P. μόνον τὰ ἁμαρτ. — C. τὰ ἁμαρτ. μόνον

— 1. P. κωλύον — C. κωλύων

— 2. 3. Cat. auct. poſt ἀσφαλῶς haec exhibet: τότε μὲν ἡ τελευτὴ τῶν κακῶν ἐκρίνετο, νῦν δὲ καὶ τὸ κινοῦν.

— 5. P. ὀφθαλμὸν — C. ὁ ὀφθαλμὸς

— 7. Poſt πονηρῷ addit ἴδου Cat. auct.

— 7. P. ὁ μὲν μέτρον τῆς δίκης ὁρίζει — C. ὁ μὲν νόμος μέτρον ὁρίζει τῆς δίκης

— 10. P. πεπόνθασιν, ἐν τῷ φόβῳ κ. τ. λ. — C. πεπόνθασι, πέρα δὲ μηδὲν τῷ φόβῳ κ. τ. λ.

lit. B. lin. 2. τοῦ deeſt in Cat.

— 2. 3. P. το δ' ἐν κ. τ. λ. — C. τὸ δ' εὐαγγέλιον ἐν κ. τ. λ.

— 4. Quae vocem πρόοδον in ed. P. ſequuntur omiſſa ſunt a catenae auctore, qui pergit in hunc modum:

ἵνα δέ μάθῃς ὅτι καὶ ἐν τῷ νόμῳ ὁ πάθων κράτει μόνον, καὶ οὗτος ἔσται ὁ στεφανούμενος, ἐξέτασον αὐτοῦ τὴν προαίρεσιν, καὶ ὄψει πολλὴν αὐτὴν οὖσαν. ὁ μὲν γὰρ ἄρξας χειρῶν ἀδίκων ἀμφοτέρους αὐτὸς ἔσται ἀνῃρηκὼς τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τὸν τοῦ πλησίον καὶ τὸν ἑαυτοῦ. διὸ καὶ μισεῖται παρὰ πάντων δικαίως· ὁ δὲ ἠδικημένος καὶ μέτα τὸ ἴσοις ἀμύνασθαι, οὐδὲν ἔσται δεινὸν πεποιηκὼς, διὸ καὶ πολλοὺς ἔχει τοὺς συναλγοῦντας ἅτε καθαρὸς ὤν, καὶ μετὰ τὸ ποιῆσαι ταύτης τῆς πλημμελείας· καὶ τὰ μὲν τᾶς συμφορᾶς ἴσα αὐτοῖς, τὰ δὲ τῆς δόξης οὐκ ἴσα, οὐδὲ παρὰ θεῷ οὔτε παρ' ἀνθρώποις· διόπερ λοιπὸν οὐδὲ τὰ τῆς συμφορᾶς ἴσα.

p. 205. — lib. IV. ep. 227.

Catenae auctor omiſit lineas VI. Etenim ſic incipit: οὐ πάντως ὁ ὠθεσθεὶς ἐν τῷ ἐλθεῖν πρὸς τὸ θεαθ. κ. τ. λ.

— p.

— p. 551. lit. B. lin. 8. 9. — p. 551. lit. C. lin. 5. P. κηρύττει. — C. ὑπορύττει.

p. 262. — lib. IV. ep. 94.

Catenae auctor omisit lineas XXVI. Incipit enim hisce verbis: περὶ μὲν τῶν δήλων κ. τ. λ. — p. 463. lit. B. lin. 7.

p. 463. lit. B. lin. 8. P. προσέταξε, — C. προσέταξεν,.

— 9. P. ἐκβάλλειν — C. ἐξβάλλειν

lit. C. lin. 3. P. φέρειν, — C. ἐκφέρειν,.

p. 268. — lib. IV. ep. 181.

Catenae auctor omisit lineas VI. Incipit enim in hunc modum: ἅγιος καὶ μαργαρίτης τιμαλφέστατός ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος κ. τ. λ. — p. 516. lit. C. lin. 1. 2.

p. 516. lit. C. lin. 5. P. ἔρις — C. εὕρησις

— 9. P. ἡ τῶν — C. ἡ παρὰ τῶν

lit. D. lin. 1. P. τινα — C. τι

— 1. P. εὐπόριστον ῥίπτετε τὸν λόγον, — C. τὸ λάμπρον τοῦ λόγου καὶ μαργαρώδες ῥίπτητε,.

— 2. P. παροινηθείη, — C. παροινηθείην,.

— 3. P. ὀρθῶς μηδὲν — C. μηδὲν ὀρθῶν

— 4. Catenae auctor post πραττόντων, sic pergit: οὐ χρὴ δὲ πιστεύειν τὰ ἅγια οὐδὲ τοῖς κυσὶν Ἰουδαίοις, τοῖς πολλάκις τὸν θεῖον λόγον βαδίζουσι, καὶ κ. τ. λ. cfr. lib. I. ep. 143.

p. 45. lit. A. lin. 5.

— 6. 7. 8. P. τοὺς δὲ μαργαρίτας μὴ βάλλειν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων ἐκελεύσθημεν, τῶν πάθεσι συμφυρομένων, — C. οὐδὲ τὰ μυστήρια ῥίπτειν εἰς τοὺς πάθεσι συμφυρομένους,.

— 9. P. μετερχομένων, — C. μετερχομένους,.

p. 45.

p. 45. lit. B. lin. 1. P. αὐτοὺς — C. αὐτὰ

— 1. 2. P. βλασφημοῦντες τὸ θεῖον ὄνομα καὶ στραφέντες ῥήξωσιν ὑμᾶς. — C. καὶ ἡμᾶς ῥήξωσι τοὺς καταφρονητικῶς μεταδιδόντας τῶν μυστηρίων. Deinde pergit in hunc modum:

τινές δέ φασιν οὐκ ἀπὸ σκ. κ. τ. λ.

cfr. lib. IV. ep. 181.

p. 516. lit. D. lin. 4.

— 5. Inter διαγορεύει et μὴ inferit ὁ κύριος Cat. auct.

— 7. P. ὑβρίσειαν, — C. ὑβρίσωσιν,.

— 7. 8. P. ὁρμήσοιεν, — C. ὁρμήσωσιν,:

— 8. P. πρὸ τούτου — C. πρὸς τούτους

— 8. 9. διαῤῥηγνῦντες. Quae fequuntur def. in Cat.

p. 273. — lib. V. ep. 28.

Catenae auctor omifit lineas LXXI. Incipit enim hisce verbis: τοῦτον ἔμφυτον λογισμὸν δεῦρο ἐπιφοιτήσας ὁ λόγος ἀνεκίνησε, καὶ τὴν ἑκάστου κ. τ. λ. p. 562. lit. B. lin. 10.

p. 562. lit. C. lin. 1. P. τοῦτε — C. τοῦ

— 2. 3. P. τοῦτο διεσάφησεν εἰπών· — C. τί ἐστιν ἀρετὴ διεσάφησεν εἰπών·

— 3. P. θέλετε — C. θέλητε

— 3. οἱ deeft in Cat.

— 7. P. περιείληφεν — C. περιείληφε

— 8. καὶ οἱ προφῆται. Quae haec verba fequuntur in ed. lineae XXI. defunt in Cat.

p. 280.

Οὐκ εἶπεν ὅτι πονηρὸν δένδρον οὐ δυνήσεται καρπὸν ἀγαθὸν ἐνεγκεῖν, ἀλλ' ὅτι οὐ δύναται, νῦν δηλαδὴ ἐν ὅσῳ

ἐστὶ

ἐστὶ πονηρὸν, δυνήσεται δέ· ὥσπερ εἴ τις σίδηρον πεπυρακτωμένον ἰδὼν, εἴπῃ οὐ δύναται ψυχρὸς εἶναι, τότε δηλονότι ὅτε πεπυράκτωται, μετὰ ταῦτα γὰρ δυνήσεται μέντοι. τὸ μὲν γὰρ ἐνεστῶτός ἐστι χρόνου, τὸ δὲ μέλλοντος. τοιοῦτον καὶ τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο· ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος· νῦν γὰρ οὐ δέχεται, ὅτε ἐστὶ ψυχικὸς, ἐς δὲ τὸ μέλλον δέξεται πάντως μεταβληθείς. ἐπειδὴ κολάζειν μὲν τοὺς τοιούτους ὁ κύριος οὐκ ἐκέλευσεν, φυλάττεσθαι δὲ μόνον, ὁμοῦ καὶ τοὺς ἐπηῤῥαζομένους παρ' αὐτῶν παραμυθούμενος, κἀκείνους φοβῶν καὶ μεταβάλλων ἐπετείχισεν αὐτοῖς τὴν παρ' αὐτοῦ κόλασιν.

p. 296.

Ὁ μὲν λεπρὸς καταβάντι ἀπὸ τοῦ ὄρους προσῆλθεν· ὁ δὲ ἑκατόνταρχος οὗτος εἰσελθόντι εἰς Καπερναοὺμ. τίνος οὖν ἕνεκεν οὔτε οὗτος, οὔτε ἐκεῖνος εἰς τὸ ὄρος ἀνέβησαν; οὐ διὰ ῥᾳθυμίαν· καὶ γὰρ ἀμφοτέρων ἡ πίστις ὀρθή· ἀλλ' ὥστε μὴ ἐκκόψαι τὴν διδασκαλίαν. προσελθὼν γάρ φησιν ὁ παῖς μου βέβληται ἐν τῇ οἰκίᾳ παραλυτικὸς, δεινῶς βασανιζόμενος. τίνες μὲν οὖν φασιν, ὅτι ἀπολογούμενος, καὶ τὴν αἰτίαν εἴρηκε δι' ἣν τὸν παῖδα οὐκ ἤγαγεν, οὐδὲ γὰρ δυνατὸν ἦν παραλελυμένον καὶ βασανιζόμενον, φησί, καὶ πρὸς ἐσχάταις ὄντα ἀναπνοαῖς φοράδεν κομίζειν. ὅτι γὰρ ἀποπνεῖν ἔμελλεν ὁ Λουκᾶς φησιν, ὅτι δὲ ἔμελλε τελευτᾷν. ἐγὼ δὲ τοῦ μεγάλην αὐτὸν ἔχειν πίστιν τοῦτο σημεῖόν φημι εἶναι, καὶ πολλῷ μείζονα τῶν διὰ τοῦ στέγους χαλαζάντων. ἐπειδὴ γὰρ ᾔδει σαφῶς ὅτι καὶ ἐπίταγμα ἀρκεῖ μόνον εἰς ἀνάστασιν τοῦ κειμένου, περιττὸν εἶναι ἐνόμισεν αὐτὸν ἀγαγεῖν. τί οὖν ὁ Ἰησοῦς ὁ μηδαμοῦ πρότερον ἐποίησεν ἐνταῦθα ποιεῖ, πανταχοῦ τῇ προαιρέσει τῶν ἱκετευόντων ἑπόμενος. ἐνταῦθα γὰρ οὐ θεραπεῦσαι ἐπαγγέλλεται μόνον, ἀλλὰ καὶ παραγενέσθαι ἐν τῇ οἰκίᾳ· ποιεῖ δὲ τοῦτο, ἵνα μάθωμεν τοῦ ἑκατοντάρχου τὴν ἀρετήν.

p. 300.

p. 300. — lib. I. ep. 147.

p. 46. lit. B. lin. 6. P. καὶ μετὰ Ἀβρ. καὶ Ἰσ. καὶ Ἰακὼβ τῶν προπατόρων αὐτῶν — C. καὶ μετὰ τῶν προπατόρων αὐτῶν

— 7. P. ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ — C. ἐν τῇ βασ. τῶν οὐρ.

— 9. P. συντάσσων — C. συντάττων

lit. C. lin. 1. P. θεῖον — C. νέον

— 3. P. τευξομένους, ἀναῤῥήσεως, — C. μιᾶς τευξομένους τῆς ἀνακλίσεως,.

— 4. P. ἐναβρυνομένους, — C. ἀβρυνομένους,.

p. 310.

Ὁ δὲ ἀκούσας ταῦτα καὶ ἐλεγχθεὶς, οὐκ εἶπεν ἕτοιμός εἰμι ἀκολουθῆσαί σοι, ἀλλ' ἔμεινε καθ' ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐφωράθη αὐτοῦ ἡ πονηρία. ἀπέπεμπε τῆς ἰδίας συνουσίας τὸν ἄνθρωπον ὁ κύριος καρδιογνώστης ὑπάρχων, ὡς πλάσας κατὰ μόνας τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων· κατὰ μόνας δὲ εἴρηται ὅτι οὐ δεηθεὶς ἑτέρου βοηθοῦντος ἐποίησεν. ὁρῶν γὰρ δολίοις λογισμοῖς τὸν γραμματέα τοῦτον κεκρατημένον, καὶ ὑπὸ πνευμάτων πονηρῶν κατοικούμενον, ἤλεγξεν ἵνα μὴ ἐπίμονον τῆς ἐκείνου φαυλότητος σκάνδαλον γένηται τοῖς πιστεύουσιν αἴτιον, πρὸς ἐκεῖνον ἐνατενίζουσι, καὶ τῆς πνευματικῆς δυνάμεως καταψηφιζομένοις ἀσθένειαν, ὡς τὸν μαθητὴν μεταβαλεῖν πρὸς ἀρετὴν μὴ ἰσχυσάσης.

p. 330. — lib. IV. ep. 189.

p. 519. lit. B. lin. 1. P. οἱ φαρισαῖοι ἐπελάβοντο τοῦ σωτῆρος, ὡς μετὰ τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθιομένου· — C. μεταλάβοντο δὲ τοῦ σωτῆρος, ὡς μετὰ τῶν ἁμαρτωλῶν ἐσθιομένου·

— 4. P. ὅτι χριστὸς — C. ὅτι ὁ χριστὸς

— 5. P. νομικὴν — C. νομικὸν

p. 519. lit. B. lin. 8. P. ἀνεμαχέσαντο τὰς ἥττας. — C. τὰς ἥττας ἀνεμαχέσαντο.

p. 349.

Τούτοις τοῖς θερισταῖς, διὰ τὸ μὴ ἔχειν πολέμου ὄργανον ἐν ταῖς καρδίαις, ἔδωκε δύναμιν ἀφιέναι εἰρήνην τοῖς οἴκοις, δι' οὓς ἂν ἔλθωσι. τοῦτο οἶμαι δηλοῦν καὶ τὸ συγκόψουσι τὰς μαχ. κ. τ. λ.

cfr. lib. II. ep. 36.

p. 137. lit. B. lin. 4. 5. οἶμαι, μᾶλλον δὲ πέπεισμαι, σαφῶς τοῦτο πεπροφητεῦσθαι def. in Cat.

— 6. τὸ τῆς εἰρήνης ἄροτρον, φημὶ δὴ def. in Cat.

— 7. τοῦ deest in Cat.

— 9. ὄργανα. Adduntur haec in catena:

θερισταὶ πρώην ἦσαν οἱ τῶν νόμων διδάσκαλοι, ὧν ἐπιλειψάντων οἱ ἀπόστολοι τὸν ἐκεῖνον τόπον ἐπλήρωσαν. εἰκὸς δὲ τὸν Ἰησοῦν λέγειν τοῦτο, καὶ πρὸς τοὺς εὐαγγελιστὰς, οἱ καὶ αὐτοὶ θερισταί εἰσι, δι' ἡμῶν προσφέροντες τὰ ἀγαθὰ δράγματα τῷ θεῷ· ὅτι ἐπειδὴ οἱ ἀπόστολοι ὀλίγοι τῷ ἀριθμῷ εἰσι θεήθητε καὶ ἄλλους ἐκ τῆς ἔσω μακαρίων ἐργατῶν χώρας ἐκβληθῆναι πρὸς τὰ ἔξω ἔθνη. τὸ γὰρ ἐκβαλλόμενον ἐκ τῶν ἔσω ἔσωθεν ἐκβάλλετο.

p. 353. — lib. I. ep. 153.

p. 48. lit. B. lin. 2. P. αὐτοῖς εἰς — C. αὐτοῖς ἐστιν εἰς

p. 363. — lib. V. ep. 220.

Catenae auctor, lineis XXV. omiſſis, ultima tantum exhibet epiſtolae verba. Scribit enim: ἀνεκτότερον οἱ ἐν Σοδόμοις κολασθήσονται, οὐ μόνον διὰ τὸ πάντ. κ. τ. λ. — p. 625. lit. D. lin. 9.

p. ead. lit. E. lin. 1. Poſt δεδωκέναι addit cat. auct. δίκην πυρὶ καὶ θείῳ κατακλυσθέντες.

— 3. P. τῆς φύσεως — C. τῶν ὅλων.

p. 366.

p. 366. — lib. II. ep. 175.

p. 208. lit. A. lin. 6. P. τῇ ἁπλότητι κιρνωμένη — C. κιρνωμένη τῇ ἀφελείᾳ

— 6. 7. θεῖόν τι χρῆμα, φημὶ δὲ def. in Cat.

— 8. P. θατέρα θατέρας χωρισθείη; — C. ἡ ἑτέρα τῆς ἑτέρας χωρισθείη,.

— 9. P. ἐμπιπτέι — C. ἐκπίπτει·

lit. B. lin. 3. P. οὐ παρέστησεν. — C. παρέστησεν.

Catenae auctor in hoc quidem loco finem imponit epiſtolae; ſed paucis tantum omiſſis pergit p. 367. hisce verbis: Δεκτική ἐστιν ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις καλοῦ τε καὶ κακοῦ. ἔφη τοίνυν ὁ κύριος· γίνεσθε κ. τ. λ. — p. 208. lit. B. lin. 6. 7.

p. ead. lit. B. lin. 7. P. ὡς οἱ ὄφεις, — C. ὥσει ὄφεις.

— 8. καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί. deſ. in Cat.

lit. C. lin. 2. P. ὑπόδειγμα, — C. παράδειγμα,.

— 3. τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τουτέστι deſ. in Cat.

— 4. P. ὥσπερ λεβηρίδα — C. ὡς γῆρας

— 4. μὲν deeſt in Cat.

— 5. P. ὥσπερ ἐκεῖνος τὴν κεφαλὴν, φυλάττωμεν, — C. ὡς κεφαλὴν φυλάξωμεν,.

— 6. 7. τοῦ δὲ σώματος ὀλίγον φροντίζωμεν, τὰ δὲ ἄλλα ἐῶμεν., deſ. in Cat.

— 7. τὴν deeſt in Cat.

— 11. ἀπόνηρον. Quae ſequuntur lineae XXII., eas omnes omiſit Cat. auct.

p. 369. — lib. IV. ep. 218.

p. 542. lit. C. lin. 6. P. ἐπειδὴ θαυμάζειν ἔφης., πῶς κ. τ. λ. — C. εἰ θαυμάζεις, πῶς κ. τ. λ.

— 6. ἔφη deeſt in Cat.

p. 542. lit. C. lin. 9. P. ἕτοιμοι ἀεὶ πρὸς ἀπολογίαν· — C. ἕτοιμοι γίνεσθαι πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος·

lit. D. lin. 4. 5. P. φίλων ᾖ, — C. φίλων ὁ ἀγαπῶν ᾖ,.

— 6. 7. καὶ δήμιοι def. in Cat.

— 9. P. τῶν ἰχθύων ὀλίγον — C. ὀλίγον τῶν ἰχθύων

— 10. P. καθεζομένων, — C. προκαθημένων,.

lit. E. lin. 1. P. ὑπάρχων, — C. ὑπασπιστῶν,.

— 2. P. ἐκείνων — C. ἐκείνοις

— 3. Inter εἰσελθόντας et δεδεμένους inferit μόνους Cat. auct.

— 4. P. ὡς — C. ὥστε

— 5. P. οἱ μὲν — C. οὗτοι

— 5. P. ἀπολαύουσι — C. ἀπολαύσουσι

— 6. P. διδάσκονται — C. διδάσκοντες, δίκαιοι ἂν εἶεν

— 6. P. ἀμαθείας — C. ἀμαθίας

p. 376. 377. — lib. III. ep. 235.

p. 550. lit. C. lin. 4. σε deest in Cat.

— 7. βεβαιοῦντος δὲ — lit. D. lin. 2. ἀναντιῤῥήτος def. in Cat.

lit. D. lin. 6. P. ἐγείρουσα, — C. ἀνεγείρουσα,.

— 10. Post διέσωζεν. haec extant apud catenae auctorem:

καὶ ταῦτα μὲν ἀπὸ λογισμῶν· ἡ δὲ τοῦ κυρίου ἀπόφασις, ὅτι καὶ ἀθάνατοί εἰσιν αἱ ψυχαὶ πιστοῦται, καὶ ὅτι δίκας ὑφέξουσι. μαρτυρία μὲν γὰρ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἀναντιῤῥήτος, τὸ μὴ δύνασθαι αὐτὴν ἀνθρώπους ἀποκτεῖναι, τῆς δὲ ἀναστάσεως καὶ κολάσεως ἀψευδὴς ἀπόδειξις, τὸ μετὰ τοῦ

τοῦ σώματος οὐ μὴν εἰς ἀνυπραξίαν παραπέμπει. Ἀκούειν δέ ἐστι καὶ Πλάτωνος λέγοντος ὅτι ἐπιόντος θανάτου ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον, τὸ μὲν θνητὸν, ὡς ἔοικεν, αὐτοῦ ἀποθνήσκει· τὸ δὲ ἀθάνατον, σῶον καὶ ἀδιάφθορον οἴχεται, ὑποχωρῆσαν τῷ θανάτῳ, Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι ἡγεμ. κ. τ. λ.

cfr. lib. IV. ep. 125.

p. 480. lit. C. lin. 9. εἰκότως deest in Cat.

lit. D. lin. 1. Inter τριχῇ et διαστατὸν inferit καὶ Cat. auct.

— 2. P. τὴν δ' — C. τὴν μὲν

— 2. P. καὶ ἄφθαρτον· — C. τὸ δὲ φθαρτὸν·

— 3. P. διήμαρτον τῆς ἀληθείας, — C. τ. ἀληθ. διήμ.

— 3. 4. P. ἐν τούτῳ — C. ἀλλ' ἐνταῦθα

— 4. ἠνέχθησαν. Quae sequuntur lineae CXII., eas omnes omisit Catenae auctor.

p. 386. 387. — lib. IV. ep. 155.

In catena desiderantur tres lineae. Epistolae enim initium apud illius auctorem est huiuscemodi: οὐκ εἴ τις καθ' ἑτέραν — p. 488. lit. E. lin. 6.

p. 489. lit. A. lin. 2. τοῦτο deest in Cat.

— 4. P. οἱ τὰ — C. οἱ τοῖς τὰ

— 5. P. οὓς — C. ἀλλ'

— 6. Inter φαίη et μισθὸν inferit τούτους Cat. auct.

— 8. 9. P. τιμήσειε — C. τιμήσει

p. 387. — lib. IV. ep. 118.

p. 478. lit. A. lin. 5. P. ἔοικας καὶ σαυτὸν παραλογίζεσθαι, καὶ τὰς θείας παρερμηνεύειν γραφάς· τὸ γὰρ διδόναι κ. τ. λ. — C. τινὲς δὲ ἑαυτοὺς παραλογιζόμενοι τὰς θείας παρ-

p. 542. lit. C. lin. 9. P. ἕτοιμοι ἀεὶ πρὸς ἀπολογίαν· — C. ἕτοιμοι γίνεσθαι πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος·

lit. D. lin. 4. 5. P. φίλων ᾖ, — C. φίλων ὁ ἀγαπῶν ᾖ,.

— 6. 7. καὶ δήμιοι def. in Cat.

— 9. P. τῶν ἰχθύων ὀλίγον — C. ὀλίγον τῶν ἰχθύων

— 10. P. καθεζομένων, — C. προκαθημένων,.

lit. E. lin. 1. P. ὑπάρχων, — C. ὑπασπιστῶν,.

— 2. P. ἐκείνων — C. ἐκείνοις

— 3. Inter εἰσελθόντας et δεδεμένους inferit μόνους Cat. auct.

— 4. P. ὡς — C. ὥστε

— 5. P. οἱ μὲν — C. οὗτοι

— 5. P. ἀπολαύουσι — C. ἀπολαύσουσι

— 6. P. διδάσκονται — C. διδάσκοντες, δίκαιοι ἂν εἶεν

— 6. P. ἀμαθείας — C. ἀμαθίας

p. 376. 377. — lib. III. ep. 235.

p. 550. lit. C. lin. 4. σε deest in Cat.

— 7. βεβαιοῦντος δὲ — lit. D. lin. 2. ἀναντίῤῥητος def. in Cat.

lit. D. lin. 6. P. ἐγείρουσα, — C. ἀνεγείρουσα,.

— 10. Post διέσωζεν. haec extant apud catenae auctorem:

καὶ ταῦτα μὲν ἀπὸ λογισμῶν· ἡ δὲ τοῦ κυρίου ἀπόφασις, ὅτι καὶ ἀθάνατοί εἰσιν αἱ ψυχαὶ πιστοῦται, καὶ ὅτι δίκας ὑφέξουσι. μαρτυρία μὲν γὰρ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἀναντίῤῥητος, τὸ μὴ δύνασθαι αὐτὴν ἀνθρώπους ἀποκτεῖναι, τῆς δὲ ἀναστάσεως καὶ κολάσεως ἀψευδὴς ἀπόδειξις, τὸ μετὰ τοῦ

τοῦ σώματος οὐ μὴν εἰς ἀνυπραξίαν παραπέμπει. Ἀκούειν δέ ἐστι καὶ Πλάτωνος λέγοντος ὅτι ἐπιόντος θανάτου ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον, τὸ μὲν θνητὸν, ὡς ἔοικεν, αὐτοῦ ἀποθνήσκει· τὸ δὲ ἀθάνατον, σῶον καὶ ἀδιάφθορον οἴχεται, ὑποχωρῆσαν τῷ θανάτῳ, Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι ἡγεμ. κ. τ. λ.

cfr. lib. IV. ep. 125.

p. 480. lit. C. lin. 9. εἰκότως deest in Cat.

lit. D. lin. 1. Inter τριχῇ et διαστατὸν inserit καὶ Cat. auct.

— 2. P. τὴν δ' — C. τὴν μὲν

— 2. P. καὶ ἄφθαρτον· — C. τὸ δὲ φθαρτὸν·

— 3. P. διήμαρτον τῆς ἀληθείας, — C. τ. ἀληθ. διήμ.

— 3. 4. P. ἐν τούτῳ — C. ἀλλ' ἐνταῦθα

— 4. ἠνέχθησαν. Quae sequuntur lineae CXII., eas omnes omisit Catenae auctor.

p. 386. 387. — lib. IV. ep. 135.

In catena desiderantur tres lineae. Epistolae enim initium apud illius auctorem est huiuscemodi: οὐκ εἴ τις καθ' ἑτέραν — p. 488. lit. E. lin. 6.

p. 489. lit. A. lin. 2. τοῦτο deest in Cat.

— 4. P. οἱ τὰ — C. οἱ τοῖς τὰ

— 5. P. οὓς — C. ἀλλ'

— 6. Inter φαίη et μισθὸν inserit τούτους Cat. auct.

— 8. 9. P. τιμήσειε — C. τιμήσει

p. 387. — lib. IV. ep. 118.

p. 478. lit. A. lin. 5. P. ἔοικας καὶ σαυτὸν παραλογίζεσθαι, καὶ τὰς θείας παρερμηνεύειν γραφάς· τὸ γὰρ διδόναι κ. τ. λ. — C. τινὲς δὲ ἑαυτοὺς παραλογιζόμενοι τὰς θείας παρ-

p. 21. lit. D. lin. 3. 4. P. μείζων μὲν πάντων ἦν — C. μεί-
ζων ἦν πάντων
— 4. P. γυναικῶν — C. γυναικὸς
— 6. κατὰ μὲν τὴν — lin. 9. γεγράφαμεν.
def. in Cat.
— 9. οὖν deest in Cat.

lit. E. lin. 1. P. παλιντοκίᾳ, — C. τοκίᾳ,
— 1. 2. P. δικαιωθέντος, — Cat. τελειω-
θέντος,.
— 2. ἐπειδὴ οὐδὲν ἐτελείωσεν ὁ νόμος desiderantur in Cat.

p. 451.

Οἱ μὲν ἀκήκοοι τοῦ νόμου γεγονότες, τὴν τοῦ προφήτου ἀπειλὴν κατεπλάγησαν, καὶ τόπον, καὶ σκιὰν τῆς δεσποτικῆς ταφῆς ἀκηκοότες ἔδεισαν πρὸς τὸ τοῦ συμβάντος παράδοξον. Ἰουδαῖοι δὲ αὐτὸν ἰδόντες τὸν προφητευθέντα, ἔμειναν ἀγνώμονες πρὸς αὐτὸν, καὶ ἀνένδοτοι πρὸς μετάγνωσιν.

p. 461. — lib. I. ep. 159.

p. 49. lit. E. lin. 2. seqq. P. μηδὲν ἐμποδὼν τῷ τοῦ κυρίου εὐαγγελίῳ γινέσθω, μηδὲ περισπασμὸς τῇ πνευματικῇ ἀκολουθείτω διδασκαλίᾳ, μηδὲ θόρυβος τῇ ἐπωφελεῖ διαλέξει μεσιτευέτω. οὔτε γὰρ χρ. κ. τ. λ.
— C. ἐντεῦθεν παιδευόμεθα ὡς οὐ χρὴ τῇ πνευματικῇ διαλέξει περισπασμόν τινα μεσιτεύειν ἢ θόρυβον· οὐδὲ γὰρ χρ. κ. τ. λ.
— 3. χριστὸς ζητούμενος ὑπὸ τῆς μητέρος καὶ τῶν ἀδελφῶν, αὐτῶν τὴν κ. τ. λ. — C. χριστὸς ὑπὸ τῆς μητρὸς ζητούμενος τὴν κ. τ. λ.

p. 50.

p. 50. lit. A. lin. 3. — τοὺς πένητας. Addit Cat. Ἴσως δὲ ἀδελφ. κ. τ. λ.

cfr. lib. IV. ep. 46.

p. 436. lit. C. lin. 5. P. ἄνευ τῆς κατὰ πνεῦμα φημί. καὶ εἶπεν ὁ ἀπόστολος, εἰ κ. τ. λ. — C. διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ θεῖος Παῦλος, ὅτι εἰ κ. τ. λ.

— 9. P. αὐτοῦ — C. χριστοῦ

lit. D. lin. 1. P. τῇ — C. ἐπὶ τῇ

— 2. καρπούμεθα. Quae sequuntur lineas III., eas omisit cat. auct.

p. 469. — lib. II. ep. 270.

p. 243. lit. A. lin. 1. P. ἅπαντα — C. πάντα

— 2. ἂν deest in Cat.

— 3. P. συνίητε, — C. συνῆτε,

— 3. 4. καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε des. in Cat.

— 5. Post ὑμᾶν Catenae auctor scribit: καὶ τὰ ἑξῆς. Omittit igitur omnia inde a καὶ τοῖς ὠσὶ κ. τ. λ. usque ad ὑμᾶς. cf. lin. 9.

— 10. P. προσώπων τριῶν — C. τῶν προσώπων

lit. B. lin. 3. πορευθεὶς deest in Cat.

— 4. καὶ βλέποντες — lin. 5. ἴδητε. des. in Cat.

— 7. δὲ deest in Cat.

— 8. καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως — lin. 9. ἐκάμμυσαν. des. in Cat.

— 9. P. ἑαυτῶν, — C. αὐτῶν.

lit. C. lin. 1. Inter αἰτίαν et κηρύξαι inserit καὶ Cat. auct.

p. 21. lit. D. lin. 3. 4. P. μείζων μὲν πάντων ἦν — C. μείζων ἦν πάντων
— 4. P. γυναικῶν — C. γυναικὸς
— 6. κατὰ μὲν τὴν — lin. 9. γεγράφαμεν. deſ. in Cat.
— 9. οὖν deeſt in Cat.
lit. E. lin. 1. P. παλιντοκίᾳ, — C. τοκίᾳ,
— 1. 2. P. δικαιωθέντος, — Cat. τελειωθέντος,.
— 2. ἐπειδὴ οὐδὲν ἐτελείωσεν ὁ νόμος deſiderantur in Cat.

p. 451.

Οἱ μὲν ἀνήκοοι τοῦ νόμου γεγονότες, τὴν τοῦ προφήτου ἀπειλὴν κατεπλάγησαν, καὶ τόπον, καὶ σκιὰν τῆς δεσποτικῆς ταφῆς ἀκηκοότες ἔδεισαν πρὸς τὸ τοῦ συμβάντος παράδοξον. Ἰουδαῖοι δὲ αὐτὸν ἰδόντες τὸν προφητευθέντα, ἔμειναν ἀγνώμονες πρὸς αὐτὸν, καὶ ἀνένδοτοι πρὸς μετάγνωσιν.

p. 461. — lib. I. ep. 159.

p. 49. lit. E. lin. 2. ſeqq. P. μηδὲν ἐμποδὼν τῷ τοῦ κυρίου εὐαγγελίῳ γινέσθω, μηδὲ περισπασμὸς τῇ πνευματικῇ ἀκολουθείτω διδασκαλίᾳ, μηδὲ θόρυβος τῇ ἐπωφελεῖ διαλέξει μεσιτευέτω. οὔτε γὰρ χρ. κ. τ. λ. — C. ἐντεῦθεν παιδευόμεθα ὡς οὐ χρὴ τῇ πνευματικῇ διαλέξει περισπασμόν τινα μεσιτεύειν ἢ θόρυβον· οὐδὲ γὰρ χρ. κ. τ. λ.
— 3. χριστὸς ζητούμενος ὑπὸ τῆς μητέρος καὶ τῶν ἀδελφῶν, αὐτῶν τὴν κ. τ. λ. — C. χριστὸς ὑπὸ τῆς μητρὸς ζητούμενος τὴν κ. τ. λ.

p. 50. lit. A. lin. 3. — τοὺς πένητας. Addit Cat. Ἴσως δὲ ἀδελφ. κ. τ. λ.

cfr. lib. IV. ep. 46.

p. 436. lit. C. lin. 5. P. ἄνευ τῆς κατὰ πνεῦμα φημί. καὶ εἶπεν ὁ ἀπόστολος, εἰ κ. τ. λ. — C. διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ θεῖος Παῦλος, ὅτι εἰ κ. τ. λ.

— 9. P. αὐτοῦ — C. χριστοῦ

lit. D. lin. 1. P. τῇ — C. ἐπὶ τῇ

— 2. καρπούμεθα. Quae sequuntur lineas III., eas omisit cat. auct.

p. 469. — lib. II. ep. 270.

p. 243. lit. A. lin. 1. P. ἅπαντα — C. πάντα

— 2. ἂν deest in Cat.

— 3. P. συνίητε, — C. συνῆτε,

— 3. 4. καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε des. in Cat.

— 5. Post ὑμᾶν Catenae auctor scribit: καὶ τὰ ἑξῆς. Omittit igitur omnia inde a καὶ τοῖς ὠσὶ κ. τ. λ. usque ad ὑμᾶς. cf. lin. 9.

— 10. P. προσώπων τριῶν — C. τῶν προσώπων

lit. B. lin. 3. πορευθεὶς deest in Cat.

— 4. καὶ βλέποντες — lin. 5. ἴδητε. des. in Cat.

— 7. δὲ deest in Cat.

— 8. καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως — lin. 9. ἐκάμμυσαν. des. in Cat.

— 9. P. ἑαυτῶν, — C. αὐτῶν.

lit. C. lin. 1. Inter αἰτίαν et κηρύξαι inserit καὶ Cat. auct.

p. 245.

ριος πάντα εἰδὼς πρὸ γενέσεως αὐτῶν οὐκ. κ. τ. λ.

p. 58. lit. A. lin. 5. P. τὸν Ἠσαῦ — C. Ἠσοῦν
— 6. P. συνεκτίλλῃ — C. συνεκτέμῃ
— 7. P. μὴ θανατώσας — C. οὐκ ἐθανάτωσε
— 8. P. μὴ νεκρώσας — C. οὐκ ἐνέκρωσεν
— 10. P. μὴ ἀμυνάμενος — C. οὐκ ἠμύνατο
— 10. P. τοῦ πέτρου τὴν ἄρνησιν — C. τὴν ἄρν. πέτρου.
lit. B. lin. 1. P. μὴ ἐκκόψας — Cat. οὐκ ἐξέκοψε
— 2. τὸν deest in Cat.
— 3. P. τέρματα. — Cat. πέρατα.

Caeterum catenae auctor tota hac epistola descripta haec addit: Ὅσοι δὲ βαθύῤῥιζοί εἰσι καὶ πολύκαρποι, ὧν οἱ στάχυες κομῶντες, καὶ ὑπὸ τοῦ καρποῦ βριθόμενοι καρηβαρήσουσιν ὑπὸ τῆς πρὸς ἄμητον ὥρας, μονονουχὶ ἐφ᾽ ἑαυτοὺς καλοῦντες τὴν τῶν θεριστῶν δρεπάνην, τούτους ὁ Χριστὸς εἰς τὰς οὐρανίους λήξεις ἀποκομίσαι τοῖς ἀγγέλοις προσέταξε συνεορτάσοντας καὶ συμβασιλεύσοντας, καὶ ἀτελευτήτου θυμηδίας μεθέξοντας.

p. 481. — lib. II. ep. 198.

p. 216. lit. B. lin. 9. P. ὁ θειότατος, ὦ σοφὲ, τοῦ πατρὸς λόγος, καὶ τὸ θεῖον ἑαυτοῦ κήρυγμα βασιλείαν καλεῖ, ὡς ὠδῖν. κ. τ. λ. — C. τὸ θεῖον κήρυγμα ὁ χριστὸς βασιλείαν καλεῖ, ὡς ὠδῖν. κ. τ. λ.
— 11. ὁμοία γάρ ἐστιν — lit. C. lin. 3. γίνεται. def. in Cat.
lit. C. lin. 3. P. ὃ δὲ λέγει, — C. καί φησιν.
— 5. P. ἀποκρύψαι — C. ἀποκρύπτειν.
— 7. ἀγροικιζομένῃ deest in Cat.
— 8. Post παρεχώρησεν. cat. auct. pergit in hunc modum:

διὰ

διὰ πολλὰ δὲ κόκκῳ σινάπεως τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀπ. κ. τ. λ.

cfr. lib. I. ep. 199.

p. 59. lit. A. lin. 7. *πλείστων ἕνεκα τρόπων* def. in Cat.
lit. B. lin. 5. *τὴν* deest in Cat.
— 9. *συντεταγμένην.* ult. ep. vocab. — Cat. auct. addit:

καὶ ἁπλῶς βραχὺς μέν ἐστιν κ. τ. λ.

cfr. lib. IV. ep. 76.

p. 453. lit. E. lin. 7.
— 8. *σπειρόμενος* deest in Cat.
— 9. P. *λεγομένων* — C. *λελεγμένων*
— 10. *καὶ* deest in Cat.

p. 454. lit. A. lin. 1. P. *ἐπαγγέλλεται* — C. *ἀπαγγ.*
— 6. P. *οὐ τὸ ψευδὸς* — C. *τὸ ψευδ. οὐ*
— 7. *δὲ ἀληθ.* — C. *δ' ἀληθ.*
— 9. 10. P. *ἐφίενται* — C. *ἀφίενται*
lit. B. lin. 1. *πρὸς αὐτήν.* Omissis omnibus, quae in ed. Par. haec verba sequuntur, pergit catenae auctor hisce verbis:

δοκεῖ μὲν γὰρ ὁ θεῖος σπόρος σμικρότατος εἶναι καὶ ἀτελέστατος τῶν παρὰ ἀνθρώποις λόγων, ἑλληνικῶν τε καὶ βαρβαρικῶν· δυναμὶν δὲ οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐν ἑαυτῷ φέρει, ὡς καλύψαι πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν, ἣν λαχάνοις παραβέβληκεν ὁ σωτὴρ, τὸ ἀσθενὲς καὶ φθοριμαῖον τῶν ἀνθρώποις αἰνιγμάτων ὧδε αἰνιξάμενος.

p. 484. — lib. I. ep. 201.

p. 60. lit. A. lin. 2. P. *οὐσίας καὶ τῆς θεοτόκου Μαρίας ληφθέντος, τὴν ἀπ' αἰῶνος* — C. *οὐσίας ἀναληφθέντος τὴν ἀπ' αἰῶνος*

p. 489.

p. 489. — lib. III. ep. 107.

p. 299. lit. E. lin. 5. P. ἐπειδὴ γέγραφας — C. εἰ ἀπορεῖς
— 8. P. ἔφησε δὲ καὶ — C. εἶπε δὲ καὶ ἐνταῦθα
— 8. Inter ζιζανίων et παραβολῇ inserit δηλαδὴ Cat. auct.

p. 300. lit. A. lin. 2. P. πλὴν ἵνα μὴ δόξω τισὶ σκηψεῖς ἐπινοεῖν, τὸ ἀποῤῥητότερον φράσω, φήσας ὅτι κ. τ. λ. — C. ἔπειτα ἔχω τι λέγειν καὶ ἀποῤῥητότερον, ὅτι κ. τ. λ.
— 5. P. συγκράτησιν — C. σύγκρισιν
— 6. P. τούτου — C. λόγου
— 7. P. ὁ χριστὸς ἐν ἡμῖν — C. ἐν ἡμῖν ὁ χριστὸς

lit. B. lin. 1. πρὸς ἑαυτό. ult. ep. voc. — Adduntur in Cat. haec:

ποιωθέντες, γοῦν οἱ τὸν σπόρον τὸν οὐράνιον ἀποδεδεγμένοι ἐκ τῆς τοῦ λόγου δυνάμεως, γεγόνασι καὶ αὐτοὶ οὐράνιον σπέρμα. οὗτοί εἰσιν οἱ υἱοὶ τῆς βασιλείας· ὁμοίως καὶ τὸ τοῦ πονηροῦ σπέρμα ἐν ἀθέοις δόγμασι ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς καταβληθὲν, υἱοὺς ἀπεργάσατο τοῦ πονηροῦ. ζιζάνιον γὰρ καὶ σπέρμα πονηρὸν αὐτοὺς ἐποίησεν.

p. 492. — lib. I. ep. 182.

p. 54. lit. E. lin. 5. P. ὁ τὸν πολυτίμητον — C. ὁ τὸν πολυφεγγῆ τοῦτον καὶ πολυτίμητον

p. 55. lit. A. lin. 1. P. μαργαρίτης δὲ κτλ. — C. μαργ. δὲ ὁ χριστὸς διὰ τοῦτο κτλ.

p. 493. — lib. I. ep. 204.

p. 60. lit. C. lin. 5. P. ὥσπερ ἡ ῥιπτ. ἐν θαλ. σαγ. — C. ὥσπερ ἐν θαλ. ῥιπτ. ἡ σαγ.
— 7. P. οὕτως ἡ — C. οὕτως καὶ ἡ
— 8. P. ἔθνους — C. γένους

p. 60. lit. D. lin. 1. P. ἀναξίᾳ — C. οὐκ ἀξίᾳ
— 3. ὁρμήσαντι ult. ep. voc. Adduntur in Cat.

Εἶτα, τῆς σαγήνης ἐρευνωμένης κ. τ. λ.

çfr. lib. I. ep. 205.

lit. D. lin. 7. P. χριστοῦ — C. τοῦ χριστοῦ
lit. E. lin. 1. P. καὶ συνάγεται μὲν — C. τὰ μὲν καλὰ συνάγει

p. 498. — lib. IV. ep. 96.

Epiſtolae initium apud catenae auctorem eſt huiuscemodi: Τετράρχην οἶμαι τοῦτον διὰ τοῦτο λελέχθαι ὅτι ὑπὸ τῶν τεσσάρων — cfr. lin. 2. lit. A. p. 464. — Quae vero in Cat. vocem ἤρχθη — lit. A. lin. 3. — ſequuntur videntur eſſe excerpta ex iis, quae extant in ed. Par. inde a lin. 3. lit. A., uſque ad lin. 5. lit. C. Sunt autem haec:

τῆς ἀφροσύνης, τῆς ἀκολασίας, τῆς δειλίας, τῆς ἀδικίας. ὡς ἄφρων γὰρ ἀπερισκέπτως ὀμνύει· ὡς ἀκόλαστος τοῦ ἀδελφοῦ γυναῖκα ἄγεται· ὡς δειλὸς τὸν ὄχλον φοβεῖται, τὸν Ἰωάννην ἀποκτεῖναι βουλόμενος· ὡς ἄδικος τὸν παράνομον φόνον ἐργάζετο.

p. 500. — lib. IV. ep. 96.

Catenae auctor incipit in hunc modum:
Ὁ Ἰώσηπος λέγει ὅτι ζῶντος — cfr. p. 465. lit. A. lin. 3.

p. 465. lit. A. lin. 4. P. ἔσχε τὴν — C. ἔσχεν Ἡρώδης τὴν
— 4. Poſt γυναῖκα haec extant in Cat.: πρὸς ὃν ἐστιν ἀπαντῆσαί καὶ εἰπεῖν, πῶς οὖν οὐχ — cfr. lit. A. lin. 9. 10.
— 10. P. γήμαντι ἐνεκάλει — C. γήμαντι τῷ Ἡρώδῃ ἐγκαλεῖ
lit. B. lin. 1. πρὸς ὅν τις — lin. 7. ἀποφαίνων, deſ. in Cat.

p. 465. lit. B. lin. 9. 10. (ἤρα γὰρ αὐτῆς ἐκ πολλοῦ) deſ. in Cat.

— 10. ὁ deeſt in Cat.

lit. C. lin. 1. Poſt προβεβλήσεται· haec extant in Cat.

διὰ τί γὰρ οὐχὶ καὶ τὸν φόνον αὐτῷ οὐκ ὠνείδισεν ὁ βαπτιστής; πόλλῳ χαλεπώτερον ὄντα τῆς μοιχείας. καὶ μάλιστα ὅτι ἀδελφοκτονία ἦν. ἔστι τοίνυν τὸ ἀληθὲς οὕτως· Φιλίππου γυναῖκα ἔχοντος Ἡρωδιάδα τὴν τοῦ βασιλέως Ἀρέτα θυγατέρα καὶ θυγάτριον εἴχοντος ἐξ αὐτῆς τὴν Σαλώμην τὴν καὶ ὀρχεσαμένην, εἶτα τελευτήσαντος, Ἡρώδης ἐκείνην παρανόμως ἠγάγετο γείτων αὐτῇ, καὶ κατὰ τὸν ἀκόλαστον τρόπον καὶ ὄνομα. ὅρα δὲ πῶς ὁ εὐαγγελιστὴς ἀνεπαχθῆ ποιεῖται τὴν κατηγορίαν, ὡς ἱστορίαν διηγούμενος μᾶλλον, ἢ κατηγορίαν εἰσάγων.

p. 504.

Ὅτι βδελύσσεται χριστὸς τοὺς ἄνδρας τῶν αἱμάτων, καὶ οὐκ αὐτοὺς μόνους, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς οἰκοῦντας σὺν αὐτοῖς, ὡς οὐκ ἐπεξιόντας τῶν αὐτῶν κακουργίαις δείκνυσιν ἐπὶ Ἡρώδου. μετὰ γὰρ τὴν τοῦ βαπτιστοῦ μιαιφονίαν, καταλίπων ἀνεχώρησεν.

p. 522. — lib. III. ep. 157.

p. 520. lit. A. lin. 3. P. τὴν πίστιν, κ. τ. λ. — C. Ἐντεῦθεν διδασκόμεθα ὅτι τὴν πίστιν κ. τ. λ.

— 3. οἱ deeſt in Cat.

— 5. P. εἰ — C. οἱ

— 5. P. τὰ ἔργ. — C. τὰ δὲ ἔργ.

— 6. P. ὁ δ᾽ ἀπ᾽ — C. ὁ δὲ ἀπ.

— 6. 7. P. θεὸν ὁμ. εἰδ. — C. ὁμ. εἰδ. θεὸν

— 7. P. τοῖς δ᾽ ἔργ. — C. τοῖς δὲ ἔργ.

— 8. P. θεῖος δὲ — C. ὁ δὲ θεῖος

p. 531.

p. 531. — lib. I. ep. 121.

Catenae auctor duas omiſit lineas. Incipit enim in hunc modum: ἀπεστάλην, φησὶ, τὴν πρὸς Ἀβραὰμ κ. τ. λ.

p. 37. lit. D. lin. 3. καὶ ἐν αὐτῇ deſ. in Cat.

— 4. ſeqq. P. καὶ ἄνθρωπος κατὰ ἀλήθειαν ὅμοιος ἡμῖν κατὰ πάντα, πλὴν ἁμαρτίας, γινόμενος, καὶ Ἰουδαίων πᾶσαν σκῆψιν ἀναιρῶν. κ. τ. λ. — C. καὶ Ἰουδαίων σκῆψιν ἀναιρῶν. κ. τ. λ.

— 6. ὡς ἔφην deeſt in Cat.

— 9. P. πρὸς — C. καὶ πρὸς

— 9. καὶ ἐξ αὐτῶν deſ. in Cat.

lit. E. lin. 1. P. ἐθνῶν οὐ προσίετο, — C. ἐθνῶν προσίεται.

— 1. P. ἐκείνοις — C. πρὸς ἐκείνους

— 2. δὲ deeſt in Cat.

— 3. P. εὐεπίστροφον. — C. ἐπίστροφον.

— 5. καὶ τοὺς μὲν — lin. 5. καρποφορήσαντας, deſ. in Cat.

— 7. 8. P. τὸ ἄγνωμον καὶ ἀχάριστον τῶν Ἰουδαίων παραιτούμενος. — C. τὸ τῶν Ἰουδαίων ἀχάριστον παραιτούμενος. Caeterum his verbis catenae auctor finem imponit epiſtolae. Omiſit igitur, quae extant in ed. Par., duas lineas.

p. 545.

Υἱὸς ἀνθρώπου, ἢ τοῦ Ἀδὰμ, ἢ τῆς παρθένου, ἐξ ἧς τὴν σάρκα προσείληφεν. οὐ γὰρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, κατὰ τὸν βλάσφημον Ἀπολινάριον κατῆλθε τὴν σάρκα φέρων, ὡς προαιώνιόν τινα καὶ συνουσιωμένην. πεπλάνηται γὰρ ἀκούσας, ὅτι οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ

τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. οὐκ ἀγνοῶν κ. τ. λ.

cfr. lib. I. ep. 235.

p. 67. lit. A. lin. 9. χριστὸς deest in Cat.
— 9. ἑαυτοῦ deest in Cat.
lit. B. lin. 5. P. ἀπέθετο, — C. ὑπέθετο,.

p. 545. — lib. I. ep. 236.

p. 67. lit. B. lin. 7. τὸ σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, def. in Cat.
— 8. P. ἐν ἑαυτῷ ὁ τ. θ. υ. — C. ὁ τ. θ. υ. ἐν ἑαυτῷ.
— 9. P. ἐξειργάσατο. — C. εἰργάσατο.

Caeterum cat. auct. addit haec: τὸ δὲ εἰπεῖν ὅτι σὺ εἶ ὁ υἱὸς, ὁ τὸ ἐν τῷ θεῷ, ἢ μετὰ τοῦ θεοῦ. κατὰ τὸν θεοστυγῆ Νεστόριον.

p. 547

Πύλας ᾅδου ἐκάλεσε τὰς τῶν ἀθέων τιμωρίας, καὶ τὰν αἱρέσεων βλασφημίας, αἷστισι πάσαις ἀνθιστῶσα ἡ ἐκκλησία τὰς μὲν καταγωνίζεται, ὑπὸ δὲ τῶν οὐ κυριεύεται. εἴρηται οὖν τὸ, πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς, οὐδ᾽ ὡς μηδενὸς πολεμήσαντος, ἀλλ᾽ ὡς ἀντιστησομένων μὲν πολλῶν, ἡττηθησομένων δὲ κατὰ κράτος, οὕτω γοῦν καὶ γέγονε. ἐπολεμήθη γὰρ ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ πίστις ὑπὸ πολλῶν, οὐχ ἡττήθη δέ· ἀλλὰ δι᾽ αὐτῶν

Lib. III. ep. 5.

Οὐχ ὡς μηδενὸς πολεμήσοντος, καὶ σβέσαι ἐπιχειρήσοντος, ἀλλ᾽ ὡς ἀντιστησομένων μὲν πολλῶν, ἡττηθησομένων δὲ κατὰ κράτος· εἴρηται, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς, τῆς ἐκκλησίας (δὲ) δηλονότι. οὕτω γοῦν καὶ γέγονεν. ἐπολεμήθη μὲν γὰρ, οὐκ ἡττήθη δέ. ἀλλ᾽ αὐτῶν τῶν σβέσαι ἐπιχειρησάντων λαμπροτέρα ἀπεφάνθη. τί τοίνυν θαυμάζεις, εἰ καὶ οἱ ἅγιοι ἐνταῦθα πολεμοῦνται; ἐκ γὰρ τῶν πολέμων λαμπρότερα

τῶν σβέσαι ἐπιχειρησάντων λαμπροτέρα ὤφθη· οἱ δὲ ταύτῃ μεταναστάντες πολλάκις κατέπεσον. | τερα φαίνεται τὰ τρόπαια, καὶ σεμνότερα τὰ σκῦλα.

p. 571. — lib. I. ep. 239.

p. 67. lit. D. lin. 5. P. ἡ ἐν τῷ ὄρει μεταμόρφωσις τοῦ δεσπότου ἡμῶν καὶ σωτῆρος, τὴν ἐκ νεκρ. κ. τ. λ. — C. τοῦ χριστοῦ μεταμόρφωσις τὴν ἐκ νεκρ. κ. τ. λ.

— 7. P. ἦν τινα — C. ἣν

— 9. 10. ἡ δὲ Μωσέως seqq. def. in Cat.

p. 582. — lib. I. ep. 206.

p. 60. lit. E. lin. 9. P. ἐδήλου καλ. — C. καλ. ἐδήλου

p. 61. lit. A. lin. 3. P. γεγονὼς — C. γεγωνὼς

p. 585. — lib. I. ep. 207.

p. 61. lit. A. lin. 9. τὴν πρὸς τὰ παιδία ὁμοίωσιν def. in Cat.

— 10. ὅπερ αὐτὸς νομίζεις, ὡς ὁ Νικόδημος def. in Cat.

lit. B. lin. 2. P. ὡς παιδιώδη ἡμῖν ἐνυπάρχειν ἁπλότητα. — C. καὶ τὴν ἁπλότητα.

— 3. P. ἔφησε, — C. ἔφη,

— 5. 6. πράγματος. ult. ep. vocab.,

Ab auctore catenae adduntur haec: καὶ τόπον ἀπονήρου καὶ ἀφιλοδόξου ζωῆς τὸ παρεχθὲν παιδίον ποιούμενος.

p. 589. — lib. I. ep. 83.

p. 27. lit. A. lin. 9. δεξιὰν ὁ πανάγαθος χριστὸς def. in Cat.

— 10. P. ἡμῖν — C. ὁ χριστὸς

lit. B. lin. 1. P. τοὺς εὔνους ἡμῖν — C. τοὺς εὐνοϊκοὺς ἡμῖν

— 2. P. ἐκείνοις — C. ἐκείνους

— 7. τὴν deest in Cat.

p. 27. lit. B. lin. 8. P. ὑγιαίνουσιν — C. ὑγιαίνουσι
— 8. P. εἰσφρήσας — C. σφρήσας

p. 592. — lib. I. ep. 136.

Catenae auctor omisit lineas VI. Incipit enim hisce verbis: τὸ τοῦ ἐπισκόπου κ. τ. λ.
p. 41. lit. E. lin. 4. P. πᾶσι — C. πᾶσιν

p. 611. — lib. III. ep. 76.

Catenae auctor omisit lineas XXVII. Incipit enim hisce verbis: οὐ μόνον οὐκ ἔμεμψ. κ. τ. λ.
p. 285. lit. C. lin. 9. P. ἠναγκάσθη κἀκεῖνος — C. κἀκ. ἠναγκ.
lit. D. lin. 1. Post σύνευνον haec extant in Cat.:
ἄμεινον ἡγησάμενος ἀπολῦσαι αὐτὴν ἔξω, ἢ σφραγῆναι ἔνδον. μεῖζον καὶ ἀργαλεώτερον ἀναστεῖλαι κακὸν βουλόμενος τὸν φόβον, φημὶ τὸ ἔλαττον οὐκ ἐθέσπισεν, ἀλλ' ἐπέστρεψεν, τὴν τῆς γυναικὸς λέγω διάζευξιν.

p. 614. — lib. IV. ep. 165.

p. 507. lit. C. lin. 3. P. ῥηθὲν· — C. ληχθὲν:
— 4. τοῦτον deest in Cat.
— 5. τινα deest in Cat.
— 6. ἔπαθλον προυτ. — C. προυτ. ἔπαθλ.
lit. D. lin. 5. 6. ῥαθ. καὶ τρ. — C. τρ. καὶ ῥαθ.
— 6. μὲν deest in Cat.
— 6. Inter κατὰ et ἀποκλήρωσιν inserit τὴν cat. auct.
— 9. οὐδεὶς ὁ δάσων. ult. ep. vocab.

Quibus adduntur a catenae auctore haec: ἔστι δὲ ἡ μὲν παρθενία θειοτάτη καὶ ὑπερφ. κ. τ. λ.

cfr. lib. V. ep. 253.

p. 636. lit. B. lin. 1. P. νόμιμος — C. νομικὸς
— 2. P. ὁ δὲ — C. ἡ δὲ

p. 636. lit. B. lin. 4. P. τῷ δὲ συμμ. — C. τῇ δὲ συμμ.
— 4. τιμωρία. Quae sequuntur in ed. P. lineae VI., eas omisit cat. auct., qui pergit in hunc modum: καὶ ὥσπερ ὁ οὐρανὸς γῆς κ. τ. λ.

cfr. lib. IV. ep. 192.

p. 521. lit. C. lin. 7. P. γάμου. κατὰ — C. γάμου· καὶ κατὰ
— 8. γὰρ deest in Cat.
lit. D. lin. 1. 2. P. δοκεῖ — C. δοκεῖται
— 2. P. μηχανᾶσθαι. — C. μηχανωμένη, τὴν παρθενίαν δὲ οὐ μόνον τῇ ἁγνείᾳ τοῦ σώματος, καὶ τῇ ἀπραγμοσύνῃ ὁ θεῖος Παῦλος ὁρίζεται.

p. 627. — lib. II. ep. 117.

p. 174. lit. E. lin. 8. P. μάλιστα μὲν εἰ ἐρωτηθείη τις — C. εἰ μέντοι τις ἐρωτηθείη
— 9. Inter ἀλήθειαν, et πάντα inserit εἰ cat. auct.
— 10. P. καὶ ἀποκρίνεται, ναί, — C. κατανεύσει,.

p. 175. lit. A. lin. 5. P. ὁ θεὸς ὀνομάζεται, — C. ὀνομ. θεός,.
— 4. P. οὐδ' ἕν. — C. οὐδὲ ἕν.
— 5. P. τὰ κακὰ δυνατά, — C. δυν. τὰ κακά.
lit. B. lin. 5. P. ἐκεῖνό τις — C. ἐκεῖνόν τις
lit. C. lin. 5. εἰ ἐρωτηθείη μὲν des. in Cat.

p. 641. — lib. I. ep. 249.

p. 657. — lib. I. ep. 51

Catenae auctor omisit lineas XI. Incipit enim in hunc modum:
συμπέπληκταί τις καὶ ἀπόῤῥητος τούτῳ λόγος κ. τ. λ.
p. 15. lit. E. lin. 4. σοφῶν deest in Cat.

p. 15. lit. E. lin. 5. P. τοῦτο — C. τοῦτο ἦν
— 5. τοῖς deest in Cat.
— 9. μὲν deest in Cat.
— 10. P. τίσιν — C. ἔκτισιν

p. 681 — lib. I. ep. 209.

p. 61. lit. D. lin. 3. P. ἐστὶν — C. ἐστι

p. 683.

Ἔστιν ἡ ἀνάστασις οὐκ ἄλλο τι, εἰ μὴ ἡ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασις, καὶ τὸ κρίνεσθαι ζῶντας καὶ νεκρούς· τὸ καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα εἰς κρίσιν ἐλεύσεσθαι, ἢ τοὺς τὸν ἀείζωον καὶ θεοφιλῆ βίον μετελθόντας καὶ τοὺς νεκρωθέντας τοῖς ἁμαρτήμασιν, εἰ καὶ τοὺς ζῶντας καταλειφθέντας, καὶ τοὺς ἤδη πρὸ αὐτῶν κοιμηθέντας.

p. 691 — lib. IV. ep. 18.

p. 421. lit. D. lin. 4. ὁ deest in Cat.
— 8. P. μᾶλλον οἱ — C. μᾶλλον ἅπαντες οἱ
lit. E. lin. 1. P. πολλὴν τοιγαροῦν τὴν μετάστασιν, καὶ μεγάλην δεικτέον τὴν μεταβολὴν, ἀσκοῦντας καὶ ἠρεμοῦντας, καὶ μὴ χρηματιζομένους, εἴπερ βούλοιντό τινας κ. τ. λ. — C. μεγάλην οὖν δεικτέον τὴν μετάστασιν εἴπερ βούλονταί τινας κ. τ. λ.
— 5. εἰ γὰρ — lin. 7. ἀναῤῥηθήσονται. def. in Cat.
— 7. P. μὴ γὰρ δὴ τὸ εἰρ. — C. τὸ μέντοι εἰρ.
— 9. ἐπὶ τῆς καθέδρ. — lin. 10. φαρισσαῖοι def. in Cat.

p. 422. lit. A. lin. 1. P. πάντα οὖν — C. ὅτι πάντα
— 1. Inter ὑμῖν et ποιεῖν inserit οἱ ἱερεῖς cat. auct.

p. 422. lit. A. lin. 1. Post ποιεῖτε sic pergit Cat. κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε, μὴ πρὸς οἰκείαν ἀπ. — cfr. lin. 2.

— 3. ἡ γὰρ δοκοῦσα — lin. 6. προστριβομένη. des. in Cat.

— 10. P. ποιεῖτε — C. ποιῆτε

lit. B. lin. 1. P. μήτε — C. μὴ

— 3. P. τοῖς ὁρῶσι παρέχῃ — C. παρ. τ. ὁρ.

— 3. 4. P. πραττομένοις — C. προστραττομένοις

— 4. P. συνᾴδοιεν τοῖς — C. συνᾴδει ἐν τοῖς

— 7. P. Μωϋσέως — C. Μώσεως

— 8. 9. P. φράζουσιν· αὐτοὶ δ' οὐκ — C. φράζουσι, καὶ αὐτοὶ δὲ οὐκ

— 9. P. δίκαιοι εἶεν — C. εἶεν δικ.

— 10. P. ἃ πᾶσαν — C. ἅπασαν γὰρ

— 11. P. ἀλλὰ σπουδάζειν — lit. C. lin. 1. πρόφασιν des. in Cat.

lit. C. lin. 4. P. εἰσὶ συμμερισταὶ τῶν στεφάνων τοῖς εὐδοκίμοις ἀποκειμένων· οὔτε κ. τ. λ. — C. εἰσὶ συμμερισταὶ τῶν τοῖς δοκίμοις ἀποκειμένων στεφάνων· οὕτως οὐδὲ κ. τ. λ.

— 6. P. σὺ γὰρ — C. εἰ γὰρ

— 10. P. ἀλλὰ καὶ στεφ. — C. ἀλλὰ στεφ.

lit. D. lin. 1. 2. P. κόπον, οὐ κατὰ τὴν τοῦ καμάτου ἔκβασιν — C. βίον, οὐ κατὰ τὴν τῶν καμάτων ἔκβασιν.

— 5. ἐξοστρακίζοντες. ult. ep. vocab. Pergit cat. auct. οὔτε γὰρ λόγος κ. τ. λ.

cfr. lib. V. ep. 508.

p. 708. lit. B. lin. 6. ὑπολείπεται deest in Cat.

p. 708. lit. B. lin. 7. P. λέγουσι — C. λέγεται
lit. C. lin. 3. P. φασιν, ἀπ. — C. φασί, καὶ ἀπ.

p. 696.	Lib. IV. ep. 216.
Ἐπειδὴ ἴσως ἐναντιολογίαν εἶναι δοκεῖ· εἶγε νῦν μὲν ὡς ἔρημοι ἀρετῆς ταλανίζοντος οἱ Φαρισαῖοι, ἀλλαχοῦ δὲ δικαιοσύνας αὐτοῖς μαρτυρεῖ ὁ Χριστὸς λέγων τοῖς ἀποστόλοις, ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. νοεῖν χρὴ ὅτι εἶπε πλέον τῆς δικαιοσύνης ἧς ἔχρην ἐκείνους· οὐ γὰρ ταλανιζομένων πλέον ἔχοντες βασιλεῦσαι δίκαιος ἂν εἶεν. ἀλλ' οἱ κ. τ. λ. cfr. p. 542. lit. A. lin. 6. 7. P. πολιτευσάμενοι - C. πολιτευόμενοι. - Cod. Vat. 650. ἐπιδεικνύμενοι.	Ἐπειδὴ ἴσως ἐναντιολογίαν τινὰ ἐνόμισας [1]) κεῖσθαι ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις, γέγραφας, εἰρηκέναι τὸν σωτῆρα, τοῖς μὲν Φαρισαίοις ὡς ἐρήμοις ἀρετῆς· Οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκρίται· τοῖς δ' ἀποστόλοις, ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ὑμᾶν ἡ δικαιοσύνη πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἀντεπιστέλλω, ὅτι νοεῖν χρὴ, πλέον, εἰρῆσθαι τῆς δικαιοσύνης ἧς εἰκὸς, μᾶλλον δὲ ἐχρῆν ἐκείνους ἔχειν. οὐ γὰρ οἱ τῶν ταλανιζομένων καὶ καταθρηνουμένων πλέοντες [2]) βασιλεῦσαι δίκαιος ἂν εἶεν· ἀλλ' οἱ κ. τ. λ.

1) Ritt. coni. νομίσας, quod exhibet Cod. Vat. 650.
2) Ritt. coni. πλέον ἔχοντες. Cod. Vat. 650. κατακρινομένων πλέον ἔχοντες.

p. 712. — lib. I. ep. 210.

p. 61. lit. D. lin. 7. P. τῆς τελευταίας τῶν χρόνων ἀνάγκης τὰ σημεῖα, ἅπερ ὁ κύριος πρὸς εἴδησιν ἡμῶν

ἡμῶν ἀπεκάλυψε, σαφηνισθῆναί σοι ἀξιώσας διὰ τοῦ γράμματος, ταχέως τὴν τούτων κ. τ. λ. — C. δέξαι ταῦτα καὶ ὡς σημεῖα τῆς τελευταίας ἀνάγκης καὶ τὴν τούτων κ. τ. λ.

p. 61. lit. E. lin. 1. Post δύναμιν addit ὑψηλότερον cat. auct.
— 2. P. ὄρη, οἱ ἐν εὐσεβ. — C. ὄρη, τουτέστιν οἱ ἐν τῇ εὐσεβ.
— 3. ἡ deest in Cat.
— 6. P. αὑτοῦ — C. αὐτοῦ
— 6. P. περιφρ. — C. καταφρ.
— 10. P. ῥαθυμίαν, — C. ἐπιθυμίαν,.

p. 62. lit. A. lin. 3. P. ἀπεκδυσάμενος — C. ἀποδυσάμενος
— 4. P. σαρκίνοις — C. σαρκικοῖς
— 6. ἐν deest in C.
— 7. P. κάκωσιν — C. κατοίκησιν

p. 713.

Ἀντίκειται τάχα διὰ τοῦτο καὶ τὴν τεκνοφαγίαν. Οὐαὶ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις· τουτέστι ταῖς κατὰ θεωρίαν ἐγκυμονούσαις τὸν θεῖον ἔρωτα ψυχαῖς, καὶ οὐ θαῤῥούσαις παῤῥησιάζεσθαι, καὶ τεκεῖν τὴν περὶ θεοῦ ὁμολογίαν καὶ ἔνστασιν. Οὐαὶ δὲ καὶ ταῖς θηλαζούσαις· τουτέστι ταῖς νηπιώδη καὶ ἀτελῆ περὶ τὴν θείαν μακρομυθίαν γνώμην κεκτημέναις, καὶ τῇ ἐλπίδι τῶν ἀμοιβῶν οὐ προσεχούσαις, ἀλλ' ἀπειλαῖς ἢ προσβολαῖς χειραγωγηθείσης.

lib. I. ep. 211.

Οὐαὶ τῆς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις, καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, ταῖς ἐγκυμονούσαις, φησὶ, τὸν θεῖον ἔρωτα ψυχαῖς, καὶ οὐ θαῤῥούσαις παῤῥησιάσασθαι, καὶ τεκεῖν τὴν περὶ θεοῦ ὁμολογίαν καὶ ἔνστασιν, καὶ ταῖς νηπιώδη καὶ ἀτελῆ περὶ τὴν θείαν μακροθυμίαν γνώμην κεκτημέναις, καὶ τῇ ἐλπίδι τῶν ἀμοιβῶν οὐ προσεχούσαις [1]), ἀλλ' ἀπειλαῖς ἢ προσβολαῖς χαυνωθείσαις, καὶ τῶν μελλόντων γυμνωθείσαις.

p. 717.

1) Cod. Bav. προσευχούσαις.

p. 717. lib. I. ep. 282.

p. 76. lit. C. lin. 1. P. ἐπειδὴ χῶρ κ. τ. λ. — C. ἑτέρως δὲ ἐπειδὴ χῶρ κ. τ. λ.
— 6. καὶ τὴν χαμαίζηλον ζωὴν καταλείψαντας deſ. in Cat.
— 9. 10. P. ὃ ἠρώτησας — C. τὸ
lit. D. lin. 2. ἧς ἐγεώργησεν ἡ φύσις deſ. in Cat.

p. 725. lib. IV. ep. 285.

Catenae auctor omiſit tres lineas. Incipit enim hisce verbis: Μύλωνα νόησον κ. τ. λ.
p. 77. lit. B. lin. 1. P. βίου — C. παντὸς
— 2. P. ἐπιτρέχουσαν — C. περιτρέχουσαν
— 5. ἡ ἐγκράτεια deſ. in Cat.

p. 729. — lib. III. ep. 170.

p. 324. lit. B. lin. 6. P. ἐδίδαξεν. εἰ τοίνυν ταῦθ' οὕτως ἔχει, τί ξενίζῃ, εἷς ὁ σωτὴρ κ. τ. λ. — C. ἐδίδαξεν. διὰ τοῦτο καὶ ὁ σωτὴρ κ. τ. λ.
— 7. φρονίμου καὶ deſ. in Cat.
lit. C. lin. 8. P. καιρίως — C. κατὰ καιρὸν
— 10. P. παρασκευάσει. — C. παρασκευάζει. Quae in edit. Par. ſequuntur a cat. auct. omiſſa ſunt.

p. 738. — lib. I. ep. 287.

p. 77. lit. E. lin. 1. P. ἔχει παντ. κ. τ. λ. — C. τὸ τὰ πέντε διπλασιάσαι τάλαντα, τοιοῦτόν ἐστιν. ἔχει παντ. κ. τ. λ.
— 2. τοῦ deeſt in Cat.

p. 752.	lib. I. ep. 56.
Οὐκ εἰκῇ προεῖπε τὴν τοῦ Ἰούδα προαίρεσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ ᾔδινεν ὁ ἀλιτήριος τὴν ἐπι-	Οὐκ ἐπειδὴ προεῖπεν ὁ κύριος, ὦ θαυμάσιε, τὴν τοῦ Ἰούδα προαίρεσιν, ἐκεῖνος πρὸς τὴν

βουλὴν, τῷ διδασκάλῳ, ὁρῶν τὰ κρύφιά τῆς καρδίας κινήματα, τὰ μέλλοντα ὡς παρόντα προέφησεν, ὅρα δὲ πῶς αὐτῷ πρᾴως προσφέρεται.

τὴν προδοσίαν ὠλίσθησεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὤδινε τὴν ἐπιβουλὴν ὁ ἀλιτήριος, ὁρῶν τὰ κρύφια τῆς καρδίας κινήματα, τὰ μέλλοντα ὡς παρόντα προέφηνε.

p. 754. 755. — lib. I. ep. 228.

p. 770. — lib. IV. ep. 217.

Catenae auctor omisit lineas X. Incipit enim in hunc modum: οὕτως ἦσαν ψευδομάρτυρες· ὁ γὰρ Χριστὸς θάτερον ἐπηγγ. κ. τ. λ.

p. 542. lit. B. lin. 10. P. ἔπρεπε· — C. ἐπέτρεψε

— 11. Inter ὑμεῖς, et κἀγὼ inserit φησι cat. auct.

p. 786. — lib. I. ep. 292.

p. 78. lit. E. lin. 8. Βαῤῥαβᾶν τὸν φονέα def. in Cat.

p. 79. lit. A. lin. 1. P. οὖν — C. γὰρ

— 3. P. ποτὲ — P. τότε

— 4. P. ταμιείῳ — C. ταμίᾳ

— 5. 6. P. ὧν ἀμφοτέρων ὑφ' ἑνὶ χρόνῳ, παρέσχον τὴν κόλασιν. — C. ἐπιφωνοῦντες· αἶρε, αἶρε σταύρωσον αὐτόν.

p. 789.

Ἡ χλαῖνα τῆς χλόης τὴν ἐπίγειον πᾶσαν ἀρχὴν παίγνιον οὖσαν ἐθριάμβευσεν. ἀλλὰ τῷ κυρίῳ περιαφθεῖσα τὸ ἰσχυρὸν καὶ ἐῤῥωμένον ἐκτήσατο εἰς ἀδιάδοχον προσκόψασα κράτος.

790.

Ἐπειδὴ κατάρας ἦν γεώργιον ἡ ἄκανθα, ἣν ἡ γῆ κατεδικάσθη, μετὰ τὴν ἡμετέραν παράβασιν πᾶσαν θεραπεῦσαι ἐν ἑαυτῷ ὁ κύριος παρεγένετο.

p. 801.

p. 801. — lib. I. ep. 252.

p. 70. lit. B. lin. 2. P. διαῤῥίξας — C. διαῤῥήξας
— 3. τοῖς ἔθνεσι deest in Cat.

p. 801. — lib. I. ep. 254.

p. 70. lit. C. lin. 8. P. ἔφης — C. φησὶ
— 10. P. φόβῳ — C. τῷ φόβῳ
lit. D. lin. 1. ὄντες ἀχάριστοι. Adduntur in cat.: αἱ πέτραι γὰρ ἐν τῷ πάθ. κ. τ. λ.

cfr. lib. I. ep. 253.

p. 70. lit. C. lin. 3. P. διεθρόβησαν, — C. συνετρίβησαν,.
— 4. P. ἐτρόμαζον, — C. ἐτρομάξαν,.
— 5. P. σημαίνοντα τὸν ἡλούμενον. — C. σημαίνοντες τὸν σταυρούμενον.

p. 806. 807. — lib. II. ep. 212.

p. 220. lit. B. lin. 3. P. λίαν θαυμάζω — C. ἐγὼ δὲ λίαν θαυμάζω
— 3. καὶ ἐκπλήττομαι def. in Cat.
— 4. P. πρὸ τῶν — C. πρὸ
— 5. 6. P. φάσιν αὐτὸν μηδ' ὅλ. — C. αὐτόν φασι μηδ' ὅλ.
— 6. τίνος ἕνεκεν — lin. 8. ἐγηγέρθαι def. in Cat.
— 9. P. αὐτὸν — C. αὐτὸν αὐτοῦ
lit. C. lin. 1. τῶν deest in Cat.
— 5. καὶ ἐκ τοῦ τοὺς — lit. D. lin. 2. ἀναγαγεῖν, def. in Cat.
lit. D. lin. 3. P. προσκυνῆσαι τὴν θείαν αὐτοῦ κ. ἀ. δύναμ. — C. τ. θ. αὐ. κ. ἀ. δ. πρ.
— 4. τὰ γὰρ — lin. 6. ἀνατραπείη def. in Cat.
lit. E. lin. 2. 3. P. θεασοίμεθα — C. θεασόμεθα
— 3. P. κρινοῦμεν — C. κρίνομεν

p. 229.

p. 220. lit. E. lin. 4. 5. P. ἐγὼ μὲν, οἶμαι τοῦτο κ. τ. λ. — C. ἐγὼ μὲν οἶμαι· τούτῳ κ. τ. λ.
— 6. P. ἔφησε μὲν τῇ — C. ἔφησε ἐν μὲν τῇ
— 9. Post ἐπιστομίσῃ extant in Cat.: ἀξιόχρεω γὰρ τῆς ἀναστάσεως μάρτυρες, οἱ διὰ μυρίων κ. τ. λ. — cfr.

p. 221. lit. A. lin. 6. 7.
— 7. καὶ θανάτων deest in Cat.
— 8. P. τῆς ἀναστάσεως — C. αὐτῆς
lit. B. lin. 1. P. καταγενέσθαι — C. καταγίνεσθαι
— 9. P. ὑγιάσει ἡμᾶς — C. ὑγιάσει δὲ ὑμᾶς
— 10. P. ἐν τῇ τρίτῃ ἀναστησόμεθα, — C. ἐν τῇ τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ ἀναστ.
lit. C. lin. 1. καὶ τρεῖς νύκτας des. in Cat.
— 2. P. ἅψασθαι — C. ἅψεσθαι
— 5. P. τεχθείη — C. τεχθῇ
— 5. 6. ἂν θάνῃ — C. ἀποθάνῃ
— 6. P. αὐτῷ — C. ᾗ
— 7. τις deest in Cat.
— 7. P. ἐκείνη ἡμέρα — C. ἡμ. ἐκ.
— 8. P. εἰ δὲ — C. εἶτα
— 9. P. τεχθείη — C. τεχθῇ
— 11. 12. P. ὅτι πᾶσι — C. ᾗ
lit. D. lin. 1. P. τῷ ἅψ. — C. τὸ ἅψ.
— 2. ὁ μὲν τὸ παρελυλ. — lin. 4. πληρούμενον des. in Cat.
— 6. ἰσχυριζόμενοι. ult. ep. voc. Adduntur in Cat.

Ἔτι τῶν τριῶν τῆς ταφ. κ. τ. λ.

cfr. lib. I. ep. 114.

p. 35. lit. B. lin. 5. P. πληρῶν — C. πληροῦν
— 7. P. ῥιπτουμένου — C. ῥιπτομένου
lit. D. lin. 8. P. προσδεξάμενος — C. προδεξ.

p. 309.

p. 809. — lib. I. ep. 404.

p. 104. lit. B. lin. 3. P. γεγένηται — C. γεγένητο
— 6. ἀμφότερα, ult. ep. voc. Adduntur in Cat.

Τὸν δὲ λίθον τοῦ μν. κ. τ. λ.

cfr. lib. I. ep. 406.

p. 104. lit. E. lin. 6. ὁ deest in Cat.
— 6. P. ἀπεκύλισε. — C. ἀπεκύλισεν.
— 8. P. φαίην ἐγὼ — C. φαμὲν

V.

Catena patrum graecorum in S. Joannem ex antiquissimo graeco codice nunc primum in lucem edita a Balthasare Corderio. Antverp. 1630.

p. 78. — lib. I. ep. 106.

Catenae auctor fere tres omisit lineas. Incipit enim hisce verbis: μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκ. κ. τ. λ.

p. 33. lit. B. lin. 4. P. εἶπε, — C. εἶπεν,.
— 7. P. προσπηλακίζον — C. προσπηλακίζων
— 8. λοῖπον deest in Cat.
— 10. P. πνεῦμα μόνον — C. πνεύματι μόνον

p. 151. — lib. III. ep. 335.

Catenae auctor omisit lineas XLVII. Incipit enim in hunc modum: τὸ οὐ δύναται ὁ υἱὸς κ. τ. λ.

p. 387. lit. C. lin. 10. P. παρ' αὐτῶν — C. ὑπ' αὐτῶν
lit. D. lin. 3. P. τι τοῦ πατρὸς ποιεῖν, — C. τοῦ πατρ. π. τι,.
— 6. καὶ ὅτι τοῦτο μηνύει — p. 388. lit. D. lin. 5. ὕψος τῶν λελεγμένων def. in Cat.

p. 388. lit. D. lin. 6. P. ἀντιδιαστολὴν — C. ἀντιστολὴν

p. 388.

p. 388. lit. D. lin. 10. τοῦτο γὰρ τῷ ὄντι — lit. E. lin. 2. τὸ ῥηθέν. def. in Cat.

p. 185. — lib. I. ep. 360.

p. 94. lit. C. lin. 8. ὡς deest in Cat.
— 9. P. ἀπόῤῥητον — C. ἄῤῥητον
— 9. P. ἀνθρωπείου — C. ἀνθρωπίνου
— 10. P. ἐνώσας καὶ καθάρας — C. καθαρίσας

p. 272. — lib. III. ep. 122.

p. 305. lit. D. lin. 3. γέγραφας, εἰ def. in Cat.
— 5. P. ἀπόλλυνται; — C. ἀπόλλωνται;
— 6. P. δεξιᾶς — C. χειρὸς
— 9. P. δυνήσεται· τουτέστι, βίᾳ — C. δυνήσονται· τουτέστι οὐ βίᾳ
— 10. οὐδεὶς δυνήσεται· — C. δυνήσονται·
lit. E. lin. 1. P. δυνήσεται. — C. δυνήσονται.
— 3. P. ἐξ — C. ἐκ

p. 290 — lib. II. ep. 173.

p. 207. lit. B. lin. 6. P. ὦ — C. ὡς
— 7. P. Λαζάρῳ — C. Λαζάρου
— 5. Quae post ἐφίλει αὐτὸν in ed. Par. extant lineae XIV., omnes desunt in Cat.

p. 439. — lib. I. ep. 491.

p. 123. lit. D. lin. 7. P. τῆς σανίδος — C. τοῦ τίτλου
— 7. P. πρὸ — C. πρὸς

p. 471. — lib. I. ep. 103.

p. 42. lit. D. lin. 2. P. παραλογιζέσθωσαν — C. παραλογίσθωσαν
— 4. P. ἐξωστράκισε. — C. ἐξοστράκισεν.

p. 474. — lib. I. ep. 259.

Catenae auctor omisit lineas V. Incipit enim in hunc modum: ἐπειδὴ κόσμος συνε. κ. τ. λ.

p. 72. lit. D. lin. 2. τοῦ κόσμου deest in Cat.

— 3. C. ἀπίθανος — C. ἄπιστος

VI.

Denique quae a Cotelerio in ecclesiae graecae monumentis inter patrum apophthegmata allatae sunt Isidori epistolae aut epistolarum fragmenta, ea hoc loco commemorasse videtur esse aptissimum.

Tom. I. p. 488. — lib. II. ep. 275.

lin. 4. P. συνδράμοιεν — Cot. συνδράμοι, ἐν

p. ead. — lib. II. p. 116.

Init. τὰς ἀρετὰς κ. τ. λ. cfr. lin. 1.
Fin. σβέννυνται. cfr. lin. 3.

p. ead. — lib. II. ep. 98.

lin. 4. P. γοῦν — Cot. οὖν
lin. ead. P. πεπεῖσθαι — Cot. πεῖσαι

p. ead. — lib. II. ep. 131.
p. 489. — lib. III. ep. 69.

Init. Ἐπειδὴ μεγ. κ. τ. λ. cfr. lin. 2.
lin. 2. P σοι — Cot. ὑμῖν

p. ead. — lib. III. ep. 24.

lin. 3. 4. P. οὐκοῦν μάλιστ' ἐν προοιμίοις αὐτὸν ἀπελάσωμεν. — Cot. οὐκοῦν μάλιστα αὐτὸν ἐν προοιμίοις ἐλάσωμεν.

PAR-

PARTIS SECUNDAE
APPENDIX SECUNDA.

De Catenis patrumque dictorum syllogis sive eclogis, quae nondum editae in bibliothecis asservantur.

Quoniam vero non solum in editis patrum catenis et eclogis Isidori extant aut epistolae aut epistolarum fragmenta, verum eiusdem dicta etiam in illis, quae adhuc in bibliothecis latent, reperiuntur, non abs re erit, quae de his innotuerunt lectori tradere benevolo.

1) Bibliotheca Bavarica. — Extant Isidori dicta in Cat. in Jesaiam — cod. XIV. cfr. Hardtii catal. Vol. I. p. 89. — in Joannem — cod. XXXVII. l. l. Vol. I. p. 197. — in cap. 7. 8. 9. epistolae ad Romanos — cod. CX. l. l. Vol. II. p. 14 — in cant. cant. — cod. CCCLXIX. l. l. Vol. IV. p. 91. — in collectione dictionum — cod. CCLXIII. l. l. Vol. III. p. 107. — in excerptis ex SS. PP. — cod. CCCXVIII. fol. 160. 161. l. l. Vol. III. p. 284. — in apophthegmatis variorum PP. — cod. CCCXXIX. nr. 7. 38. 47. l. l. Vol. IV. p. 322. 328. 330.

2) Bibliotheca Moscaviensis. — Extant Isidori dicta in Cat. in Genesin et Exodum — cod.

fol. 7. l. l. p. 131. — cod. CCCXLI. fol. 1. 2. l. l. p. 451. — cod. CCCLXXI. fol. 91. l. l. p. 577.

10) Bibliotheca Vindobonensis. — Extant Isidori dicta in Catena in Genesin — cod. IV. Lamb. bibl. lib. III. p. 17. — in Psalterium — cod. X. cod. XIV. p. 20. — in evang. Matthaei, Lucae et Joannis — — cod. XL. p. 60. — in evang. Lucae. — cod. XLII. p. 62. — in ep. Pauli ad Rom. — cod. XLVI. p. 64. — in dicta V. et N. T. — cod. CLXIV. nr. 6. lib. IV. p. 162. ex ed. Koll. p. 365. — in Psalmum 103. — cod. CLXXXVIII. nr. 22. p. 208. ex ed. Koll. p. 457. — in Jobum — cod. CCXXXI. lib. V. p. 62. ex ed. Koll. p. 135. — in homiliis in acta app. — cod. XLV. lib. III. p. 63. — in collectione dict. ascet. — cod. LVIII. nr. 2. p. 98. ed. Koll. p. 259. — in patrum eclogis — cod. CXLVI. nr. 33. lib. IV. p. 113. ed. Koll. p. 265. 266. in eclogis asceticis — cod. CCXLI. nr. I. lib. V. p. 106. ed. Koll. p. 326. — cod. CCLI. p. 155. ed. Koll. p. 401. — Postremo memoratu dignum est, extare excerpta quaedam ex Isidori epistolis cod. CCLXXXIII. nr. 2. Tom. V. ex ed. Koll. p. 474.

11) Bibliotheca Parisiensis. — Extant Isidori dicta in cat. in evang. Matthaei — cod. CLXXXIII. cfr. Catal. CODD. bibl. reg. Par. Vol. II. — in acta app., in VII. epp. canon. et XIV. epp. Pauli — cod. CCVI — in Lucam — cod. DCCI. — Caeterum cfr. cod. LXXXIV. cod. CCI. nr. 1. cod. DCCII. nr. 2. — cod. DCCIV. nr. 1. — cod. DIX. nr. 6.

Vol. III. eiusd. catal. cod. MMMCCLXXXII. nr. 6. — cod. MMMMCCCLXVII. nr. 2.

PAR-

PARTIS SECUNDAE
APPENDIX TERTIA.

Isidori Pelusiotae epistolarum codices manuscripti.

Codices quatuor Acoemetensis monasterii

omnium vetustissimi continuerunt, uti Irenaeus et auctor anonymus, quorum testimonia p. 13. 14. a nobis allata sunt, tradidere, duo millia epistolarum, quas easdem fuisse, atque nos habemus excusas, arbitrantur Tillemontius et Fabricius; neque ego, quo doctissimorum virorum sententia aut debilitetur aut confirmetur, quidquam possum proferre.

Billii et Chatardi codices.

Jure autem mireris eorum negligentiam et incuriam, qui Isidori epistolas graece ediderunt, neque codices, quibus usi sunt, accurate descripsere. Etenim Chatardus in sua ad Godofredum Billium epistola, quae editioni eius praefixa est, p. 4. „Ludovicus, inquit, Barus praeter alia multa exemplaria huius nostri Isidori graecas epistolas ex Museo Cardinalis Sirleti eleganter scriptas fratri tuo, interpreti nostro, misit. Quae ei tan-

tanto gratius fuere, quanto magis depravati erant et mendis ſcatebant codices illi, quibus tum utebatur.:“ Neque alibi accuratiorem horum codicum deſcriptionem invenire potui.

Rittershuſii codex Bavaricus.

Eodem iure Rittershuſium quoque vituperare licet, quippe qui in epiſtola ad Janum Gruterum, editioni eius praefixa, nihil de codice, quo uſus eſt, dicit, quam ſibi illum e bibliotheca principis Bavariae eſſe traditum.

Sed Hardtius in catalogo CODD. bibl. reg. Bav. Vol. I. p. 247. 248. „Cod. XLIX. eſt chartaceus, inquit, charta ſolida et laevi, titulis et initialibus miniatis, litteris minutis et elegantibus, cum correctionibus marginalibus, in folio, a Petro Carneade Epidaurio Venetiis exaratus, ſaec. XVI., foliorum numero 420. optime conſervatus et inſcriptus.“ — Continentur autem eo:

fol. 1. — fol. 173.

„*Ἐπιστολαὶ τοὺ ἁγίου Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῆς θείας γραφῆς περὶ τῆς τοῦ πάντος δημιουργίας εἰς τὸν στέφανον ἐνιαυτοῦ καὶ τροχοῦ γενέσεως.* — Sunt epp. DCLIX., quarum prima ad Iſidorum epiſcopum, ultima ad *Paulum* data eſt; quaeque omnes ex hoc codice in officina Commeliniana anno 1605. graece et latine editae ſunt. (curante Rittershuſio). In fine codicis habetur index alphabeticus initiorum epiſtolarum a Gretſero editus.“

fol. 173. — fol. 250.

Extant aliae Iſidori epiſtolae CCCCLXXXIX., quarum prima ad Nilum (lib. I. ep. 1.) ultima ad Zoſimum (lib. II. ep. 298.) ſcripta eſt, easque Hardtius cum editione Veneta, quae prodiit anno 1745., contulit;

tulit, quodque, ut ipſe dicit, in illa diverſum fuit, notavit. Fieri autem non potuit quin omnes, quas exſcripſit ille, ſcripturae diverſitates ad epiſtolarum pertinerent inſcriptiones, quum latine tantum in illa editione extent Iſidori epiſtolae. Quare operam omnino videtur perdidiſſe, praeſertim quum omnia fere a Rittershuſio iam notata eſſent, his tantum exceptis:

Lib. I. ep. 394. Cod. Bav. Ἐκδίκῳ — ed. Ven. Ecdicio. — lib. II. ep. 109. Bav. Μαρῶνι — Ven. Marco. — lib. II. ep. 161. Bav. Ἀφροδισίῳ. — Ven. Aphraſio. — lib. II. ep. 235. Bav. Παύλῳ πρεσβυτέρῳ — Ven. Hermino comiti.

Huic vero libro manuſcripto ſimilis eſt eiusdem bibliothecae — Cod. L., in quo inde a fol. 249. eaedem extant Iſidori epp. Hardtius enim l. l. p. 277. quum ab iis, inquit, quae in cod. 49. habentur, non differant, lectorem ibi remitto plura quaeſiturum.

Caeterum a Hardtio edoctus quae Montefalconius in bibl. bibl. p. 588. E. nr. XCV. et XCVI. de duobus his codd. tradidit facili opera et ſupplere poteris et corrigere. — Cfr. Harles ad Fabr. bibl. graec. Vol. X. p. 482. lin. 2—lin. 7.

Dicenti vero mihi de Rittershuſii codice Bavarico liceat etiam alios eiusdem bibliothecae commemorare libros manuſcriptos, in quibus Iſidori epiſtolarum extant fragmenta.

Cod. CCLXXVII. fol. 352. Τοῦ ἁγίου Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου ἀπόκρισις περὶ τῆς βραχυλογίας τοῦ πάτερ ἡμῶν. — cfr. Hardt. l. l. Vol. III. p. 163.

Cod. CCCLXXVI. Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου περὶ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀναστάσεως. —

Init. Λίαν θαυμάζω καὶ ἐκπλήττομαι —

Fin. — μὴ ἠληθευκέναι διισχυριζόμενοι.
Cfr. Hardt. l. l. Vol. IV. p. 184.

Schot-

Schottii Codex.

Uti Chatardus et Rittershusius ita Schottus de codice, quo usus est, Vaticano nihil dixit.

Francisci Arcudii codices sex.

Vaticanus 649.

Vaticanus 650.

Altaëmsis 1.

Altaëmsis 2.

Sfortianus, qui idem forsitan est atque ille, quem Montefalconius, codices Cardinalis Sfortiae enumerans, — cfr. Eiusd. bibl. bibl. p. 699. D. — Isidori epp. LVIII. continere tradidit. — Caeterum in alio eiusdem bibliothecae manuscripto extant Pelusiotae ad Theognostum presbyterum de triduo resurrectionis, et ad Timotheum lectorem de eadem re epistolae Cfr. Montefalc. l. l. p. 699. B.

Barberinus 6.

De omnibus his nos quoque accuratius agere non possumus, quia Petrus Possinus, qui Arcudii edidit collationes, ne verbo quidem illos descripsit; neque in aliis codicum catalogis eosdem commemoratos invenimus.

Codex bibliothecae Cardinalis Ottoboni

continet Isidori epistolas M. — Cfr. Montf. l. l. p. 185 A.

Codex monasterii Cryptae Ferratae

anno 986. post Christum scriptus continet Isidori epp. MDC. Cfr. Montf. l. l. p. 199. B. — Eiusdem diar. Ital. p. 368. — Eiusdem Palaeographia graeca p. 45. ex ed. Par. 1708.

Codex in aliqua bibliotheca Romana,

cuius nomen excidit Montefalconio, continet Isidori, Synesii et Libanii epistolas. — Cfr. Montf. l. l. p. 201. D.

Codi-

Codices Laurentiani.

Bandinius in catalogo CODD. gr. bibl. Laurent. Vol. II. p. 606. nr. VIII. codice XVI. plutei 60. contineri tradit:

Τοῦ ἁγίου Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου ἐπιστολαὶ σὺν τεχνολογίᾳ. Sunt autem epistolae decem:

1) *Ζηνοδότῳ.* inc. *Εἰ καὶ Νῶε τῆς οἰκείας* —
2) *Ζευσίμῳ.* inc. *Ἡδέως ἂν ἐροίμην σε* —
3) *Οὐκ ἔστιν ἀδέλφοι ἀσκήσεως πληροφορία* —
4) *Ὁ τοῦ θεοῦ ἱερεὺς ἐπειδὴ ἐγγίζει* —
5) *Ζύμῃ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀφωμοίωται* —
6) *Χρὴ τοὺς τὴν ἀνθρωπίνην εὐγένειαν* —
7) *Ὥσπερ οἱ ναυτικοὶ βρώματι* —
8) *Εἰ λόγοις ἐτρώθεις* —
9) *Ἄρτος ὁ κύριος κέκληται* —
10) *Εὐσεβίῳ. ἐπισκόπῳ.* inc. *Ἠδύνασο ἐπικουρεῖν τοῖς βοηθείας προςδεομένοις.* Idem Bandinius l. l. Vol. III. p. 298. nr. IV. Isidori epp. CCCCXI. in cod. VIII. plut. 86. extare affirmat, quarum duplicem dedit recensionem, alteram secundum ordinem quo litterae in codice exhibentur, appositis singularum initiis, alteram secundum litteras alphabeti. — Nescio autem num hic codex idem sit, atque ille, quem Montefalconius l. l. p. 406. A. in eadem bibliotheca extare, et epp. CCCXII. continere tradidit.

Codices bibliothecae S. Marci Venetiis.

I) Iam Sixtus Senensis in quarto bibliothecae sanctae libro se codicem, Isidori epistolas MCXLVIII. continentem, ibi reperisse tradidit, eumdemque, teste Fabricio, Montefalconius, in diario Italico p. 42. saeculo XIV. exaratum memorans, epistolas MCC. continere testatur; quibuscum conferas librorum manuscriptorum, quos Bessarion Venetorum dono dedit senatui,

cata-

catalogum, quem idem Montefalconius in bibl. bibl. p. 467—477. exhibet. Commemoratur enim in hoc p. 473. A. Iſidori epiſtolarum MCXLVIII. codex chartaceus. Finito autem hoc catalogo p. 477. ex tanta, inquit Montefalconius, ſuppellectile hanc ſolum breviſſimam codicum notam accipere potui:

„Codex ſaeculi XIV. Ἐπιστολαὶ τοῦ ἁγίου Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῆς θείας γραφῆς· περὶ τῆς τοῦ πάντος δημιουργίας. — Initium epiſtolae primae eſt: ἐπειδὴ κυκλικόν ἐστι τοῦ χρόνου τὸ σχῆμα — (hoc etiam ab Sixto Senenſi notatum fuit.) — Epiſtolae igitur, ita enim pergit, ad diverſos miſſae numero MCC. quae ad interpretationem ſ. ſ. conferunt, ſecundum ordinem librorum et verſuum V. et N. T. digeſtae ſunt. Quum autem inter Iſidori epiſtolas, quae ad ter mille euſae ſunt, multae in explanandis ſ. ſ. locis verſentur, non auſim dicere easdem aut diverſas eſſe ab iis, quae in iſto codice comparent." Hactenus Montefalconius. Fabricius vero ex codicis initio, ἐπειδὴ κυκλικόν ἐστι — quod, uti iam a Caveo notatum fit, nulli ex editis congruat, plures in hoc codice latere Iſidori epiſtolas adhuc ineditas collegit. Sed erravit vir alioqui cautus et diligens. Etenim illud eſt initium primae libri quarti epiſtolae; quod iam a Rittershuſio in nota ad hanc epiſtolam ſecunda adnotatum video, in qua ille, id mihi, inquit, ſatis argumenti eſt praeter alia, quae domi habeo, ex codice illo Veneto Bavaricum, unde has epiſtolas depromptas publici iuris primi fecimus, deſcriptum eſſe. Quare et in editionis ſuae titulo excudi curavit: „quartus liber nunc primum exit novus, ex eodem cod. Bav., cui Venetus in bibl. S. Marci reſpondet." Et ſane id huius viri favet ſententiae, quod Hardtius in catalogo CODD. bibl. Bav., cuius verba ſupra a nobis allata ſunt, Rittershuſii co-

dicem

dicem a Petro Carneade Epidaurio ſaec. XVI. Venetiis exaratum eſſe tradidit.

Sed utut haec ſint, id habeo certiſſimum, quod Laurentius Theupulus in graeca divi Marci bibliotheca affirmat; ſcilicet, extare in codice CXXVI., chartaceo, qui ſaec. XIV. exaratum ſit, S. Iſidori Peluſiotae epiſtolas MCXLVIII., easque omnes in editione Pariſienſi iam excuſas eſſe, praeter unam Paulo inſcriptam, cuius initium: Ὅτι δεῖ ἐπιμόνως ἔχειν τῇ μελέτῃ — Priores 484., ſic deinde pergit, continent ſ. ſ. interpretationes: ſequentes 175. circa varia argumenta verſantur: poſtremae 489. titulis carent, et fere omnes in primo et ſecundo libro praedictae editionis reperiuntur, pleraeque diverſis ac in editis nominibus inſcriptae ſunt.

II. Eodem Laurentio Theupulo teſte — cfr. l. l. p. 283. — Cod. DXXV. continet Iſidori epiſtolas XV.

1) Zoſimo. inc. Τῶν ἀνθρωπίνων ἁμαρτιῶν — 2) Ad aſcetas ieiunantes. inc. εὐθύνας ὑφέξων — 3) Hieraci clariſſimo. inc. βίος ἄνευ λόγου — 4) Eutonio diacono...... πάντα ποιούντων ἡμῶν. — 5) Eidem. inc. τοῖς δεινοῖς ἀνδράσι — 6) Archontio monacho. inc. τῇ λαβίδι λαβὼν — 7) Ermino. inc. ὑποθὲς τὴν χεῖρά σου — 8) Epagatho presbytero. inc. ἐπεγράφη ὁ κύριος ἐν τῇ μήτρᾳ — 9) Paulo Archimandritae. inc. πόλλην ὡς ἔγγων — 10) Strategio. inc. ῥάβδον καρύϊνην. — 11) Theopempto. inc. τὴν σύκην οὐχ ἁπλῶς — 12) Lampecio monacho. inc. πολλαὶ προφάσεις εἰσὶ — 13) Theodulo..... σκανδαλίζῃ ἐπὶ τῇ κόνει — 15) Gorgonio. inc. πολυδύναμον καὶ πολυθρύλλητον —

Codices Vindobonenſes.

I. Lambecius in commentariis de bibl. Caeſ. Vindob. lib. V, p. 245. „Cod. CCXCI. eſt, inquit, chartaceus;

taceus, antiquus et bonae notae in quarto, sed in principio et fine mutilus, constatque nunc foliis trecentis undecim." Continentur eo haec:

„Primo, et quidem a fol. 1. p. 1. usque ad fol. 500. p. 1. S. Isidori Pelusiotae epp. M. de interpretatione f. f., quarum quinque priores omnino desunt, sexta autem ad Arsenuphium dimidia parte priori est mutila, atque incipit haec his verbis: — ἀλλ' ἵνα μὴ παντελῶς φανταςθῶμεν — Ultima demum sive millesima ad Lampetium episcopum inscribitur, atque incipit hoc modo: Λαμπετίῳ ἐπισκόπῳ. διὰ τὰ περὶ Ζώσιμον. — Ἀλγῶ μὲν καὶ αὐτὸς κομιδῆ — Operae pretium autem fuerit has Isidori epp. accurate conferre cum editionibus impressis. Forsan enim in hoc codice quaedam extant nondum edita." — Quam vero Lambecii opinionem falsam esse contendit Kollarius in edit. bibl. Lamb. Tom. V. p. 509. ubi haec extant eiusdem verba: „Caeterum diligenter collato hocce codice cum Isidori epistolis Parisiis anno 1638. a Morellio vulgatis, ne unam quidem ineditam immo tres editas in codice nostro desiderari, comperi; scilicet eas, quae in editis lib. II. nr. 128. 277. et 297. leguntur. Deinde, sic enim pergit, in libros partitionem codex noster non agnoscit, neque ultra eam, quae in vulgatis est libro III. ep. 200. progreditur."

II. Codex CCXCII. eiusdem bibliothecae est, Lambecio l. l. p. 246. et Kollario l. l. p. 520. 521. testibus, chartaceus, antiquus, in quarto, constatque foliis trecentis sedecim. — Continentur eo: „S. Isidori Pelusiotae epp. XCIII. de interpretatione f. f., quarum prima ad Palladium diaconum, (lib. III. ep. 216.), ultima autem ad Lycaenam (lib. I. ep. 179.) data est. Notandum praeterea est inter epistolas unam esse, quam inter epp. a Rittershusio et Schotto editas non reperi, nempe duodecimam ad Thalelaeum monachum, cuius titu-

titulus et principium: Θαλελαίῳ μυναχῷ. "Αν τῇ σκηνῇ τῶν θεάτρων ἁρμόδιον, τίς σε οὐ κωμῳδήσει κ. τ. λ." Cfr. Montefalc. bibl. bibl. p. 550. B.

III. Codex CCXIII. duodecim continet Ifid. epp., quarum prima ad Theodofium fcholafticum fic incipit: Τὸ περισσὸν ἢ ἀλλότριον. — Cfr. Montefalc. bibl. bibl. p. 548. B.

IV. Codex CIV. eft Kollario tefte chartaceus, foliorum trecentorum et fedecim, faec. XV. initio fcriptus. — Continentur autem, ut idem in fupplementorum ad Lambecii commentarios libro primo p. 644. 645. tradit, in eo inde a folio 281. Ifidori Pelufiotae epp. CCCCXIV. — „Auctoris quidem, ita pergit ille, nomen in exempli fronte non comparet, fed cum illud, tum etiam epiftolarum numerum indicaverat Cl. Tegnagelius, praefcripto fuo manu hoc titulo: S. Ifidori Pelufiotae epp. quatuordecim et quadringentae. 414. Haec ille. Prima fine epigraphe incipit: Οἱ μὲν ἅγιοι τῆς μοναχικῆς φιλοσοφίας κορυφαῖοι καὶ ἡγεμόνες — Data fuit ad Nilum monachum, quae in impreffis etiam exemplis primum locum occupat. Caeterum de hoc codice Forlofiae noftri iudicium erat hoc: Epiftolarum, inquit, ordo idem plane eft, ac is, qui in edit. Par. Jacobi Billii fervatur; fed multas variantes ab illa lectiones obiter obfervare nobis contigit." — Cfr. Montef. bibl. bibl. p. 562. A.

Quod vero contendit Fabricius bibl. gr. lib. V. cap. 37. §. 3. p. 255. cfr. ed. Harl. Vol. X. p. 480. Lambecium libro I. p. 149. teftari codicem epp. MM. graecum in bibl. Vindob. extare, mihi quidem egregii huius viri error videtur effe. Nempe Lambecius inde a p. 147. bibliothecam Conftantinopolitanam ab Antonio Verderio editam pluribus fcatere mendis conatur probare. Quem ad finem catalogum librorum 174. a grammatico

matico quodam exhibitum, eodem, quo illum excudi curavit Verderius, modo refert, ſimulque e Caeſareo huius catalogi codice meliorem adiicit ſcripturam. Itaque allatis compluribus, quibus ſententiam de Verderii bibliotheca ſuam probet, exemplis p. 149. in hunc pergit modum: „epiſtolae, Iſidori Pel. numero mille et duo. In codice Caeſareo ſcribitur χιλιάδες δύο bis mille, ſive duo millia“.

Codices bibliothecae Pariſienſis.

Cod. MDCCCXXXII. continet epp. MCCXIII. isque codex ſaeculo XIII. exaratus dicitur. — Cfr. Montefalc. bibl. bibl. p. 732. A. p. 775. D.

Cod. DCCCCXLIX. epp. aliquot. — Cfr. Montefalc. l. l. p. 731. A.

Cod. DCCCCLXVII. nr. IX. epp. VII.

Cod. MCCLIX. Iſidori fragmentum de libris canonicis. cfr. Appendix ad Catal. CODD. Pariſ. Vol. II. p. 619.

Cod. MCCCLXXII. nr. 28. ep. III. nr. 35. ep. I.

Cod. MMMXXVI. nr. 6. epiſtolam ad Cyrum.

Praeterea quae ſupra iam attulimus conferenda ſunt.

Codices Taurinenſes.

Codex CLXXII. fol. 1 — fol. 16. Iſidori epiſtolae. — Cfr. Catal. CODD. huius bibl. auctore Joſepho Paſino Vol. I. p. 259. — Montefalc. bibl. bibl. p. 1398. E.

Idem Montefalconius p. 1397. A. codicem extare tradidit hacce in bibliotheca, in quo extarent Diadochi et Iſidori Peluſiotae aſcetica.

In bibliotheca monaſterii S. Germani.

extat teſte Montefalconio — l. l. p. 1128. E. — codex, quo continentur VI. Iſidori ad Cyrillum epp.

Co-

Codex Gudianus.

In bibliothecae Marguardi Gudii catalogo, qui prodiit Kiloni 1706., commemoratur p. 543. liber manuscriptus in 8., in eoque complures τοῦ ἁγίου Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου epistolae extare dicuntur. Extant autem in eo, quem summa doctissimi Eberti mihi concessit liberalitas, epistolae septem.

1) lib. I. ep. 209. Inscriptio epistolae, deest in cod.
lin. 1. εἴ τι πλάνης ἐφόδον des. in cod.
— 2. P. εἰσέφρησε — C. ἐπεισέφρησε
— 6. P. τοῦτο θεοῦ - C. τοῦτό τοῦ θεοῦ
— 7. P. τυγχάνειν — C. τυγχάνει

2) lib. I. ep. 213.

3) lib. I. ep. 214. P. Δομιτίῳ — C. Δομετίῳ.
Caeterum ep. inscr. deest in cod.
lin. 1. τὸ deest in cod.
— 4. P. εὐτέλειαν — C. ἀτέλειαν
— 5. P. φεῖσα — C. ἀφεῖσαι
— 8. ἡμῖν deest in cod.

4) lib. I. ep. 215. Inscriptio deest in cod.
lin. 2. P. ἐφαρμόζει — C. ἀφαρμόζει
— 9. P. μετ' αὐτῶν — C. μὴν

5) lib. I. ep. 216. Ζήνωνι πρεσβυτέρῳ deest in cod.
lin. 6. P. καὶ ἐκεῖνος — C. κἀκεῖνος
— 9. P. ἔλεγχον — C. εἰς ἔλεγχον

6) lib. I. ep. 217. P. τῷ αὐτῷ — C. Ζήνωνι
lin. 1. εἰ deest in cod.
— 1. τὰ deest in cod.
— 2. τὰ deest in cod.
— 3. P. ὑπεραίροντα — C. ὑπεραίρονταυ (fors. ὑπεραίρων ταῦτα)
— 5. P. ἔλεος — C. ἔλεον
— 5. P. παρὰ — C. περὶ

7)

7) lib. I. ep. 31. In cod. epistola omni caret inscriptione.

lin. 3. ἐν ὀλίγαις ὥραις τὴν αἰώνιον ἑαυτῷ κατασκευάζων κόλασιν def. in cod.

— 4. πᾶσαν deest in cod.

— 5. πολύτρεπτον deest in cod.

— 6. μᾶλλον deest in cod.

— 6. γνωρίζεσθαι deest in cod.

— 8. P. τυγχάνουσιν — C. εἰσιν

Codices Upsalenses.

Cfr. Catalogus centuriae librorum rarissimorum manu scriptorum et impressorum, qui asservantur in bibliotheca academia Upsalensi, auctore Sparvenfeldelio. Upsalae 1706.

I) Codex XLVI. inde a p. 145 Ἐκλογὴ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου. Continet epistolas CXXXI. et quidem:

Lib. I. ep. 2. 6. 9. 10. 13. 14. 15. 12. 8. 27. 31. 36. 41. 42. 44. 46. 108. 47. 49. 62. 77. 80. 83. 89. 90. 91. 93. 94. 98. 104. 108. 110. 115. 128. 129. 130. 132. 140. 142. 144. 146. 150. 149. 151. 153. 284. 162. 163. 164. 166. 170. 179. 188. 186. 187. 189. 194. 195. 197. 199. 201. 213. 220. 223. 227. 228. 231. 234. 258. 260. 266. 274. 276. 277. 278. 279. 289. 283. 284. 285. 286. 294. 303. 308. 309. 313. 320. 364. 367. 368. 372. 376. 380. 381. 383. 384. 385. 391. 392. 399. 408. 410. 412. 423. 424. 432. 433. 446. 495.

Lib. II. ep. 30. 76. 86. 165. 105. 214. 293.

Lib. III. ep. 49. 66. 67. 68. 74. 124. 129. 137. 138. 140. 143. 144. 145. 146. 157.

II) Codex XLIV. inde a p. 196. Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου ἐπιστολή, quae sic incipit: ἀκοαί με σκληραὶ

ϱαὶ ἔξιτ. — lib. I. ep. 390. — τοῦ αὐτοῦ. — inc. τὸν μάχαις χαίροντα καὶ θορύβοις τερπόμενον sqq.

Codices Bodleiani.

Montefalconius in bibl. bibl. p. 645 D. codicem CXCIX. sex Isidori epp. continere tradidit. At in catalogis librorum MSS. Angliae et Hiberniae in unum collectis, qui prodierunt Oxoniae 1697., inter quos catalogus bibliothecae Bodleianae primum locum tenet, traditum est codicem CXCVII. bibliothecae Baroccianae cum Bodleiana coniunctae continere Isid. Pel. epp. VI. et quidem:

Lib. I. ep. 349. ep. 435. ep. 339. ep. 155. ep. 37. ep. 151.

Deinde in codice CCXIII. extant Isidori epp. CCCLXIV.

Caeterum reperiuntur Isidori dicta in cod. V. — cod. LXXVI. — cod. CCXC. nr. 19. — cod. CCXCI. nr. 3. — cod. DCCX. nr. 2.

Codex Wellensis.

In altero catalogorum illorum volumine, quod librorum MSS. ecclesiarum cathedralium et aliarum celebrium bibliothecarum continet catalogos, commemoratur p. 104. nr. 4034. codex ecclesiae Wellensis in folio, in quo extare dicuntur Isidori Pel. epp.

Codex Nanianus.

Inter graecos codices, qui apud Nanios patricios Venetos asservantur, extat, ut ex illorum catalogo, qui prodiit Bononiae 1784., videre licet:

Codex CXXVII. nr. IX. qui Isidori continet epp.

 Cae-

Caeterum cnfr. cod. XXXVII. p. 46. — cod. LXX, nr. IV. p. 135. — cod. XCI. nr. II. p. 180.

Falso autem Harles ad Fabr. bibl. gr. Vol. X. p. 481. not. m. col. 2. vers. fin. complures Isidori epistolas in aliquo bibliothecae Paullinae codice Lipsiensi extare affirmat. Male enim haec verba: „Isidori in libros scripturae" quae e catalogo bibliothecae illius, a Fellnero edito, Montefalconius in suam bibl. bibl. retulit — cfr. p. 595. E., — videtur intellexisse. Continet enim codex, de quo Fellnerus agunt et Montefalconius, commentationes Isidori Hispalensis in multos scripturae sacrae libros, aliaque huius viri scripta philosophica.

PARS

PARS TERTIA

ISIDORI PELUSIOTAE DOCTRINA.

CAPUT PRIMUM.

ISIDORI DE GRAVISSIMIS DOGMATIS SENTENTIA.

§. 1.

Exponitur quid Isidorus de fontibus religionis Christianae censuerit.

Novi testamenti scripta, quum primo et secundo saeculo multis Christianis aut magna ex parte aut omnino incognita fuerint, quumque regula fidei vel veritatis, quam apostolos discipulis suis tradidisse verosimillimum est, non ex illis repetita sit, illis temporibus non habebatur Christi doctrinae fons. Sed iam tertio, multo magis vero sequente saeculo, post synodum Nicaenam horum librorum auctoritas multis de causis, quas hic exponere longum est, ita paullatim amplificabatur, ut Isidorus divinam iis tribuere auctoritatem eosque primarium religionis Christianae fontem habere posset. Quod, antequam reliqua, quibus ille favebat, dogmata fusius exponuntur, paullo accuratius declarasse, ab instituti nostri ratione non alienum est. Sed quoniam in huius-

 modi

modi disquiſitione etiam de vetere teſtamento agi debet, non magis quid ille de hoc ſtatuerit, quidque de utriusque cenſuerit congruentia, praetermittendum eſt.

Deus autem de illius ſententia veteribus velut Noae, Abrahae, Jobo aliisque viris virtute inſignibus καθαρὰν εὑρίσκων αὐτῶν τὴν γνώμην καὶ τῆς ἄνευ μεσίτου διδασκαλίας ἀξίαν ſeſe revelaturus, cum his collocutus eſt ipſe. Sed quum ingrata Judaeorum natio vitiis praeceps iret, tum per litteras eam admoneri curavit et corrigi. Qua in re ſummus omnium rerum moderator eumdem ſeſe priſcis illis temporibus praebuit Judaeis, atque noſtri aevi Chriſtianis. Dei enim filius, apoſtolis nihil ſcripti relinquens, ipſis et piiſſimo cuique ab initio rerum Chriſtianarum τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριν conceſſit. Poſteaquam vero multi inter Chriſtianos vel agendo vel docendo a recta, quam illis ſummus omnium monſtraverat magiſter aberrarunt via [1]), rurſum ἐδέησεν τῆς ἀπὸ τῶν γραμμάτων διορθώσεως [2]). Uti igitur Judaeos vetere, ita benignus omnium mortalium pater nos novo edocuit teſtamento; itaque utrumque dogmata continet a deo revelata. Unde apparet Iſido-

---

1) Miſerum hunc eccleſiae Chriſtianae ſtatum etiam alibi tangit Iſidorus, velut lib. III. ep. 408. ubi haec extant: Ὅτι μὲν ἀκμαζούσης τῆς ἐκκλησίας, καὶ μήπω νενοσηκυίας, τὰ θεῖα περὶ αὐτὴν ἐχόρευε χαρίσματα, τοῦ ἁγίου πνεύματος δημαγωγοῦντος, καὶ τῶν προεστώτων ἕκαστον κινοῦντος, καὶ οὐρανὸν τὴν ἐκκλησίαν ποιοῦντος, πᾶσι δῆλόν ἐστιν. Ὅτι δὲ νοσησάσης καὶ στασιασάσης, ἀπέπτη πάντα ἐκεῖνα, καὶ ἀπεπήδησεν, οὐ τὰ χαρίσματα μόνον — ἀλλὰ καὶ βίος καὶ ἀρετὴ, καὶ τοῦτο πᾶσι δῆλον.

2) Fuſius hanc ſuam ſententiam explicat Iſidorus lib. III. ep. 106. Illa autem quam ſit inſulſa, quum aeque logica careat veritate atque hiſtorica, per ſe patet; neque, ut pluribus eam explicemus, neceſſe eſt.

Isidorum his libris divinam tribuisse originem et auctoritatem; eumque, quia quae deus revelavit inter se certare prorsus non possunt, docere debuisse: vetus novumque testamentum non discordare inter sese. De quibus paullo accuratius dicendum est; et primum quidem de concordia utriusque novique testamenti praestantia, deinde de auctoritate reliquisque agere placet sacrae scripturae affectionibus.

1. De concordia utriusque et praestantia novi testamenti.

Jesus Christus de Isidori sententia nulla nova proposuit dogmata [1]). Quare qui vetus testamentum attento animo perlustrant, omnia, quae novo continentur, in illo quoque praedicata esse invenient; itaque ut τὴν τῶν ἀμφοτέρων τῶν διαθηκῶν ἐνδιάθετον συμφωνίαν concedant necesse est. Caeterum, ut arbitratur Isidorus, Christus ipse declaravit, se novarum rerum non esse cupidum. Homini enim, ut sententiam exemplis quibusdam illustrem, cuius lepram emendavit Jesus, templum adire munusque lege indictum afferre iussit [2]) eo, uti Pelusiota noster censet, consilio, ut τῶν δύο διαθηκῶν ἡ ὁμόνοια ostendatur [3]). Eademque rati-

---

1) Lib. I. ep. 107.; quae sic incipit: *Καινότητα δογμάτων, ὦ φιλότης, οὐδεμίαν τῷ νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς ὑπεισήγαγεν.* Sic enim codicis Altaëmsis auctoritate scribendum censeo. Vulg. *ἐπεισήγαγεν.* — Cfr. lib. I. ep. 458. — *Οὐκ ἀπῳδά, οὐδ' ἀλλότρια τῆς τοῦ νόμου ἐντολῆς, ἡ εὐαγγελικὴ νομοθεσία παρέδωκε.*

2) Evang. Matth. VIII. 4. Marc. I. 44. Luc. V. 14. Falso citantur in margine editionis Parisiensis Joann. V., et Matth. XIII.

3) Lib. I. ep. 146. — *τούτου χάριν τὸ δῶρον προσενεγκεῖν ὁ λεπρὸς ἐκελεύετο, ὅπερ ὁ νόμος προσέταξεν, ἵνα δειχθῇ τῶν δύο διαθηκῶν ἡ ὁμόνοια.*

ratione ille Jesu Christi colloquio cum Pharisaeis de repudio et coniugio [1]) utitur, in quo hic Mosen non reprehendisse dicitur, sed excusasse et defendisse [2]). Quare invehitur quoque in Marcionem maximopere, quippe qui evangelium corrupisse dicatur Christi verbis: „Equidem huc non eo veni consilio ut legem Mosaicam abrogarem [3])“ temere in hunc modum mutatis: „Num me propterea in terram venisse creditis, ut legem ac prophetas adimplerem? veni ut everterem non ut explerem [4]).“ Eamdemque ob causam saepius declarat Isidorus, unum in utroque testamento praedicari deum [5]), unum eumdemque utriusque esse legislatorem [6]). — Quae etsi, uti ostendimus, aperte docuit

1) Evang. Matth. XIX. 1—15. Marc. X. 1—16.

2) Lib. III. ep. 76. p. 285. lit. C. lin. 5. — *ὁ γὰρ Χριστὸς δεῦρ' ἐπιφοιτήσας, ταύτης αὐτῷ προσενεχθείσης τῆς πεύσεως, οὐ μόνον οὐκ ἐμέμψατο τὸν Μωσέα, ἀλλὰ καὶ ὑπεραπελογήσατο* —

3) Evang. Matth. V. 17. — *Μὴ νομίσητε, ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι.*

4) Lib. I. ep. 371. — *ἀμείψαντες γὰρ τὴν τοῦ κυρίου φωνὴν, οὐκ ἦλθον, λέγοντος, καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας· ἐποίησαν, δοκεῖτε, ὅτι ἦλθον πληρῶσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας; ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλ' οὐ πληρῶσαι. ἐκ τούτων δὲ εἴσῃ, ὅπως ἔχθραν ταῖς δυσὶ διαθήκαις κατασκευάζουσι, ξένον εἶναι τοῦ νόμου τὸν Χριστὸν σχεδιάζοντες.* Bene enim scribitur in Codd. Vat. 649. et Alt. *σχεδιάζοντες* pro *σχεδιάσαντες*.

5) Id verbi causa declarat lib. I. ep. 146., cuius ultima verba haec sunt: — *ἵνα δειχθῇ* — *ὅτι ὁ νῦν τὴν ἴασιν ἐργασάμενος, αὐτός ἐστιν ὁ καὶ τὸν νόμον ἐνθέμενος.* — Codd. Vat. 649. Alt. et Bav. *αὐτός ἐστι καὶ τὸν νόμον ὁ θέμενος.* — Cfr. lib. I. ep. 494. — *ἵνα εἷς θεὸς* — quae Rittershusii coniectura auctoritate Codd. Vat. 649. et Alt. recipienda est — *ἐν ἀμφοτέραις ταῖς διαθήκαις γνωσθῇ.* —

6) Lib. II. ep. 133. p. 184. lit. B. lin. 6. — *ὁ οὕτω καὶ παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης εἷς νομοθέτης,* —

cuit ille, tamen ingens etiam inter utrumque testamentum intercedere discrimen [1]), atque evangelium lege multo praestantius esse [2]), varias ob caussas contendit saepenumero.

Primum enim, quum lex rudioribus data sit [3]), et legislator pro insigni sua sapientia horum debilitati sese accommodaverit [4]) docet: deum quae in vetere testamento extarent leges eo tulisse consilio, ut mortalium animos ad altiora Jesu Christi et apostolorum praecepta praepararet [5]). Moses igitur eos tantum, qui peccata perpetrarunt, puniendos esse decrevit; Christus vero peccandi adeo lubidinem et cupiditatem prohibendam censuit [6]); itaque ille agendi, hic etiam cogitandi regulam dedit [7]). Quam suam sententiam exemplis

---

1) Lib. I. ep. 494. — εἰ — sic scribe auct. Codd. Vat. 649. et Alt. καὶ πολὺ τῆς δευτέρας τὸ πρὸς τὴν προτέραν διάφορον.

2) Lib. III. ep. 53. Πολλὴ τοῦ εὐαγγελίου πρὸς τὸν νόμον ἡ ὑπεροχή. — cfr. Lib. III. ep. 335.

3) Lib. IV. ep. 203. ubi Judaeos appellat ἀπαιδεύτους, καὶ πρὸς τὰ λίαν σαφῆ ἀπαιδευτοῦντας. Cod. Vat. 650. ἀναισχυντοῦντας.

4) Lib. II. ep. 133. p. 184. lit. B. lin. 9. — εἷς νομοθέτης ὁ σοφῶς καὶ προσφόρως καὶ καταλλήλως τοῖς καιροῖς νομοθετήσας.

5) Lib. IV. ep. 134. Τὰ νομικὰ καὶ προφητικὰ μαθήματα προπαιδεύματά εἰσι — Cod. Vat. 650. ἐστι — τῆς νέας καὶ εὐαγγελικῆς φιλοσοφίας.

6) Lib. I. ep. 458. — τοῦ μὲν γὰρ (νόμου) τὴν ἔκβασιν καὶ τὴν πρᾶξιν τῆς ἁμαρτίας παιδεύοντος, αὕτη (εὐαγγελικὴ νομοθεσία) τὴν ἀρχὴν τοῦ κακοῦ, τὴν ἐπιθυμίαν, ἐκώλυσεν.

7) Lib. II. ep. 243. Δύο γενικῶν κακιῶν οὐσῶν, τῆς τε νοουμένης, τῆς τε δρωμένης· ἡ μὲν διὰ τῶν ἔργων, πάλαι διὰ τοῦ νόμου ἐκολάσθη· ἡ δὲ νοουμένη, διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἀνεστάλη. οὐ τὸ ἔργον μετὰ τὴν πρᾶξιν τιμωρουμένου, ἀλλ' ὅπως μηδ' ἀρχὴν λάβοι τὸ κακὸν προμηθουμένου. τότε μὲν γὰρ τῇ χειρὶ νῦν

emplis illuftrare folet Ifidorus, in eamque fpectat quod legem Mofaicam *τὸν σαρκικὸν νόμον*, Chrifti vero doctrinam *τὸν νόμον τοῦ πνεύματος* appellat [1]).

Alteram vero caufam cur novum teftamentum veteri praeferendum fit, in eo ponendam effe cenfet Ifidorus, quod dogmata, quae Mofes et prophetae typis [2]) et fymbolis [3]) obfcure tradiderunt, in illo pla-

νῦν δὲ τῇ ψυχῇ ἐνομοθετήθη. — lib. III. ep. 254. *Χριστὸς — οὐ τὴν πρᾶξιν μόνον*, (Cod. Bav. *μόνην*), *ἀλλὰ καὶ τὴν ἔννοιαν προαναστέλλων*, — et poft paullo: *ὁ μὲν γὰρ τῇ ψυχῇ, ὁ δὲ τῇ χειρὶ νομοθετεῖ, καὶ διὰ τὸ* — Cod. Bav. *τοῦ* — *μὴ συγχωρῆσαι φῦναι τὴν ῥίζαν, καὶ τοὺς κλάδους προαναστέλλει.* — lib. IV. ep. 134., in qua de praeceptis a Mofe datis Chriftique doctrina in hunc loquitur modum: *τὰ μὲν γὰρ τῇ χειρὶ* — Cod. Vat. 650. *σαρκὶ* — *ἡ δὲ τῇ ψυχῇ νομοθετεῖ. καὶ τὰ μὲν τὴν πρᾶξιν ἡ δὲ τὴν ἔννοιαν εὐθύνει* — Cod. id. *ἰθύνει* — *καὶ οἰακίζει. τὰ μὲν γὰρ γραμματιστῇ, ἡ δὲ* — fic cum eod. Cod. fcribendum cenfeo, pro *τὰ δὲ* — *ἄκρως φιλοσόφῳ ἔοικεν.* — lib. IV. ep. 209., quae fic incipit: *Εἷς μὲν ἐστιν ἀμφοτέρων τῶν διαθηκῶν ὁ νομοθέτης· ἀλλ' ὁ μὲν νόμος, δυσηνίοις οὖσι τοῖς Ἰουδαίοις, τὰς πράξεις ἀπηγόρευε μόνον· τὸ δὲ εὐαγγέλιον, ἅτε φιλοσόφοις δογματίζων, καὶ τὰς ἐννοίας, ἀφ' ὧν αἱ πράξεις φύουσιν. ὥσπερ πηγὰς τῶν κακῶν προαναστέλλει, οὐ γενόμενα μόνον τὰ ἁμαρτήματα κολάζον ἀκριβῶς, ἀλλὰ μηδὲ γενέσθαι, κωλύον ἀσφαλῶς.*

1) Lib. I. ep. 106. — *ἐκ τοῦ δεῦρο πνεῦμα* — Codd. Vat. 649. et Alt. *πνεύματι*, Cod. Bav. *πνεύματος* — *μόνον ἐξιλάσκεσθαι βούλομαι· ὁ σαρκικὸς πεπλήρωται νόμος, ὁ τοῦ πνεύματος κρατείτω, καὶ τῆς σωτηρίας ἀρχέτω.* Qua ratione priora quae adfcripfimus verba explicari poffint, equidem non video. Recipienda forfitan fit, quam fuppeditant Codd. Vat. et Alt. fcripturam; ftatuendumque ab Ifidoro vocem *ἐξιλάσκεσθαι* paffive effe ufurpatum.

2) Lib. I. ep. 494. *ἡ μὲν γὰρ (παλ. διαθ.) τυπικοῖς ἐχρῆτο προστάγμασιν, ἡ δὲ (καιν. διαθ.) τοῖς ἀληθέσιν ἔλαμψε πράγμασί τε καὶ δόγμασι.*

3) Lib. IV. ep. 157. p. 501. lit. C. lin. 8. — *μάθε παρ' αὐτοῦ νομοθετήσαντος, Μωσέως φημὶ, τοῦ διὰ σκιῶν καὶ συμβόλων τὴν ἀλήθειαν ὑπογράψαντος.*

plane et diſtincte ſint expoſita; quodque „veritas in lege occulta evangelio declarata ſit“[1]).

Tertia denique, quae ad hanc ſuam ſententiam commovit Peluſiotam, cauſa omnium eſt graviſſima. Optume enim notavit ille legem Moſaicam ſolis Judaeis datam, Chriſti vero atque apoſtolorum doctrinam ad omnes pertinere mortales[2]).

2. De ſcripturae ſacrae affectionibus eiusque lectione.

Antequam quid Iſidorus de variis ſacrae ſcripturae affectionibus — auctoritate, veritate, ſufficientia, perſpicuitate et efficacia, — quidque de eiusdem cenſuerit lectione, a nobis exponetur paullo accuratius, effatis eiusdem compluribus eum divinam et veteris et novi teſtamenti libris tribuiſſe originem placet oſtendere. Quod ſi probarimus quid de auctoritate bibliorum et veritate ſtatuerit, ſponte ſua apparebit.

Omnes, ut Iſidorus exiſtimat, ſcripturae ſacrae auctores divino gaviſi ſunt auxilio; quod et ex epithetis

1) Lib. I. ep. 401. — ὢν εἰς ὑπάρχεις — quod Billius margini adſcripſit, quodque, quum etiam in Codd. Vat. 649. et Alt. et Bav. extet, vulg. ὑπάρχει praefero — αὐτὸς, ὁ τὴν ἐν τῷ νόμῳ κρυπτομένην, καὶ νῦν δεδηλωμένην ἀλήθειαν μὴ γνούς.

2) Lib. III. ep. 53. — ὁ μὲν γὰρ νόμος εἰς τοὺς ὁμοφύλους μόνους συγκλείει τὴν φιλανθρωπίαν· τὸ δὲ εὐαγγέλιον καὶ εἰς τοὺς ἀλλοφύλους ἐπεκτείνει. Cod. Bav. ab hac paullulum recedens ſcriptura exhibet: ὁ μὲν γὰρ νόμος τοὺς ὁμοφύλους μόνους συγκαλεῖ εἰς τὴν φιλανθρωπίαν ſqq. — Cfr. quae ſequuntur paullo poſt: καὶ ὁ μὲν τοὺς φίλους ἀγαπᾷν παρακελεύεται· τὸ δὲ καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾷν προτρέπει, ἐκεῖνος μὲν γὰρ ὡς παιδίοις νομοθετεῖ· τοῦτο δὲ ὡς φιλοσόφοις δόγματα ὑπερφυῆ ὑποτίθεται.

tis, quibus biblia ille ornare solet [1]), et ex eo rite colligas, quod in veteris testamenti libris vaticinia extare opinatur, atque supremi numinis sapientiam summo opere propterea admirandam censet, quod deus rem aliquam futuram praesignificaturus non simpliciter profuderit vaticinium, sed praesentibus futurarum cognitionem ita miscuerit, ut inde non solum posteri, verum etiam illius temporis auditores magnam percipere potuissent utilitatem fructumque [2]). Eo autem accedit, quod deum per Mosen [3]) caeterosque prophetas [4]), velut per Ezechielem [5]), divinumque spiritum in Psalmis locutum esse [6]), plane declarat.

Neque alia ratione de novi testamenti loquitur scriptoribus. Ex horum enim narrationibus Jesu Christo omnia illa accidisse, quae de eo olim praedicaverint Moses et prophetae [7]), intelligi, et apostolos sanctum, quem illis Jesus promiserat, spiritum revera accepisse, et e servatoris veracitate, et e miraculis, quae ipsi ediderint, concludi posse in epistola ad Ar-

1) Isidorus vetus novumque testamentum appellare solet τὰ θεῖα χρήσματα — oracula divina; et evangelii praeconium κήρυγμα θεῖον καὶ ὑπερφυές, sacramque scripturam θείαν, θείαν καὶ οὐράνιον etc. Cfr. lib. IV. ep. 30. ep. 67.

2) Lib. IV. ep. 203.

3) Lib. III. ep. 76. — Μωσέως σοφίαν, ἣν ἔλαβε παρὰ τοῦ θεοῦ —

4) Lib. IV. ep. 205. p. 551. lit. D. lin. 3. 4. διὰ τί ἐν τῇ παλαιᾷ διὰ Μωσέως καὶ τῶν ἄλλων προφήτων λαλήσας ὁ θεός. — Cfr. lib. I. ep. 115. — ὁ προφήτης φησὶν, ἢ μᾶλλον δι' ἐκείνου θεός.

5) Lib. III. ep. 231. Τίνος ἕνεκεν, ἔφης, εἶπεν ἡ τῆς ἡμερότητος πηγὴ διὰ τοῦ Ἰεζεκιὴλ περὶ τῶν Ἰουδαίων κ. τ. λ. —

6) Lib. I. ep. 416. — φησὶν τὸ θεῖον πνεῦμα ἐν ψαλμοῖς.

7) Lib. I. ep. 107. — ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς — τοῖς πάλαι περὶ αὐτοῦ προφανθεῖσι τὸ πέρας ἐπέθηκε.

Archiam [1]), in qua contra Montanum agit Iſidorus, arbitratur. — In quo tamen, ſic argumentari poſſit quispiam, ſibi non videtur conſtare. Etenim in litteris ad Arſenuphium lectorem datis [2]) *τὰ μὲν*, inquit, *σημεῖα καὶ ὑπόνοιαν δύναται δέξασθαι πονηρὰν*, quaſi illorum auctor non deus fuerit, ſed daemon ſive diabolus. Quae coniungi inter ſe nullo modo poſſunt. Nam ſi aut deus aut diabolus miraculorum auctor habetur, e miraculis, quae apoſtoli fecerunt, eos a ſpiritu ſancto ſive potius deo agitatos eſſe, concludi nequit. — Sed videat ſtrenuus ille iudex ne omnino fallatur. Peluſiota enim quum edidiſſe apoſtolos miracula, illisque hanc vim a deo tributam eſſe perſuaſum ſibi habeat, ubi

---

1) Lib. I. ep. 500. *Τὸ θεῖον καὶ προσκυνούμενον πνεῦμα τῇ* — quod e Cod. Bav. inſerendum eſt — *δεκάτῃ τῆς ἀναλήψεως* — *ἡμέρᾳ ἐπὶ τοὺς ἱεροὺς μαθητὰς κατεφοίτησεν, ὡς ὁ κύριος ἐπηγγείλατο. — καὶ Λουκᾶς ἔγραψε πληρωθὲν ὁ θεσπέσιος, ὅπερ πολλοῖς ὕστερον χρόνοις ὁ δυσσεβὴς μὴ* — quod auctoritate Codd. Bav. Vat. 649. et Alt. eiiciendum eſt — *γεγενῆσθαι Μοντανὸς διεψεύσατο, καὶ τὸν κύριον διαβάλλων οὐκ ἀληθεύοντα — ποίῳ δὲ* — falſo additur a Codd. Bav. Vat. 649. Alt. *καὶ — πνεύματι ἐνήργουν τὰ θαύματα, ἢ τὰ ἔθνη ἐπαίδευον τὴν εὐσέβειαν.*

2) Lib. IV. ep. 80. Iſidorus illa, quae ſupra attulimus, verba ſcripſit ſententiam ſuam de vi, quam miracula apoſtolorum eorumque mores in mortalium animos exercuerint, explicaturus. Sequuntur autem illico haec: *βίος δὲ ὀρθὸς καὶ αὐτοῦ τοῦ διαβόλου ἐμφράττει τὸ στόμα. μὴ τοίνυν ἐκ τῶν σημείων μόνον καμιζέσθωσαν* — Cod. Vat. 650. *νομιζέτωσαν — κεκρατηκέναι τὸ κήρυγμα, οἱ μηδεμίαν βίου ὀρθοῦ βουλόμενοι ποιεῖσθαι πρόνοιαν. συνέπραττε γὰρ τοῖς γινομένοις καὶ λεγομένοις καὶ ὁ τῶν κηρυττόντων βίος, μηδεμίαν μηδενὶ* — quod e Cod. eod. addendum eſt — *λαβὴν διδούς.* — Uti in his ad Arſenuphium litteris Iſidorus optumos apoſtolorum mores pluris aeſtumandos eſſe cenſet, quam miracula ab illis exhibita, ita in epiſtola ad Iſchyrionem data hanc ſententiam plane declarat. Cfr. lib. II. ep. 56.

ubi cum Montani asseclis, qui si non idem, at certe non contrarium docuerunt, certandum fuit, hos optume quaestione illa potuit urgere: *ποίῳ δὲ πνεύματι ἐνήργουν οἱ ἀπόστολοι τὰ θαύματα.* Ubi vero rem habuit cum hominibus *μηδεμίαν βίου ὀρθοῦ βουλομένοις ποιεῖσθαι πρόνοιαν*, nil melius agere potuit, quam probare non miracula sola [1]), verum apostolorum vitam integram, eorumque optumos mores effecisse, ut Christi doctrina late propagata esset inter mortales, et quam celerrime. Neque tamen necesse fuit, ut huius sententiae causa apostolos dei spiritu agitatos esse et adintos, negaret. Quare illos divino gavisos esse auxilio [2]) Joannemque spiritu sancto impulsum evangelium conscripsisse suum [3]) docens, mihi quidem a se ipse non videtur dissentire. Idem vero de Paulo tradens [4]), divinus, inquit, ille vir, etsi spiritualibus donis ornatus,

---

1) Lib. I. ep. 145. Nempe his in litteris Isidorus causam, cur deus hominibus quibusdam vim miracula perpetrandi concesserit, exponit in hunc modum: — *ὅτι διὰ τὴν δόξαν οἰκείου ὀνόματος ἐπλήρου τὰς θεοσημείας ὁ κύριος, καὶ τῶν δαιμόνων κωλύων ἐπιβουλὰς, καὶ ὁδὸν τῷ εὐαγγελίῳ ὁμαλίζων ἀπρόσκοπον.*

2) Lib. II. ep. 54. *Ὥσπερ οἱ ἀπόστολοι ἀνδρείᾳ καὶ μεγαλοψυχίᾳ φραξάμενοι, καὶ τῇ θείᾳ συμμαχίᾳ θωρακισθέντες,* — lib. III. ep. 345. — *οἱ ἀπόστολοι τῆς θείας ἐμπεπλησμένοι σοφίας.* —

3) Lib. III. ep. 402. *Ὁ θεολόγος καὶ θεοφιλὴς Ἰωάννης, ὁ τῆς βροντῆς ὄντως υἱὸς, θεοφράστῳ γλώττῃ, ὑπὸ ἁγίου γὰρ πνεύματος ἐκινεῖτο, τὴν τοῦ θείου λόγου λόγον* — quod auctoritate Codd. Bav. et Vat. 650. eiiciendum est —; *ὑπόστασίν τε καὶ ἰδιότητα — ἀνεκήρυξε.*

4) Lib. IV. ep. 88. *Καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, καίτοι πνευματικοῖς κομῶν χαρίσμασι, τῆς ἀναγνώσεως οὐ μικρὰν ἐποιεῖτο σπουδήν. διὸ καὶ τῷ θρέμματι αὐτοῦ τῷ περιβλέπτῳ ἔγραφε· πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει. δεινὸν γὰρ μάλιστα* — quod e. Cod. Vat. 650. inferendum — *τῷ γευσαμένῳ τῆς θείας σοφίας ἐστερῆσθαι ταύτης κ. τ. λ.*

tus fuit, tamen lectioni operam dedit, atque Timotheum, ne multarum rerum memoria deleretur, ut fuum fequeretur exemplum, admonuit. Inde fimul confequitur Ifidorum infpirationi non tantum tribuiffe, quantum permulti pofterioris aevi patres et theologi. Quod ex eo quoque apparet, quod ille apoftolorum de Chrifto narrationibus non folum infpirationis caufa, verum etiam propterea fidem habendam effe cenfet, quia quae audiverunt illi et viderunt tradidere nobis, neque, uti ex illorum fcribendi genere apparet, falfa pro veris fcripfere [1]). — Quoniam igitur apoftoli verum tradere et potuerunt et voluerunt; quoniam infpirati fuere, eorum fcriptis fummam ineffe putat Ifidorus veritatem, divinamque illis tribuit auctoritatem. Licet igitur nemini contra apoftoli effatum aliquid proferre [2]) atque myfteria, quae bibliis continentur, aggredi nefas eft [3]). Qui enim, inquit, oraculis divinis fapientiores effe volunt, docentque quid ipfis placet, ii non folum feipfos verum et alios inani fpe fallunt [4]). His

---

1) Lib. I. ep. 54. Pluribus Jefu Chrifti miraculis ab initio huius epiftolae commemoratis, *ταύτας*, inquit, *ἡμῖν τὰς θεοσημείας οἱ αὐτόπται αὐτῶν παρέδωκαν, τοσαῦτον κολακείας καὶ χάριτος ἄμοιρον τὴν μαρτυρίαν τηρήσαντες, ὡς καὶ τὰ συμβάντα αὐτῷ ἐπονείδιστα γράψαι, διωγμούς, ὕβρεις κ. τ. λ.*

2) Lib. II. ep. 249. *Τοῖς θείοις χρησμοῖς, οὔτ' ἀντιβλέπειν χρή, οὔτ' ἀντιφθέγγεσθαι.*

3) Lib. I. ep. 24. — *καὶ μὴ κατατολμᾷν ἁπλῶς τῶν ἀψαύστων καὶ ἀνεφίκτων μυστηρίων.* —

4) Lib. V. ep. 376. — *σοφώτεροι γὰρ εἶναι βουλόμενοι τῶν λογίων, καὶ τὰ δοκοῦντα ἑαυτοῖς δογματίζοντες, οὐ μόνον ἑαυτούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρὸς αὐτοὺς ὥσπερ εἰς λιμένας καταφεύγοντας, σφάλλουσι τῆς ἐλπίδος, εἰς πέλαγος αὐτοὺς ζητημάτων ἐξακοντίζοντες.* — Vox autem *λόγιον* a fcriptoribus ecclefiafticis de oraculis divinis i. e. de fcriptura facra ufurpari, notiffimum eft,

His, quae haetenus dicta sunt, quid Isidorus de scripturae sacrae inspiratione, quaeque cum hac quam aptissime cohaerent, veritate et auctoritate, censuerit, satis declaratum arbitror. Quare restat tantum, ut de illius sufficientia, perspicuitate et lectione agamus. De efficacia enim, quum haec doctrinae sit, non scripturae, rectius dicetur, ubi Isidori de mediis, quae vocant, gratiae exponitur sententia.

Quod vero ad scripturae sufficientiam attinet, unum tantum Isidori dictum nobis eiusdem epistolas attento perlegentibus animo huc spectare videbatur; idque extat in litteris ad Eulogium datis, in quibus Origenis de animarum lapsu sententia duas maxime ob caussas reiicienda dicitur, quarum prima est, quod dogma istud neque in prophetarum, neque in apostolorum scriptis perspicue sit propositum [1]). Unde tamen de mea quidem sententia non consequitur, Isidorum omnia ea, quae religionem spectent, sacra scriptura contineri credidisse. Statuit enim alios quoque, de quibus deinceps agendum est, religionis Christianae fontes, quos, qui strenue bibliorum docent sufficientiam, reiiciant necesse est. Sed Pelusiota, qui vetus novumque testamentum fontem doctrinae Christianae primarium habuit, iam eo offensus, quod illa gravissima Origenis sententia a nullo sacro scriptore plane sit prolata, illam, quum alia quoque, philosophica videlicet, accedant argumenta, falsam esse declarat.

Uti

---

1) Lib. IV. ep. 163. Τὸν περὶ τῆς ἐκπτώσεως — Cod. Vat. addit τῶν ψυχῶν, — λόγον, ἀληθῆ μὲν ὡς οἶμαι, οὐκ ὄντα, πιθανὸν δὲ δοκοῦντα, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, δύο δὲ μάλιστα, — quod ex cod. Cod. addendum est — κατά γε τὸν ἡμέτερον λογισμὸν, ἀνατρέπειν δοκεῖ. ἓν μὲν, τὸ μὴ σαφῶς κατηγορῆσθαι ἐν ταῖς γραφαῖς· δεύτερον δὲ κ. τ. λ.

Uti vero Isidorus scripturae non docuit sufficientiam, ita et illius perspicuitatem, quum ipse complura prophetarum et apostolorum dicta satis obscura esse haberet cognitum, nullo modo potuit praecipere, neque praecepit. Nam etsi divina, quae mortalium animos excedunt, dogmata et praecepta humano more humanisque exemplis ab apostolis sapienter illustrata esse [1]; etsi biblia res et placita, quibus homines plebeii et indocti, mulieres, pueri atque puellae et edoceri possunt et oblectari, continere [2], libere profitetur; tamen iisdem scriptis arcani quoque de eius sententia insunt *λόγοι*, quibus doctissimus quisque ita vexatur, ut sapientiae, quam consequi et percipere nequeat, sibi cedendum esse confiteri debeat [3]. Atque hoc magnae et singularis sapientiae opus esse censet. Nam si omnia, inquit, in bibliis fuissent clara ac manifesta, nos remota inquisitione prudentia certe apostolo-

---

1) Lib. II. ep. 3. — *τὰ θεῖα καὶ ὑπερφυῆ παιδεύματα, λόγοις καὶ παραδείγμασι σωματικοῖς ἐκέρασεν. οὐ γὰρ οἷόν τε ἦν ἡμᾶς ἄλλως νοῆσαι.* lib. II. ep. 5. p. 129. lit. B. lin. 9. — *τὴν θείαν σοφίαν εὐτελέσι λόγοις καὶ παραδείγμασι κραθεῖσαν,* —

2) Lib. II. ep. 5. p. 129. lit. B. lin. 10. — *εἰ γὰρ πρὸς τὴν αὐτοῦ ἀξίαν μόνον προσέσχεν ὁ θεὸς, καὶ μὴ πρὸς τὴν ὠφέλειαν τῶν ἐντευξομένων, οὐρανίοις ἂν καὶ θείοις λόγοις τε καὶ παραδείγμασιν ἐχρήσατο. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἀνθρώποις ἐνομοθέτει ἀσθενέσι τυγχάνουσι, καὶ ἀνθρωπίνων δεομένοις λόγων· οὔτω γὰρ ῥᾳδίως τὰ ὑπὲρ αὐτοὺς νοῆσαι ἠδύνατο.· ἰδιωτικαῖς λέξεσιν ἐκέρασε τὰ θεῖα μαθήματα, ἵνα καὶ γυνὴ, καὶ παῖς, καὶ ἁπάντων ἀνθρώπων ἀμαθέστατος κερδάνῃ τι καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀκροάσεως.*

3) Ep. ead. lin. 1. lit. D. — *ἐν τοσαύτῃ γὰρ σαφηνείᾳ οὕτως ἀπόῤῥητοι λόγοι καθάπερ θησαυροί τινες ἐνοικοῦσιν, ὡς καὶ τοὺς σοφωτάτους καὶ ἐλλογιμωτάτους τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ βάθος τῶν νοημάτων ἰλιγγιᾷν, καὶ παραχωρεῖν πολλάκις τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς σοφίας.*

stolorum et prophetarum dicta interpretantes, non usi essemus; si vero omnia fuissent obscura, sic quoque, quum nullus esset inventioni locus, excidissemus cognitione. Sunt igitur in bibliis clara obscuris sapienter mixta; ita ut ex iis quae manifesta sunt et perspicua etiam ea quae abdita habentur et caliginosa comprehendantur quodammodo [1]). Eodem fere modo de his rebus iudicavit Doederlinius, qui me quidem, inquit, si aperta statim omnia et evidentia cernerem in litteris sacris, si nullo loco haererem, ipsa perspicuitate offendi posse ingenue profiteor. Nam non minus taedium affert liber, in quo omnis exercendi ingenii materia, per dicta in vulgus nota et plebi apta praeciditur, quam opuscula repudiantur, quae per dictionem tenebris involutam horrore percellunt. Omnium autem utilissima et sapientissima semper habita fuere scripta, quae gravioribus leviora permiscent, et hoc temperamento lectorum plurimorum studiis satis faciunt [2]).

Ex his autem, quae de librorum sacrorum perspicuitate dicta sunt, satis videtur apparere, Pelusiotam credidisse, biblia non solum ab episcopis, diaconis, monachis aliisque populi praeceptoribus, verum ab omnibus, qui Christi doctrinam receperint, attente et diligenter esse lectitanda. Quare uti illius lectio-

1) Lib. IV. ep. 82. — *Σοφὸν ἔγωγε καὶ τοῦτ᾽ εἶναι ἡγοῦμαι, ὃ σὺ φῂς παράλογον. εἰ μὲν γὰρ πάντα ἦν δῆλα, ποῦ τῇ συνέσει ἐχρησάμεθα, μὴ οὔσης ζητήσεως; εἰ δὲ πάντα ἄδηλα, καὶ οὕτως ἀναπεπτώκειμεν ἂν, μὴ οὔσης εὑρέσεως. νῦν δὲ διὰ τῶν δήλων, καὶ τὰ ἄδηλα τρόπον τινὰ καταλαμβάνεται. εἰ δὲ διαφύγοι, καὶ οὕτως ἡμᾶς ὠφελεῖ, τὸ φύσημα ἡμῶν καταστέλλοντα.*

2) Institutio Theologi Christiani. P. I. Proleg. Cap. III. Sect. II. §. 49. Tom. I. p. 177.

ctionem Paulo presbytero [1]), Heroni ſcholaſtico [2]), Timotheo lectori [3]) aliisque, qui rerum humanarum divinarumque aliquam certe aſſecuti erant ſcientiam, ita illam non ſolum omnibus aliquo vitio laborantibus [4]), ſed omnibus mortalibus [5]) ideo commendandam eſſe cenſet, ut pravi illorum mores emendentur. Quod quum ſuo tempore neglectum ſit, Chriſtianae religionis ſtatum ſummopere depravatum eſſe, moeret Peluſiota in litteris ad Leontium epiſcopum datis [6]). Quod enim, inquit, lectio ſacrarum litterarum deſtructa eſt et neglecta, quodque unusquisque ſuos affectus divinis praefert oraculis, ea res tantarum cauſa eſt calamitatum.

Neque tamen Iſidorus biblia unicum, ex quo religionis haurienda eſſet cognitio, fontem habebat, ſed illam et aliunde, uti iam ante occaſione data a nobis dictum eſt, repetendam eſſe ſtatuit.

Tra-

---

1) Lib. II. ep. 73. *Τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἱερῶν γραφῶν, ἐφόδιον ἡγοῦ τῆς σωτηρίας,* —

2) Lib. IV. ep. 208. *Μὴ καταφρόνει, ὦ φίλος, τῆς μελισταγοῦς ἀκροάσεως τῶν θείων γραφῶν.*

3) Lib. II. ep. 3. p. 127. lit. D. lin. 3. *τοῖς δὲ θείοις χρησμοῖς διὰ βίου δίδου σαυτόν.*

4) Lib. V. ep. 38. — *παραίνει τοίνυν ἐκείνοις περὶ ὧν καὶ γέγραφας, ἔχεσθαι τῆς τῶν γραφῶν ἀναγνώσεως.*

5) Variis atque diverſis, quibus mortales laborent, vitiis diligenter enumeratis pergit Iſidorus in epiſtola ad Nemeſium lib. II. ep. 135. hisce verbis: — *εἰ δὲ φαίης, τί οὖν ποιητέον; φήσαιμι, ὅτι τὸ κάτοπτρον τὸ πνευματικὸν συνεχῶς μεταχειριστέον· φημὶ τὰς θείας γραφὰς, ἐν αἷς — Β.ιδὴ — καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἐστὶν ἡ ἱστορία, καὶ οἱ παρὰ τοῦ θεοῦ τεθέντες σωτηριώδεις νόμοι.*

6) Lib. IV. ep. 133. *Τὸ τὴν ἀνάγνωσιν κατεῤῥυθμίσθαι* — Vat. 649. *κατεῤῥαθυμεῖσθαι — τῶν θείων γραφῶν, καὶ τὸ ἕκαστον τὰ οἰκεῖα πάθη τῶν θείων προκρίνειν χρησμῶν, τῶν τοσούτων τραγῳδιῶν αἴτιον γέγονε.*

Traditionem enim, etsi hanc uno tantum commemoravit loco [1]), non reiiciendam arbitratus est; neque rationis usum atque librorum, quos Graecorum conscripserunt philosophi, studium omnino spernendum duxit. Sed quum plura de hac re, ubi, quo modo Isidorus contra ethnicos religionem Christianam defenderit, a nobis accuratius exponetur, dicenda sint, nunc ne verbum addendum est. Id vero non praetermittemus silentio, quod Pelusiota decretis conciliorum divinam tribuerit [2]) auctoritatem, quodque etiam ex his doctrinae Christianae cognitionem repeti posse opinatus sit.

§. 2.

Isidori sententia de deo.

1. De existentia unius dei.

Etsi Isidorus inter epistolas, quas nos habemus superstites, nullam dedita opera ita conscripsit, ut unius dei existentiam probaret, tamen occasione data ex rerum creatarum magnitudine et ordine creatorem mundi atque gubernatorem, nempe deum, esse demonstrare conatus est. Ita Lampetio diacono quaerenti ex eo, quid illud, quod de coelestibus luminaribus *ἃ ἀπένειμε κύριος ὁ θεός σου πᾶσι τοῖς ἔθνεσι* in Deuteronomio dictum sit, significet, rescribit: deum illa omnibus mortalibus ad institutionem cognitionemque tribuisse, ut ex rerum creatarum magnitudine creator, qui ocu-

1) Lib. I. ep. 51. — *ἅμα δέ τις τούτῳ καὶ ἀπόῤῥητος* — Codd. V. A. *τάχα* — *συμπέπλεκται* — B. *συμπλέκεται* — *λόγος, παρὰ γερόντων εἰς ἡμᾶς σοφῶν διαφοιτήσας.*

2) Lib. IV. ep. 99. — *καὶ τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, τῇ συγκροτηθείσῃ κατὰ Νικαίαν, ἀκολουθεῖν, μήτε προστιθέντας, μήτε ἀφαιροῦντας. ἐκείνη γὰρ θεόθεν ἐμπνευσθεῖσα, τἀληθὲς ἐδογμάτισεν.*

oculis cerni nequeat, conspiciatur[1]). Eodemque argumento, quod vulgo physico-theologicum usurpatur in litteris ad Joannem diaconum datis[2]) Graecorum philosophos stellas errantes non a deo factas, sed omnem caussam antecedere contendentes, studuit refellere. Quibuscum conferri potest epistola ad Olympiodorum scripta [3]), quae his verbis continetur: „Ubicunque ordo aliquis est, ibi ordinis auctor et princeps assit necesse est; ubicunque equitatus, ibi equitum requiritur praefectus; ubi navis, ibi gubernator et artifex; ubi musica instrumenta, ibi et musicus est manifestus. Oportet igitur in mundi quoque opificio illum invisibilem ejus creatorem contemplari.“ Quem colligendi modum adhibet etiam in litteris ad Didymum presbyterum datis [4]), in quibus haec extant: — „neque enim sine architecto domus aedificatur, neque sine fabro compingitur navis, neque organum sine musico constituitur.“

Vix vero necesse est, ut afferatur Isidori dictum, quo hunc unum credidisse deum probetur; attamen,

 ne

1) Lib. III. ep. 391. — ἀπένειμε πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς παίδευσιν, πρὸς γνῶσιν, ἵν' ἐκ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς καλλονῆς τῶν κτισμάτων ὁ γενεσιουργὸς, ἀόρατος ὢν, θεωρῆται.

2) Lib. IV. ep. 58. p. 444. lit. B. lin. 5. — εἰ μὲν γὰρ — ἀγενήτους καὶ αἰτίας κρείττους εἶναι φαῖεν Ἕλληνες, μάλιστα μὲν ἐκ τῆς ἐμμελείας αὐτῶν, καὶ τῆς εὐταξίας ἐλεγχθήσονται. ἡ γὰρ τάξις τὸν ταξίαρχον κηρύττει.

3) Lib. IV. ep. 186. Ὅπου τάξις, ἐκεῖ ἀναγκαῖος ταξίαρχος· καὶ ὅπου ἱππικὸν τεταγμένον, ἐκεῖ ἵππαρχος· καὶ ὅπου ἡ ναῦς δῆλος ὁ τεχνίτης· καὶ ἐνθὰ μουσικὰ ὄργανα, δῆλος δὲ ὁ ἁρμονικός. οὐκοῦν χρὴ καὶ ἐπὶ — Cod. Vat. 650. ἀπὸ — τοῦ κόσμου τὸν ἀόρατον καθορᾶν λογισμοῖς οὐκ ὀφθαλμοῖς, νῷ οὐ βλέμματι.

4) Lib. V. ep. 28. p. 562. lit. D. lin. 6. — οὐδὲ γὰρ ἄνευ ἀρχιτέκτονος οἰκία οἰκοδομεῖται, οὔτε ἄνευ ναυπηγοῦ ναῦς, οὐδὲ ἄνευ ἁρμονικοῦ μουσικὸν συσταίη ὄργανον.

ne quid a nobis praetermissum videatur, eiusdem verba: *μία γάρ ἐστιν ἡ θεότης*, ex epistola ad Herminum comitem deprompta [1]), protulisse satis erit. Qui enim plura huius rei testimonia desiderat, legat quae deinceps exscripsimus Isidori de deo triuno dicta, inter quae plura huc spectantia haud dubie inveniet.

2. De natura et attributis numinis divini.

Neque necesse est, ut Isidorus existimat, nec possibile, ut dei essentia sive natura a mortalibus exploretur. [2]). Credendum enim est esse deum, non, quid sit, curiose investigandum. Quare praetermissa de ipsius natura disputatione, quippe quae humani ingenii vires longe superet, nos ita comparemus, ut de vita moribusque nostris possimus reddere rationem. Ornati igitur simus fortitudine, temperantia, iustitia aliisque virtutibus. Quas si omnes adepti erimus, sperare nobis licet quodammodo id, quod hominum excedit captum, comprehendere, quod omnem superat dignitatem consequi, atque communionem cum deo inire arctiorem, cui nulla aptior est sedes et accommodatior, quam casta et candida hominis anima. Quocirca ipse inhabitabo, inquit, in eis et inambulabo [3]).

Est

1) Lib. I. ep. 247.

2) Lib. II. ep. 299. p. 256. lit. B. — *ἡ δὲ περὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ βάσανος, οὔτ' ἀναγκαία, οὔτ' ἐφικτὴ ἀνθρώποις. εἰδέναι γὰρ χρὴ καὶ πιστεύειν, ὅτι ἐστὶ θεὸς, οὐ τὸ τί ἐστι πολυπραγμονεῖν. ἀφέμενοι τοίνυν τοῦ περὶ τῆς οὐσίας λόγου ὡς ἀνεφίκτου, καὶ μηδαμῶς ἁλωσίμου, ἀλλὰ πᾶσαν βάσανον ὑπερνηχομένου, τὸν βίον ἑαυτῶν καὶ τὸν τρόπον ῥυθμίσωμεν, ὡς λόγον πάντως ἀποδώσοντες.*

3) Lib. II. ep. 186. — *εἰ τοίνυν ἐθέλομεν τὸ πᾶσιν ἀχώρητον χωρῆσαι, καὶ ἀξιωθῆναι χρήματος πᾶσαν ὑπερβαίνοντος ἀξίαν·* σω-

Est autem deus, qui nulla re indiget [1]), et solus omnis mutationis expers est [2]), mundi creator [3]) et moderator [4]), aeternus [5]), ab omni labe alienus [6]), mansuetudinis, sapientiae omnisque virtutis fons [7]) benignus atque misericors, et idem iustus [8]), omnipotens [9]), omnium rerum sciens [10]) et verax [11]).

Quae

σωφροσύνῃ, καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ φρονήσει, καὶ ἀνδρίᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς ἑαυτοὺς κοσμήσωμεν. ψυχῆς γὰρ ἁγνῆς τόπον οἰκειότερον καὶ πρεπωδέστερον — Cod. Bav. addit ἐπὶ, et Codd. Vat. 649. et Alt. ἐπὶ γῆς — οὐχ ὁρίζεται. διὸ καὶ ἔφη. ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω.

1) Lib. II. ep. 23. Ἡ μὲν εἰλικρινὴς καὶ ἀκριβὴς ἐλευθερία ἐστὶ, τὸ μηδενὸς ὅλως δεῖσθαι, ὅπερ — Codd. Vat. 649. et Alt. addunt καὶ — κρεῖττον ὂν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, θεῖον ἔστω.

2) Lib. V. ep. 359. Ἡ θεία καὶ ἀκήρατος καὶ ἀήττητος δεξία ἀναλλοίωτός ἐστι, καὶ ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ, καὶ ὡσαύτως ἔχει, οὔτε κ. τ. λ. cf. lib. III. ep. 149.

3) Lib. I. ep. 343.

4) Lib. III. ep. 299. p. 256. lit. A. lin. 7.

5) Lib. III. ep. 18. — οὐδὲν γὰρ οὕτως ἴδιον καὶ χαρακτηριστικὸν τῆς θείας φύσεως, ὡς τὸ ἀΐδιον. — Cfr. lib. III. ep. 149. Ἡ ἀϊδιότης, οἷον ἀειζωότης ἐστί. διὸ ἐπὶ μόνης τῆς ἀνάρχου φύσεως, τῆς ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ, καὶ ὡς αὔτως — Cod. Bav. ὡσαύτως — ἐχούσης, λαμβάνεσθαι εἴωθε. — τὸ δ' ἀΐδιον κυρίως τῆς θείας οὐσίας ἴδιόν ἐστι.

6) Lib. II. ep. 63.

7) Lib. II. ep. 63. — ἡ τῆς σοφίας πηγὴ, ἡ τῆς συνέσεως καὶ πάσης ἀρετῆς ἀρχή τε καὶ αἰτία καὶ ῥίζα, — cfr. lib. III. ep. 231. ubi deus ἡ τῆς ἡμερότητος πηγὴ appellatur.

8) Lib. III. ep. 71. Ὅτι μὲν φιλάνθρωπός ἐστιν ὁ θεὸς καλ' ἀκριβῶς οἶδα. ὅτι δὲ καὶ ἀπαιτεῖ δίκας σφοδροτάτας τοὺς τῆς φιλανθρωπίας καταφρονήσαντας. καὶ αἱ ἱεραὶ χρησμῳδοῦσι γραφαὶ καὶ τὰ πράγματα μαρτυρεῖ.

9) Lib. IV. ep. 47.

10) Lib. IV. ep. 47. ep. 151. — θεὸς ἐφορᾷ πάντα καὶ οὐδὲν αὐτὸν διαδιδράσκει. cfr. lib. V. ep. 368.

11) Lib. III. ep. 6. lib. V. ep. 260.

Quae omnia de industria paucis absolvimus, tum quoniam haec ab apostolis tradita a Christiano quoque ut vera accipiuntur, tum quoniam de quaestionibus, num deus omnipotens mali quoque auctor sit, num divini numinis omnium rerum scientia cum libera mortalium voluntate coniungi possit, aliisque huiuscemodi occasione data fusius agetur.

3. De trinitate.

Neque quid Isidorus de trinitate censuerit multis verbis exponere cordi nobis esse potest, quum orthodoxorum illius aevi partibus favens in epistola ad Eudaemonem presbyterum manifesto declaret, Christianum quemque id credere debere, quod sancti patres in urbe Nicaea congregati decreverint, quorum fidei formulae neque addendum aliquid, neque detrahendum sit [1]). Docuit igitur tres eiusdem naturae personas in uno extare deo [2]); atque hanc doctrinam et a veteris et a novi testamenti scriptoribus iam prolatam esse contendit [3]). Quare Jesum Christum θεὸν [4]) ἀληθῶς θεὸν [5]) γνήσιον καὶ φυσικὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ πατρὸς [6]) appel-

1) Cfr. p. 162. not. 2.

2) Lib. I. ep. 247. — μία γάρ ἐστιν ἡ θεότης, τρεῖς δὲ αἱ ὑποστάσεις. — lib. II. ep. 142. Ἥκιστα μὲν χρὴ τὴν — art. Cod. Bav. omittit — τῆς θεότητος φύσιν συστέλλειν ἰουδαϊκῶς, εἰς μόνον τὸν ἕνα θεὸν καὶ πατέρα. κατευρύνειν δὲ, ὥσπερ εἰς ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον τριάδα. προσώπων γὰρ ποιότητι καὶ ὑποστάσεων ἰδιότητι διαστέλλοντες, εἰς ἕνα πάλιν συστέλλομεν θεὸν, διὰ τὸ τῆς οὐσίας ταυτόν. — cfr. lib. II. ep. 143. lib. III. ep. 139.

3) Lib. I. ep. 67. lib. II. ep. 143. lib. III. ep. 27. ep. 112.

4) Lib. I. ep. 75. ep. 124.

5) Lib. I. ep. 67.

6) Lib. I. ep. 23.

appellat, filioque omnia ea, quae patris sunt, tribuit [1]). Itaque Christus de Isidori sententia omnium rerum creator et imperator [2]), eamdem habet atque pater gloriam et maiestatem [3]) eiusdemque, quamvis a patre distinctus, naturae est. — Quo vero modo hanc suam sententiam contra Arianos, aliosque haereticos defenderit, capite huius partis secundo videbimus.

Uti filio Isidorus, ita et spiritui sancto divinam tribuit naturam; cuius sententiae veritatem dilucidis et apertis scripturae testimoniis probari posse opinatur. Christus enim, ut scribit in litteris ad Gorgonium [4]) datis, si ego, inquit, in Satanae nomine daemo-

---

1) Lib. II. ep. 138. — *ταῦτα δὲ ἔλεγεν οὐκ ἀποκληρῶν τῷ μὲν πατρὶ τὸν νόμον· τῷ δὲ υἱῷ τὸ εὐαγγέλιον· ἀλλὰ πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ὑπόνοιαν, καὶ δόξαν ἀφορῶν. πάντα γὰρ τὰ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ ἐστι. καὶ τὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ πατρός.* — quae ultima sunt huius epistolae verba.

2) Lib. I. ep. 139. — *ἀλλὰ δεσπότης ὑπάρχων, καὶ τῶν ἐπουρανίων, καὶ τῶν ἐπιγείων, καὶ τῶν καταχθονίων* — lib. I. ep. 460. — *χριστὸς δὲ ὁ πάντων ποιητὴς καὶ θεὸς* — lib. III. ep. 126. *Ὁ τῶν ὑπερκοσμίων καὶ τῶν ἐπιγείων βασιλεὺς ἧκεν οὐρανόθεν,* — Cfr. porro lib. III. ep. 313. ep. 329. — lib. IV. ep. 166. ep. 202.

3) Lib. III. ep. 166. — *ὧν δὲ μία δόξα, πόλλῳ μᾶλλον καὶ ἡ ουσία.*

4) Lib. I. ep. 69. — *ὅτι δὲ τῆς θείας ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐσίας, τοῦτο σὺ ἤτησας γραφικῶς τρανωθῆναι. ἔξεστι* — *δὲ* inserunt Codd. Vat. 649. et Alt. — *σοι ἀγχινοῦντι* — Codd. iid. *ἀγχινοώτατε* Cod. Bav. et Chat. *ἀγχινούστατε* — *καὶ* — omittunt Cod. Vat. 649. et Alt. — *μικρὸν προελθόντι ἐκ τῶν ἐν χερσὶ τοῦ κυρίου φωνῶν καὶ* — Codd. iid. omittunt — *τὴν λύσιν εὑρεῖν. Εἰ ἐγὼ, φησὶν, ἐν τῷ* — Cod. Bav. omittit — *Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν;* — Cod. Vat. 649. *ἐκβαλοῦσιν;* — *εἰ δὲ πνεύματι θεοῦ ἐκβάλλω ταῦτα, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. ἐν τῷ ἑτέρῳ σαφέστερον εἰρηκὼς εὐαγγελιστής·* — Cod. Vat. 650. *εὐαγγελιστῇ·* — *εἰ*

δὲ

mones expello, cuiusnam nomine filii vestri illos eiiciunt? Quodsi auctoritate spiritus divini illud ago, profecto ad vos coelorum pervenit regnum. Quibus tamen verbis quum dogma illud parum probatum esse Pelusiota ipse sentiret, Lucam producit testem, apud quem Jesus Christus, si, inquit, ego in digito dei daemones eiicio, coelorum appropinquavit regnum. Quo loco, ut pergit Isidorus, per dei digitum spiritus sanctus intelligitur. Sed quum digitus, ut a nobis exemplum sumam, eiusdem atque corpus est naturae, hac voce spiritus sancti personam a divina essentia inseparabilem eique cognatam esse satis superque declaratum est. — Idemque et Christi verbis: Accipite spiritum sanctum — et baptizandi formulâ ostendi posse opinatur. In epistola enim ad Hymetium data [1]), dominus, inquit, noster Jesus Christus, ut sanctissimi spiritus secum et cum patre coniunctionem ostenderet, a morte ad vitam excitatus discipulis dixit: accipite spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittentur eis, auctoritate videlicet eius, qui peccata remittendi divinam habet potestatem. In litteris vero ad Marathonium monachum ita scribit [2]): Quum deus et servator noster humana forma indutus spiritum sanctum divinam trinitatem complere tradiderit, quum idem spiritus in baptizandi formula una cum patre et filio a nobis invocari debeat, quumque panem, quo sa-

δὲ ἐγὼ ἐν δακτύλῳ θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. δάκτυλον θεοῦ, τὸ πνεῦμα λέγων τὸ ἅγιον. δάκτυλος δὲ, ὡς ἐν ὑποδείγματι τῷ καθ' ἡμᾶς, τῆς οὐσίας ἐστὶ τοῦ σώματος. τὴν τοίνυν αχώριστον καὶ συγγενῆ τῆς θείας οὐσίας τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ὑπόστασιν, τῷ τοῦ δακτύλου ὀνόματι ἐφανέρωσε.

1) Lib. I. ep. 97.

2) Lib. I. ep. 109.

sacram celebrantes coenam uti consuevimus, in carnem Christi convertat; quid tu o vesane atque attonite hunc spiritum factum quiddam, aut creatum, aut servilis naturae, ac non herilis et effectricis ac regiae naturae cognatum, quidni ei communem esse cum patre filioque naturam doces? Si enim servus esset non cum domino, si creatus non cum creatore coniungeretur.

§. 3.

De consiliis et institutis divinis, quae ad hominum salutem per Jesum Christum reparandam spectant.

Homines primigenii, quibus deus, ne arboris istius comederent fructus, interdixerat, a diabolo eos omnino perdituro seducti contra divini numinis voluntatem egerunt, itaque auctores extiterunt ingentis infortunii. Nam inde ab eo tempore et ipsorum et omnium hominum corpora non solum morti, verum etiam variis diversisque calamitatibus subiici coepta sunt [1]. Neque hoc iniustum esse censet Isidorus. Etenim in epistola ad Leontium diaconum [2]) causam, cur qui genitoris culpa podagrâ aliove morbo laborarunt ex lege non poenâ quidem sed ignominia affecti sint, explicaturus, hoc ad emendationem parentium factum esse

1) Lib. IV, ep. 204. Ὀπηνίκα ὁ πρωτόπλαστος ἄνθρωπος ἐξ αὐτῆς, ὡς ἄν τις εἴποι, γραμμῆς τῆς θείας ἐντολῆς ἀλογήσας τὴν ἀπάτην προὐτίμησε τοῦ αὐτὸν ἀπολέσαι παντελῶς μηχανησαμένου, τὸ τηνικαῦτα καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ γέγονεν οὐ μόνον θνητὸν, ἀλλὰ καὶ παθητόν. πολλὰ γὰρ ἐλαττώματα ἐβλάστησε, καὶ βαρὺς, καὶ δυσήνιος ὁ ἵππος κατέστη.

2) Lib. IV. ep. 141. p. 491. lit. C. lin. 2. — εἰ δέ τις οἴεται, τοῦτο μὴ εὐλόγως νενομοθετῆσθαι, τί φαίη περὶ τοῦ θανάτου, ὅτι μιᾶς ἁμαρτησάσης, φημὶ δὴ τῆς Εὔας, ὅλον κ. τ. λ.

eſſe arbitratur. Quod, ita enim pergit, ſi quis iniuſte ac perverſe actum eſſe exiſtimet, quid tandem ille dicet de morte, quae etſi Eva ſolum peccavit, omne humanum genus invaſit? — Uti vero lapſus iſte hominum corporibus magnum attulit detrimentum, ita animis a deo creatis [1]) perquam noxium fuit. Omnes enim mortales ad peccandum reddidit procliviores [2]). — Neque tamen de Iſidori ſententia hominum natura, cui ſemper probitatis inerant ſemina [3]), omnino depravata eſt; ut facillime et ſcripturae ſacrae teſtimoniis, et ex hiſtoria probatur [4]). Propheta ſcilicet, qui quonam, inquit, pacto vos poteritis recte facere, quum mala didiceritis, Judaeos non propter naturam per ſe malum ſed mala edoctos peccaſſe tradidit. Quod vero didicerunt, dediſcere quoque poſſe nemo negabit [5]); itaque Davidem, Paulum, Petrum aliosque, qui vitia commiſerunt, ad bonam frugem rediiſſe vidimus [6]); itaque omnibus temporibus viros pios ἐν τῷ ἐμφύτῳ πολιτευομένους νόμῳ veluti Melchiſedechum, Jobum, Cornelium et alios virtute ornatos vixiſſe, habemus com-

1) Lib. IV. ep. 125.

2) Lib. III. ep. 162.

3) Lib. II. ep. 2. lib. IV. ep. 53. — ἔχει γὰρ ἡ φύσις ἐν ἑαυτῇ τῶν ἀρετῶν ἀκριβὲς καὶ ἀδέκαστον τὸ κριτήριον. — lib. IV. ep. 54.

4) Lib. II. ep. 72. p. 154. lit. A. lin. 8. — πῶς γὰρ, εἰ ἐκ φύσεως εἶχον τὸ εἰδέναι τὰ κακὰ ἔφασκε τὸ — deeſt in Cod. Bav. — μεμαθηκότες τὰ κακά; εἰ δὲ μεμαθήκεσαν, καὶ ἀπομαθεῖν δυνήσονται.

5) Lib. II. ep. 72. p. 154. lit. C. — καὶ βοᾷ μὲν τοῦτο τὰ πράγματα καθ' ἑκάστην ἀμειβόμενα τὴν ἡμέραν· ἐγγυῶνται δὲ καὶ αἱ γραφαί.

6) Lib. II. ep. 72. p. 154. lit. C. lin. 3. lin. 9.

compertum [1]). — Quare ipse Christus *πάσης φύσεως πονηρίαν* nunquam *καταγινώσκων*, probus, inquit homo bona de bono suo profert thesauro [2]), atque illos qui *ἐμφύτῳ νόμῳ παιδαγωγηθέντες* omnibus suis officiis satisfecerint, laude dignos esse intelligens, omnia, inquit, quaecunque volueritis, ut faciant vobis homines, vos quoque facite illis [3]).

Attamen omnes fere mortales, mortem metuentes, neque de futura vita ac remuneratione persuasi, gravia commiserunt peccata [4]). Diabolus autem et daemones huius imperio subiecti eos naturalibus, quibus praediti erant, bonis spoliarunt, atque eorum ignavia et inertia sustentati [5]) illos in omnia flagitiorum

---

1) Lib. IV. ep. 61. — *Ἕλληνας δὲ ἐνταῦθά φησιν, οὐ τοὺς εἰδωλολάτρας, ἀλλὰ τοὺς εὐσεβεῖς, τοὺς ἐν τ. ἐμφ. πολιτ. νόμ. — πάντα τὰ πρὸς εὐσέβειαν βλέποντα παραφυλάσσοντας· οἳ ἦσαν Μελχισεδὲκ, Ἰὼβ, Κορνήλιος.*

2) Lib. III. ep. 107. p. 361. lit. A. lin. 16.

3) Lib. IV. ep. 53. *Εὐδόκιμοι μὲν οἱ τῷ ἐμφύτῳ νόμῳ παιδαγωγηθέντες, καὶ τὸ δέον πεποιηκότες· ἔχει γὰρ ἡ φύσις ἐν ἑαυτῇ τῶν ἀρετῶν ἀκριβὲς καὶ ἀδέκαστον τὸ κριτήριον, ὅπερ καὶ ὁ Χριστὸς ἐν παραινέσεως μέρει καὶ συμβουλῆς εἰσήγαγε. λέγων· πάντα, ὅσα ἐὰν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν κ. τ. λ.*

4) Lib. IV. ep. 146. lit. C. lin. 9. — *οὐδὲν ἄπρακτον εἴασαν. ὡς γὰρ μηκέτι ὄντες μετὰ θάνατον, πάντα δρᾷν τὰ αἰσχύνης καὶ θανάτων* — quae Cod. Vat. 650. omittit — *καὶ κολάσεως ἄξια ἐπεχείρουν, λέγοντες· αὕτη ἡ μερὶς ἡμῶν, καὶ ὁ κλῆρος οὗτος. ἧκε τοίνυν ὁ σωτὴρ, κ. τ. λ.*

5) Lib. IV. ep. 15. *Ἀπημφίασε μὲν ὁ κοινὸς ἁπάντων ἐχθρὸς, ἅτε δὴ τυραννίδα νοσῶν, τὸ ἀνθρώπινον γένος τῶν προσόντων αὐτῷ ἐμφύτων πλεονεκτημάτων, καὶ τὴν ἐναντίαν τῆς ἀρετῆς περιέστειλε πολιτείαν, τὴν τῶν ἀνθρώπων ῥώμην* — Cod. Vat. 650. *γνώμην* — *ὑπήκοον δεξάμενος. οὐ γὰρ ἂν τοσαύτην γνώμην* — Cod. Vat. 650. *ῥώμην* — *εἶχε καθ' ἑαυτὸν, εἰ μὴ ὑπὸ*

rum genera, ingurgitarunt, itaque extremo affecerunt malo [1]).

Deus igitur, quum alia vana esse videret remedia — nam neque lex a Mose lata, neque prophetarum adhortationes pestilentem, quo omnes fere laborarunt, morbum depellere potuerant [2]) — filium misit unigenitum, ut peccata hominibus remissurus iustam haberet veniae caussam [3]). Ergo carnem eo consilio assumpsit dei filius ut humanos affectus animique perturbationes, quae fluctuum instar attolli solebant, sedaret [4]), ut quae minus recta ipsi videbantur reprehen-

de-

ὑπὸ τῆς τῶν ἀπατηθέντων ῥαθυμίας κομιδῆ ἐπεῤῥώσθη. ἀλλ' — Ea, quam e Codice Vat. notavimus, scriptura vulgatae haud dubie praeferenda est, eamque coniectura iam assecutus erat Rittershusius.

1) Lib. III. ep. 329. Ὅτι οἱ ἀλιτήριοι δαίμονες μετὰ τοῦ στρατηγοῦντος αὐτοῖς διαβόλου, — ἐπὶ τὸ ἔσχατον τῶν παθῶν τοὺς ἀνθρώπους ἀπήλασαν· τότε sqq.

2) Lib. IV. ep. 100. — πᾶς γὰρ ἰατρείας ἐξηλέγχθη τρόπος, καὶ οὔτε νόμος, οὔτε προφητικὸς λόγος τὸν ἐπιπολάσαντα λοιμὸν ἀπελάσαι ἴσχυεν, — Cod. Vat. 650: ἴσχυσεν. — lib. IV. ep. 53., in qua fusius hanc suam sententiam exponit Isidorus in hunc modum: — ἐπειδὴ δ' ὤκλασεν ἡ φύσις, καὶ ἠμαύρωσε τοὺς τῆς ἀρετῆς χαρακτῆρας, ἐδόθη καὶ ὁ νόμος γραπτός. ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτὸς — Cod. Vat. 650. οὗτος — παρεβάθη, ὁ τῶν προφητῶν χορὸς ἐνεχειρίσθη τὴν διόρθωσιν. ὡς δὲ καὶ οὗτος ἀπεῖπεν, —

3) Lib. IV. p. 100. — τότε δὴ λύτρον τὸν μονογενὴ ἐπεισήγαγεν, ἵν' ἔχῃ λόγον ἡ χάρις, quae ad verbum fere recurrunt in ep. 73. eiusdem libri, ubi lin. 9. lit. B. haec extant: — ἀντεισήγαγε γὰρ λύτρον τὸν μονογενῆ ἵνα ἔχῃ λόγον ἡ χάρις.

4) Lib. IV. ep. 64.; quae sic incipit: Τοῦ θεοῦ λόγου ἐνανθρωπῆσαι καταξιώσαντος, καὶ τὰ πάθη τὰ ἀνθρώπινα, κυμαίνοντα πρώην, καταστορέσαντος, —

deret [1]), ut diaboli omniumque daemonum frangeret robur nervosque [2]), ut denique homines ſedata divini numinis ira cum deo reconciliaret [3]).

Sed ne in exponenda hac, quae iure omnium graviſſima habetur, doctrina nimis leves videamur lectoribus, quid Iſidorus de his aliisque dogmatis cenſuerit paullo accuratius exponendum eſt, et primum quidem illius ſententiam de ratione, qua divina Jeſu Chriſti natura cum humana ſeſe coniunxerit, declarandum videtur.

Deus filius mortalibus appariturus carnem in Maria virgine ex eaque aſſumpſit [4]), obſignatamque illius naturam relinquens [5]) vere homo factus eſt [6]). Etſi igi-

---

1) Lib. II. ep. 46. p. 141. lit. A. lin. 6. — ἀλλὰ ἀνάγκη τὸν ἐθέλοντα κινῆσαι καὶ ἀφανίσαι τὰ φαῦλα, τὰ μήπω νενομισμένα ἀντὶ τῶν πρότερον ἐπὶ ζημίᾳ κεκρατηκότων καταστῆσαι.

2) Lib. IV. ep. 64. (Χριστοῦ) — τὰς πονηρὰς φάλαγγας ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν οἰκείων φοιτητῶν παρασκευάσαντος· — lib. IV. ep. 108. p. 471. — διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς τὴν διὰ σταυροῦ πρὸς τοὺς δαίμονας κατεδέξατο μάχην. — lib. III. ep. 329. — lib. IV. ep. 166. p. 508. lit. A. lin. 8.

3) Lib. IV. ep. 100. — ἱερεῖον γὰρ προσενέχθη ἓν ὑπὲρ πάντων, καὶ ὑπὲρ τὴν ἁπάντων ἀξίαν. καὶ τότε ἡ ὀργὴ ἐλύθη καὶ ἡ καταλλαγὴ γέγονε, καὶ ἡ ἔχθρα εἰς φιλίαν μετεῤῥυθμίσθη; καὶ ἀντὶ τῆς ἀποφάσεως, τὸ ὑπερφυὲς τῆς υἱοθεσίας ἐδόθη χάρισμα. καὶ μυρία δῶρα ἐχόρευσε — Cod. Vat. 650. ἐχορήγησε.

4) Lib. I. ep. 121. (Χριστὸς) — τὴν πρὸς τὸν Ἀβραὰμ πληρῶσαι θέλων ὑπόσχεσιν, καὶ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ ἐπιλαβόμενος, καὶ μητέρα ἐκεῖθεν ἐπιλεξάμενος, καὶ ἐν αὐτῇ καὶ ἐξ αὐτῆς σαρκωθεὶς.

5) Lib. I. ep. 23. — τὴν δὲ (μήτραν) τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν κυήσασαν, αὐτὸς συλληφθεὶς ἀσπόρως προερχόμενος ἤνοιξε, καὶ πάλιν ἐσφραγισμένην κατέλιπεν.

6) Lib. I. ep. 23. Χριστὸς ἀληθῶς — Cod. Vat. 649. et Alt. ἀληθὴς — μὲν γενόμενος ἄνθρωπος. — lib. I. ep. 121. — καὶ ἄνθρω-

igitur nobis perquam similis fuit — cibum enim potumque sumpsit, lacrimas effudit, aliaque huius generis, quae mortalium naturae propria habentur, perpessus est — tamen, quum divina eius natura non immutaretur [1]), neque erravit, neque vitium commisit ullum, sed omnis mendacii expers fuit, omnisque peccati [2]). Etenim non merus homo, sed unus extitit in duabus naturis dei filius [3]).

Quem modo descripsimus Jesum Christum, is dum in terra versatur, herilem formam habitu occultans servili [4]), mortales quid verum esset, iustum atque honestum edocuit, atque, ut auxilium infelicibus, maestis solatium et incredulis afferret terrorem, diversi generis miracula edidit [5]); apostolis eos, qui coetui Chri-

---

θρωπος κατὰ ἀλήθειαν ὅμοιος ἡμῖν κατὰ πάντα. — Cfr. porro lib. I. ep. 75. lib. eiusd. ep. 102. aliaque innumerabilia Isidori dicta.

1) Lib. I. ep. 416. p. 107. lit. A. lin. 2. *Πέτρα δὲ ὁ Χριστός ἐστιν, ἄτρεπτος μείνας, ὅτε σεσάρκωτο.*

2) Lib. I. ep. 121. — *καὶ ἄνθρωπος κατὰ ἀλήθειαν ὅμοιος ἡμῖν κατὰ πάντα, πλὴν ἁμαρτίας·* quibuscum conferas lib. I. ep. 416. *Χριστὸς — ἄτρεπτος μείνας, ὅτε σεσάρκωτο· ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.*

3) Lib. I. ep. 23. — *ἀληθῶς μὲν γενόμενος ἄνθρωπος, ἀληθῶς δὲ ὢν καὶ θεός* — Cod. Bav. *θεὸς ὢν* — *καὶ προσκυνούμενος εἷς ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύσεων.* — Codd. Bav. Vat. 649. et Alt. *ἐν ἀμφοτέραις ταῖς φύσεσιν.*

4) Lib. III. ep. 130. lit. E. lin. 1. — *τὴν δεσποτικὴν μορφὴν κρύψας, τὴν τοῦ δούλου ἐπεδείκνυτο.*

5) Lib. I. ep. 54. — lib. I. ep. 51. — *ἐπειδὴ γὰρ ἐν πᾶσι τοῖς θαύμασιν οὐδὲν αὐτὸν* — Cod. Bav. *οὐδένα τόπον* — *παράσχοντα τινὶ λυπηρὸν* — Cod. Bav. *λυπηρῷ* — *ἑωράκεισαν, μόνον εὐεργετεῖν αὐτὸν ὑπελάμβανον δύνασθαι, οὐκ ἔχοντα* — Codd.

Christianorum adscribi voluerunt, baptizandi mandavit officium, sacramque coenam instituit. Tandem opere suo, quod ei a patre demandatum erat, peracto, se interfectum iri bene intelligens [1]), ultro hostibus sese dedit [2]), crucique affixus, si humana eius spectatur natura, mortem occubuit [3]); neque tamen omnibus, quibus Judaei eum afficiebant, malis et iniuriis, quaeque eo graviores fuere, quo maior condemnati dignitas fuit [4]), commotus est [5]). Detractus vero ab ami-

Codd. Bav. Vat. 649. et Alt. addunt τοῦ — κακοῦν τοὺς πονηροὺς ἐξουσίαν. ἐκ τῆς ἀψύχου τοίνυν οὐσίας, πείθει τὸν ἀχάριστον δῆμον ὅτι καὶ ἀμύνασθαι δύναται, καὶ ὡς ἀγαθὸς οὐ βεβούλευται. — Codd. Vat. 649. et Alt. βεβούληται. — ἐξηράνθη οὖν ξύλον, ἵνα φοβήσῃ ἀνθρώπους.

1) Lib. I. ep. 117. — ἠγνόησε, φάσκουσι, — Codd. Vat. 649. et Alt. φάσκοντες — τῆς συντελείας τὴν ἡμέραν ὁ κύριος· οὐκ ἠγνόησεν, ἄπαγε, ἀλλὰ ἀσφαλίζειν τ. ἀν. κ. τ. λ.

2) Lib. IV. ep. 97. — ᾧ μὴ πάθος ἀβούλητον τὸ πάθος. — lib. IV. ep. 98., in qua lin. 3. τὴν ἑκούσιον ὁρμὴν τὴν εἰς τὸ πάθος commemorat Pelusiota. — lib. IV. ep. 128., quae sic incipit: Πόθεν, ἔφης, δῆλόν ἐστιν, ὅτι ἑκὼν ἐπὶ τὸν θάνατον ἦλθεν ὁ Χριστός; μάλιστα μὲν κ. τ. λ.

3) Lib. IV. ep. 166. p. 508. lit. C. lin. 2. — εἰ δὲ τὸ πάθος σε ταράττει, τὸ κατὰ θεοῦ μὲν τολμηθὲν, σαρκὸς δὲ ἁψάμενον, ἄκουε τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, λέγοντος· Χριστοῦ οὖν παθόντος σαρκί. εἰ τοίνυν ὁ τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν ἐγκεχειρισμένος, τὴν σάρκα κυρίως ἀπεφήνατο πεπονθέναι, τὴν παθῶν δεκτικήν· ἀπαθὲς γὰρ τὸ θεῖον. — lib. IV. ep. 179. p. 515. lit. B. lin. 2. — ἐπειδὴ γὰρ οἱ πάντολμοι Ἰουδαῖοι ἐπιλυττήσαντες ἐδραματούργησαν τραγῳδίαν, κατὰ θεοῦ μὲν τολμηθεῖσαν, σαρκὸς δὲ ἁψαμένην· ἀπαθὲς γὰρ τὸ θεῖον κυρίως.

4) Lib. IV. ep. 179. lin. 5. — εἰ δὲ καί τις τὰ ὅμοια πέπονθε· δεδόσθω γάρ· ἀλλὰ τὸ μὴ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀξίας ὁρμᾶσθαι τοὺς πεπονθότας, ἄνισα πάλιν δείκνυσι τὰ πάθη. οὐ γὰρ sqq.

5) Lib. II. ep. 166., in qua caussam exponit Isidorus, cur Christus mulieres morti eius illacrimantes obiurgarit, in hunc modum: ὕβρις

amicis ex cruce atque sepultus, tertio, uti prophetae praedixerant die [1]), clauso sepulcro [2]), resurrexit; discipulis saepius apparuit, rediitque, postquam illis paracletum promiserat, unde venit. — De quibus omnibus singulatim dicendum est; itaque primum de doctrinae Jesu Christi in animos mortalium efficacia; dein de baptismo et sacra coena, denique de morte illius expiatoria agemus.

Doctrina, quam Jesus Christus mortalibus tradidit, quamque apostoli docendo et scribendo cum multis communicarunt, scala est, qua ad deum adscenditur [3]). Etenim si illam sequimur animi nostri sollertia et alacritas acuitur et augetur [4]), simul periclitantibus nobis laetam spem, prosperе agentibus fiduciam, iisque, qui in malis versantur, affert solatium [5]). Quare qui vitia commiserunt, nil melius agere possunt, quam sacram scripturam noctes atque dies versare [6]). Est enim illa spirituale speculum [7]), quod defor-mi-

---

ὕβρις γὰρ ἐκείνῳ τὸ συμπαθὲς, ᾧ μὴ τὸ πάθος — Codd. Bav. addit haec: ἀβούλητον τυγχάνει. οἱ μὲν γὰρ ἄκοντες πάσχοντες εἰκότως — καταθρηνοῦνται· οἱ δ' ἐκ. — Cfr. porro: lib. II. ep. 285. lib. IV. ep. 97. ep. 160.

1) Lib. IV. ep. 125.

2) Lib. I. ep. 404.

3) Lib. I. ep. 360.

4) Lib. II. ep. 106.

5) Lib. II. ep. 299. p. 256. *Αἱ ἱεραὶ γραφαὶ — κινδυνεύουσι μὲν ἀγαθὴν ἐλπίδα ὑπισχνούμεναι, εὖ πράττουσι δὲ θάρσος ὀρέγουσαι· καὶ δυσπραγοῦσι μὲν παραμυθίαν προτεινόμεναι, —*

6) Conferantur quae de scripturae sacrae lectione agentes attulimus Isidori dicta.

7) Lib. II. ep. 135. p. 185. lit. A. lin. 10. — *εἰ δὲ φαίης· τί οὖν ποιητέον; φήσαιμι, ὅτι τὸ κάτοπτρον τὸ πνευματικὸν συν-*

mitatem nobis non modo ostendit, verum etiam efficit, ut haec, si modo ipsi volumus, in summam commutetur pulchritudinem. Peccatis igitur cuiuscunque generis affert remedia [1]), quum eius auxilio et morbi vis, et ratio, qua ille sanari possit, cognoscatur [2]). Huc accedit, quod doctrinae, quae bibliis continetur, haec peculiaris et propria vis est, ut totum animum ita occupet, ut terrenarum rerum prorsus obliti, ingentem divini numinis sapientiam et benignitatem admirantes [3]), malisque moribus et ignorantia depositis, fiamus et probi et sapientes [4]).

Uti vero doctrina sua Christus nos ad aeternam consequendam salutem reddidit idoneos, ita et baptismo, qui apte cum Judaeorum circumcisione conferri [5]) et

---

κὸν συνεχῶς μεταχειριστέον· φημὶ — Codd. Vat. 649. et Alt. addunt δὴ — τὰς θείας γραφὰς — τοῦτο γὰρ τὸ κάτοπτρον, οὐ δείκνυσι τὴν ἀμορφίην μόνον, ἀλλὰ καὶ μετατίθησιν, ἂν ἐθέλωμεν, — desunt in Cod. Bav. — εἰς κάλλος ἀμήχανον.

1) Lib. V. ep. 376. — οἱ μὲν ἱεροὶ χρησμοὶ πᾶσι τοῖς ἁμαρτήμασι τὰ ἰάματα σαφῆ προσάγουσιν.

2) Lib. V. ep. 257. — εἰ δὲ ἀπιστεῖς ταῖς θείαις γραφαῖς ἐντυχών, εἴσῃ καὶ τοῦ νοσήματος τὴν κακίαν, καὶ τῆς κακίας τὴν ἀπαλλαγήν.

3) Lib. III. ep. 388. — εἴσω γὰρ τοῦ γράμματος παραπέμποντες τὸν νοῦν, τοσούτου πίμπλανται θαύματος, καὶ τοσαύτης πληροῦνται χάριτος, ὥστε — Cod. Bav. ὡς — μηδὲν ἔτι χωρῆσαι τῶν ἐπιγείων πραγμάτων δύνασθαι, μηδὲ ἂν πάντα πρὸς αὐτοὺς συῤῥέῃ τὰ περιμάχητα, λήθης ὧν πρότερον ἐθαύμαζον ἐκνικησάσης.

4) Lib. IV. ep. 160. — οὕτω καὶ ἡ θεία σοφία τὴν κακίαν καὶ τὴν ἄγνοιαν ἐξοστρακίζουσα, σύνεσιν καὶ ἐπιστήμην ἐντίθησιν.

5) Lib. I. ep. 125. — ἀντὶ βαπτίσματος γὰρ τῇ περιτομῇ Ἰουδαῖοι ἐκέχρηντο.

et ianua [1]) regni coelestis dici potest, nos redemit [2]), amplissimisque ornavit beneficiis. De his Isidorus in epistola ad Hermogenem episcopum data [3]), caussam, cur infantes baptizentur, expositurus, fusius agit in hunc modum. „Sunt qui spurcitiem eam, quae propter Adae lapsum omnium commaculavit naturam, baptismo ablui contendant. Quod etsi non nego, tamen, quum hoc per se nimis leve esset, baptizatos praeterea aliis permultis gaudere beneficiis, mihi habeo persuasissimum. Etenim baptismus non solum peccata delet, verum etiam efficit, ut arctiorem cum deo inire possimus communionem.“

Quod vero attinet ad sacram coenam eiusque in mortalium animos vim et efficaciam, nullam de hac re inveni Isidori sententiam, nisi quod e loco, quem occasione data alicubi iam attulimus, apparet, eum credidisse, panem et vinum operante spiritu sancto revera in Jesu Christi carnem commutari et sanguinem.

Sed multa extant in eiusdem litteris dicta, quibus Jesu Christi mortem nos summo reconciliasse deo, de-

---

1) Lib. III. ep. 37.

2) Lib. II. ep. 61. — δίκην γὰρ ὀφείλοντας διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐδικαίωσε, καὶ οὐρανίοις χαρίσμασιν ἐκόσμησεν.

3) Lib. III. ep. 195. — τινὲς μὲν οὐκ σμικρολογοῦντές φασιν, ὅτι τὸν διὰ τὴν παράβασιν τοῦ Ἀδὰμ διαδοθέντα τῇ φύσει ῥύπον ἀποπλύνονται. ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο μὲν γίνεσθαι — Cod. Vat. 650. γίνεσθαι — πιστεύω, οὐ μὴν μόνον (οὐδὲν — Cod. Bav. οὐδὲ — γὰρ ἂν τοσοῦτον ἦν) ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολλὰ μακρῷ τὴν ἡμετέραν ὑπερβαίνοντα φύσιν δεδόσθαι χαρίσματα. οὐ γὰρ ὅσον ἐχρῄζεν ἡ φύσις εἰς τὴν τῆς ἁμαρτίας ἀναίρεσιν ἔλαβε μόνον, ἀλλὰ καὶ θείοις ἐκοσμήθη δώροις. καὶ γὰρ οὐ μόνον κολάσεως ἀπηλλάγη, καὶ πονηρίαν ἀπημφιάσατο πᾶσαν, ἀλλὰ καὶ ἀνεγεννήθη ἄνωθεν, παλιγγενεσίας θείας, καὶ λόγον ὑπερβαινούσης — καὶ ἀπελυτρώθη, καὶ ἡγιάσθη, καὶ εἰς υἱοθεσίαν ἠνέχθη — Cod. Bav. ἀνηνέχθη — κ. τ. λ.

declaratur; in quibus igitur Isidorus illi vim tribuit, quam vulgo dicunt expiatoriam. Itaque Christum pro hominibus mortuum [1]), eumque crucifixum peccato et morti potestatem ademisse [2]) multis locis docet; sicut illum et hostiam appellat dignitate et pretio omnibus aliis praestantiorem [3]).

Qui haec, quae modo a nobis exposita sunt dogmata credit, is sempiterna fruetur beatitudine, si cum fide bonas coniungit actiones. Fides enim sola nemini salutem affert [4]); immo ne fieri quidem potest sine virtute manifesta [5]). Quare utrumque, virtutem inquam et sanam pietatis doctrinam, inter se coniungendum est [6]). Quod qui agit, ei demum dei subvenit gratia,

quae

1) Lib. II. ep. 117. ep. 127. lib. IV. ep. 166. lib. V. ep. 147. aliisque locis innumerabilibus.

2) Lib. II. ep. 192. — καὶ ὁ σταυρωθεὶς κατάρας ἐξήρπασε, μᾶλλον δὲ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὸν θάνατον ἐσταύρωσε. — Cfr. lib. IV. ep. 73.

3) Lib. IV. ep. 100. — ἱερεῖον γὰρ προσηνέχθη ἓν ὑπὲρ πάντων, καὶ ὑπὲρ τὴν ἁπάντων ἀξίαν.

4) Lib. III. ep. 73. — μὴ γὰρ δὴ νόμιζε, ὅτι ἡ πίστις, εἴγε πίστιν χρὴ καλεῖν τὴν ὑπὸ τῶν ἔργων τῶν σῶν ἐλεγχομένην, σῶσαί σε δυνήσεται. — Cfr. lib. III. ep. 158. lib. IV. ep. 65.

5) Lib. V. ep. 162. p. 602. lit. A. lin. 8. — πῶς δὲ ἡ πίστις φανεῖται, μὴ ἔχουσα ἀρετὴν δι᾽ ἧς ἐνεργήσει; καθάπερ γὰρ μουσικὸς ἄριστος λύραν μὴ ἔχων, οὐδὲ τὴν ἐπιστήμην ἐπιδείξεται· οὕτω καὶ ἡ εὐσέβεια μὴ δι᾽ ἔργων καθάπερ ὀργάνων δεικνυμένη, νεκρὰ καὶ ἀνενέργητος εἶναι δοκεῖ, οὐ τοῖς κ. τ. λ.

6) Lib. IV. ep. 20. — εἰ τοίνυν ἡ ἀρετὴ τὴν εὐσέβειαν ἐγγυᾶται, σπουδαστέον αὐτὴν ἔχειν, δι᾽ ἣν ἡ εὐσέβεια ἀξιοχρέως ἀποφανθήσεται, — ἀρετῆς τοίνυν καὶ εὐσεβείας ἀνθεκτέον· ὡς ἡ μὲν θεμέλιός ἐστιν, ἡ δὲ στεφάνη καὶ ἐγκαλλώπισμα.

quae virtutem ſequitur [1]), iisque tantum, qui animum ad haec praepararunt, tribuitur [2]). Quare ſuſcipientibus nobis cum lubidine et mala, quae carni imperat, conſuetudine bellum omnia agenda ſunt et movenda [3]), ita tamen, ut nobismetipſis non nimium confidamus, ſed victoriam divino permittamus ſubſidio [4]).

§. 4.

Iſidori ſententia de rebus futuris.

Si caelum libri inſtar convolvitur, ſi cadunt aſtra, et Orion, omnisque terra igne conſumitur [5]) redibit ad ex-

---

1) Lib. II. ep. 1., ad quam Rittershuſius haec notavit: „Quod ad gratiam divinam oporteat accedere induſtriam humanam, perpetua eſt vox ſcripturae ſacrae, cum qua Iſidorus hic et ep. 61. ep. 242. ep. 266. huius libri, et ep. 13. ep. 51. lib. IV. conſentit. Nec aliter alii veteris eccleſiae doctores." — Deinde affert Leonis magni aliorumque, quae huc ſpectant, dicta. Sed ex Iſidori epiſtolis conferantur porro: lib. III. ep. 271. ep. 406. lib. IV. ep. 165.

2) Lib. II. ep. 70. *Οἶμαι μὴ ἁπλῶς τὰ χαρίσματα δίδοσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὴν προπαρασκευὴν τῆς διανοίας τῶν δεχομένων.*

3) Lib. II. ep. 72. f. f. — *μαθὼν τοίνυν ὅτι τῆς ἄνωθεν προηγουμένης ῥοπῆς, ὁ βουλόμενος καὶ πονῶν καὶ πάντα κινῶν. οὐ γὰρ ἀρκεῖ ψιλὸν τό θέλειν, καὶ μανθάνει, καὶ καρποφορεῖ, καὶ σώζεται.* — Cfr. lib. II. ep. 266. *Ὅταν εὐβουλίας προκαθηγουμένης πάσῃ ἡ τοῦ ἀνθρώπου δύναμις ὑπουργήσῃ εἰς τὴν ἀρετὴν, πᾶσαν ἐκποδὼν ποιησαμένη σκῆψιν καὶ μέλλησιν· τότε δὴ τότε ὁ θεὸς εἰς τέλος ταύτην* — Cod. Bav. *αὐτὴν* — *ἄγει.* Cfr. lib. III. ep. 22.

4) Lib. II. ep. 242. *Ἐπὶ τὸν κατὰ τῶν παθῶν τῆς σαρκὸς ἱερὸν χρὴ χωρῆσαι πόλεμον, οὐχ ἑαυτοῖς θαῤῥοῦντας, ἀλλὰ τῇ θείᾳ συμμαχίᾳ ἐπιτρέποντας τὸ νικᾶν. εἰ γὰρ καὶ* — deeſt in Cod. Bav. — *οὕτως ὁρμήσομεν, πᾶσαν μὲν παρασκευὴν καὶ παράταξιν, καὶ πόνους καὶ ἀγρυπνίας κινοῦντες· τῇ δ' ἄνωθεν ῥοπῇ θαῤῥοῦντες ῥᾳδίως περιεσόμεθα,* — Cfr. lib. IV. ep. 51.

5) Lib. I. ep. 188.

exercendum iudicium Jeſus Chriſtus [1]). Is uniuscuiusque facinora et cogitata mala bonaque aeſtumans impios et improbos poenis, virtute vero praeditos magnis ampliſque afficiet praemiis [2]), quae cum terrenis ne comparanda quidem ſunt [3]). Sed quoniam iuſtum iudicem omnia decet circumſpicere, Chriſtus quoque utrum nos iam in hac terra viventes praemiis affecti ſimus, an poenis, diligenter perpendet. Qui enim levius committentes peccatum adverſi quid in hac vita perpeſſi ſunt, in illa non punientur; qui vero vitiis ſeſe contaminarunt, ii, ſi in hac terra degentes miſeriam aerumnasque experti ſunt, lenius, ſin minus plectentur vehementius [4]). Quod vero de poenis contendit Iſidorus, id eundem de praemiis docuiſſe ex alia ad Eutonium diaconum epiſtola ſatis ſuperque apparet [5]). — At Jeſus Chriſtus iudex eſt non ſolum iuſtus, ve-

1) Lib. I. ep. 51.

2) Lib. I. ep. 222. lib. II. ep. 24. — *δῆλον μὲν γὰρ ὅτι τῶν μὲν ἀγώνων καὶ τῶν ἄθλων στάδιόν ἐστι ὁ παρὼν βίος. τῶν δὲ στεφάνων καὶ τῶν ἐπάθλων, ὁ μέλλων.* lib. III. ep. 60. — *τὰ μὲν γὰρ τῇδε, ἀγώνων ἐστὶ καὶ στεφάνων ὑπόθεσις· τὰ δὲ ἐκεῖ γερῶν καὶ τιμῶν. μὴ τοίνυν τὴν εὐκαρίαν τῶν πραγμάτων προδῶμεν, ἵνα μὴ ἐκεῖ ἀνόνητα μεταμεληθῶμεν.*

3) Lib. V. ep. 72. — *ὅτι εἰ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν ἀφ᾽ οὗ γεγόνασιν ἄνθρωποι μακαριότητα τῷ λόγῳ τις συλλάβοι, καὶ εἰς ἓν ἀθροίσειεν, οὐδὲ μυριοστῷ μέρει τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν εὑρήσει παραπλησίαν· ἀλλὰ πλέον τοῦ ἐν ἐκείνοις σμικροτάτου τὰ τῇδε κατὰ τὴν ἀξίαν λειπόμενα, κ. τ. λ.*

4) Lib. V. ep. 221. *Ἴσθι, ὦ ἀγαθὲ, ὅτι εἰ οἰστὰ καὶ φορητὰ καὶ εὐίατα πταίσοιμεν καὶ πάθοιμέν τι ἐνταῦθα δεινὸν, ἀποτριβόμεθα τὰ πταίσματα· εἰ δὲ ἀπάνθρωπα καὶ δεινὰ, κἀκεῖσε τιμωρηθησόμεθα, κουφότερον μὲν, εἰ κἀνταῦθά τι πάθοιμεν, βαρύτερον δὲ, εἰ ἀπαθεῖς ἀπέλθοιμεν· ἀλλ᾽ ἵνα κ. τ. λ.*

5) Lib. V. ep. 222. *Ὅπερ πρώην περὶ τῶν ἁμαρτημάτων ἔφην, τοῦτο νῦν περὶ τῶν κατορθωμάτων ἐρῶ· ὅτι μικρὰ καὶ εὐτελῆ κατορ-*

verum et clemens. Quare virtute et pietate insignes praemiis exornabit eorum dignitatem longe excedentibus [1]).

Venient autem anima et corpus, quippe quae in hac terra coniuncta fuerunt, simul in iudicium [2]), et de utroque, uti fas est, feretur sententia. Nam si sola anima praeclaras edidit officii actiones, sola laude praemiisque afficietur; si vero corpus animae fuit auxilio, etiam hoc recipiet remunerationem [3]). Resurgent enim illo die, omni labe, corruptione vitiisque depositis, omnium mortalium corpora, caelesti materia concreta [4]). Cre-

κατορθώσας, εἰ ἀπολαύσει τινὸς χρηστοῦ ἐνταῦθα, ἀφέξει τὸν μισθόν· εἰ δὲ μεγάλα καὶ ὑπερφυῆ καὶ ἀξιοθαύμαστα, κἀκεῖσε ἀπολείψεται, μετρίως μὲν, εἰ κἀνταῦθα ἀπείληφε. τὸ γὰρ ἐνταῦθα λαβεῖν ὑποτέμνεται μισθοῦ μέρος οὐ μικρόν· ὑπερβαλλόντως δὲ, εἰ μὴ ἀπείληφεν.

1) Lib. IV. ep. 136. Τὰ ἔπαθλα μείζονα ὄντα πάσης ἀνθρωπίνης ἀξίας, καὶ ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος, τὴν τοῖς πόνοις χρεωστουμένην ἀμοιβὴν ὑπερβαίνοντα.

2) Lib. I. ep. 222. Τὸ κρίνεσθαι ζῶντας καὶ νεκροὺς, τοῦτό ἐστι, τὸ καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα εἰς κρίσιν ἐλεύσεσθαι, καὶ οὔτε ἓν θατέρου κεχωρισμένον, ἀλλ' ὥσπερ κοινὴν τὴν ἐνταῦθα συνάφειαν ἐποιήσαντο, — Cod. Bav. ἐνταῦθα κοινὴν τὴν συν. ἐπ. — οὕτω καὶ τὴν ἐκεῖθεν δίκην ἡνωμένως ὑφέξουσιν.

3) Lib. IV. ep. 201. Εἰ μὲν μόνη κατώρθωσεν ἡ ψυχὴ, μόνη καὶ στεφανούσθω· εἰ δὲ καὶ τὸ σῶμα ἐμερίσατο τοὺς ἄθλους, μετ' αὐτοῦ καὶ στεφανούσθω. δίκαιον γὰρ καὶ εὔλογον καὶ εἰκὸς καὶ πρεπωδέστατον τοῦτο τυγχάνει. lib. V. ep. 179. — ἡ δὲ (ἀνάστασις) τοῦ σώματος ἐκεῖσε τελεσθήσεται, πάντων μὲν ὁμοίως διὰ τὴν ἀθανασίαν, οὐ πάντων δὲ ὁμοίως διὰ τὴν εὔκλειαν. ἡ γὰρ δόξα ἀναλόγως τοῖς ἐνταῦθα πεπραγμένοις ἑκάστῳ πρυτανευθήσεται, καθὼς τὰ ἀψευδῆ τῆς γραφῆς περιέχει λόγια.

4) Lib. II. ep. 43. p. 140. lit. B. lin. 9. οὕτω καὶ τὸ σῶμα ἀμιλλῆσαν τῇ ἀθανασίᾳ, καὶ τῇ ἀφθαρσίᾳ, ἀνάλωτον ἔσται καὶ ἄβατον

Credendum est enim, deum, qui ex nihilo procreaverit mundum, eundem corpora renovare posse [1]).

τον πᾶσι τοῖς πάθεσιν, οἷς νυνὶ — Cod. Bav. νῦν — σύλλαχον καθέστηκεν. — lib. III. ep. 77. Πνευματικὰ ἔσεσθαι τὰ σώματα ἐν τῇ ἀναστάσει, ἔφησεν ὁ θεσπέσιος Παῦλος — Cod. Bav. πνευματικὰ ἔφησεν ὁ Παῦλος ἔσεσθαι τὰ σώματα ἐν τῇ ἀναστάσει — διὰ δύο ταῦτα, διά τε τὸ κοῦφα, καὶ αἰθέρια, καὶ παντὸς κρείττονα πάθους καὶ βάρους, μέλλειν ἔσεσθαι, καὶ διὰ — εἰ δὲ περὶ τῶν σωμάτων τῶν ἁμαρτωλῶν ζητήσει τις, φήσομεν ὅτι ἡ κατὰ τὴν προτέραν ἐκδοχὴν κοῦφα ἔσται καὶ αἰθέρια, ἢ ὅτι ὑπὸ πυρὸς βασανισθήσεται μὲν, οὐκ ἀναλωθήσεται· ἢ ὅτι κἂν ἐθελήσωσιν ἁμαρτεῖν οὐ δυνήσονται.

1) Lib. II. ep. 43. cuius ultima verba haec sunt: — ὁ γὰρ μὴ ὂν — Cod. Bav. addit τοῦτο — ποιήσας, πολλῷ μᾶλλον γεγενημένον ἀναστήσει. — Cfr. lib. I. ep. 284.

CA-

CAPUT SECUNDUM.

ISIDORUS APOLOGETA.

§. 1.

Iſidori contra ethnicos diſputandi ratio.

Quod libri ab Iſidoro de vaticinandi arte et fato contra ethnicos conſcripti non ad noſtram uſque pervenerunt aetatem, ne nobis quidem in Peluſiotae contra ethnicos diſputandi rationem accurate inquirentibus, aliqua dignum videtur eſſe querimonia. Etenim inter eiusdem epiſtolas reperiuntur ſatis multae, in quibus ille ſuam de Graecorum mythologia, de placitis philoſophorum et de religionis Chriſtianae obtrectatoribus declarat ſententiam. Quam paucis explicaſſe operae pretium erit.

Impiis autem et obſcoenis, quibus poëtarum libri referti ſunt, de diis narrationibus utitur Peluſiota ad demonſtrandum, ethnicorum deos cultu omnino eſſe indignos. Itaque Theodoſio quaerenti ex eo, cuiusnam ſceleris Mars convictus ſupplicio affectus ſit, reſcribit [1]), ſe, etſi talia exponere puderet, tamen traditu-

1) Lib. II. ep. 92. Ἐπειδὴ καὶ ἐπὶ τίσιν ἄλους ὁ Ἄρης δίκην ἔδωκεν — ſic notante Poſſino pro δέδωκεν ſcribendum eſt. Accedit

diturum esse, quum eiusmodi narratione ethnici optume possent refutari. Nam, ita enim pergit, si deos, quos colunt, neque pudicos, nec iustos esse intelligent, eos nec cultu dignos haberi debere concedant necesse est. Quibus praefatis stuprum, quod Mars Agraulae Cecropis intulit filiae, atque Halirrothii mortem accurate narrat. — Eodem consilio in epistola ad Nilammonem scholasticum data [1]), Apollinem, quippe qui castam non subigere potuerit artibus suis virginem, irridens, quomodo, quaeso, inquit, Apollo, quem vatem optumum esse affirmatis, cuique etiam solis, omnia videntis, nomen affingitis, puellam illam pudicitiae compotem esse ignoravit? — Sed non solum illorum de diis fabulas narrando, verum etiam comparatione inter illas et Christianorum religionem instituta ethnicorum deos risu dignos, eorumque cultum rationi non consentaneum esse conatur probare. Quum enim ex eo quaesierit Theologius scholasticus, num Graeci deorum matrem colentes aliud quid docerent, quam Christiani, qui Mariam dei matrem crederent, in epi-

cedit Cod. Bav. auctoritas — ἐθέλησας μαθεῖν, αἰσχύνομαι μὲν φράσαι, ὅμως δ' οὖν ἐρῶ. ἔλεγχος γὰρ ἔσται Ἑλλήνων σαφὴς τὰ λεγόμενα. ὅταν γὰρ οὓς φασι τῶν πάντων διανομεῖς εἶναι καὶ ταμίας, ὀφθεῖεν, μήτε σωφροσύνην, — Cod. Bav. σωφροσύνης, — μήτε τὸ κρίνειν ἔχοντες — Cod. Bav. μετέχοντας — ὀρθῶς, σχολῇ γ' ἂν εἶεν σεπτοί. κ. τ. λ.

1). Lib. IV. ep. 194. lit. B. lin. 4. — πῶς ὃν φατε μαντικώτατον εἶναι, ᾧ καὶ τὸ τοῦ ἡλίου ἐπιψεύδεσθε ὄνομα, — Cod. Vat. 650. ὡς καὶ το τ. ἡλ. ἐπιψεύδεσθαι ὄνομα, — ἠγνόησεν ὅτι σώφρων ἐστὶν ἡ κόρη, καὶ οὐκ ἂν ἁλοίη ἡδονῇ; εἴτε γὰρ ἐκ τῆς μαντικῆς, εἴτε ἐκ τοῦ σοφὸς — Cod. Vat. 650. μουσικὸς — εἶναι, καὶ δυνατώτατος τῶν ταῦτα, ὥς φατε, κατασκευαζόντων ἢ σημαινόντων, ἐχρῆν αὐτὸν εἰδέναι. εἰ δὲ διὰ πάντων ἄγνοιαν δυστυχῶν ἐφωράθη· παύσασθε ὦ δεινότατοι, δι' ὧν φατε, ἑαυτοὺς ἐλέγχοντες.

epiſtola ad hunc data magnum intercedere audacter affirmat inter utrumque dogma diſcrimen. Etenim, inquit, Graeci deorum matrem colunt, quae libidine inflammata concepit et peperit. At quam nos confitemur incarnati dei matrem, ea ſic concepit, ut nec virile ſemen, nec labes ulla interceſſerit [1]). Quod Iſidori de Graecorum mythologia iudicium, etſi non omnino poteſt probari, tamen aliquam ſane habet excuſationem. Id vero, quod Chriſtianum, poëtas et hiſtoricos legentem, deriſu dignum eſſe arbitratur ille [2]), duri eſt parvique ingenii.

Ne-

1) Lib. I. ep. 54. Τί περισσὸν ἢ ἀλλότριον τῆς ἡμετέρας, ἔφης, θρησκείας δοξάζουσιν οἱ πολυπλανεῖς καὶ πολύθεοι Ἕλληνες, — iam inſerunt Vat. 649. et Bav. εἰ — μητέρα θεῶν ἀναγράφουσιν, ὁπότε καὶ ἡμεῖς θεοῦ μητέρα πιστεύομεν. — Ἕλληνες μὲν τὴν τῶν θεῶν αὐτῶν καὶ ὑπάτων μητέρα, ἐξ ἀκολασίας — Cod. Alt. et Vat. 649. ἀκολάστων — καὶ — quod Poſſini cod. aliquis omittit — ἀῤῥήτων παθῶν, καὶ συνειληφυῖαν καὶ τετοκυῖαν ἐγνώρισαν, — Codd. Vat. 649. et Alt. ἀνέγνωσαν, — — οὐδὲν ὅτι λαγνείας εἶδος ἢ ἀγνο[illegible]σασαν, ἢ ἄπρακτον καταλιποῦσαν, ἅτε τοιούτων μητέρα. ἣν δὲ ἡμεῖς — Cod. Bav. μητέρα. ἡμεῖς δὲ — τοῦ σαρκωθέντος θεοῦ ἡμῶν γενομένην ὁμολογοῦμεν μητέρα, μονογενῆ — pro quibus omnibus extat in Cod. Vat. 649. μητέρα. τὴν δὲ τοῦ θεοῦ ἡμῶν μητέρα, μονογενῆ — καὶ μονότροπον σύλληψιν δεξαμένην, πᾶσαι — Cod. Bav. παλαὶ — τῶν ἀνθρώπων αἱ γενεαὶ σὺν ἀληθείᾳ ἐπέγνωσαν, οὔτε σπορᾶς γενομένης, οὔτε φθορᾶς μεσιτευσάσης. — Cod. Bav. οὔτε φθορᾶς γενομένης, οὔτε σπορᾶς.

2) Lib. I. ep. 63. Τίς σε οὐ κωμῳδήσει; τίς σε οὐκ ἐλεήσει, ἐν γαλήνῃ φιλοσοφίας τῶν τοῦ κυρίου μαθητῶν — Chat. τὸν τοῦ κυρίου μαθητὴν — καθεζόμενον, καὶ θόρυβον καὶ βρασμὸν Ἑλληνικῶν συγγραφέων καὶ ποιητῶν ἐφελκόμενον; τί γάρ, εἰπέ μοι, παρ᾽ ἐκείνοις τῶν καθ᾽ ἡμᾶς προτιμότερον; τί δὲ οὐ ψεύδους γέμει καὶ γέλωτος, ὧν ἐκεῖνοι σπουδάζουσιν; οὐχ αἱ θεότητες ἐκ παθῶν; οὐχ αἱ ἀνδρεῖαι ὑπὲρ παθῶν; οὐχ οἱ ἀγῶνες ὑπὲρ — Cod. Alt. αἰῶνες διὰ — παθῶν;

Cod.

Neque Graecorum philosophiam, de qua altero loco agendum est, magni aestumat ille. Nam etsi complura Socratis, Pythagorae et Platonis placita, ut deinceps vel uno exemplo ostendam, optuma esse concedit, tamen omnes, qui ratiocinationibus et syllogismis, quid honestum sit et utile, sese inventuros arbitrentur, ψυχικοὺς esse declarat [1]). Itaque studium quidem philosophiae et librorum a philosophis conscriptorum cum sacrae scripturae lectione recte coniungi posse [2]), tamen neminem magnam ex illo percepturum esse utilitatem fructumque [3]), recte statui posse opinatur. Auctoritati enim philosophorum, ubi doctrinam in bibliis propositam reiiciunt, non multum, de eius sententia, tribuendum est [4]).

Imprimis vero duo sunt Graecorum placita Isidori Pelusiotae tempore multis accepta, quae impia et perquam noxia aestumans ille omnibus refellere conatur viribus; nempe de fato et animae mortalitate doctrinam. Exposita autem de his Isidori sententia, quaenam

---

Cod. Bav. οὗ καὶ θεότητες ἐκ παθῶν, οὗ καὶ ἀνδρεῖαι ὑπὲρ παθῶν, οὗ καὶ οἱ ἀγῶνες διὰ παθῶν. — φεῦγε τοίνυν καὶ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς αἰσχρότητος. δεινῶς γὰρ οἶδεν ἀναστομοῦν — Cod. Alt. ἀναστομεῖν — τοὺς τῶν τραυμάτων συνουλώσαντας μώλωπας· μήποτε ὑποστρέψῃ τὸ πνεῦμα τῆς πονηρίας σφοδρότερον, καὶ χείρονά σοι τὴν ἧτταν τῆς προτέρας ἀγνοίας ἢ ῥαθυμίας ἐργάσηται.

1) Lib. IV. ep. 127.

2) Lib. II. ep. 3. — ὅσον μὲν οὖν χρήσιμον εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς φιλοσοφίαν ἐκ τῆς ἔξωθεν παιδεύσεως, ὥσπερ ἡ μέλιττα δρεψάμενος· πολλὰ γὰρ, εἰ χρὴ τἀληθῆ λέγειν, ἀρετῆς ἕνεκεν πεφιλοσοφήκασι κ. τ. λ.

3) Lib. IV. ep. 149.

4) Lib. III. ep. 87.

nam eius fuerit contra Graecorum philoſophos diſputandi ratio, abunde erit declaratum.

Primum igitur, quibusnam argumentis contra eos, qui fatum credunt, uſus ſit, exponendum eſt. Iſti vero philoſophi, ut exiſtimat, falſam de numine divino habent notionem; ſtatuunt enim, inquit, aut deum non eſſe; aut eſſe quidem, ſed eum mundum non condidiſſe, aut, ſi condiderit, non gubernare; aut, ſi gubernet, vitiis oblectari; aut, ſi non delectetur, imperium aliis conceſſiſſe; aut, ſi non conceſſerit, invito ereptum fuiſſe; aut, ſi ei non ereptum ſit, improbos ulciſci nolle; aut, ſi velit, non poſſe; aut, ſi poſſit, otium carius habere et antiquius; aut, ſi hoc carius non habeat, ab aſtrorum motu ſuperari; aut, ſi non ſuperetur, inertem ac deſidem eſſe velle — aliaque multa aeque ridicula et inepta. — Verum, ut pergit, quum de divino numine talia praecipiant, reiiciantque ſanam et quae rationi convenit de eo et providentia divina doctrinam, eos etiam omnes diſciplinas et artes ſupervacaneas docere, atque omne inter virtutem et vitium tollere oportet diſcrimen. Etenim ſi fatum regnat, nec philoſophiae opera danda eſt, nec leges condendae, nec iudicandi munus ſuſcipiendum, nec colenda medicina, neque amplectenda virtus, nec vitium fugiendum. — Quis autem eorum, qui mentis compotes ſunt et prudentiae, hoc ferat? quis tandem eſt, qui feminae, quae, quum clavos in manibus gerat, in globo ſtet, neque oculis ſuis uti poſſit, crudelitatem, caecitatem prae ſe fert et inconſtantiam, quis eſt, inquam, qui huius feminae arbitrio res ſuas permittat? Quod quum vir ſanus facere profecto nolit, Chriſtianorum de providentia dogma haud dubie ſuſcipiendum eſt. — Iſtis vero quaerentibus, ſic enim pergit, qui ſiat, ut non-

nulli

nulli vitiis laborantes magnis opibus gaudeant, multique virtute excellentes gravissimis vexentur calamitatibus, respondeo, multos, qui crimina commiserint, iam hac in terra poenis, multosque virtute insignes praemiis affici; sceleftos vero iudicia in hac vita effugientes, in futura poenam daturos, sed iustos iniurias aequo animo perferentes meritas recepturos esse coronas. Huc accedit, quod, quid cuique veram afferat utilitatem, diiudicatu est difficillimum. Paupertas enim, mors aliaque, quae vulgo mala habentur, philosophis, qui magnam apud omnes adepti sunt auctoritatem, aliisque viris virtute praeclaris utilia visa sunt et exoptanda. Itaque Socrates mori quam fugere satius habuit; Diogenes Persarum rege ditior sibi visus est et felicior; Antisthenes, Phocio, alii contempserunt divitias. Quare virum pium, quippe qui hac in terra misere vivat, revera esse infelicem [1]), affirmari nequit. Quae quum ita sint, desistant homines isti contra providentiam dicere, sua cuique bona aeque tribuentem.

Quae hactenus exposuimus Isidori contra eos, qui fatum credunt, argumenta deprompta sunt omnia ex epistola d aHarpocram scripta [2]). Sed in alia ad Paulum

1) Cfr. lib. V. ep. 362. ep. 363.

2) Lib. III. ep. 154. — Conferatur porro eiusdem libri epistola 191, in qua Isidorus duo, quae primo loco posuimus, argumenta repetit in hunc modum: — εἰ γὰρ θεὸς οὐ γένεσις· εἰ δὲ γένεσις, οὔ φημι τὸ ἐναντίον — εἰ γένεσις, οὐ νόμος. εἰ δὲ νόμος, οὐ γένεσις. εἰ γένεσις, οὐ παραίνεσις. εἰ δὲ παραίνεσις, οὐ γένεσις. εἰ γένεσις, οὐ κρίσις. εἰ δὲ κρίσις οὐ γένεσις. εἰ γένεσις οὐ μελέται. εἰ δὲ μελέται, οὐ γένεσις. εἰ γένεσις, οὐ φιλοσοφία. εἰ δὲ φιλοσοφία οὐ γένεσις. εἰ γένεσις, οὐκ ἰατρική. εἰ δὲ ἰατρική, οὐ γένεσις. εἰ γένεσις, οὐ γεωργία. εἰ δὲ γεωργία, οὐ γένεσις. καὶ πολλὰ ἔχων εἰπεῖν, νυνὶ παραλείψω. αὖθις δὲ συλλογίσομαι. εἰ μὲν οὖν ἑνὸς ἦν τοῦ — deest in Cod. Bav. — πράγματος πρὸς ἓν — deest

lum data [1]) fatum non esse his verbis demonstrare conatur: „Si omnia fatali quadam, ut ais, necessitate fiunt ac dicuntur, exponas velim, qui fiat, ut ipsa seipsam per nos evertat. Nam si ipsa omnia efficit, eadem est, quae per nos fatum haud esse praedicat. Quia igitur ipsi, quam esse dicitis, se minime esse dicenti, fidem adhibetis?“

Quibus expositis ad alteram, quam Isidorus refellere conatur, de animae mortalitate doctrinam transire liceret, nisi occasione data, quid ille de providentia divina et libero hominum arbitrio statuerit, ante exponere luberet; praesertim quum gravissimum hoc dogma, in quo, ut equidem arbitror, omnis virtutis fons et fundamentum cernitur, primo huius partis capite non tetigerimus.

Pauca autem et minus gravia sunt, quae de providentia tradidit Pelusiota. Docet enim deum solum, quid unicuique utile sit, providere posse [2]); idque nobis pro insigni, qua abundaret, benignitate et iustitia tri-

deest in Cod. Bav. — ὁ — Cod. Bav. ὃ — ἀγὼν, ἴσως ἀμφισβητήσιμος ἂν ἦν ὁ στέφανος. εἰ δ' ἑνὸς πρὸς πολλὰ καὶ ποικίλα ἡ μάχη, ἀναμφισβήτητος, ὡς οἶμαι, ἡ νίκη. — quod e Codd. Vat. 649. et Alt. et Bav. addendum est. — κἂν γὰρ ἐν δόξῃ νενικηκέναι, — Cod. Bav. δόξῃ ἂν νενικημέναι, — ὑπὸ τῶν ἄλλων ἡττηθήσεται.

1) Lib. III. ep. 135. Verba graeca sunt: *Εἰ πάντα, ὡς φῄς, ὦ σοφὲ, καθ' εἱμαρμένην γίνεταί τε καὶ λέγεται, εἰπὲ πῶς νῦν δι' ἡμῶν ἑαυτὴν ἀνατρέπει. εἰ γὰρ αὐτὴ πάντα ποιεῖ, αὕτη ἂν εἴη* — iam e Cod. Bav. addendum esse censeo *ἡ* — *νῦν δι' ἡμῶν κηρύττουσα μὴ εἶναι γένεσιν. πῶς οὖν αὕτη, ἥν φατε εἶναι, φάσκουσα μὴ εἶναι, οὐ πιστεύεται παρ' ὑμῶν;* — Cfr. lib. V. ep. 117.

2) Lib. V. ep. 66. — *ἐπεὶ οὖν τὸ τὰ συμφέροντα εἰδέναι τε καὶ διδόναι, τῇ θείᾳ, ἀνήκει προνοίᾳ, ταῦτα παρ' αὐτῆς αἰτῶμεν, καὶ διδόμενα στέργωμεν, εἰ καὶ ἐναντία δοκοίη εἶναι.*

tribuere [1]), neminem vero incepta, nisi divina nobis auxilium mitteret providentia, exsequi ullo modo posse; illud autem omnibus ad rem, quam expeterent, assequendam nihil praetermittentibus praesto esse [2]).

Sed multa reperiuntur in Isidori epistolis dicta, quibus unumquemque libero gaudere arbitrio ingenue declarat. Itaque *ἡ φύσις*, inquit, *ἀνάγκῃ καὶ ὅροις δέδεται, ἡ δὲ προαίρεσις ἐλευθερίᾳ καὶ ἐξουσίᾳ τετίμηται* [3]). Quod et Paulus apostolus de eius sententia bene sentiens hominem cum luto non propterea comparavit, ut voluntatis humanae libertatem negaret, sed ut iustum quemque divini numinis voluntati omnibus in rebus obedire debere ostenderet [4]). Quod si quis repudiare audet, eum deus, ut ipsi pareat, non cogit, quippe qui liberum hominis voluntatem tollere non velit. Quare non mirandum est, quin Jesus Christus, cui summa sine dubio et incredibilis fuit persuadendi vis, Judam minime adduxerit, ut virtutem rem bonam esse et expetendam existimaret. Etenim ille libero gaudebat arbitrio [5]). Eamdemque ob causam Isido-

1) Lib. III. ep. 154. p. 318. lit. C. lin. 6. — *τῆς προνοίας — τῆς τὸ συμφέρον ἐπισταμένης, καὶ ἑκάστῳ ἢ συγχωρούσης, ἢ ἀπονεμούσης.*

2) Lib. IV. ep. 171.

3) Lib. V. ep. 461.

4) Lib. II. ep. 175. — *τί θαυμάζεις εἰ τὴν τοῦ πηλοῦ εἰκόνα ἔλαβεν ὁ Παῦλος, οὐχ ἵνα τὸ αὐτεξούσιον λυμήνηται,* — Cod. Bav. *λυμήνοιτο,* — *ὃ πανταχοῦ στεφανοῖ, ἀλλ' ἵνα μὴ μόνον τὴν σφοδρὰν πειθὼ καὶ ὑπακοὴν δείξῃ, ἣν δίκαιος ἂν εἴη ἔχειν ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸ θεῖον, ἀλλὰ καὶ τὴν λύτταν ἰάσηται τῶν ἐπισκῆψαι τολμώντων τῇ ἀκηράτῳ καὶ παντὸς ἐπέκεινα καὶ λόγου καὶ νοῦ ἐπιστήμῃ.*

5) Lib. II. ep. 129. *Ἔοικας θαυμάζειν, πῶς τὸν προδότην οὐκ ἔπεισεν ὁ Χριστὸς, καλὸν ἡγεῖσθαι τὴν ἀρετὴν, καίτοι πολλάκις*

dorus multis in epistolis de amicorum queritur duritie, qui ipsum reprehenderent, quod Zosimo, Maroni, Martiniano aliisque viris, qui vitiis praecipites abierant, persuadere non potuerit, ut ad sanam frugem redirent [1]).

Contra eos vero, qui animam mortalem esse contenderunt, Graecorum philosophos, veluti Galenum, disputat in epistola ad Proeschium [2]) medicum data; in

---

λάκις περὶ ἀρετῆς, μᾶλλον δὲ οὐκ ἔστιν ὅτε οὐχ ὑπὲρ ταύτης ἐν συνουσίαις ἀκούσαντα. ἐγὼ δὲ θαυμάζω, πῶς τὸν ὅρον τῆς αὐτεξουσιότητος ἐπιστάμενος, περὶ τούτου ἐθαίμασας. οὐ γὰρ βίᾳ καὶ τυραννίδι, ἀλλὰ πειθοῖ καὶ προσηνείᾳ ἡ τῶν ἀνθρώπων σωτηρία κατασκευάζεται. διὸ καὶ τὸ κῦρος ἔχει ἕκαστος τῆς οἰκείας σωτηρίας. ἵνα καὶ οἱ στεφαν. — cfr. lib. V. ep. 20. — τοῦ γὰρ πεισθῆναι καὶ μὴ αὐτὸς κύριος καθέστηκεν. εἰδὲ ἀπιστεῖς, ἑνὶ παραδείγματι χρησάμενος, ᾧ ἕτερον οὐδὲν παραβληθῆναι δυνήσεται, πεῖσαι δυνήσομαι. τί γὰρ τοῦ λόγου ἐλλογιμώτερον; ἢ τί τῆς σοφίας ἰσοφώτερον τῆς τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα φησάσης — Cod. Vat. 650. et Alt. φρασάσης — καὶ προσηνῆ καὶ δραστήρια, ὥστε ἀναστεῖλαι τοῦ Ἰούδα τὴν φιλοχρηματίαν, καὶ μὴ ἀνυσάσης; οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν, ἀλλὰ παρὰ τὸ τὸν ἀκούοντα κύριον εἶναι τῆς οἰκείας γνώμης, διὰ τῆς αὐτεξουσιότητος ὅρον, δι᾽ ὃν καὶ ὁ τῆς κρίσεως ἀξιόχρεός ἐστι λόγος.

1) Lib. IV. ep. 205. p. 530. lit. E. lin. 6. — οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν, ἀλλὰ παρὰ τὸ τοὺς ἀκροατὰς κυρίους εἶναι τοῦ τέλους, διὰ τὸν τῆς αὐτεξιουσιότητος ὅρον. — lib. V. ep. 442., quae data est ad Macarium episcopum et his verbis continetur: Εἰ τοιούτοις χρησάμενος λόγοις ὁ λόγος, οἳ καὶ τὴν ἄψυχον φύσιν εἰκότως ἂν ἔκαμψαν, οὐκ ἔπεισε τὸ ἀμείλικτον ἐκεῖνο θηρίον τὸ κατ αὐτοῦ ἐπιλυττῆσαν· ἔδειξε λαμπρῶς, ὅτι τὸ πεισθῆναι καὶ μὴ, τῶν ἀκουόντων ἐστὶ, διὰ τὸν τῆς αὐτεξουσιότητος ὅρον, δι᾽ ὃν καὶ ὁ τῆς κρίσεως ἀξιόλογός ἐστι λόγος. — Caeterum cfr. lib. V. ep. 357. — ep. 42. ep. 219. ep. 250. ep. 441. — ep. 521. ep. 547. et al.

2) Lib. IV. ep. 125. In Cod. Vat. 650. non Προεσχίῳ — Sed Προσεχίῳ scriptum est.

in qua postquam Pythagorae, Platonis aliorumque de hoc dogmate sententiam ipsi probatam attulit, illum dehortatur, ne cum sapientissimis certamen ineat philosophis. Quod si suscipiat, eum cum athleta, qui artis musicae imperitus iudicium de ea sibi arroget, comparandum esse censet. Nam ille animam variae, é qua humanum corpus conflatum sit, materiae harmoniam esse, et uti lyrae harmonia fracto instrumento cessaret, sic eam una cum illo interituram, docens, sibi ut Isidorus arbitratur ipse repugnat. Lyra enim, inquit Pelusiota, et fides concinnatae et aptatae concentum quidem pariunt; sed ad tempus aliquod dissolutae instrumentum quidem non fractum, exstincta vero est harmonia. — Quid autem, sic enim pergit, optumus ille Galenus dicturus est de iudicio futuro? quid de praemiis, quae homines pii iustique in hac terra summopere vexati optumo iure exspectant? quid tandem de impiorum scelestorumque poenis? — Deinde allatis Homeri et Euripidis contra Galeni sententiam effatis, eum omne, quod inter vitium et virtutem intercedat, discrimen tollere declarat; quum eum necesse sit omnia hominum dicta factaque non ipsis, sed vario materiae, qua quisque conflatus sit, temperamento adscribere. — Denique Galeni sententiae repugnant, quae quotidie fiunt morum mutationes. Multi nempe adolescentes libidinosi in ipso aetatis vigore ad continentiam redierunt; neque tamen materia, e qua corpus illorum concretum fuit, immutata est; multique virtutem relinquentes, non propterea, quia eorum corpus mutationes perpessum est, vitiis sese contaminarunt. — Quae omnia videns Plato [1]), summus Graeco-

1) Platonis testimonio, ad animae immortalitem probandam etiam alibi utitur Pelusiota.

corum philofophus, ineffabilem effe, quae inter animam omnis materiae expertem corpusque intercedat, communionem; neque mutuam immortalis animae et corporis affectionem explicari poffe, fapienter docuit; itaque Jefus Chriftus [1]) ne timete, inquit, illos, qui corpus quidem occidunt, fed animam corrumpendi et perdendi non habent poteftatem.

Quibus expofitis reftat tantum, ut, quid Graecis fingula Chriftianorum dogmata oppugnantibus refponderit, exponatur.

Cum his autem, quippe qui facram reiiciant fcripturam, aut argumentis philofophicis certandum [2]), aut, fi quis pro fua fententia graeci cuiusdam fcriptoris attulerit teftimonium, huic alius graeci auctoris auctoritatem opponendam effe [3]) exiftimat. Neque ipfe haec, quae propofuit, praecepta neglexit.

Nam

---

1) Hanc de animae immortalitate doctrinam tam gravem effe cenfet Ifidorus, ut in epiftola ad Ifidorum epifcopum data — lib. IV. ep. 146. — plane doceat, Jefum Chriftum etiam propterea a coelis defcendiffe, ut hoc dogma in mortalium animos revocaret. Verba graeca, quae huc fpectant, haec funt: — *ἥκει τοίνυν ὁ σωτὴρ, μετὰ τῶν ἄλλων, ὧν κατώρθωσε, καὶ ταύτης ἀπαλλάξων τοὺς ἀνθρώπους τῆς ὑπονοίας. τὴν γὰρ τῆς ψυχῆς ἀθανασίαν ὁρισάμενος, ἐν τῷ φάναι· τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι· καὶ τὴν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν εὐαγγελισάμενος διὰ τοῦ εἰπεῖν· ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίζονται, ἀλλ' ἔσονται ὡς ἄγγελοι· τήν τε κρίσιν μηνύσας διὰ πολλῶν μὲν ἄλλων καὶ ἐν τῷ φρᾶσαι δέ· φοβηθῆτε τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ.* — Cfr. lib. II. ep. 203. lib. IV. ep. 125.

2) Lib. II. ep. 43. — *χρὴ ἐπειδὴ τὰς ἱερὰς παραγράφονται γραφὰς, ἐκ λογισμῶν καὶ ἀποδεικτικῆς τάξεως, ἀναγκαστικὸν κατασκευάσαι λόγον παρασκευάζοντα ἡμᾶς τὸ σαφὲς συνιδεῖν.*

3) Lib. II. ep. 146. p. 191. lit. D. lin. 1. — *οὐκοῦν ἐπειδὴ Ἕλληνές τε ὄντα, καὶ τὰ Ἑλλήνων πρεσβεύοντα, χρὴ ἐκ τῶν σῶν σε χειρώσασθαι, ἀντιτακτέον. κ. τ. λ.*

Nam evangelium propterea reiicientibus, quoniam nova et vivendi et cogitandi ratio a Christo proposita sit, neminem, nisi nova doceret, malam et inveteratam immutare posse consuetudinem ostendit; simulque hoc, dummodo utilitas novitati adiuncta sit, non reprehendendum esse affirmat [1]. — Deinde ubi rem habet cum Graecis doctrinam de corporum resurrectione irridentibus, hanc exemplis, quae ex philosophicis eorum scriptis repetita sunt, illustrare et probare conatur [2]. Etenim ut Graecorum, inquit, philosophi ex igni aëra, ex aëre aquam, ex aqua terram, ac rursum e terra aquam, ex aqua aëra, ex aëre ignem fieri contendunt, ita nos corpus, quod nunc maximam partem terrenum est, post mortem aetherium fieri dicimus.

Quum vero Harpocras scholasticus [3]) Homeri contra eum protulerit testimonium, rescribit: — quoniam tu Homerum ut sapientissimum in medium producis testem, ego eumdem adversus te producam; — et Casio scholastico [4]) Demosthenis dicto, ut Pelusiotae sententiam refelleret, utenti Isocratis, Aristidis, Epaminondae, Cratis, Phocionis, Platonis aliorumque auctoritatem opponit.

 Si-

1) Lib. II. ep. 46. *Εἶπε τῷ διενεχθέντι* — Cod. Bav. *διαλεχθέντι* — *πρὸς σὲ, καὶ τὰ Ἑλλήνων πρεσβεύοντι,* — Cod. Alt. *πρεσβεύσαντι,* — *φήσαντί τε, ὅτι καινήν τινα καὶ παρὰ τὴν ἀρχαίαν.* — Cod. Vat. 649. *ἀρχαίων* — *συνήθειαν, εἰσηγήσατο πολιτείαν τὸ εὐαγγέλιον, ὅτι, ὦ σοφώτατε, κινδυνεύεις ἀγνοεῖν, ὅτι τὴν πονηρὰν συνήθειαν καινότης μόνη παύειν πέφυκε. διὸ κ. τ. λ.*

2) Lib. II. ep. 48.

3) Lib. II. ep. 228. — *σεμνὴ γὰρ καὶ ἡ παρὰ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρία.* — quae verba recurrunt lib. III. ep. 335. lib. IV. ep. 225. et alibi.

4) Lib. II. ep. 146.

Simili modo contra eos agit, qui apostolorum doctrinam non divinam esse ex tenui illorum genere scribendi collegerunt. Hi enim de Isidori sententia cum philosophis et poëtis, quibus maxima apud Graecos gloria est et auctoritas, minime consentiunt; quum Socrates apud Platonem comptam orationem philosopho indignam esse censeat, et Homerus poëta divinus non esse necesse declaret, ut rerum divinarum doctores vel viri alicuius discipuli sint, vel humanam cognitam habeant sapientiam [1]).

Sed qui non tam contra celeberrimos agunt poëtas et philosophos, quam contra sese loquuntur ipsi, iure deridentur ab omnibus. Ita in epistola ad Aesculapium sophistam [2]) narrat Isidorus, se aliquando cum philosopho Graeco, magnam eloquentiae gloriam adepto, iniisse certamen; seque, quum ille plura de Iesu Christi cruciatibus et morte palam dixisset, orationemque illius magnus omnium consecutus esset risus; modeste et tranquille quaesivisse ex eo, quo modo Iesum revera mortuum crucique esse affixum posset probare. Tum ille in evangeliis scriptum esse respondit, itaque illorum agnovit auctoritatem. At, hoc ego illi statim opponebam, in iisdem resurrectionem quoque domini nostri Iesu Christi traditam esse, eiusque ad patrem reditum. Quodsi evangelistis fidem habendam esse censes, ut antea censuisti, si Christum mortuum esse credis, te eiusdem et resurrectionem et ad patrem reditum credere oportet.

Denique ethnicis religionis Christianae praestantiam probaturus argumento utitur historico. Etenim ex iis quae iam evenerint, maiora perspici licere con-

ten-

1) Lib. IV. ep. 30.

2) Lib. IV. ep. 31.

tendit [1]), affirmatque Graecorum philoſophiam deorumque cultum a prudentibus doctisque viris defenſum et commendatum, inde ab antiquiſſimis temporibus traditum hominibus, atque inveteratum, opibus armisque potentem, magis magisque ex animis mortalium removeri et deleri; Chriſtianorum vero doctrinam plebeiis, pauperibus et abiectis hominibus demandatam, brevi temporis ſpatio late propagatam, multisque antea ethnicorum fide imbutis [2]) eſſe acceptam. Hinc ſolis luce clarius apparere coeleſtia apoſtolorum dogmata, maiorem habere in mortalium animos vim et efficaciam, quam Graecorum de dis fabulas. Quae quum ita ſint, miratur Iſidorus [3]), qui fiat, quod non ſolum rudes, ignari et impoliti polytheismi defenſores, verum etiam philoſophi alioqui prudentes et ſagaces non ſentiant, ſe Ieſum Chriſtum, apoſtolos, eorumque doctrinam irridentes ſemetipſos habere ludibrio. Nam ſervatorem noſtrum cruci affixum contemnentes, fatentur, ſe ab homine contemptu digno victos, et adeo contemptu eſſe digniores, apoſtolorum vero inſcitiam graviſſimis verbis reprehendentes ſibi exprobrant vecordiam, quum a rudibus viris ſe ſuperatos eſſe concedant neceſſe ſit. — Si vero, ut pergit, petulantibus Jeſu Chriſti cachinnis excipiunt ſepulcrum, illuſtria ipſorum templa reddunt ridicula, quippe

1) Lib. I. ep. 270.

2) Lib. IV. ep. 76. — πόσοι γὰρ Πυθαγόρειοι τῦφον καὶ ὑπεροψίας πεφηνότες διδάσκαλοι, φοιτηταὶ γεγόνασι τοῦ λόγου; πόσοι δὲ Πλατωνικοὶ, τὴν ὀφρῦν τὴν ἀπὸ τῆς καλλιεπείας κατασπάσαντες, ὑπὸ τὴν σκιὰν αὐτοῦ ἱδρύνθησαν; πόσοι Ἀριστοτελικοὶ καὶ Στοϊκοὶ, τὴν, ἐφ' ἧς ἐσεμνύνοντο, σοφίαν ἀτιμάσαντες, ἠγάπησαν ἐν ταῖς ὑπηκόοις τετάχθαι;

3) Lib. IV. ep. 27.

quippe quae derifo ab ipfis cefferint fepulcro. Si denique evangelium ut rem vilem reiiciunt, quicquid apud eos illuftre eft et praeclarum derident ipfi, quoniam rerum vilium naturae fuccubuerit. — Haec hactenus.

§. 2.

De Ifidori cum Judaeis altercandi ratione.

Quemadmodum Ifidorus ethnicis philofophi vel poëtae cuiusdam auctoritatem proferentibus aliquod aut eiusdem aut alius fcriptoris opponit effatum, ita contra Judaeos difputaturus non folum vetere teftamento, verum et Philonis et Jofephi dictis, ut illorum obiectiones refutet, utitur faepenumero. Itaque Judaeos Jefu Chrifti divinitatem negantes refellit auctoritate Jofephi [1]), qui etfi acerrimus religionis Mofaicae propugnatur,

1) Lib. IV. ep. 225., in qua Jofephi de Chrifto teftimonium — Archaeol. lib. XVIII. cap. 3. (4.) — his verbis comprehenditur: *γίνεται δὲ* — V. *δὴ* — *κατ᾽ ἐκεῖνον* — V. H. *κατὰ τοῦτον* — *τὸν χρόνον* — Cod. Vat. 650. *καιρὸν* — *Ἰησοῦς, σοφὸς ἀνὴρ, εἴγε αὐτὸν ἄνδρα* — H. *ἄνδρα αὐτὸν* — *λέγειν χρή. ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητὴς, διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡδονῇ τἀληθῆ δεχομένων. καὶ πολλοὺς μὲν Ἰουδαίους, πολλοὺς δὲ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐπηγάγετο. ὁ Χριστὸς οὗτος ἦν. καὶ αὐτὸν ἐνδείξει τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ᾽ ἡμῖν σταυρῷ ἐπιτετιμηκότος Πιλάτου, οὐκ ἐπαύσαντο οἱ τὸ πρῶτον* — H. *οἵγε πρῶτον αὐτὸν* — *ἀγαπήσαντες. ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν, τῶν θείων προφητῶν ταῦτά τε περὶ αὐτοῦ* — quae verba ab H. ponuntur ante *εἰρηκότων* — *καὶ ἄλλα μυρία θαυμάσια εἰρηκότων. ἴδε τοίνυν* — Cod. Vat. 650. *εἰς δὲ τῶν νῦν* ... H. *εἰς ἔτι νῦν* — *τῶν Χριστιανῶν, ἀπὸ τοῦδε ὠνομασμένων, οὐκ ἐξέλιπε* — Cod. Vat. 650. V. H. *ἐπέλιπε* — *τὸ φῦλον.* Quam notavimus littera H. fcripturam, eam Havercampius in fua Jofephi antiquitatum editione in textum recepit; quae

vero

tur, et strenuus popularium fuerit defensor, tamen veritatis amore ductus Christum miracula edidisse, eumque humani generis praeceptorem divinitus missum fuisse affirmaverit. — Eademque ratione alia in epistola [1]) Philonem τῷ λόγῳ divinam tribuisse naturam compluribus, quae ex illius scriptis repetita sunt, testimoniis conatur demonstrare. — Utriusque vero auctoritatem Judaeis opponit [2]) illis, qui allegoricam veteris testamenti reiecerunt interpretationem. Hunc enim omnia fere veterum scriptorum dicta allegorice explicasse affirmat, neque illum hanc interpretandi rationem omnino reprobasse contendit. Si igitur Judaei eam reiiciunt, non solum Christianis, verum suis repugnant popularibus, qui maxumam apud omnes consecuti fuere auctoritatem.

Sed his, quae universe disputata sunt, missis, altercandi rationem, quam Isidorus contra Judaeos singula doctrinae Christianae dogmata oppugnantes secutus

---

vero littera V. insignita est eam ex collatione codicis Vindobonensis, repetivimus quam instituit Kollarius in sua Lambecii commentariorum de bibl. Vind. editione. cf. Lib. VIII. p. 21. 22.

1) Lib. II. ep. 143. — ὡς καὶ Φίλωνα, καίτοι Ἰουδαῖον ὄντα καὶ ζηλωτὴν, δι' ὧν ἀπολέλοιπε συγγραμμάτων ἀπομαχήσασθαι τῇ οἰκείᾳ θρησκείᾳ. βασανίζων γὰρ κ. τ. λ.

2) Lib. III. ep. 19. Εἰ μηδὲν πλέον τοῦ γράμματος νομίζει τὸν νομοθέτην εἰρηκέναι ὁ πρὸς σὲ, ὡς ἔφης, διενεχθεὶς Ἰουδαῖος εἰπὲ πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἐλέγχουσιν ὑμῶν τὴν ἀπαιδευσίαν οἱ δύο ἄνδρες οἱ μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν συγγραφεῖς παρ' ὑμῖν γεγονότες· Φίλων ὁ θεωρητικώτατος, καὶ Ἰώσηφος ὁ ἱστορικώτατος. ὁ μὲν πᾶσαν σχεδὸν τὴν παλαιὰν εἰς ἀλληγορίαν τρέπων· ὁ δὲ διαῤῥήδην γράφων, τὰ μὲν αἰνιττομένου τοῦ νομοθέτου δεξιῶς· τὰ δὲ, ἀλληγοροῦντος μετὰ σεμνότητος· ὅσα δ' ἐξ εὐθείας λέγεσθαι συνέφερε, ταῦτα ῥητῶς ἐμφανίζοντος. — τὰς δὲ τῶν παρ' αὐτοῖς δοξάντων σοφῶν μαρτυρίας παραγράψασθαι, οὐκ ἂν εἶεν δίκαιοι.

tus sit, quibusdam diversi generis exemplis placet declarare. Ac primum quidem Judaeis, qui ex illis, quae de Josepho, Mariae marito, apud Matthaeum [1]) extant verba: „et non cognovit eam, donec peperit filium suum“ colligerent, Josephum deinde cum sua concubuisse uxore, auctorum Alexandrinae veteris testamenti interpretationis usum loquendi revocat in memoriam [2]). Ex illa enim compluria profert dicta, in quibus particula ἕως ita ad tempus praeteritum relata sit, ut de futuro non affirmetur contrarium. Quam illius dicti explicandi rationem Isidori aevo multis theologis acceptam fuisse probat Suicerus [3]), simul tamen notans errorem Pelusiotae, quippe qui, quod de corvo in testamento vetere sit traditum, columbae tribuerit. — Ad Adamantium autem, qui cum Judaeo de Jesu Christi incarnatione disputaverat, scribit Isidorus [4]): Judaeos fieri posse negantes, ut mulier, quae non cum vi-

1) Evang. Matth. I. 25.

2) Lib. I. ep. 18. Ἐπειδὴ σκάνδαλον εἶπας οἴεσθαι Ἰουδαίοις — Codd. Vat. 649. Alt. Bav. Ἰουδαίους — τὸ ἐν τοῖς θείοις χρησμοῖς εἰρημένον, οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς, ὡς μετὰ ταῦτά φησι συναφείας τῷ μνηστῆρι πρὸς τὴν παρθένον γενομένης — Codd. iid. γεγενημένης — γινωσκέτω ὁ βλάσφημος καὶ ἀχάριστος λαὸς, ὅτι τὸ ἕως, πολλάκις καὶ ἐπὶ τοῦ διηνεκῶς ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ εὑρίσκομεν κείμενον.

3) Suic. thes. p. 1295. nr. 2.

4) Lib. I. ep. 141. — ἰδοὺ οὖν ὁ ἀνὴρ ἐκ τῆς γῆς καὶ ἡ γυνὴ ἐκ τοῦ ἀνδρὸς, καὶ ἀμφότεροι τῆς συνουσίας χωρίς. ἐπεὶ οὖν ἐπώφειλεν ἡ γυνὴ χρέος τῷ ἀνδρὶ, ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ δίχα σπορᾶς ὑποστᾶσα, τοῦτο ἀπέτισεν καὶ ἡ — quod e Cod. Bav. addendum est — μήτηρ τοῦ κυρίου, αὐτὸν δίχα σπέρματος ἀποδοῦσα σεσαρκωμένον. οὐκ ἔστιν οὖν τῇ φύσει ἀδύνατον. ἀλλ' ὥσπερ — Codd. Vat. 649. Alt. Bav. ὅπερ — ἐπὶ τῶν πρωτοπλάστων ἤδη γεγένητο, ἐπὶ τῆς δεσποτικῆς οἰκονομίας τετέλεσται.

viro coierit, pariat infantem, a vero quam longiſſime abeſſe, quum libris, quibus ipſi divinam tribuant auctoritatem, aperte repugnent. Narratum enim eſſe in Geneſi deum ex terra virum, et e viro mulierem procreaſſe, eum igitur, ſi modo velit, efficere poſſe ut virgo procreet filium. — Tertium denique et ultimum, quod prolaturi ſumus, exemplum, ad hyperbolicum pertinet ſcribendi genus. Etenim fuerunt inter Judaeos haud pauci, qui haerentes in notiſſimo Joannis evangeliſtae dicto: ne mundum quidem libros, omnia Jeſu Chriſti dicta factaque continentes, capere poſſe, illum propter hanc dicendi formulam acriter vituperarent. His vero etiam in vetere teſtamento ejusdem generis dicta extare exemplis probat Iſidorus, haud abſurde electis; velut, *urbes cinctae ſunt muris usque ad coelum ... terra illorum lacte fluit atque melle.* Quodſi in his acquieviſſet, ſilentium haud dubie impoſuiſſet illis Judaeis; ſed quum nimio ardore abreptus in eadem epiſtola probare conetur, hyperbolam, qua uſus ſit Joannes, addito vocabulo οἶμαι, lenitam eſſe atque dici poſſe κεκραμένην, eas vero, quae in vetere teſtamento reperiantur, hyper-

4) Lib. II. ep. 99. Ἐπειδή, ὡς γέγραφας, Ἰουδαῖός τις ἀπαιδευσίας ἀνάπλεως, ὡς ὑπερβολὴν καταγνοὺς τοῦ εἰρηκότος θείου εὐαγγελιστοῦ — quae verba omiſſa ſunt in Cod. Bav. — οὐδ᾽ αὐτὸν οἶμαι, τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία, πράγματά σοι παρέσχεν· ἀναγκαῖόν ἐστιν ἐκ τῆς παλαιᾶς διαθήκης, ἣν καὶ αὐτὸς ἐγκρίνει — Codd. Vat. 649. Alt. Bav. ἐγκρίνει — καὶ θείαν ἡγεῖται, τὰ ὑπερβολικῶς εἰρημένα εἰς μέσον ἀγαγεῖν, ἵνα εἰδῇ ἐκεῖνος, ὅτι καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς τῇ παλαιᾷ ἑπόμενος γραφῇ — Sic ſcribendum eſt auctoritate Cod. Alt. In Bav. extat: τῇ παλαιᾷ ἑπόμενος. Vulgo ſcribitur: τῇ παλαιᾷ ἐκείνῃ ἑπόμενος γραφῇ — γέγραφεν ἃ γέγραφε. — Cod. Bav. ἔγραφεν ἃ ἔγραφεν κ. τ. λ.

perbolas ἀκράτους esse [1]), illis disputandi ansam rursum concessit; quumque addat, illud evangelistae dictum ne hyperbolicum quidem dici posse [2]), ineptit et ridiculum sese praebuit adversariis.

§. 5.

Isidorus contra haereticos.

Diabolus, cuius furor, quum Iesu Christi morte potestatem suam valde imminutam sentiret magnopere augebatur, omnia, ut Christianos seduceret, instituit. Quos enim rectam veramque fidem servare vidit, eorum mores corrumpere; qui vero a vitiis abstinuerunt, hos mala imbuere studuit doctrina [3]). Huc accedit, qua omnes fere laborant mortales, imperandi novandique lubido et cupiditas, atque praeiudicatae, quas multi animo conceperunt, opiniones [4]). Quo factum

1) *Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἄκρατός ἐστιν ἡ ὑπερβολή· ἐνταῦθα δὲ καὶ* — recte omissum est in Cod. Bav. — *κεκραμένη. οὐ γὰρ ἀφῆκεν αὐτὴν ἁπλῶς, ἀλλ' ἐκόλασεν. (ὁ εὐαγγελιστής).*

2) *Εἰκὸς δὲ μηδὲ ὑπερβολικῶς αὐτὸ* — quod addendum est e Codd. Vat. 649. Alt. Bav. — *εἰρῆσθαι. οὐ γὰρ ἐῤῥέθη, πολλὰ καὶ ἄλλα σημεῖα πεποιηκέναι τὸν Ἰησοῦν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἀλλ' ἀδιορίστως πεποιηκέναι. ἔστι δὲ κ. τ. λ.*

3) Lib. II. ep. 90. *Καὶ παρ' Ἕλλησι μὲν,* — *καὶ παρὰ Ἰουδαίοις,* — *πολλὰς αἱρέσεις ἔτεκεν ὁ διάβολος. εἰ δὲ καὶ παρὰ Χριστιανοῖς πολλῷ πλείους, θαυμαζέτω μηδείς. πρὸ μὲν γὰρ τῆς ἐνσάρκου τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ὁρῶν πάντας ὑπὸ τῆς κακίας μεθύοντας, καὶ οὐδένα, ὡς ἔπος εἰπεῖν, καθαρῶς νήφοντα, ὀλίγα ἐνέβαλλε φιλονεικίας σπέρματα. ἐπειδὴ δὲ ἧκεν οὐρανόθεν ὁ σωτήριος λόγος, φέρων μὲν ἡμῖν οὐρανίου πολιτείας δόγματα, τῷ δὲ διαβόλῳ δι' ὧν τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἠπείλει προμηνύων τὴν ἀναμένουσαν αὐτὸν δίκην κ. τ. λ.* — cfr. lib. IV. ep. 57.

4) Lib. IV. ep. 55. — lib. IV. ep. 56. *Ἢ ἐκ φιλαρχίας, οἶμαι, ἢ ἐκ προλήψεως, δύο δυσκαταγωνίστων παθῶν, τὰς αἱρέσεις τε-*

etum eſt, ut inter Chriſtianos multo plures extarent, quam apud ethnicos et Judaeos, haereſiarchae; qui, velut piſcatores, eſca hamum occultantes, piſces improviſo capiunt, rudiores Chriſti aſſeclas orationis ſuavitate fallunt, et ad partes traducunt ſuas [1]). Quod quum humani generis ſervator ipſe praeviderit, ſe, patris ornatum maieſtate, etiam propterea rediturum eſſe affirmavit, ut illorum ora occluderet [2]). Quare Jeſaias quoque omnes, divinam, quam apoſtoli nobis tradidere doctrinam, ſuis dogmatis maculantes, velut Manichaeos, Simones, Montanos, Novatos, Arios, Macedones, Photinos, caeterosque eiusdem ingenii homines optume appellavit caupones, qui vinum aqua miſcere, eoque deterius reddere ſolent [3]).

Quae omnia quum docuerit Iſidorus, eum de haereticorum dogmatis, quorum auctorem diabolum eſſe ſta-

---

τετέχθαι. οἱ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ὑπηκόοις μὴ ἀξιώσαντες εἶναι, μηδὲ καταδεξάμενοι, νεωτέρας διδασκαλίας σπέρμα καταβεβλήκασι, τοῖς καθεστῶσιν ἐμμένειν μὴ καταξιώσαντες. —. cfr. lib. IV. ep. 57.

1) Lib. I. ep. 102. Ὥσπερ οἱ ναυτικοὶ — Ritt. coni. ἁλιευτικοὶ — βρώματι τὸ δέλεαρ κατακρύπτουσι, καὶ τοὺς ἰχθύας ἀπροόπτως ἀγρεύουσιν· οὕτως οἱ πονηροὶ τῶν αἱρέσεων σύμμαχοι τῇ χρηστολογίᾳ τὰς ἑαυτῶν κακονοίας καλύπτοντες ἀγκιστρεύουσι τοὺς ἁπλουστέρους πρὸς θάνατον.

2) Lib. III. ep. 166. Ἥξειν ὦ βέλτιστε, ὁ Χριστὸς ἐν τῇ πατρῴᾳ δόξῃ ἐπηγγείλατο, τὰ τῶν αἱρετικῶν ἐμφράττων στόματα, καὶ τὴν λύτταν αὐτῶν σβεννύς.

3) Lib. I. ep. 169. — τοὺς τοίνυν τὴν θείαν παραχαράσσοντας παίδευσιν, καὶ νόθοις, καὶ — deeſt in Cod. Bav. — ἐξιτήλοις ἐντάλμασι τὰ οὐράνια ἐπιθολοῦντας διδάγματα Μανιχαίους, καὶ Σίμωνας, καὶ Μοντανοὺς, καὶ Ναυάτους, Ἀρείους, καὶ Μακεδονίους, Φωτεινούς τε καὶ τοὺς τούτοις ὁμόφρονας, καπήλους εἰκότως προσαγορεύει μιγνύντας τὸν οἶνον ὕδατι, τῇ ἀκραιφνεῖ τῶν θείων λόγων —. Codd. Vat. 649. et Alt. λογίων —. σοφίᾳ τοὺς οἰκείους σχετλιασμοὺς ἐπεισάγοντας.

ſtatuit ¹), non ſolum ſine ira et ſtudio non iudicaſſe, apparet, ſed eum quoque, quae laudabilis eſt Tertulliani conſuetudo, haereticis compendii gratia de poſteritate praeſcripſiſſe. Quo factum eſt ut ipſe, ſaluberrimi illius praecepti, quod Cyrillo dedit ²), immemor, cum haereticis diſputaturus, raro verum viderit, omnemque ſuam perdiderit operam. Cuius ſententiae veritas cum aliis exemplis permultis, tum altercandi ratione probari poteſt, quam ſecutus eſt Iſidorus Arii doctrinam refutaturus. Ea igitur expoſita, non neceſſe eſt, ut multis verbis referamus quae protulerit ille contra Sabellium et Montanum ³), Manichaeum et Marcionem ⁴), Novatianos ⁵), aliosque minoris momenti haereticos.

Male autem paene omnia ab Iſidoro, ubi cum Arianis rem habuit, diſputata ſunt. Primum enim, ſi de rerum vel magnitudine vel parvitate agatur, eas tantum comparari poſſe inter ſeſe contendit, quae unius eiusdemque eſſent naturae aut generis. Recte igitur dici hominem homine, equo equum, bovemque bove eſſe maiorem; ſed neminem bove virum et equo camelum minores dicturum eſſe. Quare, haec eſt ſagaciſſima Peluſiotae concluſio, Arium, quippe qui patrem filio maiorem eſſe dicat, hunc eiusdem eſſe naturae atque illum, oportet concedere ⁶). — Deinde eos-

1) Cfr. ſupra.

2) Cfr. p. 20. not. 1.

3) Lib. I. ep. 67. 138. 242. 245. 499. 500. lib. III. ep. 149.

4) Lib. I. ep. 52. 102. 133. 245. 364. 412.

5) Lib. I. ep. 100. 338. 339.

6) Lib. I. ep. 422. — τὸ μεῖζον καὶ τὸ ἔλαττον ἐπὶ τῶν ὁμοουσίων ἐξετάζεσθαι καὶ κρίνεσθαι, ὡς ἄνθρωπος ἀνθρώπου μείζων, καὶ

eosdem filium a patre procreatum credentes, in maxumo versari errore opinatur ille, quoniam divino numini aeternitas propria sit et immutabilitas [1]). Sed huic argumentationi petitionem inesse principii, quis est, qui non videat? — Speciosius denique quam verius Arium contra se ipsum dicere affirmat, quum deum patrem, quem cum nemine comparari posse contendit, filio maiorem esse doceat, itaque ipse inter illum et filium instituat comparationem [2]). — Haec gravissima sunt, quae Pelusiota opposuit Arianis. Nam, etsi illorum mentio in aliis quoque recurrit epistolis, ta-

---

καὶ βοῦς βοὸς, καὶ ἵππος ἵππου. καὶ ἅπαξ ὁ κανὼν τῆς συγκρίσεως τοῖς ὁμογενέσιν ἁρμόζει. εἰ τοίνυν ὁ τὰ τοῦ θεοῦ τολμηρῶς περιεργαζόμενος, καὶ μείζονα λέγων τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα, τὴν σύγκρισιν ὡς ὁμοουσίων — Cod. Bav. ὁμοουσίων — προσίεται, περὶ τοῦ μείζονος αὐτῷ συντόμως ἀποκρινούμεθα. ἑτερούσια — Cod. Bav. ἑτεροούσια — γὰρ ἀλλήλοις συγκρίνεσθαι οὐ δύναται. οὔτε λέγεται μείζων ἄνθρωπος βοὸς, ἢ μείζων ἵππος καμήλου, ἢ μείζων ὄνος ἰχθύος.

1) Lib. III. ep. 68. Οὐδὲν οὕτω τῆς θείας φύσεως ἴδιον, ὡς τὸ ἀΐδιον. ὁ τοίνυν μεταγενέστερον τὸν υἱὸν λέγων — Cod. Bav. λέγων μεταγενέστερον τὸν υἱὸν — τοῦ πατρὸς, ἐξ οὗ ἀνάρχως ἐξέλαμψεν, οὗτος αὐτὸ τὸ χαρακτηρίζον τὴν ἀκήρατον οὐσίαν, τόγε αὐτοῦ μέρος, ἀναιρεῖ. καὶ ἀριθμοῦ γὰρ καὶ χρόνου ἐστὶν ἀνωτέρα. καὶ τοῦ πρὸ, καὶ μετὰ, οὐκ ἀνέχεται, οὐδὲ τὸ πρῶτον, καὶ δεύτερον προσίεται. ἀπρόσιτος γάρ ἐστιν ὥσπερ τοῖς ἄλλοις ἅπασι, καὶ τούτοις τοῖς ὀνόμασι, δι' ὧν τὰ κτίσματα χαρακτηρίζεται. — Cfr. lib. III. ep. 149. — Caeterum huc ea quoque videntur spectare, quae Isidorus in epistola ad Martyrium presbyterum exposuit, — lib. III. ep. 355. — in qua eos vituperat, qui de numine divino loquentes a rebus humanis sumant exemplum. — ὁ θνητὸς οὕτως τίκτει, ὁ ἀθάνατος οὐχ οὕτως — Cod. Bav. ὁ θνητὸς ἐμπαθῶς γεννᾷ, ὁ ἀθάνατος ἀπαθῶς.

2) Lib. III. ep. 334. p. 366. lit. A. lin. 2. ποία γὰρ σύγκρισις τοῦ ἀεὶ ὄντος πρὸς τὰ — Codd. Vat. 650. et Bav. τὸν — ἐκ μὴ ὄντων γεγονότα;

tamen, quae in his expoſita ſunt, aut nihil novi continent, aut parum ſunt gravia. Id vero ſilentio non praetereundum eſt, quod Iſidorus quae illi pro ſua ſententia e libris ſacris protulerunt apoſtolorum ipſius Jeſu Chriſti verba, alio modo interpretatus eſt. Itaque Paulum *τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ* non *πρωτότοκον* primo creatum, ſed *πρωτοτόκον* primum creantem appellaſſe ſtatuit [1]), et Jeſum Chriſtum patrem ſe majorem ideo pronunciaſſe affirmat, ut apoſtolos metu confectos et paene extinctos conſolaretur [2]).

---

1) Lib. III. ep. 31. Verbo *πρωτοτόκος* hanc ineſſe notionem et Suidas et vetus ad Homerum ſcholiaſta tradidit, teſte Suicero. Et recte quidem. Eadem enim ratione *μητρόκτονος* recte appellatur, qui a matre interfectus eſt, *μητροκτόνος* vero is dicitur, qui matrem interfecit. Sed haec accentus mutatio in illo Pauli dicto locum habere nequit. Nam qui de primo mundi creatore agit, eum cogitare oportet de ſecundo univerſi creatore; quum, qui unicus in ſuo eſt genere, primus dici non poſſit.

2) Lib. III. ep. 334. p. 386. lit. A. lin. 8. — *οὐ γὰρ διδασκαλίας, ἀλλὰ παραμυθίας* — Sic auct. Cod. Bav. ſcribendum eſt. Vulg. *παραμυθίας δ'* — *ἕνεκεν μόνης τοῦτο εἴρηται τοῖς ἀποστόλοις τεθνηκόσι τῷ δέει, ὡς αὐτίκα μάλα ἀλασσομένοις* — Cod. Bav. et Vat. 650. *ἀλωσομένοις* — *ἵνα θαῤῥοῖεν, ὡς πρὸς τὸν δοκοῦντα αὐτοῖς μείζονα, πορευομένου αὐτοῦ.*

CA-

CAPUT TERTIUM.

ISIDORUS LIBRORUM SACRORUM INTERPRES.

Isidorum de uno et altero bibliorum libro commentarium non confecisse, constat ex iis, quae de deperditis et superstitibus eiusdem scriptis parte huius commentationis secunda diximus; eumdem vero interpretandi munus multis in epistolis suscepisse vel ex ipso Rittershusianae editionis titulo potes cognoscere. Cui quo modo satisfecerit, videndum est.

Ipse autem in litteris ad Danielem presbyterum datis [1]) librorum sacrorum interpreti imprimis cavendum esse censet, ne suam sentiendi et cogitandi rationem prophetis et apostolis tribuat, neve, ut in epistola ad Orionem scribit, singula explicet verba, sed cogitationum respiciat nexum [2]), — Quas interpretan-

1) Lib. III. ep. 292. *Τὸν λαμπρᾶς ἁπτόμενον ὑποθέσεως, καὶ τὸν νοῦν τῶν ἱερῶν γραφῶν ἑρμηνεῦσαι πειρώμενον, χρὴ τὴν μὲν γλῶτταν ἔχειν σεμνήν τε καὶ τρανὴν, τὴν δὲ γνώμην εὐσεβῆ τε καὶ εὐαγῆ ἀκολουθεῖν τε αὐταῖς, καὶ μὴ ἡγεῖσθαι, μηδὲ πρὸς τὸ οἰκεῖον βούλημα, τὸν ἐκείνων νοῦν ἐκβιάζεσθαι. τοῖς γὰρ παραποιεῖν καὶ παρερμηνεύειν τολμῶσι, κίνδυνος ἐπήρτηται μέγιστος εἰς αὐτὴν τὴν ψυχὴν βλέπων.*

2) Lib. III. ep. 136. *Μὴ ἁπλῶς προφέρων τινὰς ῥήσεις τῶν ἱερῶν χρησμῶν διὰ στόματος σπάραττε. — ἀλλὰ τὰς ὑποθέ-*

tandi regulas, quis est qui non probet? neque tamen tam magni ponderis eas habuerim, quam ipse Isidorus, qui interpretes, propriam suam cuique apostolorum et prophetarum dicto subiicientes sententiam, vitium committere arbitratur, quod nemo umquam illis ignoscere debeat [1]). Itaque nos sancto viro lubenter ignoscimus, quod in eadem epistola, in qua aureum illud repetivit praeceptum, in vitium modo acriter ab ipso vituperatum, ipse incurrerit. Etenim Jesaiam, de cauponibus vinum aqua miscentibus agentem, de malis interpretibus et evangelii corruptoribus locutum esse affirmat [2]). — Neque sibi videtur constare, quum contra Judaeos, ut secunda secundi capitis paragrapho vidimus, allegoricam interpretandi rationem defenderit, eamque ipse adhibuerit saepenumero.

Quod antequam compluribus eiusdem viri dictis comprobemus, placet nobis gravissima examinare exempla;

θέσεις ἀκριβῶς ζητήσας, ἕξεις τὰς λύσεις. τυφλώττουσι γὰρ αἱ ἑρμηνεῖαι τῶν ὑποθέσεων χηρεύουσαι. — ὑπόθεσις autem est, ut περικοπή, aliqua libri cuiusdam sectio.

1) Lib. II. ep. 244., quae his verbis incipit: Οἱ τοὺς θείους χρησμοὺς παραποιοῦντες καὶ πρὸς τὸ οἰκεῖον βούλημα ἐκβιαζόμενοι, συγγνώμης ἁμαρτάνουσι μείζονα.

2) Lib. III. ep. 125. Πολλάκις ἐθαύμασα τῶν τὰς θείας παρερμηνευόντων γραφὰς, καὶ τὸ οἰκεῖον μᾶλλον βούλημα, ἢ τὸ ἐν αὐταῖς κείμενον παριστᾷν πειρωμένων. τὸ γὰρ ἄκρατον αὐτῶν καὶ εἰλικρινὲς, καὶ εὐφρᾶναι ψυχὴν — Cod. Bav. ψυχὰς — δυνάμενον βούλημα τῷ φαύλῳ καὶ ἐξιτήλῳ τῶν οἰκείων δογμάτων παρακιρνῶντες ὕδατι, τὰ θεῖα καπηλεύειν τολμῶσι. — Cod. Bav. τολμῶντες — καὶ τοῦτό ἐστι τὸ, οἱ κάπηλοί σου μίσγουσι — Cod. Bav. σμίγουσι — τὸν οἶνον ὕδατι κ. τ. λ.

pla; quibus Richardus Simon [1]), Dupinius [2]) et Rosenmuellerus [3]), eum interpretem fuisse satis acutum probare conati sunt.

Quam Simon primo loco protulit epistolam, in qua Isidorus, Matthaei verba: οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς, explicaturus, de ἕως particulae usu agit, illam nos alibi [4]) iam tetigimus. — Bene autem in epistola ad Timotheum lectorem [5]) Jesu Christi verba: ὁ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων ἐστὶν Ἰωάννου [6]), exposuit; bene in litteris ad Pansophium [7]) et Aphrodisium presbyterum [8]) contra Marcionem egit et Judaeos; optume denique servatoris dictum:

1) Rich. Simon hist. crit. des princ. commentateurs du N. T. p. 306. col. 2. „Quoique nous n' ayons aucun commentaire en particulier d' Isidore de Damiette sur l'écriture, il merite cependant, d' être mis au rang des plus habiles commentateurs tant du vieux que du nouveau testament."

2) Du Pin nouv. bibl. des aut. eccl. Tom. IV. p. 8. col. 1. laudat eiusdem l' habileté dans l' interpretation.

3) Rosenm. hist. interpr. libb. sacr. Pars IV. p. 184. „In exquendo sensu grammatico haud infeliciter versatus est, et saepe explicationes proposuit notatu et examine etiamnum dignas."

4) Cfr. p. 200. — Restat autem, ut hoc loco moneam, Rittershusium quoque in nota ad hanc epistolam attulisse dicta Gregorii Nazianzeni, Basilii magni, Chrysostomi, aliorum, qui omnes eandem particulam eodem modo explicarunt.

5) Lib. I. ep. 68.

6) Evang. Matth. XI. 11.

7) Lib. I. ep. 371.

8) Lib. II. ep. 99. — cfr. p. 201. not. 1.

ctum: γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί [1]) ab Isidoro explicatum esse, vel ex epistolae ad Martinianum presbyterum [2]) initio, quod his verbis continetur: Ἡ φρόνησις τῇ ἁπλότητι κιρνωμένη [3]) θεῖόν τι χρῆμα — potest intelligi. Neque quod Epimacho, quaerenti ex eo, quid φυλακτήρια apud Judaeos fuerint, in epistola ad hunc data [4]), rescribit, reiiciendum est. Nam ἴσθι, inquit, ὅτι δέλτια [5]) ἦν μικρά, ἴσω [6]) τὸν νόμον ὠδίνοντα, ἅπερ ἐφόρουν οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταί, ὥσπερ νῦν αἱ γυναῖκες τὰ [7]) εὐαγγέλια τὰ [8]) μικρά [9]).

Quas vero loco secundo, quinto et sexto, ut Isidorum interpretem satis acutum esse probaret, attulit Simon eiusdem epistolas, his videtur mihi ostendi posse contrarium. Pelusiota enim, quum Jesum Christum in hac terra viventem omnium rerum scientem fuisse opinatus sit, hunc, se ultimum mundi diem accurate definire

1) Evang. Matth. X. 16.

2) Lib. II. ep. 175. — cfr. lib. IV. ep. 137.

3) Cod. Bav. Ἡ φρόνησις κιρνωμένη τῇ ἁπλότητι κ. τ. λ.

4) Lib. II. ep. 150.

5) Cod. Bav. δέλτα.

6) Sic scribendum est auct. Cod. Alt. pro ἴσω. Cod. Bav. εἴσω.

7) Verba, αἱ γυναῖκες τὰ desunt in Cod. Bav.

8) τὰ deest in Cod. Bav.

9) Suicerus in thes. s. v. εὐαγγέλιον p. 1227. attulit duo Joannis Chrysostomi dicta, quorum unum, quod ex homilia XIX. ad populum Antiochenum repetitum est, huc transscribere placet: αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία τὰ μικρά, ἀντὶ φυλακῆς μεγάλης, εὐαγγέλια ἐξαρτῶσι τοῦ τραχήλου, καὶ πανταχοῦ περιφέρουσιν, ὅπουπερ ἂν ἀπίωσιν.

finire non posse [1]), eo tantum dixisse consilio arbitratur, ut inutiles declinaret quaestiones [2]). — Sed multo minus probari potest verborum, *ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν* [3]), explicatio. Nempe Christum adiectivo numerali *ἕν*, se unius eiusdemque naturae esse, atque patrem, plurali vero numero *ἐσμέν*, se a patre distinctum, significare voluisse, docet in epistola ad Cytherium Sabellianum data [4]). — Neque omni reprehensione vacat quae in epistola ad Nilum [5]) de petitione filiorum Zebedaei dicta sunt. Etenim Christi ad eosdem responsioni: *οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ πατρός μου* [6]) — hanc, ne quis de servatoris dubitaret omnipotentia, subiiciendam esse statuit

1) Evang. Marc. XIII. 32. *περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἢ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν οὐρανῷ, οὐδὲ ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατήρ.*

2) Lib. I. ep. 117. *Τί καθ' ἑαυτῶν τὴν τοῦ κυρίου ἐπισπῶνται κρίσιν οἱ βλάσφημοι; τί τὸ πῦρ τῆς γεέννης οἱ θεομάχοι ἐκκαίουσιν;* — Sic Rittersh. eandemque scripturam tutantur Codd. Vat. 649. et Alt. *ἐπικαίουσιν* scripsit editor Parisiensis — *ἠγνόησε, φάσκοντες,* — Sic Codd. Vat. 649. et Alt. vulg. *φάσκουσι,* — *τῆς συντελείας τὴν ἡμέραν ὁ κύριος. οὐκ ἠγνόησεν, ἄπαγε, ἀλλὰ σαφηνίζειν τὰ ἀνωφελῆ παρῃτεῖτο προβλήματα. ἐπεὶ πῶς ἀγνοεῖν ἠδύνατο ὥραν ἢ ἡμέραν ὁ ποιητὴς τῶν αἰώνων; ἐν ᾧ κ. τ. λ.*

3) Evang. Joann. X. 30.

4) Lib. I. ep. 138., cuius ultima verba haec sunt: *ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, εἴρηται. οὐκ* — Cod. Bav. *εἴρηται, ὅτι* — *ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰμι.* — Cod. Bav. *ἕνας εἰμί.* — *τὸ τοίνυν ἓν τῆς μιᾶς οὐσίας δηλωτικὸν· τὸ ἐσμὲν τῶν δύο ὑποστάσεων ἐστὶ* — quod ex Codd. Bav. Vat. 649. et Alt. addendum est — *σημαντικόν.*

5) Lib. I. ep. 137.

6) Evang. Matth. XX. 20—28.

tuit ſententiam: *οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι ἁπλῶς τοῖς αἰτοῦσιν, ἀλλὰ παρασχεῖν μισθὸν τοῖς καμοῦσιν.*

His a Simone laudatis alias addiderunt Dupinius et Roſenmuellerus Iſidori Peluſiotae epiſtolas, inter quas prae ceteris memoratu digna eſt, quam ille Alexandro ſcripſit. In hac enim eos ſummopere vituperat, qui, quum omne vetus teſtamentum ad Chriſtum trahant, efficiunt, ut etiam ea, quae recte ad eum referuntur, in ſuſpicionem veniant, ineptoque hoc ſtudio haereticis ethnicisque diſputandi anſa praebeatur [1]). — Neque notatu prorſus indignae litterae ſunt, quas ſcripſit ille ad Iſidorum diaconum [2]). Huic enim quaerenti, quid ſit *σάββατον δευτερόπρωτον*, reſpondet, hoc nomine diem *δεύτερον τοῦ πάσχα* et *πρῶτον τῶν ἀζύμων* fuiſſe inſignitum. *Ἑσπέρας γὰρ*, pergit, *θύοντες τὸ πάσχα τῇ ἑξῆς τὴν τῶν Ἀζύμων ἐπανηγύριζον ἑορτήν*, et poſt paullo *σάββατον*, inquit, *πᾶσαν ἑορτὴν καλοῦσι* [3]). Di-

1) Lib. II. ep. 195. *Οἱ πᾶσαν τὴν παλαιὰν διαθήκην εἰς τὸν Χριστὸν μεταφέρειν πειρώμενοι, οὐκ ἔξω αἰτιάσεώς εἰσιν, ἐπείπερ καὶ Ἕλλησι, καὶ τοῖς μὴ ἐγκρίνουσιν αὐτὴν αἱρετικοῖς ἰσχὺν* — Sic auctoritate Cod. Bav. ſcribendum eſt. vulg. *ἰσχύειν* — *ἐν τῇ καθ' ἡμῶν διδόασι μάχῃ. τὰ γὰρ μὴ εἰς αὐτὸν εἰρημένα ἐκβιαζόμενοι, καὶ τὰ ἀβιάστως εἰρημένα ὑποπτεύεσθαι παρασκευάζουσι. δι' ὧν γὰρ ἐκεῖνοι αὐτοὺς ἀνατρέπουσι ὡς παραποιοῦντας* — Cod. Bav. *παραποιοῦντες* — *διὰ τούτων καὶ ἐν τοῖς διαῤῥήδην περὶ αὐτοῦ εἰρημένοις νικᾶν νομίζονται.* — Caeterum cfr. p. 154.

2) Lib. III. ep. 110.

3) Et hoc quidem Iſidorus probat his verbis: *καὶ διὰ τοῦτ' εἴρηται σάββατα σαββάτων. ἐπειδὴ ἔσθ' ὅτε, ἢ ἡ ἀρχὴ τῆς πανηγύρεως, ἢ τὸ τέλος συνέπιπτε τῷ τῆς ἑβδομάδος σαββάτῳ, οἷον εἰπεῖν, καὶ παρ' ἡμῖν πολλάκις γίνεται. ὥσπερ γὰρ — οὕτω καὶ παρ' αὐτοῖς, εἰ* — quod e Cod. Bav. recepi. vulg. *ἡ* — *καὶ ἡ πανήγυρις τῷ σαββάτῳ* — Cod. Bav. *τῶν σαββάτων* — *συνέπιπτε, σάββατα σαββάτων ἐκαλεῖτο.*

Distinguit igitur inter Paschatis et Azymorum festum; neque negandum est primum huius festi diem, quo agnum Paschale edere consueverunt Judaei, κατ᾽ ἐξοχὴν Pascha; reliquos sex dies appellatos esse ἑορτὴν τῶν Ἀζύμων [1]). Attamen variis de caussis, quas hic exponere longum est, reiecta hac, quam Isidorus proposuit σαββάτου δευτεροπρώτου explicationem, eam de hac re tenendam esse existimo sententiam, quam inde a Scaligero et Casaubono omnes fere interpretes veram habuerunt. — Deinde alia in epistola ad Timotheum lectorem [2]) Christi, quae extant apud Matthaeum [3]) verba: ὥσπερ γὰρ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας; explicaturus, nobis dubitare non licere declarat, quin Jesus Christus, ἐπαγγειλάμενος τὸν τύπον πληρῶν [4]) Ἰωνᾶ, tam diu commoratus fit in sepulcro, quam Jonas in ceti ventre. Quibus praemissis illum tres dies totidemque noctes in sepulcro mansisse, ostendere conatur diversis modis. Etenim ἕκτῃ, inquit, ὥρᾳ τῆς παρασκευῆς ἐσταυρώθη ὁ κύριος, ἀπὸ ταύτης ἕως ἐννάτης σκότος ἐγένετο, τοῦτο νύκτα μοι νόησον· πάλιν ἀπὸ τῆς [5]) ἐννάτης φῶς, τοῦτο πάλιν ἡμέραν· ἡ νὺξ αὖθις τῆς παρασκευῆς· τὸ σάββατον πάλιν ἡμέρα· ἡ νὺξ τοῦ σαββάτου ὁ τῆς κυρίου-

---

1) Cfr. II. Chron. XXXV. 17.

2) Lib. I. ep. 114. Errat enim Dupinius, qui l. c. p. 7. col. 2 Isidorum lib. IV. ep. 114., et lib. II. ep. 212. de hac re egisse perhibet.

3) Matth. evang. XII. 40.

4) Chatardus edidit πληροῦν. Quam scripturam tutantur Codd. Bav. Vat. 649. et Alt.

5) τῆς quod vulgo omittitur, e Cod. Bav. addendum esse censeo.

φιακῆς ὄρθρος, κατὰ τὸν εὐάγγελιστὴν λέγοντα, τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν τῶν σαββάτων. Itaque primam noctem e tribus conftitiffe horis, ad quas Marco tefte [1]) iftae duraverunt tenebrae, ftatuit acutus ifte interpres. Quod quam fit infulfum ipfe videtur fenfiffe, quum aliam dicti illius proponat explicationem. Jefus enim, inquit, ἐν τῇ παρασκευῇ cruci affixus, mortuus, eodemque die fepultus eft. Quare hic primus, fabbatum vero, quod ὅλον ἐποίησεν ἐν τῷ τάφῳ ὁ κύριος, fecundus, et dominica, qua lucefcente refurrexit, dies tertius recte numeratur. Κακομάχοις vero, ita enim pergit, *me neque totos dies, nec tres noctes enumeraffe dicentibus*, in hunc refpondeas modum: Imperator, qui etfi captivis, fe eos poft tres dies e cuftodia emiffurum effe, promifit, eos tamen ante emittit, quam dies abiit conftitutus, non folum mendacii argui nequit, verum fummopere laudandus eft, itaque dominus nofter Jefus Chriftus *citius, quam promiferat*, refurgens ab omnibus merito adoratur. Quibus verbis quum auctor, fervatorem τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας in fepulcro non remanfiffe, concedat, eum omnia, ab ipfo ad difficultatem folvendam paullo ante allata, rurfum tollere, quis eft, qui non videat? — Omnem vero operam perdidit, ut etiam a Rofenmuellero [2]) obfervatum eft, ea explicaturus, quae de Joannis baptiftae cibo tradiderunt evangeliftae. Ἀκρίδας enim non locuftas effe, in epiftola ad Nilum [3]) data opinatur, fed

1) Evang. Marc. XV. 33.

2) Rofenmueller l. c. p. 214. Cfr. Dupinius l. c. p. 4. col. 2. et Rich. Simon. l. c. p. 308. col. 1.

3) Lib. 1. ep. 5. — εἰ τοίνυν καὶ βρώματα, καὶ ἐνδύματα τῆς κατὰ θεὸν τελείας ἀσκήσεως ἐν Ἰωάννῃ τῷ βαπτιστῇ ἐπαιδεύθη-

sed plantarum extremas partes; itaque verbum ἄκρις paroxytonon, et ἀκρίς oxytonon commutavit inter sese. — Neque, si verum esset, quod putat Dupinius [1]), Isidorum in una eademque epistola [2]) aliquod Pauli apostoli dictum diverso modo decies explicasse, eo eiusdem probari posset in scriptura sacra explananda solertia, quin potius nos hoc ei verteremus vitio, cui tamen non est obnoxius, quum in illa epistola Pauli verba: πᾶν ἁμάρτημα, ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν, ὁ δὲ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει [3]) diverso modo decies non explicaverit, sed decem argumentis apostolum vera scripsisse probaverit.

Apparet igitur ex omnibus his exemplis, Isidorum interpretandi munere interdum bene functum fuisse; eumdem vero difficiliora Christi et apostolorum dicta explicaturum, aut aliorum patrum vestigia secutum esse, aut parum accurate, quaenam verbis insit sententia, exposuisse. Nihilominus tamen inter optumos, qui illo tempore floruerunt, interpretes nos quoque eum

---

θημεν, θριξὶ μὲν, εἰ οἷόν τε, πρὸς σκέπην ἀρκεσθησόμεθα· ἀκρέμοσι δὲ βοτανῶν καὶ φυτῶν πρὸς λιτὴν τροφὴν καὶ ἀπέριττον. Sic scribendum censui auctoritate Cod. Alt. Vulgo: ἀκρέμοσι δὲ βοτανῶν καὶ φύλλων πρὸς ὀλίγην τροφὴν καὶ δύναμιν — quae etiam in Cod. Bav. desunt — καὶ ἀπέριττον. — Cfr. porro eiusdem libri epistola 132., in qua hanc suam sententiam plane et distincte declaravit Isidorus. — Cfr. Comment. P. II. App. 1. p. 86.

1) Dupin. l. c. p. 8. col. 1. Pour preuve de sa pénétration et de son habileté dans l' interpretation de l' écriture sainte, il suffit de remarquer, qu'il donne dix explications a une passage de S. Paul.

2) Lib. IV. ep. 129.

3) Paul. I. ep. ad Cor. VI. 18.

eum numeraremus, ſi arte critica melius uteretur, et inſanis minus delectaretur allegoriis. Etenim a partibus Roſenmuelleri, qui omnes, in quibus veteris novique teſtamenti loca ab Iſidoro allegorice explicata ſunt, non eſſe ab ipſo ſcriptas ſuſpicatur ſtare non poſſumus; quia in promptu eſt, illum, alioqui ſatis cautum, aut, quae Heumanni fuerit ſententia, non intellexiſſe, aut eiusdem de Iſidoro eiusque ſcriptis commentationem ne legiſſe quidem. Scribit enim: „Interpretationes allegoricas grammaticae interpretationis ſtudioſiſſimo adeo indignae eſſe videntur, ut non vana ſit ſuſpicio, non quidem pleraſque, ut viſum eſt Jo. Aug. Heumanno, multas tamen, quae ei tribuuntur, epiſtolas ſubleſtae eſſe fidei." — Neque tamen, quinam fuerit, illo, quo Iſidorus vixit, aevo artis hermeneuticae omnisque theologiae ſtatus, in memoriam revocantes Heumanno poſſumus aſſentiri, qui malis Iſidorum adnumerandum eſſe arbitratur interpretibus, ſed quae in medio ſita eſt ſententia, eam tenemus. De cuius veritate ut lectori cuique perſuadeamus, reſtat, primum ut artem criticam ab Iſidoro leviter eſſe factitatam probetur, deinde ut exemplis quibusdam oſtendatur Pelaſiotam, ut alios eiusdem aevi interpretes, inepto allegoriarum ſtudio nimis fuiſſe deditum.

Et primum quidem notatu ſatis dignum eſt, quod alibi iam tetigimus [1]) eum ſtatuiſſe τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ a Paulo non πρωτότοκον, ſed πρωτοτόκον appellatum eſſe. — Deinde in medium proferre placet epiſtolam Uranio diacono ſcriptam [2]), in qua ille Pauli verba [3]): δια-

1) Cfr. p. 206.

2) Lib. IV. ep. 113.

3) Paul. ep. ad Hebr. IX. 17.

διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς βεβαία, ἐπεὶ μήποτε ἰσχύει ὅτε ζῇ ὁ διαθέμενος., explicari quidem posse concedit, sed rectius μὴ τότε pro μήποτε scribi affirmat, in hunc modum: Ἐπειδὴ γέγραφας νομίζων [1]) εἰς τοὐναντίον οὗ προήρητο εἰπεῖν [2]) περιτετράφθαι τὸν Παῦλον, τί ἐστι, διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς βεβαία, ἐπεὶ μήποτε ἰσχύει ὅτε ζῇ ὁ διαθέμενος· ἀντεπιστέλλω, ὅτι τὸ μήποτε μὴ τότε [3]) ἐστὶ, μιᾶς κεραίας ἐπὶ στοιχείῳ ὑπό τινων ἴσως ἀμαθῶν [4]) προστεθείσης. οὕτω γὰρ εὗρον καὶ ἐν παλαιοῖς ἀντιγράφοις. οὐ γὰρ ἂν θείῳ πνεύματι κοσμηθεὶς καὶ Ἑρμῆς εἶναι νομισθεὶς [5]) εἰς τοὐναντίον περιετράπη· ἐπειδὴ γὰρ μὴ τότε [6]) ἰσχύει ὅτε ζῇ ὁ διαθέμενος, μετὰ θάνατον βεβαιοῦται. εἰ δὲ μήποτε κέοιτο, οὐκ [7]) εἰς τὸ μὴ τὸν τόνον ἀναπεμπτέον, ἀλλ' εἰς τὸ πότε [8]), ἵνα μηδαμῶς νοηθῇ [9]). In quibus multa sunt vituperanda. Primum, quum in illo Pauli apostoli dicto μήποτε et ὅτε particulas sibi invicem respondere opinatus sit, repugnantiam et difficultates ibi invenit, ubi nullae sunt. Μήποτε enim valere idem atque numquam, quum centenis ostendi possit locis, ne uno quidem, quem ex Xenophontis Memorabilium libro primo attulit Wahlius, opus est. Deinde qui, ut Isidorus, scripturam μὴ τότε tutatur, eum μὴ particu-

1) Hanc Rittershusii coniecturam tutatur, teste Possino, Cod. Vat. 650. Vulg. νομίζω.

2) Sic Cod. Vat. 650. — Vulg. προείρηται εἶπον.

3) Sic Cod. Vat. 650. — Vulg. ὅτι τὸ μήποτε τότε ἐστὶ.

4) Sic Cod. Vat. 650. — Vulg. ἀμαθῶς.

5) Sic Cod. Vat. 650. — Vulg. νομιζόμενος.

6) Sic Cod. Vat. 650. — Vulg. ἐπειδὴ μή ποτε.

7) οὐκ quod vulg. omittitur ex eodem codice addendum est.

8) Sic Cod. Vat. 650. — Vulg. τὸ μήποτε.

9) Sic coniecimus. Vulg. ἵνα μηδαμῶς. — Cod. Vat. 650. ἵνα μηδαμῶς ᾖ νοηθῇ. Mendose.

ticulam ab apoſtolo falſo loco poſitam concedere oportet. Scribendum erat enim: ἐπεὶ τότε οὐκ ἰσχύει ὅτε. Denique quae addit Peluſiota de ſcriptura μή ποτε, ea inepta eſſe, ſatis eſt enuntiaſſe. — Magnis autem difficultatibus laborat, quam ſcripſit ille ad Orionem epiſtolam. In hac enim quo modo notiſſimum illud de haereticis Pauli apoſtoli in prima ad Timotheum epiſtola dictum: κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, explicandum ſit, non videns, pro ἀπέχεσθαι aut ἀντέχεσθαι aut ἔχεσθαι ſcribi iuſſit. Quibus fuſe expoſitis pergit in hunc modum: ὅτι [1]) δὲ πολλάκις ἓν στοιχεῖον ἢ μεταστοιχειωθὲν, ἢ παραλειφθὲν, ἢ προστεθὲν τὸν νοῦν τῶν λεγομένων συνταράττει, δῆλόν ἐστιν ἐκ τοῦ φερομένου ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων· εἰ δὲ πνεῦμα ἐλάλησεν αὐτῷ, ἢ ἄγγελος [2]). Quibus verbis quo modo ſuam probare voluerit ſententiam, quum ipſe, ad rem accuratius declarandam, nihil addiderit, intelligi non poteſt. Neque quae ſequuntur ſatis apta ſunt. Pergit enim in hunc modum: καὶ τοῦ [3]) ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους· εἰ μὲν οὖν τελείωσις διὰ τῆς Λευϊτικῆς ἱερωσύνης ἦν [4]) εἰ μὲν οὖν ἐστιν ἐπεὶ, καὶ συγκόπτεται τὸ νόημα, καὶ τοὐναντίον τῇ ἀποστολικῇ γνώμῃ κατασκευάζεται. — Jam ad alium locum tranſit his verbis: καὶ τὸ, γνήσιε σύζυγε [5]) γνησία ἐστὶ τοῦ ἰῶτα στοιχείου ἢ προστεθέντος, ἢ συγγραφομένου μὲν, μὴ συνεκφωνουμένου δέ. Haec ſunt, quae attulit ille, ut ſententiam probaret

1) Sic coniecit Ritterſhuſius. — Cod. Bav., in quo ſolo haec videtur extare epiſtola, εἰ exhibet.

2) Act. XXIII. 9.

3) Sic Ritterſh. coni. — Cod. Bav. τὸ.

4) Ep. ad Hebr. VII. 11.

5) Paul. ep. ad Phil. IV. 3.

bares ſuam, ex novo teſtamento dicta. Sequuntur quaedam ex vetere teſtamento repetita [1]). Sed ſi plura huius generis exempla referremus, timendum eſſet, ne lectorum abuteremur patientia. Quare, quum de critica Iſidori arte ſatis dictum ſit, reſtat ut allegoricam interpretandi rationem Iſidoro praeter modum placuiſſe, exemplis quibusdam comprobemus.

Ipſe autem in litteris ad Valentinianum presbyterum [2]) datis, ſuam de allegóriis ſententiam, ſic explicavit: „Videris mihi non probare eos, qui (ſcripturae ſacrae) lectoribus allegorias commendant. Nam, ut dicis, quum ſe ſcripturis ſapientiores eſſe exiſtiment, divina oracula in quascunque ipſis libuerit figuras transformant, auditoresque fallunt multis modis. Sed ego neque illos, ſi ſapienter quid inveniſſe dicuntur, culpaverim, neque te nolentem ad allegorias tractandas coëgerim.“ Commendat igitur in his prudenti ſuo amico allegoricam interpretandi rationem ſapienter adhibitam. Num vero ipſe ſapienter eam adhibuerit, diiudicent ex epiſtolis, quas in medium prolaturi ſumus ipſi lectores.

Lib. I. ep. 42. Ἀρχοντίῳ μοναχῷ.

Τῇ λαβίδι ἔλαβεν ὁ διορατικώτατος Ἠσαΐας τὸν ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου ἄνθρακα, τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν ἐναν-θρώ-

---

1) Conferantur Croii ſacrae et hiſtoricae in novum teſtamentum obſervationes. P. I. p. 125—127.

2) Lib. IV. ep. 117. In Cod. Vat. *Οὐαλέντι* haec ſcripta eſt epiſtola. Incipit autem his verbis: *Ἔοικας οὐκ ἀποδέχεσθαι τοὺς ἐπὶ τὰς θεωρίας τοὺς ἀναγινώσκοντας παρακαλοῦντας. σοφωτέρους γάρ, ὡς ἔφης, τῶν γραφῶν ἑαυτοὺς ἡγούμενοι, εἰς ἅπερ βούλονται μετακομίζοντες τὰ θεῖα λόγια, πολλὰ σφάλλουσι τοὺς ἀκούοντας. ἐγὼ δ' οὔτ' ἐκείνους αἰτιασαίμην, εἰ σοφόν τι ἐξευρεῖν ἐπαγγέλλονται, οὔτε σε, μὴ βουλόμενον ἀλληγορεῖν, ἀναγκάσαιμι.*

προόπτησιν θεωρῶν τηλαυγέστατα [1]). ἄνθραξ γὰρ [2]) ἡ θεία ἑωρᾶτο οὐσία [3]). λαβὶς δὲ ἡ ἐξ ἡμῶν αὐτῇ ἑνωθεῖσα ἀναμάρτητος σάρξ [4]). ἥψατο δὲ τῶν χειλέων Ἡσαΐου, καὶ τὰς αὐτοῦ ἐκάθηρεν ἁμαρτίας, τὰς πάσης [5]) τῆς ἀνθρωπείας φύσεως δηλονότι. ἡ γὰρ ἄῤῥητος τοῦ λόγου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον ἕνωσις [6]) ἦρε θεοπρεπῶς τὰς τοῦ κόσμου παντὸς ἁμαρτίας.

Forcipe ſuſtulit perſpicaſſimus Jeſaias de ara carbonem, quum domini noſtri incarnationem videret clariſſime. Carbo enim ut divina ab eo ſpectabatur natura, forceps vero ut noſtra, quae cum ea ſine peccato

---

1) Cod. Bav. προορῶν τηλαυγέστατα. Cod. Alt. προορῶν τηλαυγέστατα.

2) γὰρ ex Codd. Bav. Alt. et Vat. 649. inſerendum eſt.

3) Codd. Alt. et Vat. 649. φυσίς. Quae ſcriptura tum propter ſummam, quae his codicibus tribui debet, auctoritatem, tum aliam ob cauſam forſitan recipienda ſit. Etenim cum verbis ἡ θεία οὐσία coniungimus notionem naturae numinis divini, patris filii et ſpiritus ſancti. Recepta autem, quam codices offerunt ſcripturam φύσις, hac voce, ſi cogitationum nexus reſpicitur, divina τοῦ λόγου deſignatur natura.

4) Codd. Alt. et Vat. 649. φύσις. Neque hanc ſcripturam reiiciendam eſſe arbitramur; quia praeter codicum auctoritatem vocabulum σὰρξ non ſatis aptum videtur ad hominis naturam, de qua hic agitur, deſcribendam.

5) Cod. Bav. πάσης.. Cod. Alt. πτώσεως.. quam ſcripturam praefert Petrus Poſſinus. Sed hoc vocabulum a gloſſatore, ad verba τὰς πάσης τῆς ἀνθρωπείας φύσεως vocem ἁμαρτίας ſuppleri debere intelligente, additum, et ab aliquo epiſtolae deſcriptore in textum mihi quidem videtur receptum eſſe.

6) ἡ γὰρ κ. τ. λ. excudi curarunt Chat. et Rittersh. ὁ γὰρ reperitur in ed. Pariſ. (mend. typogr.) Sed Codd. Bav. Alt. et Vat. 649. exhibent: ἡ γὰρ τῶν δύο τούτων φύσεων ἕνωσις, quae, ſi in antecedentibus pro οὐσία et σὰρξ ſcribitur φύσις, haud dubie recipienda ſunt.

cato communicata est, caro. Tetigit autem labia Jesaiae eiusque purgavit peccata, id est, omnis humanae naturae. Arcana enim verbi divini cum humana natura communicatio sustulit, ut deum decet, totius mundi peccata.

Lib. I. ep. 192. *Λαμπετίῳ.*

Τῆς πτέρνης Ἡσαῦ ὁ Ἰακὼβ ἐπείληπτο ἐν τῷ τίκτεσθαι, τοῦτο σημαίνων διὰ τοῦ σχήματος, ὅτι ὁ νοῦς ὁ βλέπων θεὸν καθαρότητι· τοῦτο γὰρ Ἰσραὴλ ἑρμηνεύεται· πτερνίζει τὰ πάθη τὰ γαστρίμαργα· ὅπερ ἐπ᾽ αὐτῶν ἐκείνων τετέλεστο, ἡνίκα τὴν ἀκαρτέρητον λύτταν ὁ Ἐδὼμ ἐπεδείξατο, καὶ τῆς πρεσβυγενείας τὴν τιμὴν οἰκέτιν[1]*) ἐποίησε βρώσεως.*

Calcem Esavi Jacobus tenuit, quum pareretur; id hac specie significaturus, quod mens propter innocentiam videns deum, ita enim Ἰσραὴλ interpretandum est, calcat cupidinem helluandi. Et hoc ratum in illis ipsis factum est; quum Edom non tolerandam ostenderet rabiem, honoremque natu maximorum ferculi faceret servum.

Lib. I. ep. 193. *Τῷ αὐτῷ.*

Ὀξέως ἐπιβάλλεις τοῖς ἐνθυμήμασι, καὶ δριμέως θηρεύεις τὰ κεκρυμμένα αἰνίγματα. τὰ δέρματα τῶν ἐρίφων ὁ Ἰακὼβ περιθέμενος, καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ πατρὸς πορισάμενος, τὸν κύριον ἡμῶν καὶ σωτῆρα ᾐνίξατο, τὴν ἐναμάρτητον[2]*) φύσιν ἀναμαρτήτως δεξάμενον, καὶ τὰ πάθη αὐτῆς ἐν ἑαυτῷ θανατώσαντα. τοῦτο γὰρ δηλοῖ ἡ τῶν νεκρῶν δερμάτων περίθεσις. ἐπειδὴ οὐδὲν ἐριφῶδες λοιπὸν ἐν τῇ φύσει κατέλιπε*[3]*), τῆς εὐωνύμου στάσεως καὶ κρίσεως ἄξιον.*

---

1) Cod. Bav. *οἰκέτην.*
Caeterum cfr. p. 73. lin. 3. seqq.

2) Codd. Bav. et Alt. *ἐνάμαρτον..*

3) Codd. Vat. 649. et Alt. *καταλέλοιπε..*

ἄξιον. ἀλλὰ νεκρώσας αὐτῆς τὰ γήϊνα μέλη, καὶ βρῶσιν προσφιλῆ τῷ πατρὶ προσεκόμισε, τὴν ἡμετέραν ἀεὶ πεινῶντι σωτηρίαν, καὶ ἡμῖν ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀναφαίρετον εὐλογίαν ἐπήγαγεν [1]).

Argute adiicis animum ad meditationes, et acute occulta venaris aenigmata. Jacobus, hoedorum pellibus indutus patrisque benedictionem consecutus, dominum nostrum adumbravit et servatorem, qui naturam peccato obnoxiam citra peccatum suscepit, eiusque affectus in seipso interemit. Hoc enim declarat mortuarum pellium indutus. Quoniam nihil prorsus hoedini, quod stationem sinistram condemnationemque mereatur, in natura nostra reliquit; sed membris eius terrenis morte affectis, et patri salutis nostrae cupiditate semper flagranti, gratum obtulit cibum, et nobis in seipso decus comparavit illabefactum.

Lib. I. ep. 206. *Εὐτονίῳ.*

Ὁ στατὴρ ὃν ὁ Πέτρος ἐκ τοῦ βυθοῦ λαβεῖν ἐκελεύετο ἐν τῷ ἰχθύϊ κρυπτόμενον [2]), τὴν μορφὴν ἡμῶν ἐδήλου καλυπτομένην τοῖς πάθεσιν, ἣν ἐν ἑαυτῷ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἀνακαλεῖται ὁ κύριος· ἀνθ' ἑαυτοῦ δὲ τοῦτον δοθῆναι προσέταξεν, ὡς γεγονὼς [3]) ἄνθρωπος τοῖς ἡμῶν ἅπασιν ὑποκείμενος· οὔτε βασιλεῖ συγχωρῶν ἀντιτάσσεσθαι ἀβλαβῶς ἐπιτάσσοντι, καὶ τῆς θεϊκῆς δυνάμεως τὰς ἐνεργείας ἐπιδεικνύμενος.

Stater, quem in pisce absconditum Petrus ex alto arcessere iussus est, nostram, quae vitiis obruta est, designabat formam, quam dominus in seipso ad pristi-

---

1) Sic Cod. Bav. Vulg. *ἐπήγασεν*.. Cod. Vat. 649. *ἐπήγαγε*.. Caeterum cfr. p. 73. lin. 23.

2) Cod. Vat. 649. et Alt. *κρυπτόμενος*.

3) Codd. Vat. 649. et Alt. *ῷ* (sic) *γέγονεν*.. elegantius, ut arbitratur Possinus. Caeterum cf. p. 115. lin. 12.

ſtinum ſtatum revocavit. Pro ſe vero illum dari praecepit, ut homo factus rebusque omnibus, quibus nos obnoxii ſumus, ſubiectus; et ut imperatori, quae non nocent, iubenti repugnetur, non conceſſit, oſtenditque divinae potentiae vires.

Lib. I. ep. 210. Χριστοδώρῳ.

Τῆς τελευταίας [1]) τῶν χρόνων [2]) ἀνάγκης τὰ σημεῖα, ἅπερ ὁ κύριος πρὸς εἴδησιν ἡμῶν ἀπεκάλυψε, σαφηνισθῆναί σοι ἀξιώσας [3]) διὰ τοῦ γράμματος, ταχέως τὴν τούτων μάνθανε δύναμιν. οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη, οἱ ἐν εὐσεβείᾳ [4]) ἐρηρεισμένοι· τοῦτο γὰρ ἡ Ἰουδαία ἑρμηνεύεται· ἐπὶ τὴν ὑψηλὴν καταφυγὴν ἀφορώντωσαν, ὑπὸ τῆς οἰκείας ὁμολογίας φρουρούμενοι. ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ δώματος μὴ καταβάτω ἆραί τι ἐκ τῆς οἰκίας [5]) αὐτοῦ. ὁ τῆς παρούσης περιφρονήσας οἰκίας καὶ πᾶσαν τὴν ἐνταῦθα [6]) καταπατήσας σκηνὴν, καὶ ὑψηλὸς τῷ βίῳ γενόμενος, καὶ τὰ ἔνοικα πάθη ἀποπεμψάμενος, μηδὲν ἐξ αὐτῶν ἐπισπάσθω, μὴ δειλίαν μὴ ῥαθυμίαν [7]), μὴ δόξαν κενὴν, μὴ ὄρεξιν πλούτου, ἅπερ ἀφ' ὕψους ἐστὶ κατάβασις. ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ μὴ ἐπιστεψάτω ἆραι τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ. ὁ τὸν παλαιὸν ἀπεκδυσάμενος ἄνθρωπον, καὶ τοῖς σαρκίνοις ἀποταξάμενος, τὸν νέον φορείτω, ὃς αὐτὸν εἰς ἐπίγνωσιν θεοῦ ἀνεκαίνισε, καὶ τῆς ἰλύος ἐκάθηρεν. ἐν τούτοις γὰρ ἕξει τὸ πρὸς ἐκείνην τὴν μεγάλην κάκωσιν ἀνεπίβουλον.

Quo-

1) Cod. Bav. Ἐπειδὴ τῆς τελευταίας..

2) Cod. Bav. Verba τῶν χρόνων omiſit.

3) Cod. Bav. ἠξιώσας..

4) Cod. Vat. 649. ἐν τῇ εὐσεβείᾳ..

5) Cod. Bav. σκιᾶς..

6) Codd. Vat. 649. et Alt. ἐντεῦθεν..

7) Codd. Bav. Vat. 649. Alt. ἀθυμίαν. Cet. cfr. p. 120. 121.

Quoniam me dignum habuisti, qui tibi postremiae temporum necessitudinis signa, quae dominus, ut nos doceret, revelavit, explicarem, cite horum vim disce per litteras. Qui in Judaea sunt, fugiant ad montes, qui pietate sunt firmi (ita enim Ἰουδαία interpretanda est) sublime respiciunt perfugium, quippe qui suae fidei confessione muniti sint. Qui vero in tecto est, ne descendat, ut tollat aliquid de domo sua; qui hoc contempsit domicilium, et omnem hanc concalcavit scenam, qui vir summus, dum vivit, factus est dimisitque, qui in ipso habitarunt, animi affectus, nullum ex his sibi adsciscat, neque metum, nec ignaviam, nec gloriam inanem, nec divitiarum cupiditatem; qui est ex excelso loco descensus. Qui est in agro, ut vestem arcessat, non revertatur; qui veterem exuit hominem, rebusque humanis valedixit, novum gestato, qui eum ad dei cognitionem renovavit, purgavitque a faece. Itaque efficiet ut ingens illa calamitas ipsi insidias struere non possit.

Corrigenda.

p. 25. lin. 22. Eodem tempore es, quam altero loco, epistolam — scribas: Eodem tempore quam altero tetigimus loco epistolam —

— 63. — 23. Quod mera est Heumanni hypothesis. Scribas: Quae mera est Heumanni hypothesis.

— 130. — 13. Bibliotheca enim Augustana cum illa, quam Bavaricam appellavimus, coniuncta est. Scribas: Codices enim Augustani omnes bibliothecae Monacensi iuncti et in Hardtii catalogo descripti sunt.

HALAE, TYPIS ORPHANOTROPHEI.